ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΟΠΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΜΕΙΟΝΕΚΤΟΥΣΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΕ ΔΗΜΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

PROGRESS

Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα "Progress"

«ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΟΠΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΜΕΙΟΝΕΚΤΟΥΣΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ, ΣΕ ΔΗΜΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ»
(Gender mainstreaming in Greek Municipalities Focusing on Socially Disadvantaged Women)

ΟΔΗΓΟΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΟΠΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ (Gender Mainstreaming) ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΟΥ ΑΣΚΕΙΤΑΙ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ & ΤΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ ΜΕ ΤΗΝ ΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ (Gender Budgeting)

Δ. Γυναίκες Μετανάστριες

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

Το Πρόγραμμα συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα «Progress»

«ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΟΠΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΜΕΙΟΝΕΚΤΟΥΣΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ, ΣΕ ΔΗΜΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ»
(Gender mainstreaming in Greek Municipalities Focusing on Socially Disadvantaged Women)

ΟΔΗΓΟΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΟΠΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ (Gender Mainstreaming) ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΟΥ ΑΣΚΕΙΤΑΙ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ & ΤΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ ΜΕ ΤΗΝ ΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ (Gender Budgeting)

Δ. Γυναίκες Μετανάστριες

Το Πρόγραμμα συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή

ΟΔΗΓΟΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΟΠΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ (Gender Mainstreaming) ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΟΥ ΑΣΚΕΙΤΑΙ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ & ΤΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ ΜΕ ΤΗΝ ΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ (Gender Budgeting)

Γ. Γυναίκες με Αναπηρία

Συγγραφική Ομάδα
Σκουλάς Μάνος
Θελερίτη Μαρία
Βουγιούκα Άννα
Βάσσου Βασιλική

Αθήνα, Δεκέμβριος 2012

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ (ΓΓΙΦ)
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ «ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΚΠΣ 2000-2006, ΤΟΥ ΕΣΠΑ ΚΑΙ ΛΟΙΠΩΝ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΟΥΜΕΝΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ» (ΕΥΕ/ΓΓΙΦ)
Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα «Progress»
«ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΟΠΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΜΕΙΟΝΕΚΤΟΥΣΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ, ΣΕ ΔΗΜΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ» (Gender mainstreaming in Greek Municipalities Focusing on Socially Disadvantaged Women)
Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (ΓΓΙΦ)
Δραγατσανίου 8, Αθήνα 10559
info@isotita.gr, 213 1511102-103
www.isotita.gr

Ευχαριστίες

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά για τη συνεργασία και τη διαρκή ανατροφοδότηση του προβληματισμού για την ένταξη της οπτικής του φύλου στην κοινωνική πολιτική, τα στελέχη των δήμων που συμμετείχαν ενεργά στην πιλοτική εφαρμογή των εργαλείων και εμπλούτισαν με τις απόψεις, τις τοποθετήσεις, τα ερωτήματα και την τεχνογνωσία τους το έργο και τον παρόντα Οδηγό. Συγκεκριμένα, ευχαριστούμε θερμά από το **Δήμο Βέροιας**, την *Αναστασία Μαρασλή,* ψυχολόγο & κοινωνική λειτουργό, Διευθύντρια Κοινωνικής Προστασίας, Παιδείας και Πολιτισμού, από το **Δήμο Νεάπολης – Συκεών,** τη *Μάρω Βασσάρα,* Ψυχολόγο - Επιστημονική Υπεύθυνη του Γραφείου Κοινωνικής Πολιτικής Δήμου Νεάπολης- Συκεών & του Κέντρου Πρόληψης ΠΥΞΙΔΑ και την *Πόπη Σουρμαϊδου,* Διευθύντρια του Κέντρου Στήριξης της Απασχόλησης και της Επιχειρηματικότητας των γυναικών ΕΡΓΑΝΗ, από το **Δήμο Ιωαννιτών,** την *Στεφανία Τσούκη*, κοινωνιολόγο που εργάζεται στον Οργανισμό Κοινωνικής Προστασίας, Αλληλεγγύης και Προσχολικής Αγωγής (ΟΚ.ΠΑ.ΠΑ), από το **Δήμο Ηρακλείου** την *Ηρώ Τσαμανδούρα,* κοινωνική λειτουργό που εργάζεται στο τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Καινοτόμων Δράσεων Δημόσιας Υγείας και Ισότητας των Φύλων, από το **Δήμο Κορυδαλλού**, τον *Ανδρέα Αλεξόπουλο,* επιστημονικό συνεργάτη του δήμου και διδάσκοντα στα ΤΕΙ Καλαμάτας, από το **Δήμο Πατρέων**, την *Ελένη Παυλή και τη Μαρία Γκολφινοπούλου,* υπεύθυνες για θέματα Ισότητας Φύλων και Μεταναστευτικής Πολιτικής, που εργάζονται στην Αντιδημαρχία Εθελοντισμού, Ισότητας Φύλων, ΜΗ.ΚΥ.Ο, Ένταξης Μεταναστών και Εξυπηρέτησης του Πολίτη, από το **Δήμο Καρδίτσας**, την *Καίτη Βελεσιώτου,* Διευθύντρια του Κέντρου Γυναικών Καρδίτσας και από το **Δήμο Βόλου** τον *Νίκο Αντωνάκη,* υπεύθυνο προγραμματισμού της Κοινωφελούς Επιχείρησης του Δήμου Βόλου - ΚΕΚΠΑ – ΔΙΕΚ. Θερμές ευχαριστίες οφείλονται επίσης για την αμέριστη συνεργασία τους, στην *Κωνσταντίνα Νέζη,* ψυχολόγο & ΦΠΨ, από το Τμήμα Κοινωνικών και Πολιτιστικών Υπηρεσιών του **Δήμου Αγίας Βαρβάρας**, στην *Μαρία Καραμπέτσου,* επιστημονικά υπεύθυνη του Κέντρου Εργοθεραπείας του **Δήμου Νέου Ηρακλείου** και στις *Ιωάννα Χαρμπέα* και *Μαρία Παπαδημητρίου,* από τη Διεύθυνση προγραμματισμού Οργάνωσης και Πληροφορικής - Τμήμα Προγραμματισμού και Ανάπτυξης **του Δήμου Τρικκαίων**. Τέλος, ιδιαίτερη μνεία και θερμές ευχαριστίες οφείλουμε στην *Μπέττυ Λεωτσάκου* για την τεχνογνωσία, τη συμβολή και τη συνεργασία της στα θέματα που αφορούν τις γυναίκες με αναπηρία, καθώς και στο *Μιχάλη Κυπραίο* για την σημαντική συνεισφορά της εμπειρίας και των ειδικών γνώσεών του σε θέματα κατάρτισης προϋπολογισμών με την οπτική του φύλου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 9
ΠΡΟΛΟΓΟΣ 11
9 11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ 12
11 12
1. ΣΤΟΧΟΙ, ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΟΔΗΓΟΥ 13
11 13
2. ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ PROGRESS 13
12 15
2.1. Στόχος του έργου 15
12 16
2.2. Αντικείμενο του έργου 18
13 20
3. Η ΠΙΛΟΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΚΑΙ ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ 20
13 20
3.1. Η επιλογή των Δήμων 20
13 22
3.2. Η πιλοτική εφαρμογή 23
15 23
3.2.1. Απαιτήσεις και δυσκολίες του εγχειρήματος 25
15 26
3.2.2. Αποτελέσματα και θετικά παραδείγματα 29
16 30
3.2.3. Πολλά υποσχόμενες πρακτικές 30
18 31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΕ ΤΗΝ ΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ: ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ 32
20 32
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ 32
20 32
1.1. Το σύγχρονο περιεχόμενο της κοινωνικής πολιτικής 33
20 33
1.2. Κοινωνίες διακινδύνευσης και νέα κοινωνικά και προνοιακά υποκείμενα 34
20 35
1.3. Η σημασία της ένταξης της οπτικής του φύλου στις τοπικές κοινωνικές πολιτικές 36
22 36
2. ΦΥΛΟ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ: ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ & ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ 36
23 37
2.1. Η έμφυλη δομή και οι έμφυλες διαστάσεις της κοινωνικής πολιτικής 38
23 38
2.2. Η οικονομία ως έμφυλη κατασκευή: εργασία και φροντίδα 39
25 39
2.3. Η αναδιάρθρωση του κοινωνικού τομέα και η διάσταση του φύλου 40
26 40
2.4. Οικογένεια, πολιτική ιδεολογία και κράτος 41
29 42
3. Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΟΠΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ 44
30 44

3.1. Τι νέο φέρνει στο προσκήνιο η ένταξη της οπτικής του φύλου στην κοινωνική πολιτική 44
30 45
3.2. Για ποιους λόγους απασχόλησε τη φεμινιστική έρευνα η σχέση του κράτους πρόνοιας με τις γυναίκες και το φύλο; 46
31 47
3.2.1. Το κράτος πρόνοιας ως φορέας διακρίσεων σε βάρος των γυναικών 48
32 48
3.2.2. Το κράτος πρόνοιας ως φορέας κρατικής οργάνωσης της οικογενειακής ζωής 49
32 51
3.2.3. Το κράτος πρόνοιας ως φορέας πατριαρχίας 52
32 52
3.2.4. Το κράτος πρόνοιας ως φορέας αναπαραγωγής της έμφυλης κοινωνίας 54
32 55
3.3. Επιπτώσεις της φεμινιστικής κριτικής και της έμφυλης ανάλυσης 56
33 56
3.4. Πώς ορίζεται η ένταξη της οπτικής του φύλου (gender mainstreaming) 57
33 59
3.5. Η ένταξη της οπτικής του φύλου στο τοπικό επίπεδο 61
34 61
3.6. Προϋποθέσεις για την ένταξη της οπτικής του φύλου 62
35 62
4. Η ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΕΝΑ ΝΕΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ & ΕΝΑ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΡΑΤΟΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ 63
36 64
4.1. Η πολιτικοποίηση της μέριμνας 67
36 67
4.1.1. Πώς πρέπει να σκεφτούμε; 68
36 69
4.2. Από τον υποχρεωτικό αλτρουισμό των γυναικών σε ένα σύγχρονο κράτος πρόνοιας 71
37 73
4.3. Το κόστος της λιτότητας και οι επιπτώσεις στα δικαιώματα των γυναικών και την ισότητα των φύλων 74
38 75
4.3.1. Εργασία και αμοιβές γυναικών 75
38 76
4.3.2. Περικοπές στις δημόσιες κοινωνικές υπηρεσίες και τα κοινωνικά επιδόματα 76
39 79
4.3.3. Περιορισμός της χρηματοδότησης για την ενίσχυση των δικαιωμάτων των γυναικών 80
39 82
4.4. Προτεραιότητες, διακυβεύματα και προτάσεις 83
40 83
4.4.1. Αντιμετώπιση των αρνητικών επιπτώσεων της λιτότητας στα δικαιώματα των γυναικών και την ισότητα των φύλων 84
40 86
4.4.2. Προτεραιότητες της φεμινιστικής θεώρησης και πολιτικής για το σύγχρονο μετανεωτερικό κράτος πρόνοιας 86
41 87
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 87
42 89

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΗΝ ΑΣΚΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ: ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΟΠΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ 90
44 91
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ 91
44 92
1.1. Ισότητα των φύλων και τοπικές πολιτικές 93
44 94
2. ΘΕΣΜΟΙ, ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ & ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ 95
45 96
2.1. Το τοπικό σύστημα διακυβέρνησης 97
46 97
2.1.1. Τι ανέδειξε η πιλοτική εφαρμογή 98
47 99
2.2. Το θεσμικό πλαίσιο για την σχεδιασμό και την ανάπτυξη πολιτικών για την ισότητα των φύλων στους Δήμους 101
48 101
2.2.1. Το θεσμικό πλαίσιο και οι μηχανισμοί για την ισότητα των φύλων 101
48 103
2.2.2. Τι ανέδειξε η πιλοτική εφαρμογή 104
49 104
2.2.3. Οι πολιτικές για την ισότητα των φύλων σε τοπικό επίπεδο 106
51 107
2.2.4. Τι ανέδειξε η πιλοτική εφαρμογή 112
52
2.3. Η άσκηση κοινωνικής πολιτικής στους Δήμους
52
2.4. Ο σχεδιασμός των πολιτικών και ο προγραμματισμός των δράσεων στους Δήμους
54
2.4.1. Τι ανέδειξε η πιλοτική εφαρμογή
55
2.5. Το ανθρώπινο δυναμικό και ο ρόλος της τοπικής κοινότητας στην ισότητα των φύλων
56
2.5.1. Τι ανέδειξε η πιλοτική εφαρμογή
56
3. ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ, ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ
57
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ
59
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΣΤΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ, ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΠΙΛΟΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ
61
ΕΙΣΑΓΩΓΗ
61
1. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ & ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΠΙΛΟΤΙΚΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ
62
1.1. Οργάνωση και Προετοιμασία
62
1.2. Καθορισμός του οράματος και της στρατηγικής

63
1.3. Περιγραφή και αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης
64
1.4. Επιλογή τομέων δράσης & προτεραιοτήτων
67
1.5. Εκτίμηση των κατά φύλο επιπτώσεων των πολιτικών (Gender Impact Assessment)
67
1.5.1. Φάση της χάραξης και του σχεδιασμού των πολιτικών
68
1.5.2. Τα τέσσερα (4) βήματα για την εκτίμηση των κατά φύλο επιπτώσεων (gender impact assessment-G.I.A.)
69
1.6. Εκπόνηση Σχεδίου Δράσης ή Παρέμβασης
71
1.7. Υλοποίηση του Σχεδίου Δράσης
73
1.8. Παρακολούθηση και προσδιορισμός δεικτών παρακολούθησης
74
1.9. Αξιολόγηση και προσδιορισμός δεικτών αξιολόγησης
75
1.10. Διάχυση αποτελεσμάτων και δράσεις δημοσιότητας
75
2. ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ, ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ
76
2.1. Διαπιστώσεις και συμπεράσματα
76
2.2. Προτάσεις
79
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ
80
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ ΜΕ ΤΗΝ ΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ (GENDER BUDGETING)
82
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ
83
1.1. Η αναγκαιότητα της κατά φύλο ανάλυσης των δημόσιων προϋπολογισμών
83
1.2. Μεθοδολογική προσέγγιση του Gender Budgeting
84
1.3. Διεθνής Εμπειρία στην κατάρτιση δημόσιων προϋπολογισμών με την οπτική του φύλου
86
1.3.1. Διεθνή Παραδείγματα
86
2. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ GENDER BUDGETING ΣΤΟΥΣ ΟΤΑ Α' ΒΑΘΜΟΥ
87
2.1. Προϋποθέσεις για την επιτυχημένη ένταξη της οπτικής του φύλου στους προϋπολογισμούς των ΟΤΑ Α' Βαθμού
87

2.2. Ένταξη της Οπτικής του Φύλου στην κατάρτιση και εκτέλεση του Ετήσιου Προϋπολογισμού στους ΟΤΑ Α' Βαθμού
89
2.3. Θεσμικό Πλαίσιο κατάρτισης και εκτέλεσης του Ετήσιου Προϋπολογισμού των Δήμων
90
2.4. Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (Ε.Π.) Δήμων
91
2.4.1. Ένταξη της οπτικής του Φύλου στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα των ΟΤΑ
91
2.5. Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης (ΕΠΔ) και Ετήσιος Προϋπολογισμός
92
2.5.1. Διαδικασία κατάρτισης και διαβούλευσης Ετήσιου Προγράμματος Δράσης, Προϋπολογισμού, Τεχνικού Προγράμματος
93
2.5.2.
94
2.5.3. Δράσεις που ενσωματώνουν την Οπτική του Φύλου στο ΕΠ και το ΕΠΔ
95
2.6. Διάρθρωση του Ετήσιου Προγράμματος Δράσης
96
2.7. Παρακολούθηση των Ετησίων Προγραμμάτων Δράσης και του Gender Budgeting
97
2.8. Αξιολόγηση του Gender Budgeting
97
2.8.1. Δείκτες παρακολούθησης και αξιολόγησης του Ετήσιου Προγράμματος Δράσης
98
2.8.2 Αριθμοδείκτες Αξιολόγησης Οικονομικών Καταστάσεων Δήμων
99
3.3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΙΛΟΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΕΡΓΑΛΕΙΟΥ GENDER BUDGETING
101
3.1. Η Υφιστάμενη κατάσταση στους ΟΤΑ
101
3.2. Εξέταση του βαθμού ωριμότητας των συμμετεχόντων ΟΤΑ για την Εφαρμογή του εργαλείου Gender Budgeting
101
3.3. Ενέργειες που προτάθηκαν στους συμμετέχοντες ΟΤΑ
103
3.4. Αποτελέσματα της πιλοτικής εφαρμογής
104
3.5. Διαπιστώσεις και Συμπεράσματα
104
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ
106
ΦΟΡΕΙΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ & ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ
113

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Την πολιτική για την Ισότητα των Φύλων πρέπει να την δούμε ως ψηφιδωτό. Κάθε ψηφίδα από μόνη της μπορεί να είναι εντυπωσιακή όμως αναδεικνύεται μόνο από τη συνύπαρξη με τις υπόλοιπες ψηφίδες. Ένα πρόγραμμα για τις γυναίκες, μια δράση απομονωμένη, έχουν ακριβώς την ίδια τύχη: μπορούν να εντυπωσιάσουν, μπορούν να τραβήξουν το βλέμμα όμως αποκτούν νόημα μόνο μέσα από τη σύνδεση, την αλληλεπίδραση, τον συσχετισμό. Έχει σημασία να συγκεντρώνεται όλες οι ψηφίδες σε μια εικόνα και αυτός είναι ο σκοπός της έκδοσης του παρόντος τόμου. Να παρουσιάσουμε τις δράσεις μας στην ολότητά τους.

Η Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων παρεμβαίνει με δράσεις στο κύτταρο της διακυβέρνησης, δηλαδή στους δήμους και τις κοινότητες. Δεν μπορούμε να κάνουμε σχέδια για συμμετοχή των γυναικών στις εθνικές εκλογές αν δεν έχουν κινητοποιηθεί στα όργανα της τοπικής αυτοδιοίκησης, αν δεν έχουν βγει οι γυναίκες από τον χώρο που ορίζεται από την αρχαιότητα ως ο φυσικός τους χώρος, δηλαδή η κατοικία. Με την ίδια λογική εκπαιδεύουμε τους εργαζόμενους στην τοπική αυτοδιοίκηση ώστε το ιδεώδες της ισότητας να διαχέεται από το κράτος προς την κοινωνία, από τον δημοτικό υπάλληλο προς τον πολίτη.

Στη Γενική Γραμματεία διαπνεόμαστε από μια αντίληψη διάδοσης των αρχών μας, σε όλα τα πεδία όπου εκδηλώνεται η πολεμική των φύλων. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αφορά τις πρωτοβουλίες σε ζητήματα που αφορούν τη βία κατά των γυναικών. Αν επιμένουμε στη λειτουργία ξενώνων και άλλων δομών που θα προστατεύσουν τα θύματα ενδοοικογενειακών επιθέσεων είναι επειδή σε επίπεδο δήμου και κοινότητας το θύμα δεν είναι ένας αύξοντας αριθμός ενός κατάλογου. Είναι ένα πρόσωπο της γειτονιάς, ένα άτομο με το οποίο διασταυρώνεται στο δρόμο ο κάτοικος μιας πόλης, κυρίως της περιφέρειας. Το θύμα βίας παύει να είναι άγνωστο και η οικειότητα λειτουργεί πιεστικά στην εξεύρεση λύσεων στα προβλήματα.

Στόχος μας είναι να έχουν όλοι οι πολίτες τις ίδιες ευκαιρίες, στα πιο μικρά και στα πιο μεγάλα θέματα. Στόχος μας είναι στο απώτερο μέλλον να μην γίνεται το φύλο αφορμή για αντιπαράθεση. Θέλουμε η γυναίκα και ο άνδρας να συμμετέχουν στα κοινά με την ίδια αυτοπεποίθηση, με την ίδια αισιοδοξία. Παρεμβαίνουμε λοιπόν στην βασική δομή της πολιτικής, στους δήμους, με τη φιλοδοξία να διευρύνουμε το πεδίο ώστε πολύ σύντομα να μην χρειάζεται συζήτηση, με τη φιλοδοξία η ισότητα των φύλων να είναι αυτονόητη.

Ζέττα Μ. Μακρή

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Θελερίτη Μαρία

1. ΣΤΟΧΟΙ, ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΟΔΗΓΟΥ

Στόχος του παρόντος Οδηγού είναι να υποστηρίξει τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, που σκοπεύουν να εντάξουν στις πολιτικές τους τη διάσταση του φύλου. Απευθύνεται τόσο στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης που έχουν υπογράψει την Ευρωπαϊκή Χάρτα για την Ισότητα των Φύλων στις Τοπικές Κοινωνίες, όσο και στους ΟΤΑ που έχουν ενταχθεί στο έργο Εξειδίκευση του Πρότυπου Συστήματος Ένταξης της Ισότητας των Φύλων (ΣΕΙΦ) της ΓΓΙΦ[1], όπου μέσω της πιλοτικής ανάπτυξης και εφαρμογής Περιφερειακών και Τοπικών Προγραμμάτων Ισότητας των Φύλων, δίνεται η ευκαιρία αξιοποίησης των νέων θεσμικών εργαλείων του Καλλικράτη για τη δημιουργία κατάλληλων μηχανισμών για την ισότητα των φύλων και κυρίως η ευκαιρία να εκπονηθούν ολοκληρωμένα σχέδια δράσης για την ισότητα των φύλων.

Ο Οδηγός απευθύνεται επίσης σε αιρετούς και αιρετές και σε στελέχη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, που χαράζουν στρατηγικές, λαμβάνουν αποφάσεις, σχεδιάζουν και υλοποιούν πολιτικές στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής, καθώς και πολιτικές για τις κοινωνικά μειονεκτούσες γυναίκες, όπως είναι οι πρόσφυγες, οι μετανάστριες, οι Ρομά, οι ηλικιωμένες γυναίκες που ζουν μόνες και οι γυναίκες με αναπηρία. Επιπλέον απευθύνεται σε στελέχη όλων των βαθμίδων της ιεραρχίας των Δήμων, στοχεύοντας στην ευαισθητοποίησή τους ως προς τα έμφυλα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις που προσδιορίζουν αντιλήψεις και συμπεριφορές απέναντι σε πολίτες και πολίτισσες και ως προς τις διαφορετικές συνέπειες των πολιτικών σε άνδρες και γυναίκες και ιδιαιτέρως στην ευαισθητοποίησή τους ως προς τις ενδεχόμενες αρνητικές επιπτώσεις των πολιτικών όταν δεν λαμβάνεται υπόψη η διάσταση του φύλου.

Ο Οδηγός μπορεί να αποτελέσει ένα από τα εργαλεία που θα συμβάλλουν στην αναβάθμιση των γνώσεων και δεξιοτήτων του στελεχιακού δυναμικού των Δήμων το οποίο θα αναλάβει να σχεδιάσει δράσεις και να προωθήσει την αρχή της ισότητας σε όλους τους τομείς των τοπικών πολιτικών.

Ο Οδηγός περιλαμβάνει τέσσερα (4) κεφάλαια. Στο **1ο Κεφάλαιο** εξετάζεται η έννοια του φύλου σε συνάρτηση με την κοινωνική πολιτική, καθώς και η διασύνδεση της οπτικής του φύλου με την κοινωνική πολιτική (σχέση κράτους πρόνοιας με τις γυναίκες και το φύλο, επιπτώσεις της έμφυλης ανάλυσης, προϋποθέσεις για την ένταξη της οπτικής του φύλου) και προτείνεται μια διαφορετική

---

1. Υποέργο 2 «Εξειδίκευση του πρότυπου Συστήματος Ένταξης της Ισότητας των Φύλων ανά φορέα πολιτικής, καθώς και πιλοτική ανάπτυξη και εφαρμογή Τομεακών, Περιφερειακών και Τοπικών Προγραμμάτων Ισότητας των Φύλων» της Κατηγορίας Πράξης 3.1.3 «Προαγωγή της ενσωμάτωσης (gender mainstreaming) της ισότητας των φύλων στις δημόσιες πολιτικές», του Έργου: «Δημιουργία μεθοδολογιών και εργαλείων ένταξης παρακολούθησης και ελέγχου της διάστασης της ισότητας των φύλων σε όλες τις δημόσιες πολιτικές» για τις 8 Περιφέρειες Σύγκλισης (Άξονας Προτεραιότητας 07), τις 3 Περιφέρειες Σταδιακής Εξόδου (Άξονας Προτεραιότητας 08) και τις 2 Περιφέρειες Σταδιακής Εισόδου (Άξονας Προτεραιότητας 09) του Ειδικού Στόχου 3.1 του Ε.Π. «Διοικητική Μεταρρύθμιση 2007-2013».

προσέγγιση για ένα σύγχρονο κράτος πρόνοιας που ενσωματώνει προτεραιότητες της φεμινιστικής θεώρησης για την ισότητα των φύλων. Στο **2ο Κεφάλαιο** εξετάζεται η ισότητα των φύλων στο πλαίσιο των τοπικών πολιτικών και επιχειρείται κριτική αποτίμηση των σύγχρονων προοπτικών και δυνατοτήτων. Συγκεκριμένα εξετάζεται η ένταξη των πολιτικών για την ισότητα των φύλων στην τοπική αυτοδιοίκηση, καθώς και οι θεσμοί και οι μηχανισμοί που διαθέτει η τοπική αυτοδιοίκηση για να προωθήσει την ισότητα των φύλων και να ασκήσει κοινωνική πολιτική, το υφιστάμενο σύστημα διακυβέρνησης, οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων, κ.λπ. Περιγράφονται τα θεσμικά εργαλεία, οι δυνατότητες και οι αδυναμίες της τοπικής αυτοδιοίκησης σε συνάρτηση με τα δεδομένα ή τα θετικά παραδείγματα που προέκυψαν από την πιλοτική εφαρμογή κατά την φάση σχεδιασμού κοινωνικών πολιτικών με την οπτική του φύλου. Το Κεφάλαιο ολοκληρώνεται με μια σειρά διαπιστώσεις και προτάσεις για το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας της τοπικής αυτοδιοίκησης που συναρτώνται με την ένταξη της οπτικής του φύλου. Στο **3ο Κεφάλαιο** περιγράφεται αναλυτικά η μεθοδολογία για την ένταξη της οπτικής του φύλου (gender mainstreaming) στις κοινωνικές πολιτικές για γυναίκες με αναπηρία. Συγκεκριμένα, περιγράφονται αναλυτικά τα επιμέρους βήματα που περιλαμβάνει η μεθοδολογία για το σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικών πολιτικών με την οπτική του φύλου (οργάνωση και προετοιμασία, καθορισμός οράματος και στρατηγικής για την ισότητα των φύλων, περιγραφή υφιστάμενης κατάστασης εντός του δήμου και αναφορικά με την ομάδα - στόχο, επιλογή τομέων δράσης και προτεραιοτήτων, εκτίμηση των κατά φύλο επιπτώσεων των πολιτικών, εκπόνηση και υλοποίηση του σχεδίου δράσης, παρακολούθηση, αξιολόγηση και δημοσιοποίηση του σχεδίου δράσης, κ.λπ.). Στο πλαίσιο αυτό αναδεικνύεται ο τρόπος εργασίας, τα θετικά παραδείγματα, οι πρωτοβουλίες και οι καλές πρακτικές που προέκυψαν κατά τη διάρκεια της πιλοτικής εφαρμογής του εργαλείου σε δύο (2) δήμους της χώρας και καταγράφονται διαπιστώσεις, συμπεράσματα και προτάσεις που αφορούν την ισότητα των φύλων στο πεδίο των κοινωνικών πολιτικών για γυναίκες με αναπηρία. Στο **4ο Κεφάλαιο** περιγράφεται η μεθοδολογία για την κατάρτιση προϋπολογισμών με την οπτική του φύλου και πιο συγκεκριμένα γίνεται αναφορά στην αναγκαιότητα της κατά φύλο ανάλυσης των δημόσιων προϋπολογισμών και εξετάζεται η μεθοδολογική προσέγγιση του gender budgeting με αναφορά και στη συναφή διεθνή εμπειρία. Επίσης εξετάζονται οι προϋποθέσεις και οι αρχές για την εφαρμογή του gender budgeting στους ΟΤΑ Α' βαθμού και περιγράφονται αναλυτικά οι δυνατότητες που παρέχει το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο (κατάρτιση και εκτέλεση του ετήσιου προϋπολογισμού των δήμων), το επιχειρησιακό πρόγραμμα και το ετήσιο πρόγραμμα δράσης και προτείνεται σειρά (αριθμό)δεικτών αξιολόγησης, εσόδων και εξόδων. Τέλος περιγράφονται τα συμπεράσματα και τα αποτελέσματα της πιλοτικής εφαρμογής του εργαλείου gender budgeting με βάση την υφιστάμενη κατάσταση στους ΟΤΑ, το βαθμό ωριμότητας των δήμων που συμμετείχαν στην πιλοτική εφαρμογή και τις ενέργειες που προτάθηκαν και πραγματοποιήθηκαν για την ένταξη της οπτικής του φύλου στους προϋπολογισμούς των δήμων. Στο τέλος του Οδηγού παρατίθενται φορείς υποστήριξης ΑμεΑ και χρήσιμες ιστοσελίδες, καθώς και τρία (3) παραρτήματα που περιλαμβάνουν τη μεθοδολογία των δέκα (10) βημάτων για την ένταξη της οπτικής του φύλου στις τοπικές κοινωνικές πολιτικές (Παράρτημα Ι), ενδεικτικό έντυπο παρουσίασης του ετήσιου προγράμματος δράσης μιας διεύθυνσης (Παράρτημα ΙΙ) και ενδεικτικούς δείκτες παρακολούθησης και αξιολόγησης ανά άξονα ή τομέα πολιτικής (Παράρτημα ΙΙΙ).

2. ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ PROGRESS

2.1. Στόχος του έργου

Στόχος του έργου είναι η ενίσχυση των διαδικασιών ενσωμάτωσης της διάστασης του φύλου *(gender mainstreaming)* στις πολιτικές κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής προστασίας, οι οποίες σχεδιάζονται και εφαρμόζονται σε τοπικό επίπεδο από τους δήμους και απευθύνονται κατά κύριο λόγο σε κοινωνικά μειονεκτούσες γυναίκες, όπως είναι οι πρόσφυγες, οι μετανάστριες, οι Ρομά, οι ηλικιωμένες γυναίκες που ζουν μόνες και οι γυναίκες με αναπηρία. Στόχος του έργου είναι επίσης η ένταξη της οπτικής του φύλου στους προϋπολογισμούς *(gender budgeting)* των δήμων. Με άλλα λόγια, το έργο και οι προβλεπόμενες δράσεις στοχεύουν στη γεφύρωση του χάσματος που φαίνεται να υπάρχει μεταξύ του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου σε κυβερνητικό επίπεδο και της εφαρμογής πολιτικών για την ισότητα των φύλων σε τοπικό επίπεδο. Μέσω της πιλοτικής εφαρμογής των εργαλείων για την εκτίμηση των επιπτώσεων κατά φύλο *(gender impact assessment)* και την ένταξη της διάστασης του φύλου στους προϋπολογισμούς *(gender budgeting)* οκτώ (8) δήμων της χώρας, θα αναβαθμιστεί σημαντικά η σχετική τεχνογνωσία των δήμων, διότι μέσω του έργου και της ενεργητικής συμμετοχής στελεχών των ΟΤΑ που είναι υπεύθυνα για το σχεδιασμό και την εφαρμογή πολιτικών και προγραμμάτων που απευθύνονται στις προαναφερόμενες ομάδες γυναικών, θα δημιουργηθεί η πρώτη ομάδα στελεχών με εμπειρία στην εφαρμογή εργαλείων ένταξης της οπτικής του φύλου. Επιπλέον, θα δοθεί η δυνατότητα αξιοποίησης σημαντικών εργαλείων πολιτικής που στη συνέχεια μπορούν να εφαρμοστούν και σε άλλους δήμους της χώρας μέσω των αναμενόμενων πολλαπλασιαστικών αποτελεσμάτων του έργου, το οποίο θα λειτουργήσει συμπληρωματικά σε σχέση με τη συνολικότερη κοινωνική πολιτική των ΟΤΑ.

2.2. Αντικείμενο του έργου

Αντικείμενο του έργου ήταν **αφενός η εκπόνηση της μεθοδολογίας και των εργαλείων** για την ένταξη της οπτικής του φύλου στις τοπικές κοινωνικές πολιτικές, την αξιολόγηση των κατά φύλο επιπτώσεων των πολιτικών *(gender impact assessment)* και την ένταξη της διάστασης του φύλου στον προϋπολογισμό *(gender budgeting)*, **και αφετέρου η πιλοτική εφαρμογή τους σε οκτώ (8) δήμους της χώρας.** Οι δήμοι, αξιοποιώντας τις θεσμικές τους αρμοδιότητες και τα εξειδικευμένα στελέχη τους, σε συνεργασία με την ομάδα εμπειρογνωμόνων, αλλά και τους τοπικούς φορείς ή τις ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται για την υποστήριξη ευπαθών ομάδων γυναικών (και ιδιαιτέρως μεταναστριών, προσφύγων, Ρομά, ηλικιωμένων και ΑμεΑ), ανέλαβαν να προωθήσουν την ένταξη της οπτικής του φύλου στις τοπικές πολιτικές εφαρμόζοντας τις προτεινόμενες μεθοδολογίες και τα εργαλεία που σχεδιάστηκαν στο πλαίσιο του έργου. Στο πλαίσιο αυτό, ορίστηκαν τα στελέχη των δήμων που θα συμμετάσχουν στο έργο και θα αναλάβουν την ευθύνη για το σχεδιασμό και την εφαρμογή πολιτικών και προγραμμάτων που στοχεύουν στις ομάδες γυναικών στις οποίες επικεντρώνεται το έργο. Μέσα από τα εργαστήρια, τα οποία λειτούργησαν, αφενός ως κατάρτιση όσον αφορά την απόκτηση της διάστασης του φύλου στα στελέχη των Δήμων και αφετέρου ως ανταλλαγή τεχνογνωσίας και εμπειριών, αντιμετωπίστηκαν προβλήματα και δυσκολίες που παρουσιάστηκαν κατά την υλοποίηση της πιλοτικής εφαρμογής. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την πιλοτική εφαρμογή παρουσιάστηκαν σε συνέδριο που απευθυνόταν σε αιρετούς/ες και στελέχη των Δήμων, και ενσωματώνονται σε τέσσερις (4) Οδηγούς καθένας από τους οποίους αφορά μια

συγκεκριμένα ομάδα γυναικών: Α. Ηλικιωμένες Γυναίκες, Β. Γυναίκες Ρομά, Γ. Γυναίκες με Αναπηρία και Δ. Μετανάστριες.

Αναμένεται ότι οι Οδηγοί αυτοί θα λειτουργήσουν ως «πιλότοι» ή πρακτικά παραδείγματα εφαρμογής της μεθοδολογίας για την ένταξη του φύλου στις πολιτικές και τους προϋπολογισμούς των δήμων και ότι δυνητικά θα υιοθετηθούν σε ευρύτερη βάση, αποτελώντας ενδεχομένως ένα μοντέλο για την ανάπτυξη συναφών εργαλείων, σε διαφορετικά πεδία πολιτικής και περισσότερους δήμους της χώρας.

3. Η ΠΙΛΟΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΚΑΙ ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Είναι η πρώτη φορά που στη χώρα μας, και μάλιστα σε τοπικό επίπεδο, επιχειρείται η εφαρμογή εργαλείων, για την ένταξη της ισότητας των φύλων στο σχεδιασμό των πολιτικών και στους προϋπολογισμούς των Δήμων. Πρόκειται ουσιαστικά για μια **πρώτη απόπειρα συγκερασμού της εφαρμογής της οπτικής του φύλου με την κοινωνική κυρίως πολιτική των ΟΤΑ, και ειδική στόχευση σε συγκεκριμένες ομάδες γυναικών** (μετανάστριες, γυναίκες με αναπηρία, ηλικιωμένες γυναίκες που ζουν μόνες και Ρομά). Η υλοποίηση του έργου ξεκίνησε με την σύσταση της ομάδας των εμπειρογνωμόνων, οι οποίοι/ες ανέλαβαν την εκπόνηση της μεθοδολογίας και την ανάπτυξη των σχετικών εργαλείων (ένταξης της οπτικής του φύλου, εκτίμησης των επιπτώσεων κατά φύλο/ gender impact assessment, και ένταξης της οπτικής του φύλου στον προϋπολογισμό/ gender budgeting)και ακολούθησε η επιλογή των Δήμων.

3.1. Η επιλογή των Δήμων

Για την επιλογή των Δήμων τέθηκαν συγκεκριμένα κριτήρια τα οποία προσδιορίστηκαν αφού ελήφθησαν υπόψη τα κάτωθι:

- Ο πληθυσμός των Δήμων.
- Τα ποσοστά σε επίπεδο πληθυσμού των ομάδων - στόχων στις οποίες απευθύνεται το πρόγραμμα, σε κάθε Δήμο.
- Η εμπειρία και τεχνογνωσία των Δήμων στην υλοποίηση πολιτικών, προγραμμάτων και παρεμβάσεων που απευθύνονται και στοχεύουν στις παραπάνω ομάδες
- Η οργάνωση και η λειτουργία των κοινωνικών υπηρεσιών στους Δήμους, ιδιαίτερα πριν την εφαρμογή του Καλλικράτη και το κατά πόσον διαθέτουν στελέχη με εμπειρία στη χάραξη πολιτικών και στην υλοποίηση προγραμμάτων
- Η συμμετοχή των Δήμων στα προγράμματα που υλοποιεί η ΓΓΙΦ για την προώθηση της ισότητας των φύλων και η υπογραφή εκ μέρους τους της «Ευρωπαϊκής Χάρτας για την Ισότητα των Φύλων στις Τοπικές Κοινωνίες».

Με βάση τα παραπάνω κριτήρια, δημιουργήθηκε ένα σύστημα πολλαπλών επιλογών, όπου ανάλογα με το βαθμό κάλυψης των προαναφερόμενων κριτηρίων καταρτίστηκε κατάλογος Δήμων. Εκτός από τα προαναφερόμενα κριτήρια και προκειμένου να διασφαλιστεί η μέγιστη δυνατή αντιπροσωπευτικότητα σε επίπεδο χώρας, από την άποψη αφενός της εμπειρίας στη χάραξη και υλοποίηση κοινωνικών πολιτικών και αφετέρου της βούλησης ή και της εφαρμογής πολιτικών για την ισότητα των φύλων, ελήφθησαν υπόψη και στοιχεία όπως το προφίλ του δήμου π.χ. αγροτικό, αστικό, τουριστικό, τα οποία οδήγησαν στην επιλογή Δήμων μεσαίου μεγέθους, έτσι ώστε η πιλο-

τική εφαρμογή να μπορεί να ανταποκρίνεται σε όσο το δυνατόν περισσοτέρους Δήμους.

Στο πλαίσιο αυτό επελέγησαν σε πρώτη φάση οι οκτώ (8) δήμοι που συμμετείχαν στην πιλοτική εφαρμογή, ενώ στη συνέχεια επελέγησαν τρεις (3) επιπλέον δήμοι με τεχνογνωσία σε συγκεκριμένα αντικείμενα και πεδία πολιτικής, προκειμένου να συμβάλλουν στην πιλοτική εφαρμογή με την εξειδικευμένη εμπειρία τους. Οι οκτώ (8) δήμοι που συμμετείχαν στην πιλοτική εφαρμογή ανέλαβαν ανά δύο (2) την πιλοτική εφαρμογή των εργαλείων για το σχεδιασμό και την υλοποίηση κοινωνικών πολιτικών με την οπτική του φύλου που αφορούν συγκεκριμένη ομάδα γυναικών.

Στον Πίνακα 1 που ακολουθεί αποτυπώνεται το σύνολο των δήμων που συμμετείχαν ανά ομάδα - στόχο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Σύνολο δήμων που συμμετείχαν στην πιλοτική εφαρμογή

ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΡΟΜΑ	**1. ΔΗΜΟΣ Βόλου**
	2. ΔΗΜΟΣ Καρδίτσας
	ΔΗΜΟΣ Αγίας Βαρβάρας*
ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ	**3. ΔΗΜΟΣ Ηρακλείου Κρήτης**
	4. ΔΗΜΟΣ Ιωαννίνων
	ΔΗΜΟΣ Τρικκαίων*
ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΕΣ	**5. ΔΗΜΟΣ Πάτρας**
	6. ΔΗΜΟΣ Κορυδαλλού
ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΑμεΑ	**7. ΔΗΜΟΣ Νεάπολης - Συκεών**
	8. ΔΗΜΟΣ Βέροιας
	ΔΗΜΟΣ Ηρακλείου Αττικής*

* Δήμοι που συμμετείχαν έμμεσα στην πιλοτική εφαρμογή της μεθοδολογίας για την ένταξη της οπτικής του φύλου στις τοπικές κοινωνικές πολιτικές.

Σε σχέση με τους τρεις (3) επιπλέον δήμους που συμμετείχαν εμμέσως στην πιλοτική εφαρμογή των εργαλείων θα πρέπει να σημειωθούν τα κάτωθι. Στην περίπτωση των γυναικών Ρομά επελέγη ο Δήμος Αγίας Βαρβάρας λόγω της μακροχρόνιας και εξειδικευμένης εμπειρίας του σε θέματα Ρομά. Επιπλέον ο Δήμος Αγίας Βαρβάρας πρωτοστάτησε στη δημιουργία του Δικτύου ROM, ενός δικτύου φορέων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης με σκοπό την κοινωνική ένταξη και πλήρη στήριξη των Ελλήνων Τσιγγάνων, με τη συμβολή του οποίου η πολιτεία ψήφισε στη συνέχεια το Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ελλήνων Τσιγγάνων. Στην περίπτωση των ηλικιωμένων γυναικών επελέγη ο Δήμος Τρικκαίων, λόγω της εμπειρίας του στην εφαρμογή νέων τεχνολογιών για τη ψυχολογική υποστήριξη ηλικιωμένων ατόμων, (εγκατάσταση πιλοτικών εικονοτηλέφωνων σε 4 ΚΑΠΗ του Δήμου Τρικκαίων, επέκταση της ψυχολογικής υποστήριξης μέσω τηλεσυνεδριών και εφαρμογή προγράμματος τηλεπρόνοιας), με στόχο την βελτίωση των υπηρεσιών υγείας ευπαθών κοινωνικών ομάδων, όπως είναι οι ηλικιωμένοι και τα άτομα με χρόνιες παθήσεις.

Τέλος, στην περίπτωση των γυναικών με αναπηρία, επελέγη ο Δήμος Ηρακλείου Αττικής, επειδή λειτουργεί Κέντρο Εργοθεραπείας στο πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής του δήμου, το οποίο αποτελεί τη μοναδική τέτοιου τύπου δομή στον χώρο της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Έτσι ο συνολικός αριθμός των δήμων που είτε άμεσα, είτε έμμεσα συμμετείχαν στο Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Progress ανήλθε τελικώς σε έντεκα (11).

3.2. Η πιλοτική εφαρμογή

Η υλοποίηση του προγράμματος επιχειρήθηκε στο πλαίσιο μιας εξαιρετικά δύσκολης και μάλλον πρωτόγνωρης συγκυρίας για τη χώρα, όπου τόσο το εξωτερικό, όσο και το εσωτερικό περιβάλλον της τοπικής αυτοδιοίκησης δεν είναι ευνοϊκό. Αντιθέτως χαρακτηρίζεται από συνθήκες ιδιαιτέρως αρνητικές ή και έκτακτης ανάγκης για τις τοπικές κοινωνίες. Ωστόσο παρά τις δυσκολίες και τις ειδικές συνθήκες, που αντιμετώπισε το έργο, με τη συμβολή της συντονίστριας του έργου, της εμπειρογνώμονος για την ένταξη της οπτικής του φύλου, των ειδικών συνεργατών για τις επιμέρους ομάδες στόχου, καθώς και των υπευθύνων που συμμετείχαν από τους Δήμους, το έργο ολοκληρώθηκε και τα αποτελέσματά του μπορούν να αξιολογηθούν ως θετικά. Στο πλαίσιο αυτό θα επιχειρηθεί μια συνθετική παρουσίαση των δυσκολιών, των αποτελεσμάτων και των πολλά υποσχόμενων πρακτικών που αναδείχθηκαν μέσω της πιλοτικής εφαρμογής.

3.2.1. Απαιτήσεις και δυσκολίες του εγχειρήματος

Είναι θεωρούμε αντιληπτό για ποιούς λόγους ένα τέτοιο εγχείρημα μπορεί να συναντήσει δυσκολίες: αφενός επειδή η ένταξη της διάστασης του φύλου στις πολιτικές της τοπικής αυτοδιοίκησης και γενικότερα της διοίκησης, δεν είναι μια στρατηγική και μια διαδικασία κατανοητή στις τοπικές αρχές και στα στελέχη των δήμων, και αφετέρου επειδή πρόκειται για μια καινοτομία με δεδομένο ότι η ένταξη της οπτικής του φύλου δεν αφορά το γενικότερο πληθυσμό των γυναικών, αλλά ειδικές ομάδες γυναικών οι οποίες βιώνουν πολλαπλές διακρίσεις. Διακρίσεις και αποκλεισμούς που προκύπτουν λόγω της αλληλοσυσχέτισης άλλων χαρακτηριστικών της ταυτότητας με το φύλο, όπως για παράδειγμα είναι η αλληλεπίδραση του φύλου με την ηλικία, την υγεία, τη φυλή, την εθνοτική καταγωγή, κ.ο.κ.

Οι δυσκολίες του εγχειρήματος πολλαπλασιάζονται επίσης επειδή στόχος του έργου είναι η ένταξη της οπτικής του φύλου στις κοινωνικές πολιτικές σε μια περίοδο συρρίκνωσης του κράτους πρόνοιας λόγω της κρίσης, αλλά και της μεταρρύθμισης στην τοπική αυτοδιοίκηση. Συγκεκριμένα, η τοπική αυτοδιοίκηση, με βάση το πρόσφατο θεσμικό πλαίσιο καλείται να οργανώσει και λειτουργήσει τις εκχωρούμενες προς αυτήν αρμοδιότητες στον κοινωνικό τομέα, χωρίς πόρους, εμπειρία και ανθρώπινο δυναμικό και ταυτόχρονα να ενοποιήσει τις συγχωνευόμενες υπηρεσίες και δομές των νομικών της προσώπων στον κοινωνικό τομέα.

Στα συστημικά προβλήματα της τοπικής αυτοδιοίκησης και τα δημοσιονομικά προβλήματα της πολιτείας, προστίθενται και τα προβλήματα που οφείλονται στο ισχύον θεσμικό πλαίσιο ανάθεσης υπηρεσιών και έργων που εφαρμόζεται στο δημόσιο τομέα, το οποίο είναι σχεδιασμένο στη λογική ανάθεσης μεγάλων δημοσίων έργων, με αποτέλεσμα να αποκλείονται εμπειρογνώμονες σε εξειδικευμένα αντικείμενα και να απαιτούνται χρονοβόρες διαδικασίες για την επιλογή τους, γεγονός που συνέβαλε στον περιορισμό του χρονικού διαστήματος της πιλοτικής εφαρμογής. Η συντόμευση του χρόνου της πιλοτικής εφαρμογής δεν επέτρεψε στον αναμενόμενο βαθμό την

επιδιωκόμενη αλληλουχία και τη συνάντηση μεταξύ των δύο μερών του gender mainstreaming και της διαμόρφωσης τοπικών πολιτικών για τις ειδικές ομάδες από τη μια, και του gender budgeting από την άλλη, ενώ δεν επέτρεψε τη διαμόρφωση ολοκληρωμένης εικόνας ως προς τις αλλαγές που επιτεύχθηκαν στις τοπικές πολιτικές μετά την ένταξη του φύλου σε αυτές.

Πριν αναφερθούμε στα θετικά παραδείγματα ή τις πολλά υποσχόμενες πρακτικές που αναδείχτηκαν από την πιλοτική εφαρμογή, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν κάποιοι παράγοντες οι οποίοι θα πρέπει να συνεκτιμώνται κατά τη συνολικότερη αποτίμηση συναφών έργων. Ειδικότερα οι παράγοντες αυτοί είναι οι κάτωθι:

- Ο χαμηλός βαθμός ενσωμάτωσης της οπτικής του φύλου σε όλα τα επίπεδα της διοίκησης (κεντρικής, περιφερειακής και τοπικής αυτοδιοίκησης).
- Ο χαμηλός βαθμός ευαισθητοποίησης και επιμόρφωσης του ανθρώπινου δυναμικού (συμπεριλαμβανομένων των αιρετών και των στελεχών των δήμων) σε θέματα ισότητας των φύλων και ιδιαιτέρως στην ένταξη της οπτικής του φύλου.
- Η έλλειψη συστηματικών ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων και ερευνών για την υφιστάμενη κατάσταση με την οπτική του φύλου και κατά συνέπεια η έλλειψη δεικτών αποτελεσμάτων, εκροών και τιμών-στόχου σε σχέση με τη διάσταση του φύλου, σε όλα τα επίπεδα σχεδιασμού των πολιτικών.
- Οι περιορισμένοι πόροι (ανθρώπινοι, χρονικοί, χωρικοί, οικονομικοί) που συνήθως διατίθενται για την υλοποίηση εξειδικευμένων παρεμβάσεων που αφορούν άυλες ενέργειες και απαιτούν κατανόηση και προσέγγιση νέων, για τα συνήθη δεδομένα, πεδίων.
- Η κατάσταση στην οποία βρισκόταν η τοπική αυτοδιοίκηση και οι εργαζόμενοι/ εργαζόμενες σε αυτήν, λόγω της εφαρμογής των μνημονιακών μέτρων, γεγονός το οποίο δε διευκόλυνε το σχεδιασμό και υλοποίηση μιας σειράς, εκ των πραγμάτων απαιτητικών ενεργειών, για την εφαρμογή του έργου. Οι ενέργειες αυτές αφορούσαν για παράδειγμα την κατανόηση της προτεινόμενης μεθοδολογίας και των εργαλείων εφαρμογής της, την ανάγκη συνεργασίας με τις αρμόδιες διευθύνσεις (κοινωνικής πολιτικής, οικονομικών, κ.λπ.) προκειμένου να ενταχθεί η οπτική του φύλου στα εργαλεία σχεδιασμού της τοπικής αυτοδιοίκησης, στο επιχειρησιακό πρόγραμμα δράσης, στα ετήσια προγράμματα και στον προϋπολογισμό.
- Ο καινοτομικός χαρακτήρας του έργου, ιδιαιτέρως αναφορικά με την ένταξη της οπτικής του φύλου στην κατάρτιση των δημοτικών προϋπολογισμών. Εγχείρημα απαιτητικό όχι μόνο για την Ελλάδα, αλλά και για τις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης με δεδομένο ότι η εφαρμογή και αποτελεσματικότητα του gender budgeting προς το παρόν είναι μάλλον περιορισμένη.

3.2.2. Αποτελέσματα και θετικά παραδείγματα

Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων βασίζεται στις Εκθέσεις Αποτελεσμάτων από την πιλοτική εφαρμογή στους Δήμους, που συνέταξαν οι εμπειρογνώμονες με την καθοριστική συμβολή και συνεργασία των υπευθύνων στελεχών των Δήμων και την αξιοποίηση των σχετικών εντύπων που δόθηκαν για τα δύο εργαλεία και στη συνέχεια συμπληρώθηκαν από τα υπεύθυνα στελέχη.

Όπως προαναφέρθηκε, το σύνολο των σχεδίων δράσης ή παρεμβάσεων, επικεντρώθηκαν στην ένταξη της οπτικής του φύλου στην κοινωνική πολιτική η οποία μάλιστα απευθύνεται σε συγκεκριμένες ομάδες γυναικών. Στη συνέχεια θα επιχειρηθεί μια συστηματοποίηση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν με βάση τους κάτωθι άξονες:

I. Ζητήματα φύλου και ισότητας των φύλων στο πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής που ασκείται σε τοπικό επίπεδο από τους δήμους.

II. Ζητήματα που αφορούν τον τρόπο σχεδιασμού της κοινωνικής πολιτικής και παροχής των κοινωνικών υπηρεσιών στους δημότες και κατοίκους του δήμου.

III. Ζητήματα οργάνωσης και λειτουργίας των υπηρεσιών των δήμων και των νομικών τους προσώπων.

Με αφορμή το παρόν έργο Progress και την πιλοτική εφαρμογή των εργαλείων, δημιουργήθηκαν για πρώτη φορά στη χώρα μας οι προϋποθέσεις προκειμένου να διαμορφωθούν προτάσεις που αφορούν την ένταξη της οπτικής του φύλου στην πρόσβαση σε κοινωνικά δικαιώματα, αγαθά και υπηρεσίες σε τοπικό επίπεδο (Βουγιούκα 2012)[2], ενώ ταυτοχρόνως τέθηκαν οι βάσεις για τη δημιουργία Ατζέντας για θέματα ισότητας των φύλων σε τοπικό επίπεδο.

Ειδικότερα η Ατζέντα Φύλου αφορούσε τα εξής ζητήματα:

- Φυσική και κοινωνική **αυτονόμηση των γυναικών** και κοινωνική ένταξη - στην περίπτωση των γυναικών με αναπηρία.
- **Αύξηση της πρόσβασης των γυναικών** σε κοινωνικά δικαιώματα, υπηρεσίες και αγαθά, καθώς και στις δομές υποστήριξης - στην περίπτωση των ηλικιωμένων γυναικών και των μεταναστριών.
- Υποστήριξη, συνηγορία και πληροφόρηση για την **πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών** - στην περίπτωση των μεταναστριών και των γυναικών με αναπηρία.
- **Αύξηση της συμμετοχής των γυναικών σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων,** αρμόδια συμβουλευτικά & αποφασιστικά όργανα του δήμου - στη περίπτωση των μεταναστριών και της συμμετοχής τους στα Συμβούλια Ένταξης Μεταναστών (ΣΕΜ).
- **Αύξηση της πρόσβασης των γυναικών σε** κατάλληλη οικονομική και ποιοτική **υγειονομική περίθαλψη**, ενημέρωση και την ενίσχυση των προγραμμάτων πρόληψης που προωθούν την υγεία των γυναικών - στην περίπτωση των ηλικιωμένων γυναικών.
- Ενημέρωση των γυναικών και ευαισθητοποίηση για θέματα **σεξουαλικής υγιεινής και αναπαραγωγικής υγείας** - στην περίπτωση των γυναικών με αναπηρία.

Επίσης, **το έργο απετέλεσε την αφορμή για την προσέγγιση και ευαισθητοποίηση στελεχών της τοπικής αυτοδιοίκησης για θέματα ισότητας των φύλων, καθώς και για την βαθύτερη κατανόηση της διαφοράς ανάμεσα στην ένταξη του φύλου στις τοπικές πολιτικές και των θετικών δράσεων ή εξειδικευμένων πολιτικών.** Το έργο έγινε η αφορμή για να κατανοηθεί η διαφορετική οπτική που απαιτείται για το σχεδιασμό πολιτικών και παρεμβάσεων που λαμβάνουν υπόψη τις διαφορές των φύλων, καθώς και τη συσχέτιση ανάμεσα στο φύλο και άλλες διαστάσεις της ταυτότητας (π.χ. ηλικία, υγεία, φυλή, κ.λπ.). Το σημαντικότερο ωστόσο αποτέλεσμα

---

2. Συγκεκριμένα η πρόσβαση σε κοινωνικά δικαιώματα, αγαθά και υπηρεσίες αφορά στα εξής: Α) Ποιος/ ποια θεμελιώνει δικαίωμα για συγκεκριμένα αγαθά και υπηρεσίες. Ποιος/ Ποια δικαιούται δηλαδή συγκεκριμένα κοινωνικά αγαθά. Ποιοι/ Ποιες και πότε αποκλείονται; Με ποιον τρόπο και αιτιολογία (π.χ. γυναίκες Ρομά, μετανάστριες χωρίς χαρτιά, κ.λπ.). Το φύλο και η συμμετοχή των γυναικών στα κοινά πώς επηρεάζει; Τι μπορεί να γίνει για να αρθούν ανισότητες (π.χ. νομοθεσία κατά των διακρίσεων, ευαισθητοποίηση στελεχών, κ.λπ.) Β) Πληροφόρηση και ενημέρωση για τα σχετικά κοινωνικά αγαθά και υπηρεσίες. Λαμβάνεται υπόψη η διάσταση του φύλου σε αλληλεπίδραση με άλλα στοιχεία της ταυτότητας που εμποδίζουν την πρόσβαση στα κοινωνικά δικαιώματα; Γ) Φυσική πρόσβαση στις κοινωνικές υπηρεσίες και δομές. Έχουν όλοι και όλες ισότιμη πρόσβαση; Υπάρχουν έμφυλα και άλλα στερεότυπα; Δ) Χρήση των προσφερόμενων υπηρεσιών (ωράρια λειτουργίας, στελέχωση, παρεχόμενες υπηρεσίες, αξιολόγηση από τη σκοπιά των ωφελουμένων, κ.λπ.). Ε) Ανταπόκριση στις υφιστάμενες ανάγκες (ελλείψεις, αδυναμίες, προτάσεις, συνεργασία με ΜΚΟ, κοινωνία των πολιτών, κ.λπ.). (Βουγιούκα 2012: 32-35).

ήταν ότι ευαισθητοποίησε μια δυναμική ομάδα στελεχών σε σχέση με τη σημασία της οπτικής του φύλου και δημιούργησε έναν πυρήνα υποστηρικτών στις υπηρεσίες της τοπικής αυτοδιοίκησης. Αποτέλεσμα ήταν η εξοικείωση του ανθρώπινου δυναμικού με εργαλεία και πρακτικές που μπορούν να αποτελέσουν μηχανισμούς για την ένταξη της διάστασης του φύλου στο σχεδιασμό, την υλοποίηση, την παρακολούθηση, την αξιολόγηση και τον ανασχεδιασμό των τοπικών πολιτικών.

Η παραπάνω προσέγγιση του φύλου εμπλουτίστηκε με τη γνώση για το «πεδίο» σε τοπικό επίπεδο και κατέστησε σαφή τη σημασία της βαθύτερης εμπλοκής στις διαδικασίες προγραμματισμού και στις διαδικασίες κατάρτισης του Επιχειρησιακού Προγράμματος Δράσης και του Προϋπολογισμού. Συνειδητοποιήθηκε επίσης η ανάγκη κινητοποίησης ευρύτερων κοινωνικών δυνάμεων για την επιτυχία του εγχειρήματος και την ένταξη της οπτικής του φύλου στις πολιτικές των δήμων, τόσο εντός, όσο και εκτός του δήμου.

Η ευαισθητοποίηση των αιρετών, μέσω των στελεχών, αλλά και η εμπλοκή των Δήμων στο έργο, **έδωσε σε αρκετές περιπτώσεις το έναυσμα είτε για την αξιοποίηση και ενεργοποίηση υφιστάμενων μηχανισμών ή θεσμικών οργάνων, είτε για τη σύσταση θεσμικών οργάνων για την ισότητα** (Δημοτικών Επιτροπών Ισότητας ή Γραφείων Ισότητας), που μπορούν να δραστηριοποιηθούν υποστηρίζοντας πρωτοβουλίες και θετικές δράσεις υπέρ των γυναικών της τοπικής κοινωνίας γενικότερα, αλλά και υπέρ των γυναικών που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες πληθυσμού και βιώνουν πολλαπλές διακρίσεις και αποκλεισμούς. Κυρίως όμως μπορούν να δραστηριοποιηθούν προκειμένου η διάσταση του φύλου να ενταχθεί οριζόντια σε όλες ανεξαιρέτως τις πολιτικές που εκπονεί και υλοποιεί ο δήμος σε τοπικό επίπεδο καθώς επίσης και στον προϋπολογισμό.

Ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να γίνει στο γεγονός ότι οι δήμοι που συμμετείχαν αξιοποίησαν θεσμικές δυνατότητες και εργαλεία, όπως τα Επιχειρησιακά Προγράμματα, τα Ετήσια Προγράμματα και τους Προϋπολογισμούς, προκειμένου να εντάξουν σε αυτά την οπτική του φύλου (Δήμοι Κορυδαλλού, Βέροιας, Αγ. Βαρβάρας, Βόλου, Ιωαννιτών και Καρδίτσας και Νεάπολης – Συκεών). Επίσης, έγινε αρκετά σαφής η οριζόντια διάσταση της ισότητας των φύλων και η ανάγκη ένταξής της σε όλο το εύρος των αρμοδιοτήτων των Δήμων και συνεπώς η αναγκαιότητα υπαγωγής των οργανικών μονάδων για την ισότητα των φύλων (Γραφείων ή Τμημάτων) σε κομβικές διευθύνσεις, όπως είναι η Διεύθυνση Προγραμματισμού, και όχι η αποσπασματική ένταξή τους στη Διεύθυνση Κοινωνικής Πολιτικής.

Στην ίδια λογική, προωθήθηκε η ενίσχυση της συμμετοχής των γυναικών σε θεσμικά όργανα που εκπροσωπούν τους πληθυσμούς των ομάδων στόχου του έργου, όπως τα Συμβούλια Ένταξης Μεταναστών. Επιπροσθέτως αναδείχθηκε η απαίτηση για πόρους για την επίτευξη της προώθησης της ισότητας στις πολιτικές των ΟΤΑ, τόσο σε στελεχιακό δυναμικό κατάλληλα επιμορφωμένο, όσο και σε κονδύλια προβλεπόμενα στα Επιχειρησιακά Προγράμματα και τα Ετήσια Σχέδια Δράσης σε επίπεδο προϋπολογισμού, αλλά και απολογισμού. Έγινε πρόδηλο ότι οι πολιτικές αυτές απαιτούν χώρο, χρόνο, οικονομική στήριξη, γνώση, εμπειρία και ευαισθητοποίηση από το σύνολο των εμπλεκόμενων ανθρώπινων παραγόντων (αιρετούς/ αιρετές, εργαζόμενους/ νες και τοπική κοινωνία).

Παράλληλα, η προσπάθεια για την υλοποίηση του έργου επιβεβαίωσε την ανεπαρκή έως ανύπαρκτη συλλογή ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων κατά φύλο από τις κοινωνικές υπηρεσίες, και τον καθοριστικό ρόλο αυτών των δεδομένων για τον ορθό και επιτυχή σχεδιασμό μέτρων και παρεμβάσεων. Για το λόγο αυτό, το έργο προσανατόλισε το σύνολο των εμπλεκομένων σε ανασχεδιασμό των μεθόδων καταγραφής και επεξεργασίας στοιχείων, ενσωματώνοντας την οπτική του φύλου. Ενδεικτικά παραδείγματα αποτελούν η σχεδιαζόμενη αναπροσαρμογή στην καταγραφή δεδομένων ωφελουμένων και αναγκών τους κατά φύλο και η αναμενόμενη αξιοποίηση αυτών των

στοιχείων σε νέους σχεδιασμούς καταγραφή στοιχείων κατά φύλο από υπηρεσίες και δομές που εξυπηρετούν ηλικιωμένους /ες (Δήμος Ηρακλείου Κρήτης)

Αυτό το γεγονός συγχρόνως, ενίσχυσε την προοπτική της δικτύωσης με φορείς και ΜΚΟ που εδράζουν τη δραστηριότητά τους στις ομάδες στόχου του έργου και είναι ικανές να συμβάλλουν με την παροχή δεδομένων για τις ομάδες, τις ανάγκες και τις προτεραιότητές τους. Εν ολίγοις, καταβλήθηκε σημαντική προσπάθεια για την ενεργοποίηση των θεσμικών οργάνων και φορέων, καθώς και για τη συμμετοχή της ευρύτερης τοπικής κοινότητας, γεγονός που συνιστά ένα εξαιρετικά θετικό παράδειγμα ενδεχομένως και πολλά υποσχόμενη πρακτική.

3.2.3. Πολλά υποσχόμενες πρακτικές

Ως πολλά υποσχόμενες πρακτικές που αναδείχθηκαν από την πιλοτική εφαρμογή θα μπορούσαν να αναφερθούν τα κάτωθι:

Καταρχάς, **η ανάπτυξη θεσμοθετημένων συνεργασιών σε ένα επίπεδο καινοτόμο για τα δεδομένα της χώρας, αυτό της συνεργασίας ΟΤΑ, με στόχο την ανάπτυξη αποτελεσματικών κοινωνικών πολιτικών με την οπτική του φύλου.** Προϊόν αυτής της συνεργασίας αποτελούν τα τρία (3) Πρωτόκολλα Συνεργασίας μεταξύ:

- **των Δήμων Κορυδαλλού και Πατρέων** με την αξιοποίηση από το Δήμο Πατρέων μιας δοκιμασμένης μεθοδολογίας καταγραφής για τους μετανάστες και τις μετανάστριες, που χρησιμοποιείται ήδη στο Δήμο Κορυδαλλού, και συμβάλλει σημαντικά στη συλλογή δεδομένων, απαραίτητων για την αποτύπωση του προφίλ, των αναγκών και αιτημάτων των μεταναστών, και στο σχεδιασμό παρεμβάσεων που είναι αποτελεσματικές και σωστά στοχευμένες. Στόχοι της συνεργασίας μεταξύ των άλλων είναι η αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στα Συμβούλια Ένταξης Μεταναστών των δύο πόλεων, καθώς και ο εμπλουτισμός της ατζέντας των ΣΕΜ με ζητήματα που απασχολούν τις μετανάστριες, με έμφαση στην πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας κατά των μεταναστριών.
- **των Δήμων Βόλου και Καρδίτσας** με την υπογραφή Σύμφωνου Συνεργασίας για την ανταλλαγή καλών πρακτικών σε θέματα ισότητας & σε θέματα προσβασιμότητας των γυναικών Ρομά σε υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας.
- **των Δήμων Νεάπολης-Συκεών και Βέροιας,** με την εκπόνηση εκπαιδευτικού «πακέτου» και τη δημιουργία εκπαιδευτικών εργαλείων με την οπτική του φύλου, και την εκπαίδευση των στελεχών τους σε θέματα φύλου.

Πολλά υποσχόμενη πρακτική είναι κατά δεύτερον η αξιοποίηση από το Δήμο Βέροιας των υφιστάμενων δικτύων του με την Κοινωνία των Πολιτών, για την εκπόνηση του σχεδίου δράσης και την επικείμενη υλοποίηση των επιμέρους δράσεων (Μνημόνιο συνεργασίας για την επίτευξη των στόχων). Είναι εμφανές ότι σε ευρύ φάσμα της παρέμβασης (σχεδιασμός, υλοποίηση, αξιολόγηση) αναδεικνύεται η διάσταση της δικτύωσης και η επιδίωξη της επιτυχίας της προσπάθειας μέσω και των συνεργιών που μπορούν να επιτευχθούν.

Συνεκτιμώντας κανείς το διττό χαρακτήρα του έργου, προώθηση της ισότητας με στόχευση σε συγκεκριμένες ομάδες που υφίστανται πολλαπλές διακρίσεις, το γεγονός ότι η συνολική συνεισφορά του έργου θα αποτιμηθεί σε βάθος χρόνου και ότι η ένταξη της οπτικής του φύλου στις δημόσιες και τοπικές πολιτικές δεν μπορεί να είναι αποσπασματική ή δεν πραγματοποιείται «αύθις και παραχρήμα», αλλά στη βάση μακροπρόθεσμων παρεμβάσεων και σχεδίων δράσης θα μπορούσε να συναχθεί ότι το έργο εκπλήρωσε τους στόχους του, παρά τις υψηλές απαιτήσεις του και

το περιβάλλον, στο οποίο επιτεύχθηκε η υλοποίηση του, εξαιρετικά ρευστό, υπό συνθήκες ρεαλιστικά πολύ δύσκολες για τη χώρα, κυρίως με την καθοριστική και απρόσκοπτη συμβολή του ανθρώπινου δυναμικού που ενεπλάκη.

Η αναγκαιότητα που αναδεικνύεται αφορά τη συνέχιση των δράσεων ανταλλαγής, αλληλοϋποστήριξης, δικτύωσης και συνεργασίας μεταξύ των δήμων και των τοπικών φορέων και οργανώσεων, είτε σε άτυπο, είτε σε τυπικό επίπεδο, όπου αυτό είναι εφικτό και αναγκαίο, και μετά τη λήξη της πιλοτικής εφαρμογής. Επίσης είναι σκόπιμο να επιδιωχθεί στενότερη συνεργασία και ανταλλαγή τεχνογνωσίας ανάμεσα στη Δημοτική Επιτροπή Ισότητας και τους τοπικούς φορείς που υποστηρίζουν ή εκπροσωπούν γυναίκες και η ενεργητική συμμετοχή τους στις διαδικασίες διαβούλευσης για τα ζητήματα ισότητας των φύλων σε τοπικό επίπεδο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΕ ΤΗΝ ΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ: ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΕΙΣ & ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ

Βουγιούκα Άννα

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Το σύγχρονο περιεχόμενο της κοινωνικής πολιτικής

Σύμφωνα με το Εναρμονισμένο Ευρωπαϊκό Σύστημα Στατιστικών Κοινωνικής Προστασίας[3], **ο όρος «κοινωνική πολιτική»** αναφέρεται στο σύνολο των παροχών σε χρήμα ή σε είδος από προγράμματα κοινωνικής προστασίας που αποσκοπούν στην αντιμετώπιση ενός καθορισμένου συνόλου κινδύνων και αναγκών. Στη βιβλιογραφία ο όρος κοινωνική πολιτική συνδέεται γενικότερα με την καταγραφή, ιεράρχηση και κάλυψη κοινωνικών κινδύνων και αναγκών μέσα από σύνολα ρυθμίσεων και παροχών σε τομείς όπως **η υγεία, η ασφάλιση, η απασχόληση, η στέγαση και οι προνοιακές υπηρεσίες,** νοούμενες ως σύνολο παρεμβάσεων που στοχεύουν στην εξατομικευμένη φροντίδα και κάλυψη αναγκών συνδεδεμένων ιδίως με την παιδική μέριμνα, την προστασία της τρίτης ηλικίας, την ενίσχυση της οικογένειας, την υποστήριξη των γυναικών που υφίστανται πολλαπλές διακρίσεις ή ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες πληθυσμού και την υποστήριξη ατόμων με αναπηρίες.

Οι στόχοι της κοινωνικής πολιτικής, μεταξύ άλλων περιλαμβάνουν την εξομάλυνση των ποσοτικών και ποιοτικών προβλημάτων που αφορούν τις συνθήκες διαβίωσης των λιγότερο ευνοημένων πληθυσμιακών ομάδων από τη λειτουργία της αγοράς, καθώς και τη διασφάλιση αξιοπρεπών όρων ζωής για το σύνολο των μόνιμα εγκατεστημένων ατόμων. Στη βάση αυτών των στόχων, τον 20ο αιώνα αναπτύχθηκαν σύνθετες μορφές κρατικής παρέμβασης στην κοινωνική σφαίρα και κατοχυρώθηκαν θεσμικά τα αντίστοιχα **κοινωνικά δικαιώματα.** Αυτές ακριβώς οι θεμελιώδεις παραδοχές αμφισβητούνται εκ νέου στη φάση μετάβασης από τη βιομηχανική στη μεταβιομηχανική κοινωνία, επαναφέροντας την αντίληψη περί ατομικής ευθύνης μπροστά στους νέους κοινωνικούς κινδύνους, και συγκροτώντας αυτό που ο Ροζανβαλόν (2003) ονομάζει «νέο κοινωνικό ζήτημα». Με βάση το ιδεολόγημα της ατομικής ευθύνης επιχειρείται η συρρίκνωση της κοινωνικής ασφάλισης και η σταδιακή υποκατάστασή της από ιδιωτικά προγράμματα ασφαλιστικής προστασίας, ενώ παράλληλα ενισχύεται η τάση υποχώρησης των συλλογικών διαπραγματεύσεων εργασίας υπέρ των ατομικών συμβάσεων με την προδήλως μειωμένη διαπραγματευτική ισχύ τους.

---

3. European System of Integrated Social Protection Statistics - ESSPROS.

Στην ίδια κατεύθυνση, αμφισβητείται η αποτελεσματικότητα των προνοιακών μηχανισμών, εισάγονται πολιτικές πειθαρχικής επαναπροώθησης στην εργασία και «νομιμοποιείται» η διολίσθηση προς την κοινωνία των δύο τρίτων. Ο σύγχρονος κυρίαρχος λόγος της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας δηλαδή, επιτυγχάνει την κατασκευή εξατομικευμένων ερμηνευτικών εκδοχών στις οποίες δεν παίζουν τόσο ρόλο τα ευρύτερα κοινωνικά και οικονομικά αίτια της ανισότητας, όσο η κατασταλτική καταπολέμηση των συμπτωμάτων της (Κουραχάνης 2012).

1.2. Κοινωνίες διακινδύνευσης και νέα κοινωνικά και προνοιακά υποκείμενα

Η αδυναμία προσαρμογής των παραδοσιακών μηχανισμών διαχείρισης του κοινωνικού πεδίου συνυφαίνεται με την εμφάνιση των νέων κοινωνικών κινδύνων, στη βάση των οποίων αποδομείται η παραδοσιακή έννοια του κινδύνου και η συγκροτημένη αντιμετώπιση ενός ευρέως φάσματος κοινωνικών προβλημάτων. Στη μεταβιομηχανική εποχή η σφαίρα του κοινωνικού δεν μπορεί πλέον να προσεγγιστεί με τους όρους των παραδοσιακών κινδύνων, καθώς τα φαινόμενα της μακροχρόνιας ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού αποτελούν συχνά μόνιμες καταστάσεις, ελάχιστα αναστρέψιμες, που δεν συνδέονται με τις κλασικές τεχνικές κοινωνικής προστασίας.

Οι διαδικασίες διαφοροποίησης που οδηγούν στην ολοένα και μεγαλύτερη πολυπλοκότητα και ταυτοχρόνως στην εξατομίκευση του κοινωνικού, ουσιαστικά καθιστούν τις σύγχρονες κοινωνίες, κοινωνίες διακινδύνευσης. Από τη μια αυξάνονται οι δυνατότητες των ατόμων, και από την άλλη αποδυναμώνεται η σημασία της παράδοσης και ρευστοποιούνται οι σταθεροί άξονες προσανατολισμού της δράσης των υποκειμένων. Την ίδια στιγμή, οι ανακατατάξεις και ρήξεις στις ατομικές διαδρομές καθιστούν τη βιογραφία του σύγχρονου ανθρώπου βιογραφία διακινδύνευσης. Η ανάληψη της ευθύνης για το σχέδιο ζωής είναι πλέον εξατομικευμένη, ενώ η επιτυχία ή η αποτυχία απέχουν ελάχιστα μεταξύ τους και το άτομο βιώνει τις επιλογές του ως προσωπικό ρίσκο.

Βασικές συνισταμένες, αλλά και γενεσιουργές αιτίες της νέας κατάστασης είναι αφενός η αποσταθεροποίηση της αγοράς εργασίας και ως εκ τούτου και των εργασιακών διαδρομών, και αφετέρου η αναδιάρθρωση ή απορρύθμιση του κράτους πρόνοιας. Σήμερα η διαχωριστική γραμμή δεν τίθεται μόνο μεταξύ όσων βρίσκονται εντός και εκτός της αγοράς εργασίας, αλλά και μεταξύ όσων εργάζονται προσωρινά, περιστασιακά και χωρίς στοιχειώδη δικαιώματα κοινωνικής προστασίας και ασφάλειας, και όσων εργάζονται με σταθερή και πλήρη απασχόληση, αμείβονται με βάση τις συναφείς συλλογικές συμβάσεις και έχουν τα οριζόμενα από την εργατική και ασφαλιστική νομοθεσία δικαιώματα. Από την άλλη, το σύγχρονο κράτος πρόνοιας στο πλαίσιο του οποίου απορρυθμίζονται εντελώς οι κανόνες διασφάλισης και προστασίας των εργαζομένων, οι κανόνες κοινωνικής δικαιοσύνης, επιείκειας και πολιτικής διαπραγμάτευσης της ανισότητας και της αναδιανομής εισοδημάτων και πόρων (Τσουκαλάς 2000), πρέπει να ανταποκριθεί σε μια σειρά νέες ανάγκες που προκύπτουν ως αποτέλεσμα της αποσταθεροποίησης της αγοράς εργασίας, αλλά και της κατάλυσης ή απίσχνανσης των κοινωνικών δικτύων. Το σύγχρονο κράτος πρόνοιας δηλαδή καλείται να επιτελέσει μια νέα λειτουργία, όντας την ίδια στιγμή αντιμέτωπο με *«ένα είδος κοινωνιολογικής επανάστασης»* (Ροζανβαλόν, 2003: 253). Μιας επανάστασης που μεταξύ των άλλων, έχει να κάνει και με το γεγονός ότι έχουν αλλάξει τα υποκείμενα του κράτους πρόνοιας. Έτσι λοιπόν, εκτός από τα προβλήματα χρηματοδότησης, τις έντονες δυσλειτουργίες των μηχανισμών, την αδυναμία προσαρμογής των παλαιών μεθόδων διαχείρισης του κοινωνικού πεδίου και την αμφισβήτηση των αρχών που δομούν την κοινωνική αλληλεγγύη, αλλά και την αντίληψή μας για τα κοινωνικά δικαιώματα, το κράτος πρέπει να ανταποκριθεί στις ανάγκες των νέων κοινωνικών υποκειμένων (Βουγιούκα 2008: 15-16).

Το παραδοσιακό κοινωνικό κράτος όμως αποδεικνύεται ανεπαρκές για την τιθάσευση των νέων κοινωνικών κινδύνων. Αναντιστοιχίες μεταξύ των νέων αναγκών και των καλυπτόμενων κινδύνων ή μεταξύ των προστατευόμενων ομάδων-στόχων και εκείνων που πράγματι χρήζουν κοινωνικής προστασίας, αποτελούν την πλειονότητα των περιπτώσεων όπου εκδηλώνεται αυτή η ανεπάρκεια. Παράλληλα, η αδυναμία του παραδοσιακού κοινωνικού κράτους συναρθρώνεται με χρηματοδοτικά ελλείμματα που οφείλονται στις ανακατατάξεις που προαναφέρθηκαν. Υπό αυτό το πρίσμα ένα πρώτο κύμα μεταρρυθμιστικών παρεμβάσεων επιχειρείται με γνώμονα την «ενεργητική στροφή», συνδέοντας τις κοινωνικές παροχές με την εργασιακή ένταξη και υιοθετώντας αυστηρά κριτήρια επιλεκτικότητας στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής.

Σύμφωνα με τον Ροζανβαλόν (2003: 18-24) η κρίση του κράτους πρόνοιας αποτελεί και ζήτημα φιλοσοφικής τάξεως το οποίο συνοδεύεται από την εμφάνιση του κοινωνικού ζητήματος. Για να κατανοήσουμε το νέο κοινωνικό τοπίο που διαμορφώνεται θα πρέπει να κατανοήσουμε τους όρους αυτής της φιλοσοφικής κρίσης και ειδικότερα δύο προβλήματα εξαιρετικής σημασίας: αφενός την αποσύνθεση των αρχών που συγκροτούν την αλληλεγγύη και αφετέρου την αποτυχία της παραδοσιακής αντίληψης περί κοινωνικών δικαιωμάτων η οποία δεν προσφέρει ένα πλαίσιο για την κατανόηση των ατόμων που είναι αποκλεισμένα.

Εκτός όμως από τη μεγάλη κοινωνική διαφοροποίηση που παρατηρείται στους «κλασικούς», αλλά και νέους αποδέκτες και χρήστες των κοινωνικών υπηρεσιών το σύγχρονο κράτος πρόνοιας βρίσκεται μπροστά σε μια μη αναμενόμενη, μέχρι πρόσφατα τουλάχιστον, «αντίφαση»: κοινωνικά αποκλεισμένα μπορεί να είναι και άτομα που εργάζονται, ως αποτέλεσμα του αυξανόμενου κατακερματισμού και της απορρύθμισης της αγοράς εργασίας και της αυξανόμενης ζήτησης για θέσεις υψηλής εξειδίκευσης και ταυτοχρόνως για θέσεις ανειδίκευτων, χειρωνακτών και ευκαιριακών εργαζομένων. Στις σημερινές συνθήκες η οικονομική ένταξη δεν συνεπάγεται την άρση του κοινωνικού αποκλεισμού, ενώ γίνεται πλέον σαφές ότι ο αριθμός των ατόμων που κινδυνεύει να αποκλειστεί αυξάνεται με εξαιρετικά ταχείς ρυθμούς.

Ο επανακαθορισμός του κοινωνικού, καθώς και μια σειρά νέες διαστάσεις για τα κοινωνικά υποκείμενα έχουν αναδυθεί μέσα από τη δράση, τη συζήτηση και τις απόψεις που αρθρώνονται από τις ίδιες τις ομάδες ή τα κινήματα των προνοιακών υποκειμένων που θέτουν νέα αιτήματα και υποστηρίζουν ότι οι κατηγοριοποιήσεις, οι πρακτικές και οι σχέσεις της πρόνοιας, που μέχρι πρόσφατα θεωρούνταν δεδομένες, πρέπει να διερευνηθούν προκειμένου να διαπιστωθεί αν συμβάλλουν πράγματι στη χειραφέτηση και την αυτονόμηση ή την υποταγή και την εξάρτηση. Για παράδειγμα το φεμινιστικό κίνημα, το αναπηρικό κίνημα, τα κινήματα αναγνώρισης *(recognition movements)*, οι διάφορες μορφές προνοιακού ακτιβισμού, οι ομάδες αυτοβοήθειας και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις στήριξης, άσκησαν κριτική στο κράτος πρόνοιας ως φορέα διακρίσεων και αμφισβήτησαν τα κυρίαρχα μοντέλα φροντίδας που χαρακτηρίστηκαν πατερναλιστικά διότι δημιουργούν «αποικιακές σχέσεις» μεταξύ παρόχων και χρηστών θέτοντας τα άτομα σε θέση εξάρτησης. Επίσης άσκησαν κριτική στο λόγο *(discourse)* περί της φροντίδας που είτε αγνοεί τις φωνές των χρηστών, χρησιμοποιώντας συγκινησιακά φορτισμένες λέξεις που υπονομεύουν την ατομικότητα και τη δραστηριοποίηση, καθιστώντας για παράδειγμα τη σωματική εμπειρία της αναπηρίας ή της γήρανσης κάτι αφύσικο, είτε καθορίζει κριτήρια επιλεξιμότητας των ατόμων που «αξίζουν» (αναξιοπαθούντες με δικαιώματα) ή δεν «αξίζουν» (αναξιοπαθούντες με καθήκοντα και ευθύνες) να ανακουφιστούν ή να ενισχυθούν.

Τα αιτήματα που έθεσαν τα νέα κοινωνικά κινήματα έφεραν επίσης στο προσκήνιο τους περιορισμούς του ανεπαρκούς ή ψευδεπίγραφου καθολικού χαρακτήρα της κοινωνικής πολιτικής,

καθώς και την υπό όρους ισότητα και ιδιότητα του πολίτη που προωθούσε τον αποκλεισμό και όχι την ένταξη ως συστατικό στοιχείο του μεταπολεμικού κράτους πρόνοιας. Αναδείχθηκαν μια σειρά νέοι κοινωνικοί κίνδυνοι, απόρροια των πολιτισμικών και κοινωνικών αδικιών που προκαλούνται λόγω των άνισων σχέσεων εξουσίας στην κοινωνία, όπως οι διάφορες μορφές βίας (έμφυλη, φυλετική, ενδοοικογενειακή, κακοποίηση, βιασμός, παρενόχληση), οι διακρίσεις, η μη αναγνώριση ίσων δικαιωμάτων, κ.λπ. Επίσης, στο πλαίσιο των αιτημάτων και της συζήτησης που ξεκίνησε προτάθηκε η αναδιαμόρφωση του προνοιακού υποκειμένου ως ενεργού πολίτη που αρθρώνει τις ανάγκες του στο πλαίσιο της δημοκρατικής οργάνωσης των κοινωνικών υπηρεσιών. Παράλληλα αναδύθηκε ένα γενικότερο αίτημα που εκτείνεται πέρα από την αναδιανομή των αγαθών και αφορά στην έμπρακτη αναγνώριση της ανθρώπινης υπόστασης, στην επίτευξη ευημερίας, πολιτισμικού σεβασμού, αυτονομίας και αξιοπρέπειας. Τέλος, τα νέα κοινωνικά κινήματα εδραίωσαν ένα νέο τύπο κοινωνικού δεσμού και πρότειναν μια σύνθετη μορφή αλληλεγγύης δίνοντας ξανά τη δυνατότητα στα άτομα να ορίσουν την ταυτότητά τους (Melucci 2002).

1.3. Η σημασία της ένταξης της οπτικής του φύλου στις τοπικές κοινωνικές πολιτικές

Η σημασία της ένταξης της οπτικής του φύλου στις τοπικές κοινωνικές πολιτικές που αφορούν τις γυναίκες και ιδιαιτέρως κοινωνικά μειονεκτούσες ή και αποκλεισμένες γυναίκες αναδεικνύεται αν σκεφτούμε τα εξής ζητήματα:

- **Την αλληλεξάρτηση της ισότητας των φύλων και της κοινωνικής δικαιοσύνης,** οι οποίες συνιστούν ταυτοχρόνως αξίες και στόχους των σχεδιαζόμενων πολιτικών.
- **Τη διασύνδεση της οπτικής του φύλου και της ενδυνάμωσης των γυναικών με την ισότητα των φύλων.**
- **Τη διασύνδεση της κοινωνικής ένταξης** και της συνολικότερης **ενδυνάμωσης** των ατόμων που βιώνουν ή κινδυνεύουν να βιώσουν κοινωνικό αποκλεισμό, **με την κοινωνική δικαιοσύνη.**

Η ΕΕ από τη δεκαετία του 1990 επιχειρεί να εντάξει την οπτική του φύλου σε όλους τους τομείς των δημόσιων πολιτικών και τα συναφή πεδία. Είκοσι και πλέον χρόνια μετά, η αρχική δέσμευση δεν έχει, κατά γενική ομολογία, οδηγήσει σε μια συνεκτική και αποτελεσματική εφαρμογή του gender mainstreaming στα θεσμικά και άλλα όργανα της ΕΕ, αλλά και στις αντίστοιχες πολιτικές. Εντοπίζεται ένα πρόβλημα χάσματος ανάμεσα στην πολιτική βούληση και την εφαρμογή διότι η ΕΕ απέτυχε να θέσει με σαφήνεια τα κίνητρα και να κινητοποιήσει το ενδιαφέρον των αρμόδιων και ουσιαστικής σημασίας παικτών κυρίως εντός του γραφειοκρατικού μηχανισμού της.

Πιθανώς κάτι τέτοιο να ισχύει και στην περίπτωση της Ελλάδας σε ότι αφορά στο χάσμα, ελπίζουμε όχι αγεφύρωτο, μεταξύ θεσμικού πλαισίου και εφαρμογής πολιτικών για το φύλο ή ορθότερα με την οπτική του φύλου, ιδιαιτέρως σε τοπικό επίπεδο, και με δεδομένο ότι ο Νόμος 3852/2010 για τη «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης», ψηφίστηκε σχετικά πρόσφατα θεσπίζοντας θεμελιώδεις μεταρρυθμίσεις στις διοικητικές δομές του δημόσιου τομέα και παρέχοντας σημαντικές νέες αρμοδιότητες και ευθύνες στην αυτοδιοίκηση στον τομέα των κοινωνικών παροχών. Αρμοδιότητες και ευθύνες οι οποίες σε αρκετές περιπτώσεις συνιστούν νέα ή πρωτόγνωρα πεδία δράσης και παρέμβασης της τοπικής αυτοδιοίκησης, καθώς και πεδία στα οποία δεν υπάρχει σχετική εμπειρία, ιδιαιτέρως σε ότι αφορά στην ένταξη της οπτικής του φύλου, η οποία στα σύγχρονα δεδομένα αποτελεί στόχο, αλλά και εργαλείο, των δημόσιων πολιτικών για την κατοχύρωση της ισότητας των φύλων και στο τοπικό επίπεδο διακυβέρνησης.

Το συνολικότερο εγχείρημα για την ένταξη της οπτικής του φύλου στις δημόσιες πολιτικές, είτε πρόκειται για το κεντρικό κράτος, είτε πρόκειται για την τοπική αυτοδιοίκηση, στηρίζεται σε μια διττή προσέγγιση η οποία αφορά και απευθύνεται και στο εσωτερικό περιβάλλον ενός οργανισμού (στελέχη, διάρθρωση, συναφείς επιτροπές ή υπηρεσίες και διοικητικές ρυθμίσεις του οργανισμού καθεαυτού, νοοτροπία και κουλτούρα, κ.λπ.) και στο εξωτερικό περιβάλλον του οργανισμού (παρεχόμενες υπηρεσίες μέσω του οργανισμού και των επιμέρους υπηρεσιών του στο πλαίσιο των ισχυουσών ρυθμίσεων και τρόπων λειτουργίας). Το δεδομένο αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία, διότι αυτό που συχνά παρατηρείται είναι μια διαδικασία «εξάτμισης ή εξανέμισης» των πολιτικών *(policy evaporation* - Derbyshire 2002*).* Είναι χαρακτηριστικό ότι στις αξιολογήσεις για την ένταξη της οπτικής του φύλου και στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες της ΕΕ, πολύ συχνά διαπιστώνεται ότι οι πολιτικές δεσμεύσεις για την ισότητα των φύλων «εξανεμίζονται» από τις διαδικασίες σχεδιασμού και υλοποίησης με αποτέλεσμα τα όποια αναμενόμενα θετικά αποτελέσματα στις ζωές ανδρών και γυναικών να είναι εξαιρετικά περιορισμένα. Αυτό συμβαίνει διότι ο βαθμός στον οποίο οι πολιτικές για την ισότητα των φύλων θα διαμορφωθούν, θα σχεδιαστούν και στη συνέχεια θα υλοποιηθούν αποτελεσματικά, εκτός από την πολιτική βούληση και έμπρακτη δέσμευση, εξαρτάται από την κατανόηση, τις δεξιότητες και τη δέσμευση των στελεχών που συμμετέχουν στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή των πολιτικών για την ισότητα των φύλων.

2. ΦΥΛΟ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ: ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ & ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ

2.1. Η έμφυλη δομή και οι έμφυλες διαστάσεις της κοινωνικής πολιτικής

Ο Esping-Andersen (2009) ονομάζει την **προσαρμογή του κοινωνικού κράτους στους νέους ρόλους των γυναικών, «ανολοκλήρωτη επανάσταση».** Θεωρεί ότι το μέλλον μας εξαρτάται από τον τρόπο ανταπόκρισης των σύγχρονων δυτικών κοινωνιών σε τρεις μεγάλες προκλήσεις του 21ου αιώνα που απειλούν να αυξήσουν την κοινωνική ανισότητα αν δεν αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά. Ποιες είναι αυτές οι προκλήσεις;

- Πώς θα προσαρμόσουμε τους θεσμούς στους νέους ρόλους των φύλων4,
- πώς θα προετοιμάσουμε την επόμενη γενιά για την οικονομία της γνώσης
- και πώς θα ανταποκριθούμε στη διπλή δημογραφική πρόκληση: την υπογεννητικότητα και τη γήρανση του πληθυσμού στη δύση γενικότερα και στην Ευρώπη ειδικότερα.

Αν και το ενδιαφέρον για τις κοινωνικές πολιτικές έχει ανανεωθεί τις τελευταίες δύο περίπου δεκαετίες και κάποιες κυβερνήσεις στην ΕΕ συζητούν ή τουλάχιστον συζητούσαν μέχρι πρόσφατα, για την αύξηση των κοινωνικών δαπανών προκειμένου να ελαφρύνουν τις επιπτώσεις της οικονομικής ύφεσης, **η αποτυχία του νεοφιλελεύθερου οικονομικού μοντέλου να παραγάγει ανάπτυξη και δυναμισμό που θα οδηγήσει στη μείωση της φτώχειας δεν φαίνεται να συνειδητοποιείται στον απαιτούμενο βαθμό.** Την ίδια στιγμή οι διαδικασίες πολιτικής φιλελευθεροποίησης έχουν ανοίξει χώρο για κοινωνικά κινήματα που αρθρώνουν αιτήματα για αποτελεσματικό-

4. Ο Esping-Andersen δεν αναφέρεται σε έμφυλους αλλά γυναικείους ρόλους, παραγνωρίζοντας τη δυναμική των ανθρώπινων και κοινωνικών σχέσεων και την αλληλεπίδρασή τους. Βλέπε αναλυτικότερα Esping-Andersen, Gosta (2009).

τερες κοινωνικές πολιτικές οι οποίες θα αμβλύνουν τις επιπτώσεις που επιφέρουν οι αποτυχίες της αγοράς και θα μειώνουν τις ανισότητες. Οι διαμάχες αυτές συμπίπτουν με την εκ νέου ανακάλυψη του «κοινωνικού» στη βιβλιογραφία και τις προσεγγίσεις για τις κοινωνικές πολιτικές, οι οποίες κατανοούνται στο πλαίσιο κοινωνικών και πολιτικών θεσμών, προτύπων και σχέσεων που προσδιορίζουν τα όρια της ανταλλαγής με την αγορά, μειώνουν το κόστος των μεταβιβάσεων και ενισχύουν την κοινωνική και πολιτική σταθερότητα.

Το εξαιρετικά σημαντικό έργο του Πολάνυι (2007), με το οποίο αποδεικνύεται ότι **η αγορά είναι πολιτική και κοινωνική κατασκευή,** παρατίθεται ευρέως στις μέρες μας για να εξηγηθεί η αποτυχία των προγραμμάτων δομικής προσαρμογής που έχουν επικεντρωθεί στο να «έχουμε σωστές τιμές» και στον προσανατολισμό στα θεσμικά υποστηρίγματα που απαιτούνται για έναν επιτυχημένο καπιταλισμό της αγοράς. Ωστόσο παρά το γεγονός ότι απομακρυνθήκαμε για λίγο από την νεοφιλελεύθερη προσέγγιση του 1980 και παρά την αύξηση της αναγνώρισης των θεσμών και του κράτους, δεν υπάρχει συμφωνία για κάποια ζητήματα κριτικής σημασίας τα οποία αφορούν:

- το αντικείμενο ή πεδίο της κοινωνικής πολιτικής και της διασύνδεσης κοινωνικής και μακροοικονομικής πολιτικής,
- το ρόλο του κράτους, όχι μόνο ως ρυθμιστή, αλλά και ως παρόχου κοινωνικής πρόνοιας,
- τις αξίες που υποστηρίζουν την κοινωνική πολιτική και ιδιαιτέρως τις βασικές αξίες της ισότητας και της αναδιανομής, οι οποίες φαίνεται να έχουν εκτοπιστεί από το λόγο *(discourse)* για τη φτώχεια.

Η οπτική του φύλου, τουλάχιστον μέχρι πρόσφατα, παρέμενε στις παρυφές αυτών των αντιπαραθέσεων. Η φεμινιστική προσέγγιση επιχειρεί να θέσει την έμφυλη διάσταση στο κέντρο του προβληματισμού για την κοινωνική πολιτική και να χαρτογραφήσει τους πολυσύνθετους τρόπους με τους οποίες οι κοινωνικές πολιτικές φιλτράρονται από τους κοινωνικούς θεσμούς - την οικογένεια και την τοπική κοινότητα, τις αγορές, τις ρυθμίσεις για τη φροντίδα, την υγεία και τα συστήματα εκπαίδευσης, καθώς και τον δημόσιο τομέα. Η επικέντρωση στο φύλο αποκαλύπτει το βαθμό στον οποίο οι ανισότητες (ταξικές, έμφυλες, χωρικές, περιφερειακές) ενισχύονται ως αποτέλεσμα των μεταβολών στην παγκόσμια οικονομία και των διαδικασιών ιδιωτικοποίησης και εμπορευματοποίησης. Η άμισθη εργασία των γυναικών στο τομέα της φροντίδας συνεχίζει να αποτελεί το θεμέλιο με βάση το οποίο επιδοτείται ή επιχορηγείται η κοινωνική πολιτική, ενώ η αποσάθρωση των παροχών του κοινωνικού κράτους έχει ισχυρές επιπτώσεις κυρίως στις γυναίκες. Παρά το γεγονός ότι τα προηγούμενα χρόνια η συμμετοχή των γυναικών στην έμμισθη εργασία αυξήθηκε, οι αγορές εργασίας συνέχισαν να αναπαράγουν τον έμφυλο διαχωρισμό και τις ανισότητες σε μισθούς/εισοδήματα, σε κοινωνικά οφέλη από την εργασία και κοινωνική ασφάλιση.

Η ανάλυση και θεωρητικοποίηση για τη **συνάφεια του φύλου με την κοινωνική πολιτική** εδράζεται σε τρία **αλληλοσχετιζόμενα πεδία - κλειδιά: α) Τα χαρακτηριστικά των αγορών εργασίας, β) Τη θεσμική βάση για τη διαμόρφωση της κοινωνικής πολιτικής** (οικογένεια, τοπική κοινότητα, αγορά και κράτος) και γ) **Την πολιτική ατζέντα του δημόσιου διαλόγου για την κοινωνική πολιτική.**

Στην πρώτη περίπτωση εξετάζεται ο έμφυλος χαρακτήρας των οικονομικών μετασχηματισμών του τέλους του 20ου αιώνα και οι επιπτώσεις τους για την ισότητα των φύλων, οι μεταβολές στα χαρακτηριστικά των αγορών εργασίας και οι σχέσεις μεταξύ έμμισθης και άμισθης εργασίας. Επίσης εξετάζεται πώς συσχετίζονται οι μεταβολές στην οικονομία με τη δομή των αγορών εργασίας και τις επιπτώσεις της αναδιάρθρωσης του κοινωνικού τομέα, καθώς και οι έμφυλες επιπτώσεις της εμπορευματοποίησης και ιδιωτικοποίησης των κοινωνικών υπηρεσιών και των εισοδη-

ματικών ενισχύσεων. Στο πλαίσιο αυτό αναδεικνύεται η σημασία της στροφής των πολιτικών σε ειδικές ομάδες στόχους ως ένα είδος ανταπόκρισης στους αποκλεισμούς που προκύπτουν μέσω της λειτουργίας των αγορών. **Στη δεύτερη περίπτωση** ερευνάται η θεσμική βάση για τη διαμόρφωση της κοινωνικής πολιτικής, εξετάζονται σε μεγαλύτερο βάθος οι αντιλήψεις για τους έμφυλους ρόλους και τις δικαιώματα ανδρών και γυναικών, ιδιαιτέρως σε σχέση με θεσμούς κομβικής σημασίας, όπως είναι η οικογένεια και η τοπική κοινότητα και ο τρόπος που οι θεσμοί αυτοί αλληλεπιδρούν με το κράτος. Τέλος, **στη τρίτη περίπτωση** εξετάζεται η σχέση μεταξύ του εκδημοκρατισμού και της ανάπτυξης δίκαιων ως προς το φύλο κοινωνικών πολιτικών, ενώ υπάρχει μεγάλο ενδιαφέρον για την εμπρόθετη δράση των γυναικών *(agency)* ιδιαιτέρως σε σχέση με το αίτημα για την αλλαγή του τρόπου με τον οποίο η κοινωνική πολιτική ανταποκρίνεται και καλύπτει τις διαφορετικές και διαφοροποιημένες ανάγκες των πολιτών.

2.2. Η οικονομία ως έμφυλη κατασκευή: εργασία και φροντίδα

Η οικονομία θεωρείται έμφυλη κατασκευή *(gendered construction),* η οποία αντανακλά έμφυλες εμπειρίες, προκαταλήψεις ή προσανατολισμούς και περιλαμβάνει έμφυλους διαχωρισμούς και στερεοτυπικούς έμφυλους ρόλους, **για δύο λόγους.** Καταρχάς, ιστορικά, μια βασική ενασχόληση της κοινωνικής πολιτικής ή και στόχος της, ήταν η ανταπόκριση και κάλυψη των ρίσκων της αγοράς εργασίας (ανεργία, μεγάλη ηλικία, μητρότητα) μέσω της μεταβίβασης πληρωμών που εξαρτιόνταν από την προηγούμενη απασχόληση του ατόμου. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι το κράτος πρόνοιας υπό την ευρεία έννοια περιλαμβάνει όχι μόνο μεταβιβάσεις πληρωμών, αλλά και δημόσια χρηματοδότηση και παροχή αγαθών και υπηρεσιών, όπως για παράδειγμα είναι η εκπαίδευση και η υγεία. Τα ποσοτικά στοιχεία ωστόσο για την ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας συχνά επικεντρώνονται μονομερώς στις μεταβιβάσεις πληρωμών και στα επιδόματα, αδιαφορώντας για τις κοινωνικές υπηρεσίες οι οποίες συνδέονται άμεσα με ένα άλλο εξαιρετικά σημαντικό κενό ή απουσία: το ρόλο που διαδραματίζει το φύλο. Τι συμβαίνει όμως με την κοινωνική προστασία των εργαζόμενων γυναικών; **Η πρόσβαση των γυναικών στην έμμισθη απασχόληση δεν οδηγεί αυτομάτως στην απόλαυση της κοινωνικής προστασίας που προκύπτει από την αμειβόμενη εργασία.** Η ανάλυση της κοινωνικής πολιτικής χωρίς την έμφυλη διάσταση τείνει να υποτιμάει το βαθμό στον οποίο οι ίδιες οι αγορές χαρακτηρίζονται από έμφυλους διαχωρισμούς και τους αναπαράγουν (π.χ. κατά φύλο διαχωρισμός των θέσεων εργασίας, διαφοροποιημένες αμοιβές, έμφυλοι προσδιορισμοί των δεξιοτήτων και ικανοτήτων, γυάλινη οροφή, κ.λπ.). Χαρακτηριστικά που με τη σειρά τους διαμορφώνουν και περιορίζουν την πρόσβαση των γυναικών σε προνόμια ή δικαιώματα που απορρέουν από την εργασία. Οι έμφυλοι διαχωρισμοί της αγοράς εργασίας επιδεινώνονται από τις πολιτικές φιλελευθεροποίησης που έχουν αποδυναμώσει τη σχέση μεταξύ της έμμισθης εργασίας και των δικαιωμάτων για κοινωνική προστασία και κοινωνική ασφάλιση.

Κατά δεύτερον, ένα βασικό χαρακτηριστικό της εισόδου των γυναικών στην έμμισθη εργασία είναι η ένταση ή και οι συγκρούσεις που αυτή παράγει σε σχέση με την «αποκλειστική ευθύνη των γυναικών» να παρέχουν άμισθη φροντίδα. Ο τρόπος με τον οποίο βιώνονται και κατανοούνται αυτές οι εντάσεις διαφέρει σε πολύ μεγάλο βαθμό στα διαφορετικά συμφραζόμενα και διαμορφώνει την ειδική ισορροπία των ευθυνών ανάμεσα στην αγορά, το κράτος, την οικογένεια και την κοινότητα/ τοπική κοινωνία. Παρά το γεγονός ότι η αμειβόμενη εργασία και η κοινωνική προστασία συνιστούν μέρος της ιστορικής κληρονομιάς των σύγχρονων ευρωπαϊκών κοινωνιών, η ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας έχει σημαδευτεί από αναρίθμητες ανισότητες και αποκλεισμούς

με βάση το φύλο, τη φυλή, την εθνοτική καταγωγή, τις θρησκευτικές πεποιθήσεις, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την αναπηρία, κ.ο.κ. Στις αναπτυγμένες και βιομηχανικές χώρες της Ευρώπης το μεταπολεμικό κοινωνικό συμβόλαιο μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας που υποστήριξε την κοινωνική διευθέτηση και τις παροχές από το κράτος βασίστηκε σε κυρίαρχες κανονιστικές υποθέσεις για τις έμφυλες διαφορές επιφυλάσσοντας **το ρόλο του κουβαλητή για τους άνδρες και της φροντίδας και του νοικοκυριού για τις γυναίκες.** Πολλές γυναίκες βέβαια αποτελούσαν μέρος του εργατικού δυναμικού, μερικές φορές για συνεχόμενα χρόνια και διαρκώς, έχοντας έναν αδιάσπαστο επαγγελματικό βίο, αλλά πάντα υπήρχε η τάση να καταλαμβάνουν λιγότερο προστατευμένες θέσεις εργασίας ως δευτερεύοντες εργαζόμενοι με περιορισμένη πρόσβαση σε δικαιώματα κοινωνικής ασφάλισης. Για το λόγο αυτό, για πολλές γυναίκες που μεγάλο διάστημα της ζωής τους ήταν εκτός της αμειβόμενης εργασίας ή για εκείνες που δούλευαν ακανόνιστα ή δεν δούλευαν σε τακτική βάση, **η πρόσβαση σε σύνταξη ή ασφάλιση υγείας ήταν δυνατή μόνο μέσω της σχέσης τους με έναν πλήρως απασχολούμενο σύζυγο ή πατέρα. Τα όποια δικαιώματά τους δηλαδή, ήταν απορρέοντα και όχι ατομικά δικαιώματα.**

Εν ολίγοις στις βαθειά ιεραρχικές και διαχωρισμένες κοινωνίες, όπου οι κρίσιμες μορφές κοινωνικής προστασίας συνδέονταν με την επίσημη/ τυπική απασχόληση, η οποία ποτέ δεν συμπεριλάμβανε παρά ένα μέρος του πληθυσμού, τεράστια τμήματα του πληθυσμού, συμπεριλαμβανομένης της πλειοψηφίας των γυναικών, συχνά ήταν αποκλεισμένα από αυτήν την κάλυψη. Από την άλλη, θα ήταν λάθος να θεωρήσουμε ότι οι γυναίκες απουσίαζαν εντελώς από τις κρατικές κοινωνικές παροχές και την προστασία. **Οι γυναίκες όχι μόνο συνιστούν σημαντικό μέρος των αποδεκτών κοινωνικής προστασίας ως σύζυγοι ή θυγατέρες** (εξαρτημένα μέλη κατά την ορολογία της κοινωνικής ασφάλισης) **των ανδρών κουβαλητών, αλλά επιπλέον είναι άμεσες αποδέκτριες κάποιων κοινωνικών υπηρεσιών και αγαθών** (υγείας, εκπαίδευσης), **καθώς και στόχοι των προγραμμάτων οικογενειακού προγραμματισμού που απευθύνονται σε μητέρες και παιδιά.** Επίσης οι γυναίκες παραδοσιακά συνιστούν σημαντικό τμήμα των δημοσίων υπαλλήλων που εργάζονται σε κοινωνικούς τομείς ως δασκάλες, νοσοκόμες/νοσηλεύτριες ή φροντίστριες.

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την ένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας είναι περίπλοκοι και διαφοροποιημένοι. Στις χώρες του ΟΟΣΑ φαίνεται ότι η τάση είναι να εντάσσονται στο εργατικό δυναμικό κυρίως οι μητέρες με παιδιά νεαρής ηλικίας - που κατά την μεταπολεμική περίοδο ήταν η ομάδα η οποία συνήθως εγκατέλειπε την απασχόληση και σταματούσε να αναζητά εργασία (Orloff 2002). **Τα ποσοστά συμμετοχής των γυναικών στο εργατικό δυναμικό όμως, δεν είναι παρά αδροί δείκτες για την κατάσταση των εργαζόμενων γυναικών.** Για παράδειγμα, δεν εξηγούν για ποιον λόγο υπάρχει η τάση οι γυναίκες να απασχολούνται με μερική απασχόληση συχνότερα από τους άνδρες. Επίσης, ενώ η μερική απασχόληση μπορεί να είναι ζήτημα επιλογής σε κάποιες περιπτώσεις, σε αρκετές είναι αθέλητη και επιλέγεται από τις γυναίκες είτε επειδή δεν υπάρχει πλήρης απασχόληση, είτε λόγω της ανάγκης για φροντίδα η οποία είναι ανεπαρκής μέσω άλλων πηγών.

Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι **παρά τη όποια σύγκλιση στα ποσοστά συμμετοχής ανδρών και γυναικών και τη σταδιακή εξάλειψη του μοντέλου του άνδρα κουβαλητή, οι έμφυλοι διαχωρισμοί δεν φαίνεται να υποχωρούν από τον κόσμο της εργασίας.** Αντιθέτως είναι εξαιρετικά στιβαροί και θέτουν σημαντικά όρια στην πρόσβαση των γυναικών σε εισόδημα, ενώ έχουν πολύ σημαντικές επιπτώσεις στην κοινωνική πολιτική, περιορίζοντας ακόμα περισσότερο την πρόσβαση των γυναικών σε μηχανισμούς κοινωνικής προστασίας και κοινωνικές υπηρεσίες.

2.3. Η αναδιάρθρωση του κοινωνικού τομέα και η διάσταση του φύλου

Περί τα τέλη της δεκαετίας του 1980 έγινε φανερό ότι η φτώχεια και η κοινωνική αποδιοργάνωση που προκαλείται λόγω των προγραμμάτων σταθεροποίησης και προσαρμογής δεν ήταν απλώς μεταβατικά φαινόμενα όπως αρχικά είχε εκτιμηθεί. Αντιθέτως ήταν εκτεταμένα, μακροχρόνια και συστημικά φαινόμενα. Λόγω των αρνητικών επιπτώσεων που είχε η προσαρμογή αμφισβητήθηκαν οι κυρίαρχες μορφές και το μείγμα των ποικίλων πολιτικών, η επιτακτικότητα των περικοπών στις κοινωνικές δαπάνες έχασε το δυναμισμό της, ενώ άρχισε να αναγνωρίζεται ότι η κοινωνική πολιτική μπορεί να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στην αναπτυξιακή διαδικασία.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 η Παγκόσμια Τράπεζα, μάλλον απρόθυμα, αποδέχθηκε ότι τα πακέτα προσαρμογής είχαν δώσει ελάχιστη προσοχή στην κοινωνική αποστέρηση και δεν είχαν λάβει υπόψη όσα κατέγραφαν οι εμπειρικές μελέτες. Με δεδομένες τις οικονομικές και κοινωνικές αποδόσεις από επενδύσεις στην υγεία και την εκπαίδευση είναι μάλλον σοφότερο να ληφθούν προληπτικά μέτρα κατά της απαξίωσης του ανθρώπινου κεφαλαίου κατά την διαδικασία προσαρμογής. Παρά τη μετατόπιση αυτή, η κυρίαρχη άποψη ήταν ότι η δημοσιονομικός περιορισμός θα πρέπει να τηρηθεί απαρέγκλιτα. **Το δίλημμα της ανταπόκρισης στις κοινωνικές ανάγκες και της ταυτόχρονης τήρησης των περιορισμών της μακροοικονομικής σταθεροποίησης επιλύθηκε με τη στόχευση των κοινωνικών δαπανών στους πληθυσμούς που έχουν μεγαλύτερη ανάγκη.** Αναδιανεμήθηκαν συγκεκριμένες δαπάνες σε ειδικά και επιμέρους πεδία πολιτικής (π.χ. πόροι από τη δευτεροβάθμια στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση) και αναπτύχθηκαν συμπληρωματικά προγράμματα, «δίχτυα ασφαλείας» και «ταμεία έκτακτων αναγκών» για τους φτωχούς. Φάνηκε να διαμορφώνεται ένα είδος συναίνεσης για τη σημασία των κοινωνικών παροχών και της κοινωνικής προστασίας, ιδιαιτέρως στο πλαίσιο της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας όπου η ευπάθεια έγινε ακόμα πιο έντονη λόγω της έκθεσης σε εξωτερικούς κινδύνους.

Ποιος ακριβώς ήταν ο στόχος της κρατικής δράσης στο τομέα της κοινωνικής ανάπτυξης και των προνοιακών και κοινωνικών πολιτικών; Και πώς θα διαμεσολαβούσε η κρατική δράση στους θεσμούς της αγοράς, της οικογένειας και της κοινωνίας των πολιτών; Η πλουραλιστική προνοιακή προσέγγιση υιοθετήθηκε σε συμφραζόμενα όπου η παροχή των κοινωνικών υπηρεσιών εμπορευματοποιείται με ταχείς ρυθμούς. Γι' αυτό και η επιλεκτικότητα στην κοινωνική πολιτική προχωράει από κοινού με την τάση για πολυεπίπεδους τρόπους παροχής σε μια σειρά σημαντικά πεδία: τις συντάξεις, την υγεία και την εκπαίδευση. Ενώ δηλαδή **μέσω της επιλεκτικότητας περιορίζονται οι ομάδες στόχοι** όπου κατευθύνεται η υποστήριξη, **μέσω της πολυεπίπεδης παροχής μειώνεται το κρατικό σκέλος και εν μέρει ιδιωτικοποιείται η κοινωνική προστασία.** Τα βασισμένα στην αγορά και εξατομικευμένα δικαιώματα (π.χ. ιδιωτικές συντάξεις, ασφάλεια υγείας) θεωρούνται κατάλληλα για όσους μπορούν να καταβάλλουν το σχετικό αντίτιμο, ενώ οι περιορισμένοι δημόσιοι πόροι μπορούν να κατευθυνθούν ή να στοχεύσουν στους φτωχούς σαν ένα φευγαλέο ή δυσδιάκριτο δίχτυ ασφαλείας και μια «βασική» δημόσια υγεία ή εκπαίδευση. Διαπιστώνουμε ότι πίσω από τη ορατή συναίνεση για τη σημασία της κοινωνικής πολιτικής, υποκρύπτεται μια παραδοσιακή διαμάχη και αντιπαράθεση: **από τη μια έχουμε το λεγόμενο καθολικό αναδιανεμητικό μοντέλο** που δίνει έμφαση στην καθολική πρόσβαση στις κοινωνικές υπηρεσίες και επικεντρώνεται στη δικαιοσύνη και την αναδιανομή **και από την άλλη έχουμε την υπολειμματική προσέγγιση** *(residual approach)* που θεωρεί τις κοινωνικές πολιτικές ως υπολειμματικό μέτρο για την αντιμετώπιση των δοκιμασιών και της κακής κατάστασης των φτωχών και πιο ευπαθών κοινωνικών ομάδων.

Βασικές διαστάσεις του σύγχρονου και κυρίαρχου μοντέλου κοινωνικής πολιτικής είναι η **εμπορευματοποίηση** και η ταυτόχρονη **«οικογενειοποίηση»** ή εκ νέου στροφή στην οικογένεια, **η στόχευση σε ειδικές ομάδες πληθυσμού** και **ο λόγος *(discourse)* για το φύλο** στο πλαίσιο της αναπτυξιακής διάστασης της κοινωνικής πολιτικής.

Οι μεταρρυθμίσεις στον κοινωνικό τομέα (ειδικότερα στην υγεία, την εκπαίδευση και το συνταξιοδοτικό σύστημα) έχουν εκτός των άλλων **εδραιώσει την εμπορευματοποίηση των δημόσιων κοινωνικών υπηρεσιών μέσω της επιβολής «τροφείων ή συνδρομής για τη χρήση»** και άλλων επιβαρύνσεων ή χρεώσεων, **έχουν ενισχύσει το ρόλο του ιδιωτικού κερδοσκοπικού τομέα στην παροχή κοινωνικής προστασίας και υπηρεσιών** (συχνά μέσω της ιδιωτικοποίησης των μέχρι πρόσφατα δημόσιων αγαθών) **και έχουν στρέψει κάποιες από τις ακάλυπτες ανάγκες για πρόνοια στην οικογένεια** (πρόκειται για τη λεγόμενη εκ νέου «οικογενειοποίηση»/ re-familialization). Είναι προφανές ότι η σύγχρονη τάση της επιστροφής στην οικογένεια αποδυναμώνει την δυνατότητα των γυναικών για ένταξη στην αγορά εργασίας και ως εκ τούτου δυνητικά περιορίζει την οικονομική τους ανεξαρτησία και χειραφέτηση.

Βάση αιτιολόγησης των στοχευμένων πολιτικών είναι η ανάγκη περιορισμού του κόστους και η αποτελεσματικότητα. Θεωρείται ότι υπό τις παρούσες συνθήκες είναι το πλέον αποτελεσματικό και λογικό πράγμα που μπορεί κανείς να κάνει. Κατά ειρωνεία της τύχης όμως **η επιμονή στις στοχευμένες πολιτικές δεν είναι αποτελεσματική για την καταπολέμηση της φτώχειας όπως δείχνουν και τα εμπειρικά δεδομένα.** Οι στοχευμένες πολιτικές συνεπάγονται υψηλό διοικητικό κόστος και υψηλές απαιτήσεις (συλλογή και επεξεργασία ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων, απαιτούμενες υποδομές, κ.λπ.), και δημιουργούν διαχωρισμούς στις κοινότητες και εντάσεις ανάμεσα σε αυτούς που θεωρούνται και αυτούς που δεν θεωρούνται δικαιούχοι. Το κυριότερο όμως είναι ότι **οι στοχευμένες πολιτικές συσχετίζονται με υψηλά επίπεδα ανισότητας** δημιουργώντας αυτό που έχει οριστεί ως **«το παράδοξο της αναδιανομής».** *«Όσο περισσότερο στοχεύουμε τα επιδόματα στους φτωχούς, και όσο περισσότερο ενδιαφερόμαστε να συμβάλλουμε στην ισότητα μέσω ισότιμων κρατικών μεταβιβάσεων σε όλους, τόσο λιγότερες πιθανότητες έχουμε να μειώσουμε τη φτώχεια και την ανισότητα»* (Korpi and Palme 1998: 661).

Από την άλλη, όπως έχει δείξει η σχετική βιβλιογραφία για τα προγράμματα κοινωνικής βοήθειας που παρέχουν μη ανταποδοτική βοήθεια στους «άξιους» αναξιοπαθούντες, **υπάρχει ένα ισχυρό στοιχείο ελέγχου που υποστηρίζει τις στοχευμένες πολιτικές το οποίο είναι αντίθετο με τις σύγχρονες αντιλήψεις περί της ιδιότητας του πολίτη *(citizenship)* και της ενδυνάμωσης.** Για παράδειγμα, τα προνοιακά επιδόματα που είναι στοχευμένα στις γυναίκες - μητέρες, τείνουν να προσδιορίζουν τις μητέρες και τα παιδιά τους ως άπορους και φτωχούς, ενώ υποβαθμίζουν τις συνεισφορά τους ως εργαζόμενων και φροντιστριών (είτε είναι έμμισθες, είτε είναι άμισθες) και κυρίως τα δικαιώματά τους ως πολίτες. Οι πρωτοβουλίες κατά της φτώχειας παραπέμπουν και στηρίζονται σε αντιλήψεις για το φύλο, τις ταυτότητες, τα ενδιαφέροντα και τις ευθύνες των πολιτών. Τα τελευταία χρόνια οι γυναίκες ολοένα και περισσότερο είναι αποδέκτριες ειδικών ή στοχευμένων προγραμμάτων κοινωνικής υποστήριξης και βοήθειας. Ενδεχομένως αυτό να συμβαίνει λόγω των φεμινιστικών πολιτικών συνηγορίας υπέρ των γυναικών σε πολλά εθνικά ή παγκόσμια φόρα όπου οι γυναίκες προσδιορίζονται ως «οι φτωχότερες των φτωχών» και προβάλλονται σχετικά αιτήματα προς τις κυβερνήσεις προκειμένου να λάβουν άμεσα μέτρα. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι οι πρωτοβουλίες για τα μικροδάνεια που έχουν κατευθυνθεί στις γυναίκες στη βάση της αντίληψης ότι είναι φειδωλές, αποτελεσματικές και έχουν επιχειρηματικές δεξιότητες.

Λόγω της αποτυχίας των νεοφιλελεύθερων πολιτικών να μειώσουν τα επίπεδα φτώχειας, τα

τελευταία χρόνια αναλυτές της κοινωνικής πολιτικής και διεθνείς οργανισμοί επανεξετάζουν το πλαίσιο σχεδιασμού και υλοποίησης των προγραμμάτων καταπολέμησης της φτώχειας και επικεντρώνονται στις ιστορικές εμπειρίες των βόρειο-ευρωπαϊκών καθεστώτων πρόνοιας. Το επιχείρημα που προβάλλεται είναι ότι **η κοινωνική πολιτική δεν είναι μόνο αυτοσκοπός, αλλά και μέσο για την ενδυνάμωση της οικονομίας και της ανάπτυξης. Εν ολίγοις προβάλλεται ο αναπτυξιακός χαρακτήρας της κοινωνικής πολιτικής.** Στην Ευρωπαϊκή Ένωση η αντίληψη για την αναπτυξιακή κοινωνική πολιτική εξισώνεται με την «ενεργή απασχόληση» και τις στρατηγικές που θέτουν ως προτεραιότητα την εργασία και στοχεύουν στην ένταξη όλων των ενηλίκων στο εργατικό δυναμικό. Στόχος είναι να αρθούν τα αντικίνητρα που δημιουργεί η πρόνοια για την απασχόληση τα οποία θεωρείται ότι οδηγούν σε απάθεια και πελατειακές προσεγγίσεις.

Εν μέρει η έμμισθη εργασία συμβάλλει στην ανάπτυξη και είναι τρόπος εξόδου από την κρίση. Ωστόσο **για να μειωθεί η φτώχεια απαιτείται αξιοπρεπής εργασία** με δεδομένο ότι κάποιες μορφές έμμισθης εργασίας στην πραγματικότητα παγιώνουν τη φτώχεια και αποδυναμώνουν τις ικανότητες των ανθρώπων. Επίσης, **το υφιστάμενο μοντέλο της αναπτυξιακής κοινωνικής πολιτικής δεν λαμβάνει υπόψη τη σχέση μεταξύ άμισθης και έμμισθης εργασίας** και δεν αναγνωρίζει ότι και η άμισθη εργασία καλύπτει ανάγκες όπως ακριβώς και η έμμισθη εργασία. Η ατζέντα της ΕΕ για «ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης» που στοχεύει στην ένταξη όλων στην αγορά εργασίας, ανεξαρτήτως φύλου, **αλλά και χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ο τρόπος με τον οποίο τα άτομα και τα νοικοκυριά θα ρυθμίσουν την εργασία φροντίδας,** είναι δεδομένο ότι έχει διαφοροποιημένες κατά φύλο επιπτώσεις και σχεδόν βέβαιο ότι θα έχει αρνητικές επιπτώσεις για την εργασία και τη θέση των γυναικών (Lewis & Giullari 2006). Για να είναι δίκαιες ως προς τα φύλα οι πολιτικές για πλήρη απασχόληση θα πρέπει να προβλεφθούν συμπληρωματικές πολιτικές και δικαιώματα για όσους και όσες απασχολούνται ατύπως ή με μερική έμμισθη απασχόληση, καθώς και δικαιώματα για όσους και κυρίως όσες παρέχουν άμισθη εργασία φροντίδας. Θα πρέπει με άλλα λόγια τα άτομα αυτά να αναγνωρίζονται ως πολίτες με ίσα δικαιώματα.

Η συγκριτική έρευνα έχει δείξει ότι τα κράτη πρόνοιας που χρηματοδοτούν και παρέχουν τα ίδια κοινωνικές υπηρεσίες είναι μάλλον πιο φιλικά στις γυναίκες από τα κράτη πρόνοιας που χρηματοδοτούν, αλλά δεν παρέχουν δημόσιες υπηρεσίες. **Οι υπηρεσίες αυτές,** οι οποίες περιλαμβάνουν την υγεία, την εκπαίδευση, καθώς και την ημερήσια φροντίδα ή την φροντίδα για ηλικιωμένα άτομα, **παρέχονται στη βάση των δικαιωμάτων του πολίτη και διευκολύνουν την ένταξη των γυναικών στο εργατικό δυναμικό** αφενός απελευθερώνοντας τις γυναίκες από την άμισθη εργασία φροντίδας και αφετέρου δημιουργώντας θέσεις εργασίας για τις γυναίκες στο δημόσιο τομέα της φροντίδας. Από την άλλη, **θα πρέπει ταυτοχρόνως να προβλέπονται μεταβιβάσεις πληρωμών ή μη ανταποδοτικές εισοδηματικές ενισχύσεις** (π.χ. επιδόματα για παιδιά, προνόμια για οικογένειες, συντάξεις, κ.λπ.) και να αρθεί η αντίληψη ότι αυτές οι κοινωνικές απολαβές απευθύνονται σε «παθητικούς πελάτες» του κράτους πρόνοιας. Οι εισοδηματικές ενισχύσεις διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο στην υποστήριξη των νοικοκυριών προκειμένου να παρέχουν φροντίδα, διευκολύνει την κατανάλωση και ενδυναμώνει τις ικανότητες όλων των μελών της οικογένειας.

2.4. Οικογένεια, πολιτική ιδεολογία και κράτος

Οι συζητήσεις για τη σχετική ισορροπία των ευθυνών ανάμεσα σε κρατικούς και μη κρατικούς θεσμούς κατά την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών και κοινωνικής υποστήριξης, στηρίζονται σε κανονιστικές αντιλήψεις για το ρόλο του κράτους και τους ρόλους των φύλων. Η υπολειμματική

προσέγγιση στην κοινωνική πολιτική δεν είναι απλώς μια αθώα θεώρηση που περιγράφει τον περιορισμένο ρόλο που διαδραματίζει το κράτος στην παροχή κοινωνική υπηρεσιών, αλλά μια θεώρηση που στην ουσία προδιαγράφει πώς θα πρέπει να συμπεριφέρεται το κράτος. Όπως έχει κατ' επανάληψη ισχυριστεί η φεμινιστική κριτική, η απόρριψη των κρατικών ευθυνών, μετατοπίζει ακόμα περισσότερο το βάρος της κοινωνικής παροχής στους άμισθους παρόχους φροντίδας εντός των οικογενειών, των νοικοκυριών και των τοπικών κοινοτήτων. Από την άλλη, ο προσδιορισμός του κράτους ως του κεντρικού τόπου *(locus)* παροχής της κοινωνικής πολιτικής, επίσης στηρίζεται σε κανονιστικές αντιλήψεις που παραπέμπουν σε ένα ισχυρό, αποτελεσματικό και κοινωνικά υπεύθυνο κράτος. Και ενώ μεγάλο μέρος της αντιπαράθεσης ανάμεσα σε νεοφιλελεύθερους και μη, φαίνεται να εξαντλείται στην αντίθεση αγοράς και κράτους, σε πολλές χώρες οι πληθυσμοί με χαμηλά εισοδήματα, αξιοποιούν ευφάνταστους συνδυασμούς κοινωνικής υποστήριξης που προκύπτουν από ένα μείγμα τυπικών και άτυπων κοινωνικών θεσμών. Η κοινωνική αναπαραγωγή σε αυτές τις περιπτώσεις διασφαλίζεται μέσω ποικίλων κοινωνικών πρακτικών και θεσμών που υφίστανται ανεξάρτητα ή λειτουργούν από κοινού με την κρατική δράση. Η διασύνδεση αυτή σπανίως αναγνωρίζεται και ακόμα σπανιότερα αναλύεται στο πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής. Από την άποψη αυτή είναι σκόπιμο να εξετάζονται οι επιπτώσεις που έχουν στις στρατηγικές για την ισότητα των φύλων οι αντιλήψεις εκ μέρους του κράτους για το ρόλο της οικογένειας στην κοινωνική παροχή, καθώς και οι τρόποι με τους οποίους οι κρατικές πολιτικές επιχειρούν να αναμορφώσουν την οικογένεια. Κατά δεύτερον θα πρέπει να εξετάζονται οι επιπτώσεις για την ένταξη του φύλου στις κοινωνικές πολιτικές των διαφορετικών επιπέδων ικανότητας, πρόσβασης και νομιμοποίησης ή αξιοπιστίας των κρατικών θεσμών. Τέλος, θα πρέπει να εξετάζεται η ικανότητα των γυναικείων οργανώσεων να αποσπούν οφέλη για τις γυναίκες μέσω των διαδικασιών πολιτικής φιλελευθεροποίησης και εκδημοκρατισμού.

Τα υφιστάμενα μοντέλα του κράτους πρόνοιας στηρίζονται σε πολιτισμικές και ιστορικές αντιλήψεις για το διαχωρισμό μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας, τον πυρηνικό χαρακτήρα της οικογένειας και για τα σχετικά διαφοροποιημένα θεσμικά πεδία που καταλαμβάνονται από την οικονομία φροντίδας και την έμμισθη εργασία. Όπως είναι γνωστό, η φεμινιστική κριτική στην έννοια της από-εμπορευματοποίησης του Espring - Andersen[5], η οποία αφορά το βαθμό στον οποίο οι πολίτες μπορούν να απολαμβάνουν ένα βασικό επίπεδο ζωής ανεξάρτητα από την αγορά, επικεντρώθηκε στην έννοια της από-οικογενειοποίησης (de-familialization). **Η από-οικογενειοποίηση** (Lister 1997) ορίζεται ως ο βαθμός στον οποίο τα ενήλικα άτομα μπορεί να συντηρήσουν ένα κοινωνικά αποδεκτό επίπεδο διαβίωσης ανεξάρτητα από την οικογένεια, είτε μέσω της έμμισθης εργασίας, είτε μέσω παροχών κοινωνικής ασφάλισης, καθώς και ο βαθμός που το κράτος πρόνοιας μειώνει το βαθμό εξάρτησης της ευημερίας των ατόμων από την οικογένεια Οι Hobson (1990) και Orloff (1993) επεξεργάστηκαν περαιτέρω την έννοια της από-οικογενειοποίησης προτείνοντας την επικέντρωση στην πρόσβαση στην έμμισθη εργασία και την ικανότητα δημιουργίας και συντήρησης ενός αυτόνομου νοικοκυριού. **Ειδικά για τις γυναίκες, η από-οικογενειοποίηση ταυτίζεται με την οικονομική ανεξαρτησία και άρα με το βαθμό εμπορευματοποίησης της εργατικής τους δύναμης.** Η φεμινιστική προσέγγιση και κριτική αναδύθηκε σε ένα πλαίσιο όπου η βασική οδός ενί-

5. Σε συνέχεια της φεμινιστικής κριτικής στο έργο του ο Espring - Andersen αποδέχεται και εισάγει τον όρο «από- οικογενειοποίηση» (de-familialization) (Esping-Andersen 1999:45).

σχυσης των ατόμων ήταν η οικογένεια η οποία συνιστούσε και τον αποκλειστικό σχεδόν τον δικαιούχο των εκάστοτε παροχών, ενώ οι γυναίκες έπρεπε να συμμορφώνονται με τα κυρίαρχα στερεότυπα των «καλών» συζύγων και μητέρων. Αντιθέτως, όταν βάση του δικαιώματος είναι η ιδιότητα του πολίτη, τα δικαιώματα αποσυνδέονται από την οικογενειακή κατάσταση και τη μητρότητα.

Η συμμετοχή και εκπροσώπηση των γυναικών σε τυπικούς θεσμούς του κράτους και οι αναφορές στην ισότητα των φύλων σε επίσημα πολιτικά ντοκουμέντα δεν οδηγεί αναγκαία στην αναδιανομή των πόρων και της εξουσίας, ούτε αλλάζει τη δομική βάση της έμφυλης ανισότητας. Η συμμετοχή σε κέντρα εξουσίας και θέσεις ευθύνης συχνά είναι η οδός για την ενίσχυση της πρόσβασης των γυναικών που ανήκουν στην ελίτ στο επίσημο πολιτικό σύστημα, ενώ δεν μεταφράζεται απαραιτήτως σε πολιτικές που ανταποκρίνονται στις ανάγκες της πλειοψηφίας, πολλώ μάλλον, του συνόλου των γυναικών. Παρά το γεγονός ότι πολλές γυναίκες μέλη κοινοβουλίων ή άλλων θεσμών εξουσίας, «αναλαμβάνουν» ή απευθύνονται στις «φτωχές ή ευπαθείς γυναίκες», τουλάχιστον με όρους ηθικούς, εστιάζονται κυρίως σε προγράμματα κατά της φτώχειας ως τη μοναδική μορφή παρέμβασης υπέρ των γυναικών. Ωστόσο η επικέντρωση στους «φτωχότερους των φτωχών ή στις πιο ευπαθείς ομάδες πληθυσμού» δεν συνιστά επαρκή στρατηγική για την ισότητα των φύλων εφόσον δεν οικοδομεί ένα βιώσιμο σύστημα κοινωνικής προστασίας που λαμβάνει υπόψη τις ιδιαίτερες έμφυλες ανάγκες των γυναικών, καθώς και τις διαφοροποιήσεις που προκύπτουν από τη σχέση του φύλου με την τάξη, τη φυλή, την εθνοτική καταγωγή, το εκπαιδευτικό επίπεδο, τη θρησκεία, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, κ.ο.κ. Γι' αυτό θα πρέπει να διασφαλίζεται ότι η έμφαση στις βασικές ανάγκες των (ευπαθών) γυναικών και των παιδιών τους δεν εκτοπίζει θέματα έμφυλων σχέσεων και εξουσίας. Από την άλλη, **χωρίς πολιτικά δικαιώματα και πρόσβαση στη δημόσια σφαίρα οι γυναίκες δεν έχουν τη δυνατότητα να εισέλθουν στο δημόσιο διάλογο για την κοινωνική πολιτική.** Συνιστά κοινό τόπο ότι τα οικονομικά και πολιτικά δικαιώματα των γυναικών αποτελούν προαπαιτούμενα για την ισότητα των φύλων. Η «νέο-πατριαρχία» προσφέρει ελάχιστες οδούς στις γυναίκες για πολιτική παρέμβαση και εκδημοκρατισμό των τυπικών θεσμών του κράτους, ενώ η συμμετοχή των γυναικών στο σχεδιασμό και τη χάραξη πολιτικών είναι το αυτονόητο και αναγκαίο βήμα για ανάπτυξη δημοκρατικών θεσμών κοινωνικής πολιτικής.

3. Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΟΠΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

3.1. Τι νέο φέρνει στο προσκήνιο η ένταξη της οπτικής του φύλου στην κοινωνική πολιτική

Αν και γένους θηλυκού η κοινωνική πολιτική, όπως άλλωστε η κοινωνική πρόνοια και η κοινωνική αλληλεγγύη, ασφαλώς δεν είναι φιλική προς τις γυναίκες, ούτε και ουδέτερη ως προς το κοινωνικό φύλο *(gender)*. Σύμφωνα με τη Wilson μόνο μια ανάλυση του κράτους πρόνοιας που βασίζεται στην ορθή κατανόηση της θέσης της γυναίκας στη μοντέρνα κοινωνία μπορεί να αποκαλύψει πλήρως το νόημα της νεωτερικής πρόνοιας (Wilson, 1977:59). Για να κατανοήσουμε το νόημα κοινωνικής πολιτικής στο μετανεωτερικό κράτος πρόνοιας θα πρέπει να κατανοήσουμε ότι **η συγκρότηση του κράτους πρόνοιας είναι έμφυλη.**

Η αμφισβήτηση της «ουδετερότητας» της κοινωνικής πολιτικής ως προς το φύλο και η μελέτη της έμφυλης συγκρότησης του κράτους πρόνοιας αποτελούν αντικείμενο της φεμινιστικής έρευ-

νας από τη δεκαετία του 1970. **Στόχος της κριτικής** είναι να κατανοηθούν οι παράγοντες που καθορίζουν τους όρους ανάπτυξης της κοινωνικής πολιτικής και για να διερευνηθούν οι κοινωνικές επιπτώσεις της στη συγκρότηση του φύλου και στην καθημερινή ζωή ανδρών και γυναικών. **Τα ζητήματα που εξετάστηκαν**, μεταξύ άλλων, ήταν ο ρόλος που διαδραματίζουν οι κοινωνικοί θεσμοί, οι φορείς και τα μέτρα πολιτικής στην κατασκευή του φύλου ως κοινωνικής σχέσης που διαμορφώνει την καθημερινή ζωή ανδρών και γυναικών, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο οι έμφυλες κοινωνικές ιεραρχίες και οι διαφορετικές θέσεις ανδρών και γυναικών στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής διαμορφώνουν τους όρους ανάπτυξής της και επηρεάζουν το σχεδιασμό μέτρων με τα οποία το κράτος παρεμβαίνει στην κοινωνική πραγματικότητα (Στρατηγάκη, 2007:13).

Με την εισαγωγή του φύλου στην κοινωνική πολιτική αφενός αποκτούμε ένα πρίσμα, μια οπτική για να περιγράψουμε και να αναλύσουμε θεσμούς, σχέσεις και θέσεις που συγκροτούνται στο πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής, και αφετέρου συμβάλλουμε σε μια κανονιστική ή πολιτική προσπάθεια για την ανασυγκρότηση της κοινωνικής πολιτικής και την ένταξη της οπτικής του φύλου στους θεσμούς με τρόπο ώστε οι τελευταίοι να αντικατοπτρίζουν καλύτερα τις προοπτικές και τις ανάγκες των γυναικών σε όλη τους την ποικιλομορφία. Για να το θέσουμε διαφορετικά, **το φύλο μας επιτρέπει να αναδείξουμε διαστάσεις, προβλήματα και αιτήματα που έχουν να κάνουν με την κατανόηση και τη γνώση της θέσης των γυναικών στην κοινωνία (και όχι μόνο) και των αναγκών τους, προκειμένου να απελευθερωθούν ή να δημιουργηθούν οι δημόσιοι χώροι, για να αρθρωθεί το ανέκφραστο.** Επομένως το φύλο, και κυρίως η άρθρωση αιτημάτων εκ μέρους των γυναικών, μπορούν εν δυνάμει να συμβάλλουν στην άρση της ανισότητας που έχει να κάνει με την πρόσβαση στη δημόσια σφαίρα και στις δημόσιες διαδικασίες παραγωγής γνώμης και γνώσης. **Το αίτημα δηλαδή για μια κοινωνική πολιτική με την οπτική του φύλου, στοχεύει σε μια πιο ισότιμη κατανομή της εξουσίας προκειμένου οι γυναίκες να έχουν ίσα δικαιώματα και πρόσβαση στη διαδικασία παραγωγής δημόσιου λόγου και αιτημάτων ή γνώμης.** Πράγμα που αποτελεί ουσιαστική προϋπόθεση για την πρόσβαση των γυναικών στην άσκηση των δικαιωμάτων της ιδιότητας του πολίτη *(citizenship)*.

Από την άλλη, **το intersectionality ή οι επάλληλες διαστάσεις της ταυτότητας**, που επίσης αποτελεί προϊόν της φεμινιστικής κοινωνιολογικής θεωρίας, **συνιστά μεθοδολογία για τη μελέτη των σχέσεων μεταξύ των πολλαπλών διαστάσεων και προτύπων κοινωνικών σχέσεων και σχηματισμών.** Αυτό που επιδιώκεται είναι η κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι ποικίλες βιολογικές, κοινωνικές και πολιτισμικές κατηγορίες (φύλο, φυλή, τάξη, ηλικία, ιδιαιτερότητες, κ.λπ.) και άλλες διαστάσεις ή όψεις της ταυτότητας αλληλεπιδρούν σε πολλαπλά και συχνά ταυτόχρονα επίπεδα, συμβάλλοντας στη συστηματική κοινωνική ανισότητα (McCall, 2005). **Σύμφωνα με το intersectionality οι κλασικές εννοιολογήσεις και διαστάσεις της καταπίεσης (ρατσισμός, σεξισμός, ομοφοβία και μισαλλοδοξία) δεν δρουν ανεξάρτητα η μία από την άλλη. Αντιθέτως, συσχετίζονται, δημιουργώντας ένα σύστημα καταπίεσης που αντανακλά την «διασταύρωση» (intersection) των πολλαπλών μορφών διακρίσεων.** Η έννοια του intersectionality συμβάλλει στην κατανόηση της σχέσης και διασύνδεσης των έμφυλων ανισοτήτων και της ευπάθειας. Στην περίπτωση της ένταξης της οπτικής του φύλου στις κοινωνικές πολιτικές η έννοια του intersectionality μπορεί να αξιοποιηθεί για να κατανοηθεί πώς το φύλο συνδέεται με άλλες επάλληλες διαστάσεις ή όψεις της ταυτότητας των γυναικών (π.χ. την ηλικία, την εθνότητα, την υγεία, κ.λπ.), πώς συσχετίζεται με την αστικότητα, την οικογενειακή κατάσταση ή τύπο νοικοκυριού στο οποίο ζει το άτομο και πώς οι επάλληλες αυτές διαστάσεις της ταυτότητας των γυναικών διασυνδέονται με τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

3.2. Για ποιους λόγους απασχόλησε τη φεμινιστική έρευνα η σχέση του κράτους πρόνοιας με τις γυναίκες και το φύλο;

Καταρχήν οι υπηρεσίες που παρέχει το κράτος πρόνοιας καλύπτουν ανάγκες του ιδιωτικού χώρου ο οποίος στερεοτυπικά ταυτίζεται με τις γυναίκες, οι οποίες λόγω αυτής της «ταύτισης» αποτελούν και την πλειοψηφία των αποδεκτών αυτών των υπηρεσιών. Κατά δεύτερον, οι γυναίκες αποτελούν την πλειοψηφία των εργαζομένων στον τριτογενή τομέα της οικονομίας μέρος του οποίου είναι και οι κοινωνικές υπηρεσίες (εκπαίδευση, υγεία, φροντίδα, κ.λπ.) ασκώντας μάλιστα επαγγέλματα που θεωρούνται «γυναικεία» (δασκάλες, νοσηλεύτριες, παιδαγωγοί, κ.λπ.). Κατά τρίτον, οι υπηρεσίες του κράτους πρόνοιας που αφορούν και απευθύνονται στην οικογένεια παρεμβαίνουν στις σχέσεις των φύλων επηρεάζοντας τον καταμερισμό της οικιακής εργασίας και των ευθυνών φροντίδας. Τέλος, ο πολιτικός και ιδεολογικός λόγος που αναπτύσσεται γύρω από το κράτος πρόνοιας διαμορφώνει τα πρότυπα του φύλου και τις καθημερινές πρακτικές αποδίδοντας διαφορετικό περιεχόμενο στα κοινωνικά δικαιώματα ανδρών και γυναικών.

Οι σημαντικότερες φεμινιστικές κριτικές προσεγγίζουν το κράτος πρόνοιας ως φορέα διακρίσεων σε βάρος των γυναικών, ως φορέα κρατικής οργάνωσης της οικογενειακής ζωής, ως φορέα πατριαρχίας και ως φορέα αναπαραγωγής της έμφυλης κοινωνίας.

3.2.1. Το κράτος πρόνοιας ως φορέας διακρίσεων σε βάρος των γυναικών

Η προσέγγιση αυτή εστιάζει την κριτική της αφενός στον εντοπισμό των ανισοτήτων, οι οποίες εντοπίζονται στις παροχές και στα επιδόματα, καθώς και στις προστατευτικές διατάξεις, και αφετέρου στην αντίληψη που θεωρεί ότι οι γυναίκες χρειάζονται την προστασία της οικογένειας ή των συζύγων τους διότι είναι υποδεέστεροι πολίτες. Προϋπόθεση για να αρθούν οι διακρίσεις είναι η αναγνώριση της δυνατότητας των γυναικών να κάνουν ελεύθερες επιλογές, η εξασφάλιση ίσων ευκαιριών και η ίση αντιμετώπιση γυναικών και ανδρών σε όλες τις λειτουργίες του κράτους πρόνοιας. Με αυτόν τον τρόπο μπορεί να βελτιωθεί η κοινωνική και οικονομική θέση των γυναικών και να καταστούν έμπρακτα ισότιμοι πολίτες. Τα όρια της προσέγγισης αυτής έχουν να κάνουν με το γεγονός ότι δεν εξηγείται ο λόγος για τον οποίο οι διακρίσεις κατά των γυναικών δεν αίρονται ακόμα και όταν έχει επιτευχθεί η τυπική (νομική) ισότητα (Στρατηγάκη, 2007: 34-40).

3.2.2. Το κράτος πρόνοιας ως φορέας κρατικής οργάνωσης της οικογενειακής ζωής

Σύμφωνα με τη Wilson (1977) το κράτος πρόνοιας αποτελεί την κρατική οργάνωση της οικογενειακής ζωής. Επιπλέον το κράτος πρόνοιας διαδραματίζει ενεργό ρόλο στην αναπαραγωγή, τη διατήρηση και νομιμοποίηση της πατριαρχικής κοινωνίας, γι' αυτό και η εξυπηρέτηση του καπιταλισμού και η διατήρηση της συγκεκριμένης μορφής οικογένειας είναι ζητήματα που προέχουν στο πλαίσιο του κράτους πρόνοιας. Στόχος είναι να διασφαλιστεί και να οργανωθεί η αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης με τον καταλληλότερο τρόπο. Για να αλλάξει η δομή της οικογένειας, της εργασίας και της καθημερινής ζωής θα πρέπει να κλονιστεί ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής και οι πατριαρχικές σχέσεις και κυρίως θα πρέπει να επαναπροσδιοριστεί η σχέση μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας. Αυτό που δεν εξηγείται είναι για ποιον λόγο δεν αλλάζουν οι ρόλοι των δύο φύλων στο πλαίσιο της οικογένειας ακόμα και όταν άνδρες και γυναίκες εργάζονται (Στρατηγάκη, 2007: 34-40).

3.2.3. Το κράτος πρόνοιας ως φορέας πατριαρχίας

Στην προσέγγιση αυτή η ανάλυση του κράτους πρόνοιας επικεντρώνεται στον τρόπο με τον οποίο αυτό οργανώνει τον έλεγχο της σεξουαλικότητας των γυναικών και της αναπαραγωγικής τους λειτουργίας προς όφελος των ανδρών. Τα κρατικά συστήματα υγείας, η προνοιακή στήριξη της οικογένειας, η αστυνομία, το εκπαιδευτικό και το δικαστικό σύστημα και οι τεχνολογίες αναπαραγωγής αποτελούν εργαλεία τέτοιου ελέγχου. Η αδυναμία της προσέγγισης αυτής έγκειται στο γεγονός ότι δεν μπορεί να κατανοήσει τη δυνατότητα ανεξαρτησίας ή χειραφέτησης που δίνεται στις γυναίκες όταν εξαρτώνται οικονομικά από το κράτος πρόνοιας και όχι από τους συζύγους τους (Στρατηγάκη, 2007: 34-40).

3.2.4. Το κράτος πρόνοιας ως φορέας αναπαραγωγής της έμφυλης κοινωνίας

Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή κύριος στόχος του κράτους πρόνοιας είναι η οργάνωση της κοινωνικής αναπαραγωγής, δηλαδή της αναπαραγωγής ενός εργατικού δυναμικού που θα έχει ικανοποιητικό επίπεδο μόρφωσης, κοινωνικής προστασίας και υγείας. Προϋπόθεση για να συμβεί αυτό είναι να παραμείνει εκτός της αγοράς εργασίας ένα μέρος του εργατικού δυναμικού και συγκεκριμένα οι έγγαμες γυναίκες. Μέσω της μη αμειβόμενης εργασίας των γυναικών (οικιακής εργασίας και φροντίδας) εξασφαλίζεται η κοινωνική αναπαραγωγή και αυξάνεται το επίπεδο κατανάλωσης από τις γυναίκες (οικιακές υπηρεσίες και αγαθά).

Το πλεονέκτημα της προσέγγισης είναι ότι διευκολύνει την εξήγηση των αντιφατικών λειτουργιών του κράτους πρόνοιας σε σχέση με τις γυναίκες. Το γεγονός δηλαδή ότι κάποιες υπηρεσίες του κράτους πρόνοιας βραχυπρόθεσμα βελτιώνουν την καθημερινή ζωή των γυναικών ενώ μακροπρόθεσμα ενισχύουν τα έμφυλα κοινωνικά πρότυπα. Για παράδειγμα το κράτος πρόνοιας ως εργοδότης ή ως πάροχος υπηρεσιών προς την οικογένεια ενισχύει τις γυναίκες προσφέροντάς τους ευκαιρίες για οικονομική και κοινωνική ανεξαρτησία. Από την άλλη, θεσμοί όπως η εκπαίδευση, η οικογένεια, το σύστημα υγείας, κ.λπ. θέτουν περιορισμούς και διαχωρισμούς ανάμεσα στους «ανδρικούς» και «γυναικείους» χώρους, χρόνους και τις πρακτικές, οι οποίοι δύσκολα μετατοπίζονται. Επίσης, η στήριξη της οικογένειας ως ενιαίας κοινωνικής μονάδας έρχεται σε αντίθεση με την προώθηση της οικονομικής ανεξαρτησίας των γυναικών και της ενδυνάμωσής τους ως ισότιμων πολιτών (Στρατηγάκη, 2007: 34-40).

3.3. Επιπτώσεις της φεμινιστικής κριτικής και της έμφυλης ανάλυσης

Η εισαγωγή του φύλου στην κοινωνική πολιτική συνεπάγεται ένα σύνολο αλληλοσυνδεόμενων αποφασιστικών κινήσεων που αφορούν ***τον τόπο*** όπου εντοπίζεται η ανάλυση της κοινωνικής πολιτικής, *τα άτομα ως έμφυλα υποκείμενα πρόνοιας* και *τους πόρους* που απαιτούνται, καταναλώνονται ή κατανέμονται (Lister 2007). Η φεμινιστική προσέγγιση και η οπτική του φύλου εισήγαγε την οικογένεια στους παραδοσιακούς τόπους ανάλυσης της κοινωνικής πολιτικής (το κράτος και την αγορά εργασίας) απομυθοποιώντας την άποψη που υποστηρίζει ότι στο νεωτερικό κράτος πρόνοιας το κράτος έχει αναλάβει τα προνοιακά καθήκοντα της οικογένειας και αποκαλύπτοντας ότι η οικογένεια συνεχίζει να λειτουργεί όχι μόνον ως τόπος κατανάλωσης της πρόνοιας, αλλά και ως τόπος παραγωγής πρόνοιας. Επίσης, ενώ το ενδιαφέρον της κοινωνικής πολιτικής, όσον αφορά τη σχέση μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας, ερμηνευόταν παραδοσιακά υπό όρους κρά-

τους και αγοράς, η έμφυλη ανάλυση εισήγαγε την ιδιωτική οικιακή σφαίρα, μια σφαίρα που συνδέεται με τις γυναίκες οι οποίες αποκλείονται από τη δημόσια σφαίρα, τη σφαίρα των ανδρών και της ιδιότητας του πολίτη.

Η φεμινιστική ερμηνεία της σχέσης μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας είχε μια σειρά συνέπειες για την κοινωνική πολιτική: συνέβαλε στην μετατροπή των ζητημάτων που μέχρι τότε θεωρούνταν «ιδιωτικά» σε νόμιμες ανησυχίες της δημόσιας τάξης, έφερε στο προσκήνιο την επίδραση των δημόσιων πολιτικών και πρακτικών στις οικογενειακές σχέσεις και απέδειξε πως οι σχέσεις των φύλων στην ιδιωτική σφαίρα διαμορφώνουν με διαφορετικούς τρόπους την πρόσβαση ανδρών και γυναικών στη δημόσια σφαίρα με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την πολιτική, οικονομική και κοινωνική τους καταξίωση και ισχύ. Αυτό είναι ιδιαιτέρως εμφανές στον έμφυλο καταμερισμό της οικιακής εργασίας**:** η συνεχής ευθύνη των γυναικών για το μεγαλύτερο μέρος της μη αμειβόμενης οικιακής εργασίας περιορίζει ταυτόχρονα την πρόσβασή τους στη δημόσια σφαίρα (στο πολιτικό σύστημα και την αγορά εργασίας) ενώ ενισχύει αντίστοιχα την πρόσβαση των ανδρών. Αυτό που έχει μεγάλη σημασία στην «εξίσωση» αυτή είναι το γεγονός ότι ο χρόνος αποτελεί πόρο (ποιοτικό και ποσοτικό) τον οποίο στερούνται οι γυναίκες, ενώ την ίδια στιγμή δεν έχουν ισότιμη πρόσβαση στην κατανομή των υλικών πόρων της οικογένειας (χρήμα, αγαθά, κ.λπ.). Τέλος, η φεμινιστική προσέγγιση κατέδειξε ότι η σχέση μας με την κοινωνική προστασία και πρόνοια είναι έμφυλη. Ενώ για παράδειγμα, είναι κοινώς αποδεκτό ότι τα άτομα ως υποκείμενα της πρόνοιας μπορεί να είναι είτε χρήστες, είτε προμηθευτές, είτε διαμορφωτές, οι γυναίκες υπεραντιπροσωπεύονται ως χρήστριες και πάροχοι και υποαντιπροσωπεύονται ως διαμορφωτές κατά τη διαδικασία σχεδιασμού και χάραξης αντίστοιχων πολιτικών.

3.4. Πώς ορίζεται η ένταξη της οπτικής του φύλου (gender mainstreaming)

Σύμφωνα με το ορισμό **των Ενωμένων Εθνών (1997)**[6] η ένταξη της διάστασης του φύλου είναι **η** διαδικασία αποτίμησης των συνεπειών για τις γυναίκες και τους άνδρες κάθε προγραμματισμένης δράσης, συμπεριλαμβανομένης της νομοθεσίας, των πολιτικών ή των προγραμμάτων, σε κάθε τομέα και σε όλα τα επίπεδα. Αποτελεί στρατηγική, ώστε να καταστούν τα ζητήματα και οι εμπειρίες τόσο των γυναικών, όσο και των ανδρών, μια ολοκληρωμένη διάσταση του σχεδιασμού, της εφαρμογής, της παρακολούθησης και της αξιολόγησης πολιτικών και προγραμμάτων σε όλους τους τομείς (πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό τομέα), ώστε οι γυναίκες και οι άνδρες να επωφελούνται ισότιμα και να μη διαιωνίζεται η ανισότητα. Απώτερος στόχος είναι η επίτευξη της ισότητας των φύλων.

Σύμφωνα με την **Ευρωπαϊκή Επιτροπή**[7], ως gender mainstreaming ορίζεται η ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου σε κάθε στάδιο των πολιτικών διαδικασιών (σχεδιασμό, εφαρμογή, παρακολούθηση και αξιολόγηση) με στόχο την προώθηση της ισότητας μεταξύ των γυναικών και των ανδρών. Επιπλέον, σημαίνει την αποτίμηση του βαθμού επίδρασης των πολιτικών στη ζωή και τη θέση γυναικών και ανδρών, καθώς και τη ανάληψη ευθύνης για τον επαναπροσδιορισμό των πολι-

---

6. Report of the Economic and Social Council for 1997 (a/52/3, 18 September 1997) Chapter IV Coordination Segment. Coordination of the policies and activities of the specialized agencies and other bodies of the united nations system

7. http://ec.europa.eu/employment_social/gender_equality/gender_mainstreaming/general_overview_en.html

τικών, εφόσον αυτό κρίνεται απαραίτητο. Επομένως, αποτελεί τον τρόπο με τον οποίο η ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών μπορεί να γίνει απτή πραγματικότητα, δημιουργώντας κατάλληλες συνθήκες για όλους και όλες, καθώς επίσης και να πραγματοποιηθεί ένα κοινό όραμα σταθερής ανθρώπινης ανάπτυξης.

Τέλος, σύμφωνα με το **Συμβούλιο της Ευρώπης** (2004), η ένταξη της διάστασης του φύλου αφορά την αναδιοργάνωση, τη βελτίωση, την ανάπτυξη και την αξιολόγηση των πολιτικών διαδικασιών, ώστε η προοπτική της ισότητας των φύλων να ενσωματωθεί σε όλες τις πολιτικές, σε όλα τα επίπεδα και στάδια, από τους δρώντες στην εφαρμογή πολιτικών. Η διαδικασία της ένταξης της διάστασης του φύλου καλύπτει το σχεδιασμό πολιτικών, τη λήψη αποφάσεων, την πρόσβαση σε πόρους, τις διαδικασίες και πρακτικές, τη μεθοδολογία, την υλοποίηση, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση. Η ένταξη της διάστασης του φύλου δεν είναι θέμα που αφορά ή ωφελεί αποκλειστικά τις γυναίκες και γι' αυτό δεν συνεπάγεται την ανάληψη δράσης μόνο εκ μέρους των γυναικών. Επίσης δεν αφορά αποκλειστικά τη βελτίωση της πρόσβασης των γυναικών σε κοινωνικά δικαιώματα ή την απλή εξισορρόπηση των στατιστικών. Η ένταξη της διάστασης ή οπτικής του φύλου, η οποία συνιστά μια συνεχή και μακρόπνοη διαδικασία, στοχεύει:

- στη μείωση της φτώχειας, την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και την ενίσχυση της ιδιότητας του πολίτη/ της πολίτισσας,
- στην αντιμετώπιση και εξάλειψη των ανισοτήτων που οδηγούν στη διακριτική μεταχείριση των φύλων,
- στο σχεδιασμό και την εφαρμογή οικονομικών και κοινωνικών πολιτικών που οδηγούν σε νέους πόρους,
- στην πλήρη αξιοποίηση του παραγωγικού εργατικού δυναμικού,
- στην αναγνώριση της σημασίας του φύλου ως ενός από τους βασικότερους παράγοντες οργάνωσης της κοινωνίας και στην αναγνώριση ότι οι εμπειρίες ζωής ανδρών και γυναικών, οι ανάγκες και οι προτεραιότητες είναι διαφορετικές,
- στην καθιέρωση ισότιμης και ισορροπημένης κατανομής των ευθυνών μεταξύ γυναικών και ανδρών και στην ιδιωτική και στη δημόσια σφαίρα,
- στη χάραξη αποφασιστικών πολιτικών και δράσεων με σαφείς στόχους, δείκτες, μετρήσιμα αποτελέσματα.

3.5. Η ένταξη της οπτικής του φύλου στο τοπικό επίπεδο

Στο τοπικό επίπεδο και στο πλαίσιο οργάνωσης και λειτουργίας των δήμων η ένταξη της οπτικής του φύλου αφορά τρία επίπεδα προσέγγισης:

Α. Την πολιτική συμμετοχή και πολιτική αντιπροσώπευση των γυναικών στις διαδικασίες και τα όργανα λήψης αποφάσεων σε τοπικό επίπεδο, τα οποία αποτελούν δύο διαφορετικές όψεις της συμμετοχής των γυναικών. Η πρώτη αφορά στη διαμόρφωση πολιτικής ατζέντας μέσω ποικίλων τρόπων συμμετοχής στην πολιτική ή τον συνδικαλισμό (π.χ. μέσω πολιτικών συζητήσεων, δημόσιου διαλόγου, άσκησης πολιτικής πίεσης και lobbying). Η δεύτερη έχει να κάνει με τη διαδικασία μέσω της οποίας η άρθρωση μιας συγκεκριμένης πολιτικής ατζέντας αντιπροσωπεύεται σε θεσμούς λήψης αποφάσεων οι οποίοι χαράζουν πολιτική (π.χ. πολιτικά κόμματα, εκλεγμένα σώματα όπως το κοινοβούλιο, τα δημοτικά συμβούλια των δήμων, τα διοικητικά συμβούλια των συνδικαλιστικών οργανώσεων, τα ΔΣ των κοινωνικών εταίρων, κ.λπ.).

Β. Το σχεδιασμό και την υλοποίηση πολιτικών και τοπικών δράσεων για την ισότητα των φύλων και την ένταξή τους στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα, στο Ετήσιο Πρόγραμμα και στον Προϋπολογισμό του Δήμου.

Γ. Την οργάνωση των υπηρεσιών και των νομικών προσώπων των δήμων.

Τα παραπάνω έχουν ιδιαίτερη σημασία με δεδομένο ότι το ζητούμενο δεν είναι απλώς η αριθμητική αύξηση των γυναικών που ασχολούνται με τα κοινά ή κατέχουν θέσεις ευθύνης, αλλά κυρίως η αλλαγή στη δομή και το περιεχόμενο της πολιτικής.

3.6. Προϋποθέσεις για την ένταξη της οπτικής του φύλου

Λόγω της στενής αλληλεξάρτησης ανάμεσα στην ένταξη της οπτικής του φύλου και την ύπαρξη ειδικών/ συγκεκριμένων πολιτικών για την ισότητα των φύλων, θα πρέπει πάντοτε να τονίζεται ότι **η ένταξη της οπτικής του φύλου είναι μια στρατηγική**. Δεν αντικαθιστά δηλαδή τις «παραδοσιακές» πολιτικές για την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών, αλλά τις συμπληρώνει. Η βασική διαφορά ανάμεσα στα δυο έγκειται στους εμπλεκόμενους / στις εμπλεκόμενες και τις πολιτικές που κάθε φορά επιλέγονται.

Σημείο εκκίνησης των «παραδοσιακών» μορφών πολιτικών για την ισότητα των φύλων είναι ένα συγκεκριμένο πρόβλημα που προκύπτει λόγω της έμφυλης ανισότητας. Στη συνέχεια, αναπτύσσεται μια συγκεκριμένη πολιτική για την αντιμετώπισή του από τον αρμόδιο φορέα ή μηχανισμό. Από την άλλη, **σημείο εκκίνησης για την ένταξη της οπτικής του φύλου είναι μια ήδη υφιστάμενη πολιτική**. Στη συνέχεια, αναδιοργανώνεται η πολιτική διαδικασία έτσι ώστε οι συνήθως εμπλεκόμενοι/ νες να αποκτήσουν μια έμφυλη οπτική προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος της ισότητας. Επίσης, επειδή η διαδικασία για την ένταξη της σκοπιάς του φύλου είναι μια βασική στρατηγική, απαιτείται χρόνος για την εφαρμογή της. Την ίδια στιγμή ωστόσο η στρατηγική αυτή μπορεί να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για αλλαγές που είναι βιώσιμες. Οι «παραδοσιακές» μορφές των πολιτικών για την ισότητα των φύλων από την άλλη, επιδρούν ταχύτερα, αλλά συνήθως περιορίζονται σε επιμέρους ή ειδικά πεδία πολιτικής.

Οι φορείς και μηχανισμοί για την ισότητα των φύλων συσσωρεύοντας εμπειρία και γνώσεις, οι οποίες συνιστούν τις αναγκαίες προϋποθέσεις για την έναρξη της διαδικασίας ένταξης της σκοπιάς του φύλου, διαδραματίζουν έναν εξαιρετικά σημαντικό υποστηρικτικό ρόλο στη συνολικότερη διαδικασία. Η ένταξη της σκοπιάς του φύλου οικοδομείται στη βάση της γνώσης και των ποριστμάτων ή προγενέστερων εμπειριών που έχουν αποκτηθεί μέσω της εφαρμογής πολιτικών για την ισότητα των φύλων, ενώ **ολοένα και περισσότερο αναγνωρίζεται ότι οι ειδικές πολιτικές για την ισότητα των φύλων δεν επαρκούν για να οδηγηθούμε σε μια κοινωνία που πραγματικά σέβεται την ισότητα.** Το gender mainstreaming, από την άποψη αυτή, συνιστά το αμέσως επόμενο λογικό βήμα για την προώθηση και εμπέδωση της ισότητας των φύλων. Παρά ταύτα, δεν μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά ή τόσο άμεσα, όσο οι συγκεκριμένες πολιτικές. **Γι' αυτό το gender mainstreaming και οι συγκεκριμένες πολιτικές για την ισότητα των φύλων δεν συνιστούν απλώς διττές και συμπληρωματικές στρατηγικές, αλλά ένα είδος στρατηγικής «διπλής κατεύθυνσης».**

Οι αναγκαίες προϋποθέσεις ή οι συνθήκες που διευκολύνουν την ένταξη της οπτικής του φύλου, σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης (Council of Europe, 2004: 18- 20) είναι οι εξής:

- Πολιτική βούληση

- Συγκεκριμένες πολιτικές για την ισότητα των φύλων
- Στατιστικά στοιχεία
- Βαθειά γνώση των σχέσεων ανάμεσα στα φύλα
- Γνώση της διοίκησης και της αυτοδιοίκησης και του τρόπου λειτουργίας τους
- Οικονομικοί πόροι και ανθρώπινο δυναμικό
- Συμμετοχή των γυναικών στη δημόσια και πολιτική ζωή και στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

Το πρώτο βήμα επομένως είναι να διαμορφώσουμε μια συνολικότερη εικόνα για το βαθμό στον οποίο ισχύουν ή υφίστανται οι αναγκαίες προϋποθέσεις και οι συνθήκες που ορίζουν ένα θετικό πλαίσιο για την ένταξη της οπτικής του φύλου (gender mainstreaming). Αν και δεν είναι αναγκαίο να ισχύει το σύνολο των προαναφερόμενων προϋποθέσεων για το σχεδιασμό, την υλοποίηση και παρακολούθηση ενός σχεδίου δράσης για την ισότητα των φύλων, **η πολιτική βούληση και δέσμευση υπέρ της ισότητας των φύλων σε ανώτατο θεσμικό ή διοικητικό επίπεδο συνιστά συνθήκη εκ των ων ουκ άνευ.**

4. Η ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΕΝΑ ΝΕΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ & ΕΝΑ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΡΑΤΟΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

4.1. Η πολιτικοποίηση της μέριμνας

Στο πλαίσιο του γενικότερου προβληματισμού για την κοινωνική πολιτική έχει σημασία να αναφερθούμε σε μια σχετικά νέα διάσταση των σύγχρονων φεμινιστικών κριτικών για το κράτος πρόνοιας η οποία αφορά την **πολιτικοποίηση της μέριμνας *(care)*** και αποκτά ενδιαφέρον στο πλαίσιο της βαθειάς κρίσης του κυρίαρχου υποδείγματος. **Η Joan C. Tronto,** αξιοποιώντας τη συμβολή της φεμινιστικής κριτικής στο κράτος πρόνοιας **επιχειρεί να επεκτείνει τη χρήση της έννοιας της μέριμνας (care) στη σφαίρα της πολιτικής και της ηθικής, ως απάντηση στο σύγχρονο πρόβλημα της διευρυνόμενης φτώχειας και των πολύπλευρων κοινωνικών της συνεπειών.** Η ιδέα της μέριμνας που εισάγει η Tronto (2011) είναι απαλλαγμένη από τις παραδοσιακές αντιλήψεις που παρουσιάζουν την μέριμνα ως μια δραστηριότητα της ιδιωτικής σφαίρας, η προσφορά της οποίας συνιστά εγγενή τάση των γυναικών εν συνόλω. Αντίθετα, η Tronto συζητά για την μέριμνα ως ένα πολιτικό πρόβλημα, υποστηρίζοντας την αναγκαία συνάρθρωση της πολιτικής με την ηθική, ενώ αμφισβητεί την διάκριση μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού, χωρίς ωστόσο να εισηγείται την κατάργησή της.

Σύμφωνα με την Tronto, όσο η φροντίδα παραμένει δραστηριότητα και αξία δευτερεύουσα ή ήσσονος σημασίας, στο πλαίσιο της ανταγωνιστικής κοινωνίας όπου «ο νικητής τα παίρνει όλα», η μέριμνα ενός ατόμου για την οικογένειά του θα τον καθιστά «εχθρό» των ίσων ευκαιριών. Αυτό συμβαίνει διότι συνήθως αναλογιζόμαστε τη μέριμνα με όρους οικείους και προσωπικούς και ερμηνεύουμε την αξία της μέριμνας στο πλαίσιο υφιστάμενων μοντέλων οικογενειακής φροντίδας.

4.1.1. Πώς πρέπει να σκεφτούμε;

Για να σκεφτούμε εναλλακτικά, θα πρέπει να κινηθούμε από το προσωπικό στο κοινωνικό επίπεδο. Για παράδειγμα, ενώ η μέριμνα είναι πολύτιμη για να κατανοήσουμε την κοινωνική εξουσία

μιας ομάδας, αρκεί να αναλογιστούμε κατά πόσον η ομάδα αυτή έχει τη δυνατότητα να επιβάλλει τη εκτέλεση της φροντίδας σε άλλα άτομα. **Η κατανομή της εργασίας που απαιτείται για τη φροντίδα ουσιαστικά αντανακλά την υφιστάμενη εξουσία.** Δεν είναι απλώς θέμα μιας ανορθολογικής παράδοσης η οποία έχει μετασχηματίσει την εργασία και τη φροντίδα. Η ιδιωτικοποίηση της αναπαραγωγικής φροντίδας που έχει συνοδέψει τον ολοένα και πιο δημόσιο χαρακτήρα της παραγωγικής εργασίας αντανακλά επίσης τη σχετική κοινωνική εξουσία που έχουν διάφορες ομάδες προκειμένου να καταστήσουν τη συνεισφορά τους πιο πολύτιμη και αναγνωρισμένη. Για τους πιο ισχυρούς είναι πολλά αυτά που διακυβεύονται όταν οι ανάγκες τους για φροντίδα καλύπτονται με όρους που είναι επωφελείς για τους ίδιους, ακόμα και όταν αυτό συνεπάγεται ότι οι ανάγκες για φροντίδα όσων τους παρέχουν υπηρεσίες, παραμελούνται. Σκεφτείτε για παράδειγμα την περίπτωση των μεταναστριών που παρέχουν υπηρεσίες καθαριότητας, συντήρησης των νοικοκυριών, φροντίδας των παιδιών και των ηλικιωμένων. Με άλλα λόγια όσοι έχουν εξουσία, μπορούν να επιβάλλουν την εργασία φροντίδας σε άλλους: οι άνδρες στις γυναίκες, η ανώτερη τάξη στη κατώτερη, οι ελεύθεροι στους σκλάβους. Επίσης, η ίδια η φύση της φροντίδας είναι απαιτητική και ανελαστική και καθόλου παραγωγική. Οι άνθρωποι που κάνουν αυτή τη δουλειά αναγνωρίζουν την εγγενή της αξία, αλλά η φροντίδα η ίδια ως εργασία, δεν συνταιριάζει με μια κοινωνία που δίνει αξία στην καινοτομία και στη συσσώρευση πλούτου.

Επίσης θα πρέπει να κατανοήσουμε ότι στην πραγματικότητα **το μοντέλο του αυτοσυντηρούμενου άνδρα κουβαλητή δεν είναι παρά μια παραπλάνηση.** Ενώ οι ενήλικοι εργαζόμενοι μπορεί να μην χρειάζονται τη συνδρομή ειδικών επαγγελματιών και φροντιστών, χρησιμοποιούν σε μεγάλο βαθμό τις υπηρεσίες φροντίδας (δηλαδή τη καθημερινή φροντίδα) άλλων ανθρώπων, προκειμένου οι πολυάσχολες ζωές τους να συνεχίσουν την πορεία τους. Όσο πιο μεγάλη είναι η ευμάρεια κάποιου, τόσο πιο πολύ εξαρτάται από άλλους και κυρίως άλλες, για την ικανοποίηση βασικών αναγκών φροντίδας (για βρώσιμη τροφή, καθαριότητα ρούχων, λειτουργικότητα κατοικίας, κ.λπ.). Την ίδια στιγμή η εργασία φροντίδας είναι από τις πλέον χαμηλά αμειβόμενες και σχεδόν εντελώς αρρύθμιστη στο επίπεδο των εργασιακών και ασφαλιστικών δικαιωμάτων. Και πράγματι, όσο πιο χαμηλό είναι το εισοδηματικό επίπεδο κάποιου/ας τόσο πιο λίγοι είναι οι πόροι που έχει στη διάθεσή του/της για να καλύψει τις ανάγκες του/της σε φροντίδα. Μακροπρόθεσμα, φαίνεται ότι η μόνη λύση είναι **να αναγνωρίσουμε την καθολική ανάγκη όλων για φροντίδα.** Η φροντίδα δεν αφορά δηλαδή μόνο τους νέους, τους ηλικιωμένους και τα άτομα με αναπηρία. Όλοι χρειάζονται και χρησιμοποιούν την φροντίδα, όπως και όλοι, και κυρίως όλες, παρέχουν φροντίδα. Επομένως **η εννοιολόγηση της μέριμνας** όχι ως ιδιωτικού αγαθού, αλλά **ως δημόσιας αξίας**, η οποία θα στηρίζεται στις αξίες της ισότητας και της δικαιοσύνης, αλλά ταυτόχρονα θα λαμβάνει υπόψη τις πραγματικές υλικές ανάγκες των ανθρώπων, **συνιστά προϋπόθεση προκειμένου η μέριμνα να καταστεί οργανωμένος πολιτικός θεσμός** (Tronto 2011:335).

4.2. Από τον υποχρεωτικό αλτρουισμό των γυναικών σε ένα σύγχρονο κράτος πρόνοιας

Για να αρθούν οι αντιφάσεις που προαναφέρθηκαν θα **πρέπει οι παροχές και οι παρεμβάσεις του κράτους πρόνοιας να στηρίζουν τις γυναίκες και ως άτομα, σε εξατομικευμένη βάση, και ως κοινωνική ομάδα.** Θα πρέπει δηλαδή οι άμεσες παροχές στις γυναίκες να συνδυάζονται με την εξασθένηση ή άμβλυνση των διαχωρισμών ανάμεσα στα φύλα.

Τα αιτήματα για περισσότερο κράτος πρόνοιας, δηλαδή για περισσότερες και καλύτερες δομές φροντίδας για τα παιδιά και άλλα εξαρτημένα μέλη της οικογένειας, και για μεγαλύτερες κοινωνι-

κές δαπάνες για την αντιμετώπιση της φτώχειας και τη βίας κατά των γυναικών, αποτελούν παρεμβάσεις προς αυτήν την κατεύθυνση. Επίσης, τα αιτήματα για καλύτερο κράτος πρόνοιας με **την υποστήριξη νέων μορφών οικογένειας** και κυρίως με την προώθηση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων, αφορούν μεταρρυθμίσεις που στοχεύουν στη σταδιακή μακροπρόθεσμη **αλλαγή των κοινωνικών προτύπων του φύλου** (Στρατηγάκη 2007). Ταυτοχρόνως διατυπώνεται το αίτημα για τη μετάβαση από *τον «υποχρεωτικό αλτρουισμό των γυναικών»* (Στρατηγάκη 2007) σε ένα σύγχρονο κράτος πρόνοιας, όπου θα λαμβάνονται υπόψη και θα τίθενται ως προϋποθέσεις τα εξής:

- Η ανάγκη για το σχεδιασμό και την υιοθέτηση **καθολικών και οριζόντιων πολιτικών που στηρίζουν τα άτομα σε όλη την διάρκεια της ζωής τους** (από τη γέννηση ως τον θάνατο, με διαφορετικούς τρόπους, μέτρα, προνοιακές και κοινωνικές πολιτικές) στη βάση των ατομικών/ κοινωνικών δικαιωμάτων και όχι μόνο κατά τη διάρκεια κρίσεων ή διακοπών που έχουν να κάνουν με τη επαγγελματική ή προσωπική διαδρομή (κυρίως μέτρα πρόληψης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και όχι μόνο μέτρα καταπολέμησης των φαινομένων). Αυτό σημαίνει **καθολικές πολιτικές σε συνδυασμό με ειδικά μέτρα, μέριμνες και πρόνοιες για τις κρίσεις ή τα ιδιαίτερα κοινωνικά προβλήματα** (θετικές δράσεις για παράδειγμα παράλληλα με δράσεις *mainstreaming* για την κοινωνική ένταξη – διττές ή πολλαπλές στρατηγικές για μόνες γονείς, πολύτεκνες, άνεργες γυναίκες, αγρότισσες στο όριο της φτώχειας, θύματα βίας, μετανάστριες, Ρομά, κ.λπ.)
- Τα ερωτήματα και αιτήματα που τίθενται στο πλαίσιο μιας σύγχρονης φεμινιστικής προσέγγισης και της οπτικής του φύλου τα οποία συναρθρώνονται αφενός με το **ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα για αξιοπρεπή διαβίωση,** και αφετέρου με τις **πολιτικές για την αυτονόμηση και την ανεξαρτησία των γυναικών στη βάση της ιδιότητας του πολίτη *(citizenship)*, των πολιτικών και κοινωνικών τους δικαιωμάτων**.

4.3. Το κόστος της λιτότητας και οι επιπτώσεις στα δικαιώματα των γυναικών και την ισότητα των φύλων

Η κρίση στην Ευρωζώνη έχει οδηγήσει την ΕΕ στην αναζήτηση δημοσιονομικής πειθαρχίας μέσω της συντονισμένης εφαρμογής πολιτικών λιτότητας και δομικών μεταρρυθμίσεων στη αγορά, την απασχόληση και το κράτος πρόνοιας. Οι πολιτικές αυτές έχουν σχεδιαστεί με τρόπο που επιφέρει δυσανάλογες επιπτώσεις στη ζήτηση για την εργασία των γυναικών, αλλά και στην πρόσβαση σε υπηρεσίες που ενισχύουν τις εργαζόμενες μητέρες, ενώ εντείνονται οι απαιτήσεις και πιέσεις προς τις γυναίκες προκειμένου να υποκαταστήσουν τις περικοπές σε κοινωνικές δαπάνες και προνοιακές ενισχύσεις μέσω της άμισθης οικιακής εργασίας. Ταυτοχρόνως οι πολιτικές εφαρμόζονται χωρίς καμία απολύτως αναφορά στην έννοια της διάστασης του φύλου υποδεικνύοντας την περιορισμένη εγχάραξη των δεσμεύσεων για την ισότητα των φύλων στις σχεδιαζόμενες πολιτικές, παρά τις διακηρύξεις για την αρχή της ισότητας των φύλων από τη ΕΕ από το 1995 και εντεύθεν (Karamessini & Rubery, 2013).

Οι πολιτικές της λιτότητας στην Ευρώπη υπονομεύουν τα δικαιώματα των γυναικών, αναπαράγουν τις υφιστάμενες έμφυλες ανισότητες, δημιουργούν νέες ανισότητες και παρεμποδίζουν τις όποιες προοπτικές για βιώσιμη και ισότιμη οικονομική πρόοδο στην Ευρώπη. Οι πρόσφατες περικοπές στις δημόσιες δαπάνες των κρατών μελών της ΕΕ που έχουν επικυρωθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, έχουν πολύ μεγαλύτερες επιπτώσεις για όσους έχουν αδύναμη φωνή και περιορισμένη δυνατότητα συμμετοχής στα κέντρα λήψης αποφάσεων, δηλαδή για τις γυναίκες, τα παιδιά και τους ηλικιωμένους (European Women Lobby 2012:4).

Στη συνέχεια παρουσιάζονται συνοπτικά όσα διακυβεύονται σε σχέση με τα δικαιώματα των γυναικών και την ισότητα των φύλων σε τρεις τομείς: α) την εργασία και τις αμοιβές των γυναικών, β) τις περικοπές στις δημόσιες κοινωνικές υπηρεσίες και τα κοινωνικά επιδόματα και γ) τον περιορισμό της χρηματοδότησης για την ενίσχυση των δικαιωμάτων των γυναικών (European Women Lobby 2012:4-14).

4.3.1. Εργασία και αμοιβές γυναικών

Η μείωση της διαφοράς στα ποσοστά απασχόλησης ανδρών και γυναικών δεν ήταν ένδειξη της αυξανόμενης ισότητας των φύλων ή απόρροια της βελτίωσης της θέσης των γυναικών. Αντιθέτως αντανακλούσε και αντανακλά την επιδεινούμενη κατάσταση απασχόλησης και για τις γυναίκες και για τους άνδρες και την οξύτερη επίπτωση στην απασχόληση των ανδρών πριν την κορύφωση της κρίσης. Το χάσμα κλείνει λόγω της προς τα κάτω εξίσωσης και όχι λόγω της βελτίωσης στα ποσοστά απασχόλησης και τις συνθήκες εργασίας των γυναικών, ενώ η βαθειά ύφεση επηρεάζει εξαιρετικά αρνητικά την απασχόληση των γυναικών. Η κρίση έχει αναιρέσει ετών προόδους για την ένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας, καθώς και την ισότητα στην αμειβόμενη απασχόληση, ενώ είναι χαρακτηριστικό ότι τα ποσοστά απασχόλησης των γυναικών σε 12 κράτη μέλη μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, έχουν μειωθεί σε ποσοστά χαμηλότερα - ή στην καλύτερη περίπτωση κοντά στα ποσοστά απασχόλησης του 2005. Οι μειώσεις των ποσοστών απασχόλησης των γυναικών είναι δύσκολο να ανατραπούν διότι πολλές γυναίκες έχουν αναγκαστεί να στραφούν από την έμμισθη στην άμισθη εργασία λόγω της κατάρρευσης των δημόσιων υπηρεσιών, της μείωσης του εισοδήματος των νοικοκυριών και επειδή οι σύγχρονες πολιτικές για την αγορά εργασίας επικεντρώνονται στη μείωση της ανεργίας - των ανδρών κυρίως - και όχι στην αύξηση της ζήτησης εργασίας - των γυναικών. Από το 2010 οι γυναίκες επηρεάζονται από την ανεργία σε πολύ υψηλότερα ποσοστά, ενώ οι στατιστικές δεν αναδεικνύουν το γεγονός ότι οι άνεργες γυναίκες ανήκουν στις ομάδες που κινδυνεύουν πολύ περισσότερο ή βιώνουν φτώχεια.

Επίσης, η ποιότητα εργασίας των γυναικών, η οποία ήδη είναι χαμηλή, επιδεινώνεται ακόμα περισσότερο λόγω της απώλειας θέσεων εργασίας στο δημόσιο τομέα. Ολοένα και περισσότερες γυναίκες ωθούνται σε επισφαλείς θέσεις εργασίας, μένουν χωρίς κοινωνική ασφάλιση, χωρίς δυνατότητα εξισορρόπησης της εργασιακής και οικογενειακής/ προσωπικής ζωής και χωρίς σύνταξη. Οι μειώσεις μισθών στο δημόσιο τομέα απειλούν να ανατρέψουν την όποια πρόοδο έχει σημειωθεί στην μείωση του έμφυλου χάσματος στις αμοιβές.

Τέλος, το μοντέλο του άνδρα κουβαλητή χάνει έδαφος καθώς αυξάνουν τα ποσοστά απασχόλησης των γυναικών οι οποίες από δευτερεύουσες εργαζόμενες γίνονται είτε οι μοναδικές πηγές εισοδήματος του νοικοκυριού, είτε ισότιμες με τους άνδρες σε επίπεδο (χαμηλού ή πολύ χαμηλού) εισοδήματος. Δεν είναι ωστόσο δυνατόν να ειπωθεί κατά πόσον αυτό το γεγονός συνιστά μονιμότερη αλλαγή στις σχέσεις των φύλων ή προσωρινή επίπτωση της κρίσης (European Women Lobby 2012:4-7).

4.3.2. Περικοπές στις δημόσιες κοινωνικές υπηρεσίες και τα κοινωνικά επιδόματα

Οι περικοπές στις κοινωνικές υπηρεσίες φροντίδας και την υγεία μπορεί να οδηγήσουν στο να καταστεί και πάλι η φροντίδα ιδιωτική υπόθεση *(reprivatization)* και στην επιστροφή σε παραδοσιακούς έμφυλους ρόλους, διότι μεταφέρουν την ευθύνη της φροντίδας από την κοινωνία στα νοι-

κοκυριά και πιο συγκεκριμένα στις γυναίκες. Τα άτομα με ευθύνες φροντίδας - κυρίως οι γυναίκες - εξαναγκάζονται να εγκαταλείψουν ή να μειώσουν την έμμισθη απασχόληση προκειμένου να αναλάβουν την παροχή υπηρεσιών που δεν παρέχονται πλέον από το κράτος ή δεν είναι σε θέση να καλύψουν οικονομικά (μέσω της απεύθυνσης σε ιδιωτικές επιχειρήσεις ή οργανισμούς).

Οι μειώσεις των μέτρων τα οποία εν δυνάμει συμβάλλουν στην ισότιμη κατανομή της φροντίδας μεταξύ ανδρών και γυναικών, όπως για παράδειγμα η μείωση ή και κατάργηση της αμειβόμενης πατρικής άδειας, μπορεί να οδηγήσουν σε μακροχρόνιες αρνητικές επιπτώσεις για την ισότητα των φύλων σε μια εποχή που η ζήτηση για άμισθη, ιδιωτική φροντίδα ολοένα και αυξάνεται. Οι μειώσεις των πληρωμών/ μεταβιβάσεων για μητρικές και πατρικές άδειες, επιδόματα τέκνων, καθώς και για οικογενειακά ή άλλα επιδόματα, επιφέρουν μόνιμη μείωση του εισοδήματος όλων των γυναικών που έχουν ευθύνες φροντίδας.

Η οικονομική ανεξαρτησία των γυναικών απειλείται και η φτώχεια τους οξύνεται διότι τα επιδόματα συνιστούν σημαντική πηγή εισοδήματος των γυναικών και διότι οι γυναίκες εξαρτώνται περισσότερο από ότι οι άνδρες από τις κοινωνικές υπηρεσίες. Οι μόνες γονείς και οι γυναίκες συνταξιούχοι συγκαταλέγονται ανάμεσα σε εκείνους που έχουν τις μεγαλύτερες απώλειες όταν περικόπτονται επιδόματα και υπηρεσίες.

Οι υπηρεσίες για την πρόληψη και καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών έχουν μειωθεί σε πολλές χώρες, ενώ η κρίση χρησιμοποιείται ως αιτιολογία για να μην αυξηθούν και να μην βελτιωθούν οι υφιστάμενες ανεπαρκείς υπηρεσίες και φορείς υποστήριξης των γυναικών (European Women Lobby 2012:8-12).

4.3.3. Περιορισμός της χρηματοδότησης για την ενίσχυση των δικαιωμάτων των γυναικών

Οι δημόσιοι φορείς και οι θεσμοί για την ισότητα των φύλων περιορίζονται σε επίπεδο θεσμικών αρμοδιοτήτων ή καταργούνται με πρόσχημα τη λιτότητα. Η αποσάθρωση των δημόσιων μηχανισμών για την ισότητα των φύλων συνιστά καταστρατήγηση τόσο σε επίπεδο ΕΕ, όσο και σε επίπεδο διεθνών δεσμεύσεων για τα δικαιώματα των γυναικών και την ισότητα των φύλων.

Επίσης, οι περικοπές των χρηματοδοτήσεων για τις γυναικείες οργανώσεις και ΜΚΟ υπονομεύουν τη κοινωνική και πολιτική συμμετοχή των γυναικών και συμβάλλουν στη σιώπηση της φωνής των γυναικών στην κοινωνία. Οι ΜΚΟ που παρέχουν βασικές υπηρεσίες σε γυναίκες, έχουν αναγκαστεί να μειώσουν τις υπηρεσίες τους παρά το γεγονός ότι στο πλαίσιο της κρίσης έχει αυξηθεί δραματικά η ζήτηση για υπηρεσίες υποστήριξης και συνηγορίας. Οι μειώσεις στις κρατικές χρηματοδοτήσεις για φορείς ισότητας των φύλων, προγράμματα και γυναικείες οργανώσεις, υποδεικνύουν ότι οι υποστηρικτικές πολιτικές και οι χρηματοδοτήσεις εκ μέρους των εθνικών κυβερνήσεων και της ΕΕ έχουν συνδεθεί με την απότομη πτώση του οικονομικού κύκλου και την αυξανόμενη λιτότητα. (European Women Lobby 2012:13-14).

4.4. Προτεραιότητες, διακυβεύματα και προτάσεις

4.4.1. Αντιμετώπιση των αρνητικών επιπτώσεων της λιτότητας στα δικαιώματα των γυναικών και την ισότητα των φύλων

Για την αντιμετώπιση των αρνητικών επιπτώσεων της λιτότητας έχει αποφασιστική σημασία

να αποτιμηθούν οι κατά φύλο επιπτώσεις των εφαρμοζόμενων περικοπών και κυρίως να αρθούν οι ανισότητες και να διορθωθούν οι ανισορροπίες όσο το δυνατόν ταχύτερα. Συγκεκριμένα, προτείνονται τα εξής **σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο** (European Women Lobby 2012:15)**:**

- Διασφάλιση αποτελεσματικής λειτουργίας των κρατικών φορέων και θεσμών για την ισότητα των φύλων μέσω της αύξησης των πόρων και του ανθρώπινου δυναμικού τους. Η επένδυση στα δικαιώματα των γυναικών και την ισότητα των φύλων δεν θα πρέπει να συνδέεται μόνο με την οικονομική ευημερία διότι σε εποχές κρίσης είναι πολύ πιο ουσιαστικής σημασίας η κατοχύρωση της ισότητας.
- Στοχευμένα μέτρα για τη βελτίωση των συνθηκών ζωής όσων ομάδων πληθυσμού πλήττονται περισσότερο από τις περικοπές και τη λιτότητα, συμπεριλαμβανομένων των γυναικών που είναι μονογονείς και συνταξιούχες.
- Δέσμευση για μη περαιτέρω περικοπές που θα έχουν μακροχρόνιες αρνητικές επιπτώσεις και διάθεση έκτακτης χρηματοδότησης για την αντιστάθμιση των μέτρων που ήδη εφαρμόζονται (π.χ. για τη διασφάλιση διαθέσιμων και οικονομικά προσιτών ή δωρεάν υπηρεσιών φροντίδας και υγείας).
- Διασφάλιση ότι δεν θα υπάρξουν επιπλέον περικοπές των δημόσιων χρηματοδοτήσεων σε γυναίκειες οργανώσεις προκειμένου να διασφαλιστεί η συνέχιση της λειτουργίας τους.
- Διασφάλιση ότι οι σχεδιαζόμενες απώλειες σε θέσεις εργασίας και μειώσεις μισθών στο δημόσιο τομέα δεν θα στοχεύσει ειδικά στους κλάδους όπου υπερεκπροσωπούνται οι γυναίκες και αντιστάθμιση των απολύσεων μέσω προγραμμάτων κατάρτισης και επανένταξης στην αγορά εργασίας για όσους και κυρίως όσες, χάνουν την εργασία τους.
- Προστασία βασικών κοινωνικών υπηρεσιών και δομών (π.χ. νηπιαγωγείων, καταφυγίων, ξενώνων, κέντρων ημέρας, κ.λπ.) από τις περικοπές μέσω της απαίτησης οι τοπικές αρχές να διασφαλίσουν ένα επαρκές επίπεδο χρηματοδότησης για τις παρεχόμενες υπηρεσίες.
- Συλλογή και καταγραφή πληροφοριών προκειμένου να υπάρξει εκτίμηση των έμφυλων επιπτώσεων των προηγούμενων προϋπολογισμών και μεταρρυθμίσεων (οικονομικών και πολιτικών). Η εκτίμηση θα πρέπει να λάβει υπόψη και τα εξατομικευμένα μέτρα και τις αθροιστικές τους επιπτώσεις και να αποτιμήσει τις επιπτώσεις σε άνδρες και γυναίκες γενικότερα, καθώς και τις επιπτώσεις σε ειδικές ομάδες πληθυσμού προκειμένου να αποτυπωθεί μια ολιστική εικόνα για τις εφαρμοζόμενες πολιτικές και τις αποφάσεις για τους προϋπολογισμούς.
- Ενδυνάμωση των δικαιωμάτων των γυναικών και της διάστασης της ισότητας των φύλων σε όλους τους τομείς των Ετήσιων Οικονομικών Πλαισίων 2014 -2020.

Ενώ σε μακροπρόθεσμη βάση προτείνονται τα εξής (European Women Lobby 2012:15-16):

- Δημιουργία ειδικού, μόνιμου συστήματος κατάρτισης των προϋπολογισμών με την οπτική του φύλου *(gender budgeting)* στα υπουργεία οικονομικών που θα συνεργάζονται με τους αρμόδιους κρατικούς φορείς για την ισότητα των φύλων και με γυναικείες οργανώσεις και ΜΚΟ.
- Υποβολή όλων των προϋπολογιστικών και φορολογικών μέτρων σε εκτίμηση των επιπτώσεων κατά φύλο *(gender impact assessment),* μέσω της οποίας θα πραγματοποιείται πλήρης αναδιανεμητική ανάλυση προκειμένου να διαπιστωθεί κατά πόσον θα επηρεαστούν και με ποιον τρόπο γυναίκες, άνδρες και διαφορετικές ομάδες πληθυσμού. Η εκτίμηση των κατά φύλο επιπτώσεων θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει προτάσεις για την άμβλυνση και εξάλειψη των ανισότιμων επιπτώσεων.
- Διόρθωση προτεινόμενων προϋπολογισμών στο πλαίσιο της εκτίμησης των κατά φύλο επι-

πτώσεων προκειμένου να διασφαλίζονται δίκαια και ισότιμα αποτελέσματα.

- Παραγωγή κατά φύλο δεδομένων και ποσοτικών στοιχείων και εφαρμογή της έμφυλης ανάλυσης με στόχο την παρακολούθηση των επιπτώσεων που έχουν οι φορολογικές και επιδοματικές μεταρρυθμίσεις και σε άτομα και σε νοικοκυριά.

4.4.2. Προτεραιότητες της φεμινιστικής θεώρησης και πολιτικής για το σύγχρονο μετανεωτερικό κράτος πρόνοιας

Τα σύγχρονα και σοβαρά διακυβεύματα της φεμινιστικής θεώρησης και πολιτικής σε ότι αφορά το σύγχρονο μετανεωτερικό κράτος πρόνοιας έχουν να κάνουν και με τις εξής προτεραιότητες:

Α. Πρόληψη και αντιμετώπιση της θηλυκοποίησης της φτώχειας (feminization of poverty)

Σύμφωνα με τα στατιστικά δεδομένα, οι γυναίκες παγκοσμίως αποτελούν την πλειοψηφία τόσο εκείνων βιώνουν φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό, όσο και εκείνων που απειλούνται από τη φτώχεια. Στη χώρα μας, η κρίση πλήττει δυσανάλογα τις γυναίκες, ενώ οι έμφυλες διακρίσεις αποκτούν διαχρονικό χαρακτήρα. Είναι ενδεικτικό ότι εκτός από τα εξαιρετικά υψηλότερα ποσοστά ανεργίας των γυναικών, που σύμφωνα με την Eurostat τον Ιανουάριο του 2012 ανήλθε στο 25,6%, έναντι του 18,8% των ανδρών, ποσοστό που καταγράφει «υπερανεργία των γυναικών», οι γυναίκες ανήκουν στις ομάδες πληθυσμού που απειλούνται περισσότερο από τη φτώχεια[8]. Επίσης, το ποσοστό κινδύνου φτώχειας είναι υψηλότερο στις γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες, 20,9% και 19.3%, αντίστοιχα, τα μονοπρόσωπα νοικοκυριά με θήλυ μέλος απειλούνται από τη φτώχεια σε ποσοστό 27,7%, ενώ τα αντίστοιχα με άρρεν μέλος σε ποσοστό 26,3% (ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2012: 4). Παρά τα μέτρα και τις πολιτικές η κατάσταση αυτή όχι μόνον δεν αμβλύνεται, αλλά αντιθέτως επιδεινώνεται. Παλιότερα οι γυναίκες αποτελούσαν τον εφεδρικό στρατό, σήμερα καλούνται να ενταχθούν σε επισφαλείς και περιθωριακές ή κοινωνικά απορριπτέες και απαξιωμένες θέσεις εργασίας. Ειδικότερα πλήττονται: μόνες γονείς, αγρότισσες, άνεργες, μετανάστριες, γυναίκες με ευθύνες φροντίδας που δεν είναι σε θέση να βρουν απασχόληση, γυναίκες που εργάζονται με μερική απασχόληση ή σε κλάδους και θέσεις επισφαλείς με χαμηλές αμοιβές και χωρίς ασφαλιστικά δικαιώματα, κ.λπ. Για την αντιμετώπιση της φτώχειας στο πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής, απαιτείται πρωτίστως η **διασφάλιση κατώτατου εγγυημένου εισοδήματος που θα διασφαλίζει αξιοπρεπή διαβίωση** για το σύνολο των γυναικών (ανεξαρτήτως φυλής, ηλικίας, καταγωγής, εθνότητας, εργασιακής κατάστασης, κ.λπ.). Αίτημα βεβαίως που δεν αφορά μόνο τις γυναίκες,, αλλά το σύνολο των πολιτών και κατοίκων της χώρας, με δεδομένο ότι η αξιοπρεπής διαβίωση συνιστά αδιαπραγμάτευτο οικουμενικό δικαίωμα. Επίσης, απαιτούνται **θετικές δράσεις υπέρ** των γυναικών που κινδυνεύουν περισσότερο (προληπτικά μέτρα όχι απλώς μέτρα για την καταπολέμηση της φτώχειας), καθώς και **ένταξη της οπτικής του φύλου στο σύνολο των εθνικών και τοπικών πολιτικών** *(gender mainstreaming)*.

---

8. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την ΕΛ.ΣΤΑΤ (2012:2) ο πληθυσμός που απειλείται από φτώχεια είναι κυρίως γυναίκες άνεργες (40,0%), μονογονεϊκά νοικοκυριά με τουλάχιστον, ένα εξαρτώμενο παιδί (33,4%), νοικοκυριά με έναν ενήλικα ηλικίας 65 ετών και άνω (30,1%), νοικοκυριά με 3 ή περισσότερους ενήλικες με εξαρτώμενα παιδιά (29,3%), μονοπρόσωπα νοικοκυριά με μέλος θήλυ (27,7%) και παιδιά ηλικίας 0-17 ετών (23,0%).

Β. Αυτονομία, ανεξαρτησία και ενδυνάμωση των γυναικών

Η διασφάλιση της αυτόνομης δράσης, της ανεξαρτησίας (οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής) και η ενδυνάμωση των γυναικών θα πρέπει να συνιστούν προτεραιότητα των πολιτικών για την ένταξη του φύλου στο κράτος πρόνοιας ή το κοινωνικό κράτος. Αυτό σημαίνει ότι για να αρθούν οι ποικίλες και πολλαπλές διακρίσεις που υφίστανται οι γυναίκες θα πρέπει να αναγνωριστεί το δικαίωμά τους να κάνουν ελεύθερες επιλογές. Επομένως θα πρέπει να διασφαλιστεί στην πράξη η ισότητα ευκαιριών και η ίση αντιμετώπιση ανδρών και γυναικών σε όλες τις λειτουργίες του κράτους πρόνοιας. Ως εκ τούτου, **οι παροχές και παρεμβάσεις του κράτους πρόνοιας θα πρέπει να στηρίζουν τις γυναίκες *και* ως άτομα σε εξατομικευμένη βάση *και* ως κοινωνική κατηγορία ή ομάδα**, ιδιαιτέρως αν πρόκειται για γυναίκες που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες πληθυσμού. Επίσης, οι άμεσες παροχές στις γυναίκες θα πρέπει **να συνδυάζονται με την άμβλυνση των διαχωρισμών ανάμεσα στα φύλα, καθώς και την άρση των πολλαπλών διακρίσεων.**

Γ. Δομές φροντίδας και μέριμνας για παιδιά και άλλα εξαρτημένη μέλη της οικογένειας

Η κοινωνική οργάνωση της μητρότητας και της φροντίδας των παιδιών ή το ερώτημα ποιος ή ποια φροντίζει τα παιδιά αποτελεί κεντρικό ζήτημα της αναδιάρθρωσης του κράτους πρόνοιας. Στο πλαίσιο αυτό απαιτούνται περισσότερες και καλύτερες δομές φροντίδας για παιδιά και άλλα εξαρτημένα μέλη της οικογένειας σε συνδυασμό με μια σειρά άλλα μέτρα ή παρεμβάσεις, όπως για παράδειγμα κοινωνικές δαπάνες για την πρόληψη και αντιμετώπιση της φτώχειας και για την πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών και των παιδιών, υποστήριξη των νέων μορφών οικογένειας καθώς και μεταρρυθμίσεις που στοχεύουν στη σταδιακή και μακροπρόθεσμη αλλαγή των κοινωνικών προτύπων του φύλου. **Απαιτείται ένα νέο μοντέλο κοινωνικής πολιτικής το οποίο θα αναγνωρίζει τη φροντίδα όχι μόνο ως οικονομικό μέγεθος, αλλά και ως στοιχείο κοινωνικής και προσωπικής ευημερίας.** Στο πλαίσιο αυτού του νέου μοντέλου θα πρέπει να αναδιοργανωθεί πλήρως ο κοινωνικός χρόνος και να ανατραπεί το αξιακό σύστημα με το οποίο απαξιώνεται η εργασία φροντίδας προς όφελος της μισθωτής εργασίας. Μόνο τότε οι πολιτικές δεν θα είναι απλώς φιλικές προς τις γυναίκες, αλλά φιλικές για την οικογένεια και την κοινωνία, και μόνο τότε θα μπορούν να θεωρηθούν ως κοινωνική επένδυση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ι. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Βουγιούκα Άννα (2008), *Νέες κοινωνικές ανάγκες - Νέες προσεγγίσεις κοινωνικής πολιτικής. Συμμετοχή και Ενδυνάμωση των Κοινωνικών και Προνοιακών Υποκειμένων*. Κ.Π. EQUAL Α.Σ. ΣΥΓΚΛΙΣΕΙΣ. Αθήνα: ΑΝΕΘ -ΕΕΤΑΑ Σεπτέμβριος 2008.

Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ. ΣΤΑΤ) (2012) Δελτίο Τύπου, *Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών 2010*. Πειραιάς, 3 / 1/ 2012

Κουραχάνης Νίκου (2012) *(Αν)οικοδομώντας τον ρατσισμό της φτώχειας: Ο λόγος της κοινωνικής πολιτικής των νεοφιλελεύθερων καιρών,* 30/12/2012, Ενθέματα http://enthemata.wordpress.com/2012/12/30/nikos-k/#more-10465

Lister Ruth, (2007) «Το φύλο και η ανάλυση της κοινωνικής πολιτικής» στο Lewis G., Sh. Gewirtz & J. Glarke, *Κοινωνική Πολιτική Μια άλλη προσέγγιση*. Αθήνα: Gutenberg, 2007: 44-60

Melucci A., (2002) *Κουλτούρες στο Παιχνίδι. Διαφορές για να συμβιώσουμε*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

Williams F., (2007) «Αρχές αναγνώρισης και σεβασμού στην πρόνοια», στο Lewis G., Sh. Gewirtz & J. Glarke, *Κοινωνική Πολιτική Μια άλλη προσέγγιση*, Αθήνα: Gutenberg, 2007: 417-433.

Πολάνυι Κάρλ (2007) *Ο μεγάλος μετασχηματισμός: Οι πολιτικές και κοινωνικές απαρχές του καιρού μας*. Αθήνα: Εκδόσεις Νησίδες.

Ροζανβαλόν Π., (2003) *Το νέο Κοινωνικό ζήτημα. Επανεξετάζοντας το κράτος πρόνοιας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Στρατηγάκη Μαρία (2007) *Το φύλο της κοινωνικής πολιτικής*. Αθήνα: Μεταίχμιο

Tronto C. Joan (2011), *Για μια πολιτική της μέριμνας (care) σ' έναν ευάλωτο κόσμο*. Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις.

Τσουκαλάς Κ. (2000) *Το υπό «απορρύθμισιν» κοινωνικό κράτος*. Το Βήμα, 24/2/2000, σελ: Β40.

ΙΙ. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Council of Europe, (2004) *Gender mainstreaming Conceptual framework, methodology and presentation of good practices. Final report of activities of the Group of Specialists on Mainstreaming* (EG-S-MS). Equality Division, Directorate General of Human Rights, Council of Europe, Strasbourg.

Derbyshire Helen (2002), Gender Manual: A Practical Guide for Development Policy Makers and Practitioners. Social Development Division, pg:33. Department for International Development (DFID) April 2002.

Esping-Andersen, Gosta (2009) *Incomplete Revolution: Adapting Welfare States to Women's New Roles*. Cambridge: Polity Press.

Esping-Andersen Gosta, (1999), *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: Oxford University Press.

European Women Lobby - EWL (2012) *The price of austerity - The impact on women's rights and gender equality in Europe*. Creative Commons, European Women's Lobby October 2012.

Hobson Barbara (2006) The Evolution of the Women-friendly State: Opportunities and Constraints in the Swedish Welfare State *in* Razavi Sh., Sh. Hassim (eds) (2006) *Gender and*

Social Policy in a Global Context: Uncovering the Gendered Structure of the «Social». Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2006: 151 - 172.

Hobson, Barbara (1990) 'No Exit No Voice – Women's Economic Dependency and the Welfare State'. *Acta Sociologia* 33, 235–250.

Karamessini Maria & Jill Rubery (eds) (2013) *Women and Austerity. The Economic Crisis and the Future for Gender Equality*. Routledge, London, forthcoming.

Korpi, W. and J. Palme (1998) 'The Paradox of Redistribution and Strategies of Equality: Welfare State Institutions, Inequality, and Poverty in the Western Countries'. American Sociological Review, Vol. 63, 661–87.

Lewis Jane and Susanna Giullari (2006) The Adult-worker-model Family and Gender Equality: Principles to Enable the Valuing and Sharing of Care in Razavi Sh., Sh. Hassim (eds) (2006) Gender and Social Policy in a Global Context: Uncovering the Gendered Structure of the «Social».Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2006: 173 - 192.

Lister Ruth (1997) Citizenship: Feminist Perspectives. Basingstoke: Macmillan.

McCall, Leslie. «The Complexity of Intersectionality.» Journal of Women in Culture and Society, Vol. 30, No. 3, Spring 005, pp. 1771–1800. http://www.journals.uchicago.edu/doi/pdf/10.1086/426800

Orloff, Ann Sholla (2002) Women's Employment and Welfare Regimes: Globalization, Export Orientation and Social Policy in Europe and North America. SPD No.12, Geneva: UNRISD.

Orloff, Ann Sholla (1993) 'Gender and the Social Rights of Citizenship: The Comparative Analysis of Gender Relations and Welfare States'. American Sociological Review, No. 58, 303–28.

Razavi Shahra, Shireen Hassim (eds) (2006) Gender and Social Policy in a Global Context: Uncovering the Gendered Structure of the «Social». Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2006.

Wilson Elizabeth, (1977), Women and the welfare state, London: Tavistock.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΗΝ ΑΣΚΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ: ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΟΠΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ

Θελερίτη Μαρία

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Ισότητα των φύλων και τοπικές πολιτικές

Η Γ.Γ.Ι.Φ. επιχειρεί να εντάξει την οπτική του φύλου σε όλους τους τομείς των δημόσιων πολιτικών, αναγνωρίζοντας ότι το gender mainstreaming αποτελεί βασικό στόχο και ολοκληρωμένη στρατηγική για την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών. Σε αυτό το πλαίσιο όχι μόνο οι εθνικοί φορείς, αλλά και οι τοπικοί φορείς καλούνται να σχεδιάσουν πολιτικές που θα αποσκοπούν στη χάραξη, εφαρμογή και αξιολόγηση πολιτικών ισότητας έτσι ώστε άνδρες και γυναίκες να επωφελούνται ισότιμα από όλες τις πολιτικές και δράσεις που υλοποιούνται σε τοπικό επίπεδο. Δημιουργούνται εργαλεία, Πρότυπο Σύστημα Ένταξης της Ισότητας των Φύλων (ΣΕΙΦ) στις τοπικές πολιτικές και οδηγός Εφαρμογής του ΣΕΙΦ για τους Δήμους, στοχεύοντας στη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ του θεσμικού πλαισίου της ισότητας που δημιουργείται στους Δήμους με το Νόμο 3852/2010 *για τη «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτη»* και της υφιστάμενης κατάστασης όσον αφορά την εφαρμογή πολιτικών ισότητας στο τοπικό επίπεδο.

Το ερώτημα που προκύπτει είναι **γιατί θεωρείται σημαντική η ενσωμάτωση πολιτικών ισότητας στην Τοπική Αυτοδιοίκηση*;***

- Η τοπική αυτοδιοίκηση με το νέο νόμο, αποκτά θεσμικά εργαλεία και αρμοδιότητες για την προώθηση της ισότητας και ταυτόχρονα για την άσκηση κοινωνικής πολιτικής.
- Η ενίσχυση της αρχής της επικουρικότητας, έχει ιδιαίτερη σημασία όσον αφορά την πρακτική εφαρμογή του δικαιώματος της ισότητας των φύλων και εφαρμόζεται σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης - κοινοτικό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό. Άλλωστε σύμφωνα με τον **Ευρωπαϊκό Χάρτη για την Ισότητα των Φύλων στις Τοπικές Κοινωνίες (2006:6)** *«Αν θέλουμε να εξασφαλίσουμε μία κοινωνία βασισμένη στην ισότητα, επιβάλλεται οι τοπικές και περιφερειακές αρχές να λαμβάνουν πλήρως υπόψη τη διάσταση του φύλου στις πολιτικές τους, στην οργάνωσή τους και στις πρακτικές τους. Και τόσο στον σημερινό όσο και στον κόσμο του αύριο, η πραγματική ισότητα των φύλων είναι αποφασιστικής σημασίας για την οικονομική και την κοινωνική μας επιτυχία – όχι μόνο*

σε ευρωπαϊκό ή εθνικό επίπεδο, αλλά και στις περιφέρειες, τις πόλεις και τις τοπικές μας κοινότητες.»

- Οι τοπικές αρχές, ως οι βαθμίδες διακυβέρνησης που βρίσκονται εγγύτερα στους πολίτες και τις πολίτισσες, φαίνεται να ενδείκνυνται ως το καταλληλότερο πεδίο για την καταπολέμηση των ανισοτήτων, και την προώθηση μίας πραγματικά ισόνομης κοινωνίας. Αποτελούν δηλ από τη μια προνομιακό χώρο πολιτικής συμμετοχής και άρα πιο προσβάσιμο σε ομάδες της τοπικής κοινωνίας, και από την άλλη αναδεικνύουν με ποιο εμφανές τρόπο την **έμφυλη έννοια στη θεώρηση της δημοκρατίας** (Κυριακίδου, 2006), επισημαίνοντας την αναπαραγωγή της ιεράρχησης των φύλων και στα τοπικά επίπεδα εξουσίας .
- Η συμμετοχή και η εκπροσώπηση των φύλων στην τοπική αυτοδιοίκηση λόγω της λειτουργίας αποκεντρωμένων θεσμών στην Τοπική Αυτοδιοίκηση, δεν σημαίνει ότι κινητοποιεί αυτόματα τις περιθωριοποιημένες πολιτικά ομάδες, ούτε ότι ενθαρρύνεται η συμμετοχή τους στα τοπικά κέντρα λήψης αποφάσεων. Αυτή η διαπίστωση μας οδηγεί στην επανεξέταση των διαδικασιών διακυβέρνησης στο τοπικό επίπεδο, η οποία μπορεί να οδηγήσει **στον εμπλουτισμό της έννοιας «συμμετοχή από τη βάση» αλλά και στη δημιουργία συμμετοχικών θεσμών στο τοπικό επίπεδο** όχι μόνο για τις γυναίκες, αλλά και για όλες τις ομάδες που απαρτίζουν την τοπική κοινότητα. Γεγονός που επιβεβαιώνεται από τα αποτελέσματα της πιλοτικής εφαρμογής με την προσπάθεια που καταβλήθηκε για την ενεργοποίηση των θεσμικών οργάνων και φορέων για τη συμμετοχή της ευρύτερης κοινότητας και συνιστά ενδεχομένως παράδειγμα καλής πρακτικής.
- Η ένταξη του φύλου στην ίδια την **οργάνωση του Δήμου**, στην οργάνωση της εργασίας, στη διαμόρφωση εργασιακών σχέσεων, στον σχεδιασμό της μισθολογικής πολιτικής, στη βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών και την επαγγελματική εξέλιξη των εργαζομένων, θέτει μια άλλη αντίληψη για τη διοίκηση και τη διαχείριση του ανθρωπίνου δυναμικού (οριζόντιο σύγχρονο management/ διαχείριση και διοίκηση του ανθρώπινου δυναμικού και ενεργή συμμετοχή των εργαζομένων)

Όπως προαναφέρθηκε στο Κεφάλαιο 1, η ένταξη της οπτικής του φύλου στο τοπικό επίπεδο αφορά τρία επίπεδα προσέγγισης: **I) Την πολιτική συμμετοχή και αντιπροσώπευση των γυναικών στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων** σε τοπικό επίπεδο. **II) Το σχεδιασμό και την υλοποίηση πολιτικών και τοπικών δράσεων**, έτσι όπως αποτυπώνονται στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα και στο Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης του Δήμου και στον προϋπολογισμό του, ο οποίος συντάσσεται κάθε χρόνο. **III) Την οργάνωση και λειτουργία των υπηρεσιών των Δήμ ων και των νομικών τους προσώπων.**

Η οποιοδήποτε προσέγγιση για την ένταξη της οπτικής του φύλου στις παραπάνω δομές, όργανα και τοπικές πολιτικές, με έμφαση στην κοινωνική πολιτική, θα πρέπει να λάβει υπόψη της:

- Το περιεχόμενο και τον στόχο του **gender mainstreaming** (ένταξη ή ενσωμάτωση της διάστασης ή της οπτικής του φύλου σε όλες τις πολιτικές), του **gender impact assessment** (εκτίμηση των κατά φύλο επιπτώσεων των πολιτικών) και των **θετικών δράσεων** (Βουγιούκα, 2012).
- Τις εξής δύο παραδοχές: α) Αν η ένταξη της οπτικής του φύλου αποτελεί **στρατηγική** και η εκτίμηση των κατά φύλο επιπτώσεων **σημαντικό αναλυτικό εργαλείο** που μας βοηθά να εκτιμήσουμε εάν μια υφιστάμενη πολιτική δράση αναπαράγει ή όχι διάκριση κατά των γυναικών με αρνητικές συνέπειες στην καθημερινή ζωή, τότε η εφαρμογή τους προϋποθέτει να **γνωρίζουμε το τοπίο ή τις συνθήκες στις οποίες θα κληθούμε να εντάξουμε την οπτική του φύλου.** β) Αν η ένταξη της διάστασης του φύλου στις πολιτικές συνεπάγεται ότι «***θα κινητο-***

ποιηθούν οι γενικές πολιτικές και ειδικά μέτρα με σκοπό την επίτευξη στις ισότητας, λαμβάνοντας υπόψη στο στάδιο του σχεδιασμού στις πιθανές επιπτώσεις στις στην αντίστοιχη κατάσταση ανδρών και γυναικών» (Βουγιούκα, 2012), αυτό σημαίνει ότι εξετάζονται συστηματικά μέτρα και πολιτικές και λαμβάνονται υπόψη οι πιθανές επιπτώσεις κατά τον σχεδιασμό και την εφαρμογή αυτών των πολιτικών.

Με βάση τις παραπάνω παραδοχές συμπεραίνεται ότι **οποιαδήποτε απόπειρα ένταξης της οπτικής του φύλου στις τοπικές πολιτικές απαιτεί γνώση των βασικών εργαλείων χάραξης των πολιτικών στους Δήμους, καθώς επίσης και των διαδικασιών κατάρτισης και σχεδιασμού αυτών των πολιτικών.** Εκτός από τη σημασία που έχει η ένταξη της διάστασης του φύλου στις τοπικές πολιτικές, σκόπιμο είναι να γίνει ιδιαίτερη μνεία στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής. Αφενός λόγω του αντικειμένου του συγκεκριμένου προγράμματος και των ομάδων στόχων στις οποίες απευθύνεται, άρα και του συνόλου των παρεμβάσεων της πιλοτικής εφαρμογής, οι οποίες επικεντρώθηκαν στον κοινωνικό τομέα των Δήμων, και αφετέρου επειδή το μεγαλύτερο μέρος των πολιτικών για την προώθηση της ισότητας των φύλων στους Δήμους αναπτύσσονται στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής και ιδιαίτερα της φροντίδας, ως πολιτικές φιλικές προς τις γυναίκες, δημιουργώντας ερωτηματικά για το αν πρόκειται πράγματι για πολιτικές αφορούν την ισότητα των φύλων ή την οικογένεια.

2. ΘΕΣΜΟΙ, ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ & ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

Η δεκαετία που πέρασε χαρακτηρίστηκε ως περίοδος μεταρρυθμίσεων για την τοπική αυτοδιοίκηση με τελευταία θεσμική τομή τον νόμο «Καλλικράτη», ο οποίος αναδιέταξε τις σχέσεις κεντρικού και τοπικού κράτους με τη μείωση του αριθμού των Δήμων και των νομικών προσώπων και τη μεταφορά αρμοδιοτήτων από την Κεντρική διοίκηση στην Τοπική Αυτοδιοίκηση. Το τοπίο έτσι όπως διαμορφώνεται μετά τον Καλλικράτη θα μπορούσε να σκιαγραφηθεί με βάση τα χαρακτηριστικά του τοπικού συστήματος διακυβέρνησης, του θεσμικού πλαισίου για την ανάπτυξη και την εφαρμογή πολιτικών ισότητας των φύλων, του πλαισίου για την άσκηση της κοινωνικής πολιτικής, του τρόπου σχεδιασμού των πολιτικών και του προγραμματισμού των δράσεων, του προφίλ και των αναγκών του ανθρώπινου δυναμικού, καθώς και του ρόλου που διαδραματίζει η τοπική κοινότητα για την ισότητα των φύλων.

2.1. Το τοπικό σύστημα διακυβέρνησης

Με τον Καλλικράτη το σύστημα διακυβέρνησης στους Δήμους εκτός από **το Δημοτικό Συμβούλιο,** το οποίο διατηρεί κυρίαρχο ρόλο στη χάραξη πολιτικών, αλλά και στη λήψη αποφάσεων, και **την Οικονομική Επιτροπή,** έτσι όπως μετονομάζεται η Δημαρχιακή Επιτροπή, η οποία αναβαθμίζεται και αναλαμβάνει λειτουργίες οικονομικού ελέγχου και παρακολούθησης της υλοποίησης του προϋπολογισμού, δημιουργούνται και **νέες Επιτροπές:**

- **Η Εκτελεστική Επιτροπή** αποτελούμενη από το δήμαρχο και τους αντιδημάρχους, αποτελεί το συλλογικό όργανο άσκησης, συντονισμού και λογοδοσίας της εκτελεστικής λειτουργίας του δήμου.
- **Η Επιτροπή Ποιότητας Ζωής,** στην οποία συμμετέχουν Δημοτικοί Σύμβουλοι από όλες τις

παρατάξεις, με αρμοδιότητες σε θέματα πολεοδομικού και περιβαλλοντικού χαρακτήρα και αδειοδοτήσεις καταστημάτων και επιχειρήσεων.

- **Η Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης,** ως όργανο με συμβουλευτικές αρμοδιότητες, το οποίο γνωμοδοτεί στο Δημοτικό Συμβούλιο σχετικά με τα αναπτυξιακά προγράμματα και τα προγράμματα δράσης του δήμου (δηλαδή το Επιχειρησιακό και το Ετήσιο Πρόγραμμα). Η επιτροπή αυτή συγκροτείται με απόφαση Δημοτικού Συμβουλίου σε δήμους με πληθυσμό άνω των 10.000 κατοίκων και αποτελείται από εκπροσώπους τοπικών εμπορικών, επαγγελματικών, αθλητικών και πολιτιστικών συλλόγων και οργανώσεων, εκπροσώπους επιστημονικών φορέων, οργανώσεων εργαζομένων και εργοδοτών, εθελοντικών οργανώσεων και οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών.

Επίσης, εκτός από τις παραπάνω Επιτροπές δημιουργείται **ένας νέος θεσμός, ο Συμπαραστάτης του Δημότη και της Επιχείρησης,** με αρμοδιότητα στη διατύπωση προτάσεων για τη βελτίωση της δημοτικής διοίκησης και των σχέσεών της με τους πολίτες, τόσο στο πλαίσιο της προβλεπόμενης ετήσιας έκθεσης, όσο και σε περιπτώσεις σημαντικών προβλημάτων κακοδιοίκησης, που εντοπίζει. Επιπλέον δίνεται η δυνατότητα στους δήμους να συγκροτήσουν **Δημοτικές Επιτροπές Ισότητας** για την ανάπτυξη και την υλοποίηση πολιτικών για την ισότητα των φύλων (βλέπε στη συνέχεια αναλυτικότερα). Τέλος συγκροτείται το **Συμβούλιο Ένταξης Μεταναστών**, ως συμβουλευτικό όργανο του Δήμου για την ένταξη των μεταναστών στην τοπική κοινωνία, στο οποίο εκτός από τα μέλη του Δημοτικού Συμβουλίου συμμετέχουν εκπρόσωποι από τις κοινότητες μεταναστών, καθώς και από κοινωνικούς φορείς που αναπτύσσουν δράση σχετική με τις ανάγκες και τα προβλήματα των μεταναστών.

Παράλληλα με το Δήμο λειτουργούν **Νομικά Πρόσωπα και Επιχειρήσεις:**

- Κοινωνικής Προστασίας, Αλληλεγγύης και Παιδείας
- Πολιτισμού, Αθλητισμού και Περιβάλλοντος
- Κοινωφελείς Επιχειρήσεις
- Ανώνυμες Εταιρίες

Παρά την προσπάθεια δημιουργίας νέων θεσμών και επιτροπών με σκοπό την αποκέντρωση στη διαδικασία της λήψης των αποφάσεων, φαίνεται ότι το δημαρχοκεντρικό μοντέλο άσκησης της εξουσίας παραμένει ισχυρό. Παρατηρούνται προβλήματα λειτουργίας στους νέους θεσμούς (Συμπαραστάτη του Δημότη, λόγω των αδιέξοδων ρυθμίσεων που προβλέπονται για τη λειτουργία του) ή στις Επιτροπές, όπως για παράδειγμα στην Επιτροπή Διαβούλευσης, η οποία λόγω του μεγάλου αριθμού των εκπρόσωπων και του τρόπου λειτουργίας της, δεν είναι σε θέση να εκπληρώσει επαρκώς και αποτελεσματικά το ρόλο της. Εκτός από τα προβλήματα λειτουργίας ορισμένων θεσμικών οργάνων , εντοπίζεται συχνά και η μη ενεργοποίηση αλλων, όπως για παράδειγμα της Δημοτικής Επιτροπής Ισότητας, αναδεικνύοντας την αναγκαιότητα αφενός αλλαγών στο Τοπικό Σύστημα διακυβέρνησης και αφετέρου ανοίγματος του συστήματος στην κοινωνία. Στο πλαίσιο του ανοίγματος των νέων τοπικών θεσμών στην κοινωνία, η πολιτική συμμετοχή των γυναικών στα τοπικά κέντρα λήψης αποφάσεων αποκτά ιδιαίτερο νόημα και συνιστά ζήτημα αιχμής για την προώθηση της ισότητας των φύλων σε τοπικό επίπεδο.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η **συμμετοχή των γυναικών** στα τοπικά κέντρα λήψης αποφάσεων και συγκεκριμένα **στα όργανα διοίκησης της τοπικής αυτοδιοίκησης Α' Βαθμού, αποτελεί σημαντικό δείκτη για την ισότητα των φύλων σε τοπικό επίπεδο.** Στη χώρα μας και παρά την έλλειψη αναλυτικών ποσοτικών και π οιοτικών στοιχείων σε μακροχρόνια βάση, συνιστά κοινό τόπο ότι η συμμετοχή των γυναικών στα κοινά είναι εξαιρετικά χαμηλή. Ενδεικτικά παρατίθεται ο

κάτωθι πίνακας όπου αποτυπώνεται η περιορισμένη συμμετοχή των γυναικών σε διαδικασίες και όργανα λήψης αποφάσεων.

Πίνακας 1. Συμμετοχή των γυναικών στην τοπική αυτοδιοίκηση Α' Βαθμού ανά Περιφέρεια της χώρας

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΕΛΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΩΝ	ΑΙΡΕΤΕΣ	% ΑΙΡΕΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ
ΑΝ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ & ΘΡΑΚΗΣ	660	66	10,00
ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	668	105	15,72
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	745	85	11,41
ΑΤΤΙΚΗΣ	2.251	548	24,34
ΚΡΗΤΗΣ	656	92	14,02
ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	228	40	17,54
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	750	108	14,40
ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	595	72	12,10
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	1.286	217	16,87
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	363	57	15,70
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	784	83	10,59
ΗΠΕΙΡΟΥ	498	56	11,24
ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	210	29	13,81
ΣΥΝΟΛΟ	9.694	1.558	14,40
ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ			16,07

Πηγή: ΥΠΕΣ/ ΓΓΙΦ (2010) Εθνικό Πρόγραμμα για την Ουσιαστική Ισότητας των Φύλων 2010-2013 - Δράσεις για τις Περιφέρειες και τους Δήμους.

2.1.1. Τι ανέδειξε η πιλοτική εφαρμογή

Η διαπίστωση παραμένει ίδια και με βάση τα στοιχεία που αναδείχθηκαν στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής δηλ. ότι η συμμετοχή των γυναικών είναι εξαιρετικά χαμηλή πλην ελαχίστων εξαιρέσεων π.χ. στο Δήμο Βέροιας σε σύνολο 34 μελών του ΔΣ , οι 7 είναι γυναίκες, η συμμετοχή των γυναικών **στο δημοτικό συμβούλιο** του **δήμου Καρδίτσας είναι 14,7%, και στο δήμο Κορυδαλλού 34%**. Επίσης στο Δήμο Πατρέων αναφέρεται ότι η συμμετοχή των γυναικών ανέρχεται στο 40%,η οποία θεωρείται ισόρροπη συμμετοχή, αλλά δεν παρέχονται αναλυτικά στοιχεία για την κατά φύλο σύνθεση του Δημοτικού Συμβουλίου. **Πολύ χαμηλή είναι επίσης και η συμμετοχή των γυναικών αντιδημάρχων**(14,28% στην Καρδίτσα). Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι

σε αρκετές περιπτώσεις αναφέρονται οι ποσοστώσεις μεταξύ των δεσμεύσεων των Δήμων υπέρ της ισότητας των φύλων, αλλά αυτό δεν επεξηγείται περαιτέρω ούτε αποδεικνύεται πρακτικά.

2.2. Το θεσμικό πλαίσιο για την σχεδιασμό και την ανάπτυξη πολιτικών για την ισότητα των φύλων στους Δήμους

2.2.1. Το θεσμικό πλαίσιο και οι μηχανισμοί για την ισότητα των φύλων

Τα θεσμικά εργαλεία για τη χάραξη και άσκηση πολιτικών ισότητας στους Δήμους είναι αφενός η **Δημοτική Επιτροπή για την Ισότητα των Φύλων και αφετέρου η Υπηρεσιακή Μονάδα για την Ισότητα των Φύλων,** η οποία συνήθως εντάσσεται στη διεύθυνση κοινωνικής πολικής και ισότητας των φύλων.

Η Δημοτική Επιτροπή Ισότητας των Φύλων, ως αιρετό όργανο, στο οποίο συμμετέχουν αιρετοί και αιρετές, υπηρεσιακά στελέχη της αρμόδιας για τις πολιτικές φύλου, Διεύθυνσης του Δήμου ή του ΝΠΔΔ, καθώς και εμπειρογνώμονες σε θέματα ένταξης της διάστασης του φύλου, εισηγείται θέματα και δράσεις για την προώθηση της ισότητας στο Δήμο. Ενδεικτικά οι αρμοδιότητες της Δημοτικής Επιτροπής Ισότητας περιλαμβάνουν τα κάτωθι:

- Εισήγηση προτάσεων στο Δημοτικό Συμβούλιο, για την επίτευξη της ουσιαστικής ισότητας των φύλων σ' όλους τους τομείς πολιτικών.
- Ευαισθητοποίηση/ ενημέρωση και πληροφόρηση των κατοίκων για θέματα ισότητας των φύλων με διοργάνωση εκδηλώσεων, ελεύθερων συζητήσεων, συνεδρίων, σεμιναρίων, επιμορφωτικών προγραμμάτων.
- Εντοπισμός και προσπάθεια εξεύρεσης και προώθησης λύσεων των προβλημάτων που προκύπτουν σε τοπικό επίπεδο από κρίσεις που γίνονται σε βάρος του ενός φύλου στον τομέα της εργασίας, της παιδείας, της εκπαίδευσης, των οικογενειακών σχέσεων, της υγείας, της κοινωνικής ασφάλισης.

Επιδίωξη της Επιτροπής είναι η μόνιμη και στενή συνεργασία με την Περιφερειακή Επιτροπή Ισότητας, τους Ο.Τ.Α. του Νομού, τις τοπικές συνδικαλιστικές και συνεταιριστικές οργανώσεις, τους μαζικούς φορείς και τις Μ.Κ.Ο.

Η Διεύθυνση Άσκησης Κοινωνικής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων, το Τμήμα ή Γραφείο Πολιτικών Ισότητας των Φύλων είναι η αρμόδια υπηρεσιακή μονάδα για το σχεδιασμό και την εφαρμογή κοινωνικών πολιτικών και των πολιτικών ισότητας των φύλων στους Δήμους. Σχεδιάζει, εισηγείται και μεριμνά για την εφαρμογή προγραμμάτων και μέτρων που στοχεύουν στην ισότητα γυναικών και ανδρών σε όλους τους τομείς πολιτικών. Στο πλαίσιο αυτό, **η Υπηρεσιακή Μονάδα Πολιτικών Ισότητας των Φύλων θα πρέπει να δραστηριοποιείται για τα κάτωθι:**

- ***Τη λήψη μέτρων για την πρόληψη και καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και των παιδιών καθώς*** και τη δικτύωση και συνεργασία με συναρμόδιους φορείς για την στήριξη δικτύου τοπικών δομών (Συμβουλευτικών Κέντρων και Ξενώνων Φιλοξενίας γυναικών θυμάτων βίας και των παιδιών τους) και υπηρεσιών για την αρωγή των θυμάτων βίας, καθώς και την πρόληψη και ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών.
- ***Την ανάπτυξη δράσεων για την καταπολέμηση των κοινωνικών στερεοτύπων με βάση το φύλο*** και την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινής γνώμης για την άρση των στερεοτύπων λόγω φύλου.
- ***Την ανάπτυξη ειδικών προγραμμάτων για κοινωνικά ευπαθείς ομάδες και ιδιαίτερα για γυναίκες που υφίστανται πολλαπλές διακρίσεις.*** Στο πλαίσιο αυτό επιδιώκει συνεργασία με

συναρμόδιους φορείς, μη κυβερνητικές και γυναικείες οργανώσεις για την ανάπτυξη δράσεων για κοινωνικά ευπαθείς ομάδες πληθυσμού (ΑμεΑ, άστεγους/ες κ.ά.) και ιδιαίτερα των κοινωνικά αποκλεισμένων γυναικών ή των γυναικών που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες πληθυσμού (όπως π.χ. είναι οι μετανάστριες, οι πρόσφυγες και αιτούσες άσυλο, οι γυναίκες με αναπηρία, οι φυλακισμένες και αποφυλακισμένες και γυναίκες μονογονείς, κ.α.).

- ***Την ανάπτυξη δράσεων για την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην απασχόληση*** και τη δικτύωση και συνεργασία με φορείς σχετιζόμενους με την αγορά εργασίας και την παροχή επαγγελματικής κατάρτισης, με επαγγελματικούς και συνδικαλιστικούς φορείς και γυναικείες οργανώσεις με στόχο τη συγκέντρωση πληροφοριών, την ανταλλαγή απόψεων, την από κοινού εκπόνηση και προώθηση δράσεων.
- ***Την ανάπτυξη δράσεων για την κοινωνική και πολιτική συμμετοχή των γυναικών και την προώθησή τους στα κέντρα λήψης αποφάσεων*** και τη συνεργασία με τους αρμόδιους αιρετούς και αιρετές και τα αρμόδια συνδικαλιστικά όργανα των δήμων (π.χ. ΠΕΔ, ΚΕΔΕ) με στόχο την παροχή ενημέρωσης, την ευαισθητοποίηση για τα ζητήματα της ίσης πολιτικής εκπροσώπησης των γυναικών και την κινητοποίησή τους για στήριξη πολιτικών και δράσεων υπέρ της αύξησης των ποσοστών των γυναικών που συμμετέχουν σε διαδικασίες και όργανα λήψης αποφάσεων.
- ***Τη λήψη μέτρων για τη συμφιλίωση των επαγγελματικών και οικογενειακών/ιδιωτικών υποχρεώσεων*** και το σχεδιασμό προγραμμάτων για την εναρμόνιση της επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής, τη λειτουργία βρεφικών, βρεφονηπιακών σταθμών ολοκληρωμένης φροντίδας, παιδικών σταθμών, κέντρων δημιουργικής απασχόλησης παιδιών και παιδιών με ειδικές ανάγκες, κ.λπ.

Από τα ανωτέρω, προκύπτει ότι **η Υπηρεσιακή Μονάδα Πολιτικών Ισότητας των Φύλων έχει διττό ρόλο. *Αφενός*** συμβουλευτικό, προς όλους/ες τους/τις κατοίκους του Δήμου, με έμφαση στις γυναίκες, ***και αφετέρου*** συντονιστικό, προς το εσωτερικό του Δήμου (υπηρεσίες και δομές) μέσα από την ένταξη της διάστασης του φύλου (gender mainstreaming) στις τοπικές πολιτικές, με σκοπό την ευαισθητοποίηση, την συμμετοχή στην εκπόνηση και εφαρμογή πολιτικών, την παροχή ενημέρωσης και διάχυση της πληροφόρησης.

Η λειτουργία υπηρεσιακής μονάδας για τις πολιτικές ισότητας των φύλων σε συνεργασία με τη Δημοτική Επιτροπή Ισότητας επιτρέπει την ανάπτυξη των εκάστοτε δημοτικών πολιτικών και προγραμμάτων γύρω από ένα κομβικό σημείο, το οποίο μπορεί να λειτουργήσει ως πόλος συντονισμού, πληροφόρησης ενημέρωσης και δικτύωσης, αφενός καλύπτοντας ευρύτερους τομείς πολιτικής, προγράμματα και συναρμόδιους φορείς ή γυναικείες οργανώσεις, και αφετέρου επιτρέποντας την αποτελεσματική διασύνδεσή τους και ως εκ τούτου την εκπόνηση και υλοποίηση ολοκληρωμένων και οριζόντιων προγραμμάτων ή σχεδίων δράσης για την ισότητα των φύλων καθώς επίσης και την ένταξη της διάστασης του φύλου σε όλες τις τοπικές πολιτικές.

2.2.2. Τι ανέδειξε η πιλοτική εφαρμογή

Η συγκρότηση Δημοτικής Επιτροπής Ισότητας και η **λειτουργία υπηρεσιακής μονάδας για την ισότητα των φύλων μαζί με τη δέσμευση σε ανώτατο θεσμικό ή διοικητικό επίπεδο**, φαίνεται ότι συνιστούν ένα από τα βασικά τεκμήρια της πολιτικής βούλησης των Δήμων υπέρ της ισότητας των Φύλων. Αυτή η «εκ των ουκ άνευ» προϋπόθεση ισχύει, σε διαφορετικό βαθμό, για το

σύνολο των οκτώ (8) δήμων που συμμετείχαν στην πιλοτική εφαρμογή και τεκμηριώνεται μέσω των εξής δεδομένων:

- Τη σύσταση και λειτουργία υπηρεσιακής μονάδας για την ισότητα των φύλων στο πλαίσιο του ΟΕΥ του δήμου (τμήματος ή γραφείου ισότητας των φύλων).
- Την λειτουργία ή απόφαση περί άμεση σύστασης και λειτουργίας Δημοτικής Επιτροπής για την Ισότητα των Φύλων.
- Την υπογραφή της Ευρωπαϊκής Χάρτας για την Ισότητα των Φύλων στις Τοπικές Κοινωνίες.
- Την ευαισθητοποίηση και επιμόρφωση των στελεχών των δήμων που συμμετέχουν στην πιλοτική εφαρμογή της μεθοδολογίας για το gender mainstreaming μέσω της συμμετοχής τους στα (4) εργαστήρια του έργου.
- Τη στενή συνεργασία των στελεχών των δήμων με τους/ τις εμπειρογνώμονες του έργου προκειμένου να αποτυπωθούν συστηματικά οι ανάγκες και οι προτεραιότητες των ομάδων στόχων και να σχεδιαστεί ένα πλαίσιο παρεμβάσεων που θα ενσωματωθεί στις συνολικότερες κοινωνικές πολιτικές των δήμων.
- Την απόφαση περί της υλοποίησης δράσεων για ομάδες γυναικών που αντιμετωπίζουν πολλαπλές διακρίσεις (ΑμεΑ, ηλικιωμένες, Ρομά και μετανάστριες) και οι οποίες περιλαμβάνονται στις ομάδες - στόχους του έργου.

Στην πλειοψηφία τους οι Δήμοι διαθέτουν συνήθως Γραφείο Ισότητας ή ένα στέλεχος για θέματα ισότητας των φύλων, που εντάσσονται οργανικά στη Διεύθυνση Κοινωνικής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων. Τις περισσότερες φορές ωστόσο το Γραφείο Ισότητας δεν είναι στελεχωμένο από συμβούλους ισότητας ή στελέχη που έχουν την οπτική του φύλου ή σχετική εμπειρία και τεχνογνωσία σε θέματα ισότητας των φύλων. Από την άλλη, η Δημοτική Επιτροπή Ισότητας συχνά είναι ανενεργή ή στην καλύτερη περίπτωση δεν έχει βρει το βηματισμό της στο πλαίσιο του δήμου.

- **Από τους 11 συμμετέχοντες Δήμους στο πρόγραμμα, Δημοτικές Επιτροπές Ισότητας** έχουν συσταθεί μόνο σε τρείς δήμους, Βόλου και Βέροιας και Συκεές, αλλά είναι ανενεργές.
- Με αφορμή και το έργο Progress, **πρόκειται άμεσα να συσταθούν Δημοτικές Επιτροπές Ισότητας** στους δήμους Κορυδαλλού, Καρδίτσας, Νεάπολης - Συκεών, Πάτρας και Αγίας Βαρβάρας.

Με βάση την περιγραφή του θεσμικού πλαισίου τα νέα θεσμικά όργανα των Δήμων που θα κληθούν να σχεδιάσουν και συντονίσουν τις πολιτικές ισότητας είναι το Δημοτικό Συμβούλιο, η Εκτελεστική Επιτροπή, η Δημοτική Επιτροπή Ισότητας, η Υπηρεσία Προγραμματισμού, η Διεύθυνση Κοινωνικής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων και το Γραφείο Ισότητας των Φύλων. Στο παρακάτω διάγραμμα απεικονίζεται το σύστημα λήψης αποφάσεων στο πλαίσιο του δήμου.

Διάγραμμα 1. Σύστημα λήψης αποφάσεων στο πλαίσιο του δήμου

Με το παραπάνω διάγραμμα γίνεται σαφές ότι στο υφιστάμενο σύστημα λήψης των αποφάσεων των δήμων έχουν ενταχθεί τρία νέα επίπεδα ή όργανα της αυτοδιοίκησης, τα οποία μπορούν άμεσα να αξιοποιηθούν προς όφελος της ισότητας των φύλων: η δημοτική επιτροπή ισότητας, η διεύθυνση κοινωνικής πολιτικής και ισότητας των φύλων και το γραφείο ισότητας των φύλων. Από την άλλη, οι αρμοδιότητες και οι ευθύνες των δήμων για την ισότητα των φύλων στην πλειοψηφία των περιπτώσεων συνιστούν νέα ή πρωτόγνωρα πεδία δράσης, καθώς και πεδία στα οποία δεν υπάρχει σχετική εμπειρία. Ιδιαιτέρως σε ότι αφορά στην ένταξη της οπτικής του φύλου, η οποία αποτελεί στόχο, αλλά και εργαλείο, των δημόσιων πολιτικών για την κατοχύρωση της ισότητας των φύλων και στο τοπικό επίπεδο διακυβέρνησης, εκτός από **την πολιτική βούληση και έμπρακτη δέσμευση, απαιτείται και η ανάπτυξη των δεξιοτήτων και η δέσμευση των αιρετών (γυναικών και ανδρών) και στελεχών που συμμετέχουν στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή των πολιτικών για την ισότητα των φύλων.** Στην πράξη αυτό που παρατηρείται είναι ότι οι διαφορετικοί δήμοι δεν έχουν αναπτύξει επαρκώς τις ικανότητες του στελεχιακού τους δυναμικού στον τομέα της ένταξης της οπτικής του φύλου, με αποτέλεσμα μικρό μόνο μέρος των στελεχών να έχει το απαιτούμενο επίπεδο κατανόησης, τις απαιτούμενες δεξιότητες επιδεικνύοντας τη δέσμευση που απαιτείται προκειμένου να δράσει σε συνάφεια με τις πολιτικές για την ισότητα των φύλων.

Επίσης είναι χαρακτηριστικό, ότι στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής, μόνο σε μία περίπτωση αποτυπώνεται, με σαφήνεια και ακρίβεια, ο τρόπος **με τον οποίο είναι οργανωμένη η διαδρομή - διαδικασία από την υποβολή μιας πρότασης ως τη λήψη της σχετικής απόφασης στο πλαίσιο του δήμου.** Από την άλλη, **σε αρκετές περιπτώσεις αναφέρθηκαν τα συλλογικά όργανα του δήμου και οι επιτροπές** που έχουν συσταθεί και είναι αρμόδιες για επιμέρους ζητήματα (π.χ. εκτελεστική επιτροπή, οικονομική επιτροπή, επιτροπή ποιότητας ζωής, κ.λπ.) και βεβαίως το Δημοτικό Συμβούλιο, αλλά δεν ήταν σαφής η διαδικασία που απαιτείται για την ένταξη προτάσεων που προωθούν την ισότητα.

Στην παραπάνω αδυναμία κατανόησης της διαδρομής για την υποβολή πρότασης δε θα πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι ένα μέρος των στελεχών είναι εχθρικό απέναντι στην έννοια της έμφυλης ισότητας. Επίσης, τα στελέχη που είναι υπεύθυνα για την προώθηση των έμφυλων ζητη-

μάτων συχνά, εκτός από την έλλειψη χρόνου και δεξιοτήτων για την άσκηση των ευθυνών τους, δεν έχουν στη διάθεσή τους, τούς απαιτούμενες πόρους (ανθρώπινους και οικονομικούς). Από την άποψη αυτή δεν είναι ρεαλιστικό να προσδοκά κανείς ότι η δέσμευση για την προώθηση της έμφυλης ισότητας, εκφρασμένη σε ντοκουμέντα και έγγραφα προγραμματισμού, θα εφαρμοστεί με επιτυχία χωρίς τους απαιτούμενους πόρους για τη δημιουργία μιας νέας οργανωσιακής κουλτούρας, για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων και της κατανόησης της οπτικής του φύλου εκ μέρους των υπεύθυνων υπαλλήλων. Επιπλέον, η ένταξη της οπτικής του φύλου δεν συνιστά φάση ή στόχο που μπορεί να πραγματοποιηθεί «αύθις και παραχρήμα», αλλά διαδικασία διαρκή, μακρόπνοη και επίπονη, η οποία περιλαμβάνει οργανωσιακές αλλαγές με πολιτικές και τεχνικές διαστάσεις.

2.2.3. Οι πολιτικές για την ισότητα των φύλων σε τοπικό επίπεδο

Οι πολιτικές που σχεδιάζονται για την ισότητα των φύλων σε τοπικό επίπεδο, στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως **ειδικές πολιτικές ή θετικές δράσεις.** Σε γενικές γραμμές οι πολιτικές για την ισότητα των φύλων στους δήμους τείνουν να επικεντρώνονται στο πεδίο της φροντίδας το οποίο στερεοτυπικά θεωρείται αποκλειστική ευθύνη των γυναικών, και όχι της οικογένειας, και ως εκ τούτου οι σχετικές δράσεις νοούνται ως δράσεις υπέρ της ισότητας των φύλων, εφόσον διευκολύνουν τις αποκλειστικά υπεύθυνες. Επιπλέον είναι δράσεις που ηθελημένα ή αθέλητα ενισχύουν την στερεοτυπική ταύτιση των γυναικών με τον ιδιωτικό χώρο και το νοικοκυριό ή την οικογένεια. Πρόκειται για δράσεις που αφορούν τη λειτουργία δομών και τη σύσταση φορέων για την φροντίδα και την υποστήριξη των εξαρτημένων μελών της οικογένειας (παιδιών, ατόμων με αναπηρία και ηλικιωμένων), είτε για δράσεις που στοχεύουν στην πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών και των κοριτσιών, που σχεδιάζονται ή εφαρμόζονται με την ευκαιρία του εθνικού προγράμματος κατά της βίας κατά των γυναικών της ΓΓΙΦ, το οποίο υλοποιείται τα τελευταία 2 χρόνια.

Επίσης θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι δράσεις για την ισότητα των φύλων συχνά δεν συνιστούν προτεραιότητα του δήμου, ενώ τα όποια προγράμματα ή δράσεις σχεδιάζονται και υλοποιούνται στο πλαίσιο τρεχόντων συγχρηματοδοτούμενων εθνικών και ευρωπαϊκών προγραμμάτων και πρωτοβουλιών, η αποτελεσματικότητα των οποίων εξαντλείται λίγο μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος. Η συνολικότερη προσέγγιση δηλαδή είναι αποσπασματική και χωρίς συνέχεια. Μάλιστα, σε αρκετές περιπτώσεις υπάρχει μια **μάλλον συγκεχυμένη ή ασαφής άποψη ως προς τον τρόπο με τον οποίο η ισότητα των φύλων μπορεί να πάρει σάρκα και οστά στις πολιτικές που σχεδιάζονται και υλοποιούνται από τους δήμους** (Βουγιούκα 2012). Η ισότητα των φύλων μπορεί να εστιάζεται στην υποστήριξη των γυναικών ώστε να συμμετέχουν στα κοινά (επιτροπές, δημοτικό συμβούλιο, άλλα όργανα του Δήμου), συχνά με γενικόλογες αναφορές στην ποσόστωση, χωρίς ωστόσο να διευκρινίζεται σε ποιο επίπεδο ή για ποια όργανα και άλλοτε με την υποστήριξή τους για να ενταχθούν στην αγορά εργασίας ή και στην κοινωνία (στις περιπτώσεις των κοινωνικά αποκλεισμένων γυναικών). **Συνήθως η πολιτική βούληση ή δέσμευση της πολιτικής αρχής ταυτίζεται αποκλειστικά με το δικαίωμα συμμετοχής των γυναικών στα όργανα λήψης αποφάσεων και τις ποσοστώσεις υπέρ των γυναικών.** Δεν είναι δηλαδή σαφές και κατανοητό ότι η πολιτική δέσμευση αφορά τα ίσα δικαιώματα ανδρών και γυναικών στο εκλέγειν και εκλέγεσθαι, στη συμμετοχή, τη διαμόρφωση και εφαρμογή πολιτικών, την ανάληψη δημόσιων αξιωμάτων και την άσκηση δημόσιων λειτουργιών, την ισόρροπη αντιπροσώπευση σε όλα τα αιρετά και δημόσια όργανα λήψης αποφάσεων.

Από την άλλη, αφενός επειδή η σχετική εμπειρία των δήμων στο σχεδιασμό ολοκληρωμένων και μακρόπνοων προγραμμάτων για την ισότητα των φύλων είναι περιορισμένη, και αφετέρου επειδή η Ευρωπαϊκή Χάρτα για την Ισότητα των Φύλων υπογράφηκε σχετικά πρόσφατα (τέλος 2011 και 2012), **φαίνεται ότι δεν έχει ακόμα γίνει σαφές με ποιον τρόπο μπορεί ο δήμος να τεκμηριώσει τον πολιτικό του ρόλο ως προς την ισότητα των φύλων.**

2.2.4. Τι ανέδειξε η πιλοτική εφαρμογή

Ολοκληρώνοντας το θεσμικό πλαίσιο, τους υφιστάμενους μηχανισμούς και τις πολιτικές για την ισότητα των φύλων σε τοπικό επίπεδο, θα πρέπει να επισημάνουμε τα εξής :

- Εκτός από το δήμο Καρδίτσας (και πιο συγκεκριμένα το Κέντρο Γυναικών Καρδίτσας) και το δήμο Νεάπολης - Συκεών (και πιο συγκεκριμένα το Κέντρο ΕΡΓΑΝΗ) σε εξειδικευμένα πεδία, **κανένας από τους δήμους που συμμετείχαν στην πιλοτική εφαρμογή δεν έχει εκπονήσει σχέδιο δράσης (action plan) για την ένταξη ισότητας των φύλων στις πολιτικές που σχεδιάζονται και υλοποιούνται σε τοπικό επίπεδο,** παρά το γεγονός ότι αυτό συνιστά μία από τις δεσμεύσεις που προκύπτουν από τη Ευρωπαϊκή Χάρτα για την Ισότητα των Φύλων στις Τοπικές Κοινωνίες.
- Στην πλειοψηφία τους οι Δήμοι υλοποιούν θετικές ή εξειδικευμένες δράσεις για συγκεκριμένες ομάδες γυναικών. Φαίνεται δηλαδή πώς η ισότητα των φύλων είναι πιο κατανοητή όταν συνδέεται με ειδικά μέτρα για ειδικές ομάδες γυναικών ή για ειδικές περιπτώσεις ανισοτήτων και όχι όταν νοείται ως οριζόντια διάσταση που διατρέχει το σύνολο των σχεδιαζόμενων και υλοποιούμενων πολιτικών.

Προκύπτει με άλλα λόγια η ανάγκη μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης η οποία θα διασφαλίσει τη διασύνδεση και άμεση συνάφεια της ισότητας των φύλων με τις διαφορετικές θεματικές πολιτικές των δήμων και κυρίως μιας προσέγγισης που θα εντάξει την οπτική του φύλου στον πολιτικό ρόλο των δήμων, στο ρόλο τους ως εργοδοτών και ως παρόχων υπηρεσιών.

2.3. Η άσκηση κοινωνικής πολιτικής στους Δήμους

Οι ΟΤΑ πριν τον Καλλικράτη οργάνωναν τις κοινωνικές τους υπηρεσίες **είτε μέσω της σύστασης νομικών προσώπων** (ΝΠΔΔ, ΝΠΙΔ, δημοτικές επιχειρήσεις, αναπτυξιακές εταιρίες ή αστικές μη κερδοσκοπικές εταιρείες), **είτε μέσω της σύστασης κοινωνικής υπηρεσίας**, η οποία λειτουργούσε στον εσωτερικό κορμό του δήμου. Η επιλογή της πρώτης ή της δεύτερης οργανωτικής μορφής παροχής των κοινωνικών υπηρεσιών κάθε ΟΤΑ εξαρτιόταν από τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα που σχετίζονται με τις διαδικασίες σύστασης, την ευελιξία κατά την λειτουργία και τις χρηματοοικονομικές προϋποθέσεις.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ελάχιστοι Δήμοι λειτουργούσαν στο παρελθόν κοινωνικές υπηρεσίες. Ο τρόπος άσκησης της κοινωνικής πολιτικής πραγματοποιείτο με τη δημιουργία δομών που σχεδιάστηκαν με αφορμή τα Ευρωπαϊκά προγράμματα, εκτός των ΚΑΠΗ (τα οποία δημιουργήθηκαν μετά από πρωτοβουλίες των ΟΤΑ) και των παιδικών σταθμών, που στην πλειοψηφία τους, παραχωρήθηκαν από την κεντρική διοίκηση. Η τοπική αυτοδιοίκηση με αυτόν τον τρόπο αναλάμβανε στο χωρικό πλαίσιο της ευθύνης της να παρεμβαίνει στο πεδίο της κοινωνικής πολιτικής, ενι-

σχύοντας το ρόλο της και διευρύνοντας το φάσμα των υπηρεσιών της απευθυνόμενη και σε άλλες κατηγορίες πληθυσμού (εκτός από τις ευπαθείς ομάδες πληθυσμού, στις οποίες «κατά παράδοση» απευθύνονται οι κοινωνικές πολιτικές και αντίστοιχες υπηρεσίες).

Οι παραπάνω πολιτικές χαρακτηρίζονταν από ποικιλομορφία των παρεμβάσεων, οι οποίες αναπτύσσονται ανομοιόμορφα στις διαφορετικές περιοχές (δήμους, νομούς), χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι τοπικές ιδιαιτερότητες και προτεραιότητες. Συνήθως αποτελούσαν προϊόν των ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων, τις οποίες οι ΟΤΑ εκμεταλλεύονταν ως ευκαιρία άντλησης πόρων, επιχειρώντας να υλοποιήσουν δράσεις κοινωνικού χαρακτήρα.

Οι δράσεις αυτές λειτουργούσαν συμπληρωματικά προς τις εθνικές παρεμβάσεις και είχαν «συγκυριακό και αντανακλαστικό χαρακτήρα» (Κοντιάδης, Τσέκος, 2008) χωρίς να εντάσσονται σε ένα ευρύτερο τοπικό σχεδιασμό και δεν συνιστούσαν ολοκληρωμένο σύστημα παροχών που κάλυπτε συγκεκριμένο φάσμα αναγκών, οι οποίες προέκυπταν σε τοπικό επίπεδο. Τις περισσότερες φορές οι παρεμβάσεις είχαν χαρακτήρα παράλληλων «κατασταλτικών» δράσεων για την εξομάλυνση των κατά καιρούς αναδυθέντων προβλημάτων και είχαν τη μορφή αυστηρά διακριτών προγραμμάτων, μέσω των οποίων δημιουργούνταν συλλογικές οργανωτικές μορφές και δίκτυα σύμπραξης, χωρίς ωστόσο να συγκροτούνται οι βάσεις για τη δημιουργία ενός συστήματος κοινωνικών παρεμβάσεων στο τοπικό επίπεδο.

Ο ευκαιριακός χαρακτήρας της άσκησης κοινωνικής πολιτικής από την τοπική αυτοδιοίκηση είχε σαν αποτέλεσμα, εκτός της προσωρινότητας των δομών που παρείχαν υπηρεσίες και την προσωρινότητα του ανθρώπινου δυναμικού μιας και η πλειοψηφία του, απασχολούνταν με συμβάσεις ορισμένου χρόνου και έργου.

Στο παραπάνω περιβάλλον έρχεται ο Νόμος 3852/ 2010 για τη «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης» που μεταξύ των άλλων επιχειρεί να οργανώσει την άσκηση της κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο, μέσω της συγχώνευσης των δομών που παρείχαν κοινωνικές υπηρεσίες, σε ένα νομικό πρόσωπο **Κοινωνικής Προστασίας, Αλληλεγγύης και Παιδείας,** Δημοσίου Δικαίου ή σε **Κοινωφελή Επιχείρηση,** δίνοντας ταυτόχρονα υποχρεωτικό χαρακτήρα στη σύσταση **της Κοινωνικής Υπηρεσίας**, την οποία εντάσσει στον Οργανισμό Εσωτερικής Υπηρεσίας (ΟΕΥ). Κύριος γνώμονας της παραπάνω συγχώνευσης είναι κυρίως η διασφάλιση οικονομιών κλίμακας, η εξοικονόμηση πόρων, η κατάργηση των πολλαπλών οργάνων διοίκησης των δομών (αριθμό πρόεδρων και μελών ΔΣ) **και όχι τόσο η συγκρότηση των βάσεων για τη δημιουργία ενός συστήματος άσκησης κοινωνικής πολιτικής στην τοπική αυτοδιοίκηση.**

Ο Καλλικράτης με τον παραπάνω τρόπο συγκεντρώνει την μέχρι σήμερα κοινωνική πολιτική του Δήμου σε δύο υπηρεσίες, χωρίς ωστόσο να είναι εμφανής ο διακριτός ρόλος και η διαφοροποίηση των αρμοδιοτήτων κάθε υπηρεσίας, παρά τις προσπάθειες αποσαφήνισης που επιχειρούνται μέσω των ΟΕΥ των υπηρεσιών αυτών, οι οποίοι, σε μια πρώτη ανάγνωση, φαίνεται να δίνουν το προβάδισμα του σχεδιασμού στην Κοινωνική Υπηρεσία.

Η απόπειρα της διάκρισης των ρόλων στην οργάνωση των κοινωνικών υπηρεσιών όπως φαίνεται ότι δεν έφερε τα αναμενόμενα αποτελέσματα στο μοντέλο κοινωνικής παρέμβασης των ΟΤΑ, το οποίο στηρίζεται στην διάκριση μεταξύ των **οργάνων που σχεδιάζουν** και των **οργάνων που υλοποιούν**, δηλαδή παρέχουν κοινωνικές υπηρεσίες. Η χάραξη και η ευθύνη του σχεδιασμού της άσκησης κοινωνικής πολιτικής στους ΟΤΑ εξακολουθεί εντέλει να ανήκει στα πολιτικά πρόσωπα, τα οποία τις περισσότερες φορές λαμβάνουν αποφάσεις με γνώμονα την εξυπηρέτηση των πελατειακών τους σχέσεων, μιας και δεν υπάρχει διάγνωση των αναγκών βάση των οποίων σχεδιάζονται

οι πολιτικές. Αποτέλεσμα της ασαφούς διάκρισης είναι η αλληλοεπικάλυψη στην παροχή υπηρεσιών και η έλλειψη συντονισμού των παρεμβάσεων, η όποια εντείνεται από την ασάφεια που επικρατεί στην κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ Κεντρικής Διοίκησης, Περιφέρειας και Δήμων.

Στα παραπάνω προβλήματα προστίθενται και τα αντίστοιχα του ανθρώπινου δυναμικού, το οποίο συρρικνώθηκε σε μεγάλο βαθμό, λόγω της μη ανανέωσης των συμβάσεων ορισμένου χρόνου και έργου, της απαγόρευσης των προσλήψεων και της αθρόας συνταξιοδότησης εργαζομένων -πολύ συχνά έμπειρων- που συμπλήρωναν τις προϋποθέσεις εξόδου, λόγω του φόβου τους ότι θα συμπεριληφθούν στα μνημονιακά μέτρα. Συνέπεια των παραπάνω πολιτικών είναι να δημιουργούνται ελλείψεις ιδιαίτερα στο επιστημονικό και εξειδικευμένο προσωπικό, το οποίο στην πλειοψηφία του απασχολούνταν με συμβάσεις έργου, μέσω των ευρωπαϊκών προγραμμάτων και απεχώρησε μετά το πέρας των συμβάσεων. Οι απώλειες, ως προς το προσωπικό, στην καλύτερη περίπτωση δημιούργησε προβλήματα ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών ή συρρίκνωσης των υπηρεσιών και στη χειρότερη περίπτωση κατάργηση αυτών καθαυτών των υπηρεσιών. Στα προβλήματα που ανέκυψαν αναφορικά με τη λειτουργία των δομών, συμπεριλαμβάνεται και η έλλειψη διευθυντικών στελεχών, τα οποία θα αναλάμβαναν τον σχεδιασμό της άσκησης κοινωνικής πολιτικής στους Δήμους, είτε στην Κοινωνική Υπηρεσία, είτε στα Νομικά Πρόσωπα.

Τα ερωτήματα που εύλογα δημιουργούνται είναι κατά πόσον οι δομές κοινωνικού χαρακτήρα θα συνεχίσουν να παρέχουν τις υπηρεσίες τους απρόσκοπτα και να καλύπτουν τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας. Επιπρόσθετα αναμένεται όξυνση των προβλημάτων όσον αφορά τη λειτουργία των δομών και την παροχή υπηρεσιών με την ανάληψη των αρμοδιοτήτων κοινωνικού χαρακτήρα της πρώην Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, που μεταβιβάζονται, μετά το 2013, από τους Δήμους των πρωτευουσών των Νομών στους άλλους Δήμους.

Όξυνση επίσης αναμένεται και εξαιτίας της κρίσης που αντιμετωπίζει η χώρα, η οποία φέρει την Τ.Α. αντιμέτωπη με μια σειρά προβλημάτων σχετικών με την επιβίωση των ίδιων των κατοίκων της. Στην κατεύθυνση αυτή οι Δήμοι καλούνται να παρέμβουν με τη δημιουργία δομών, οι όποιες συμβάλλουν στην ανακούφιση των πολιτών, όπως για παράδειγμα είναι τα κοινωνικά παντοπωλεία, τα κοινωνικά ιατρεία και φαρμακεία κ.λπ. και παράλληλα να αντιμετωπίσουν την αύξηση των αναγκών που δημιουργούνται στις ήδη υφιστάμενες δομές φροντίδας, όπως είναι οι παιδικοί σταθμοί, οι δομές φροντίδας για τα άτομα τρίτης ηλικίας κ.λπ., και ειδικά με δεδομένη την περικοπή των πόρων από την Κεντρική Διοίκηση. Είναι εμφανές ότι η Τ.Α. καλείται σε αυτή τη συγκυρία να σχεδιάσει παρεμβάσεις για τη στήριξη των πολιτών και κυρίως των ευπαθών ομάδων που πλήττονται περισσότερο. Καλείται ταυτόχρονα να καλύψει τις ανάγκες στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών από τη συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας, με παράλληλη συρρίκνωση των ίδιων πόρων της και του ανθρώπινου δυναμικού που απαιτείται για την υλοποίηση των νέων μεταφερόμενων αρμοδιοτήτων. Με αυτά τα δεδομένα είναι πιθανό να ανατραπούν οι πολιτικές, που ήδη έχει αναπτύξει, η Τοπική Αυτοδιοίκηση στον τομέα της φροντίδας και των κοινωνικών παροχών και ενέχεται ο κίνδυνος της επιστροφής των γυναικών σε παραδοσιακούς και έμφυλους ρόλους.

2.4. Ο σχεδιασμός των πολιτικών και ο προγραμματισμός των δράσεων στους Δήμους

Θεσμικό εργαλείο για τον σχεδιασμό της τοπικής ανάπτυξης αποτελεί το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου, το οποίο είναι προϊόν συλλογικής εργασίας όλων των δομών του Δήμου και οδηγεί στην ανάληψη δεσμεύσεων μεταξύ των διαδοχικών ιεραρχικών επιπέδων, σε ότι αφορά την υλοποίηση του τμήματος εκείνου στο οποίο αυτά εμπλέκονται. Με άλλα λόγια, το Επιχειρη-

σιακό Πρόγραμμα του Δήμου, το οποίο συντάσσεται κάθε 5 έτη, αποτελεί **ολοκληρωμένο πρόγραμμα τοπικής ανάπτυξης και βελτίωσης της διοικητικής ικανότητας του ΟΤΑ** και πρέπει να είναι οργανικό στοιχείο της καθημερινής λειτουργίας και διοίκησης του Δήμου. Συνδέεται με το Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης, το Τεχνικό Πρόγραμμα και τον Προϋπολογισμό του Δήμου. Την κύρια ευθύνη της εκπόνησής του έχει η Υπηρεσία Προγραμματισμού και Ανάπτυξης, η οποία συστήνει ομάδα έργου ή επιμέρους θεματικές ομάδες εργασίας, (π.χ. ομάδα εργασίας για το περιβάλλον και την ποιότητα ζωής, για την κοινωνική πολιτική, την υγεία, την παιδεία, τον πολιτισμό και τον αθλητισμό, για την τοπική οικονομία και απασχόληση, για τη βελτίωση της διοικητικής ικανότητας και της οικονομικής κατάστασης του Δήμου, κ.ο.κ.) και με βάση τις αρχικές κατευθύνσεις της Δημοτικής Αρχής, συντάσσει το Ε.Π. σε 2 διακριτά στάδια, το Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Σχέδιο, καθώς και τον προϋπολογισμό των δράσεων του.

Με γνώμονα ότι το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα των Δήμων αποτελεί εργαλείο καθημερινής λειτουργίας των ΟΤΑ, *με σκοπό την προώθηση της τοπικής και εσωτερικής ανάπτυξης του Δήμου, σε εναρμόνιση με τις κατευθύνσεις αναπτυξιακού σχεδιασμού σε τοπικό και εθνικό επίπεδο* και συνεκτιμώντας ότι στη διαδικασία σύνταξής του εμπλέκονται οι υπηρεσίες και τα όργανα διοίκησης του Δήμου, είναι πλέον σαφές ότι η οριζόντια παρέμβαση της ένταξης της οπτικής του φύλου στις πολιτικές των Δήμων, πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο της στρατηγικής, των αναπτυξιακών προτεραιοτήτων και των σχεδίων δράσεων του Ε.Π.

Η προηγηθείσα περιγραφή, αφενός των εργαλείων και του τρόπου σχεδιασμού των πολιτικών στους Δήμους, και αφετέρου της οριζόντιας διάστασης της οπτικής του φύλου και των πολιτικών για την ισότητα των φύλων, καθιστά σαφή την ανάγκη για την οργανωτική ένταξη της μονάδας για την ισότητα των φύλων στην Υπηρεσία Προγραμματισμού και Ανάπτυξης, τη μεταφορά της δηλαδή από την Διεύθυνση Κοινωνικής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων.

Η πρόταση για την οργανωτική αλλαγή και μετακίνηση της υπηρεσιακής μονάδας για την ισότητα των φύλων, θα συμβάλλει επίσης και στο να γίνει κατανοητή η διαφορά ανάμεσα στην ένταξη της οπτικής του φύλου σε όλες τις πολιτικές που σχεδιάζει και εφαρμόζει ο δήμος *(gender mainstreaming)* και στην ύπαρξη ειδικών πολιτικών ή θετικών δράσεων *(positive actions)* υπέρ των γυναικών. Επιπλέον θα συμβάλλει στην κατανόηση ότι η ένταξη της οπτικής του φύλου δεν συνιστά μια αποσπασματική πολιτική ή πρακτική, όπως για παράδειγμα η υιοθέτηση ειδικών μέτρων για την αντιμετώπιση των ανισοτήτων μεταξύ ανδρών και γυναικών. Αντιθέτως, είναι ή οφείλει να είναι αναπόσπαστο μέρους των συνολικότερων πολιτικών, καθώς και του κύκλου ή συνεχούς πολιτικών (policy cycle, policy continuum) που απευθύνονται και στοχεύουν στην αντιμετώπιση του δομικού χαρακτήρα της έμφυλης ανισότητας. Τέλος θα συμβάλλει καταλυτικά στην κατανόηση και την εμπέδωση ότι το gender mainstreaming και οι συγκεκριμένες πολιτικές για την ισότητα των φύλων (ειδικές ή θετικές δράσεις) δεν συνιστούν απλώς διττές και συμπληρωματικές στρατηγικές, αλλά ένα είδος στρατηγικής «διπλής κατεύθυνσης».

2.4.1. Τι ανέδειξε η πιλοτική εφαρμογή

Τα ζητήματα και οι ανάγκες που αναδείχθηκαν στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής αναφορικά με τον τρόπο σχεδιασμού των πολιτικών και τον προγραμματισμό των δράσεων στους δήμους είναι τα εξής:

α) Προκειμένου να διασφαλιστεί η ένταξη της οπτικής του φύλου στη στρατηγική ανάπτυξης του δήμου, **είναι αναγκαία η συμμετοχή της Δημοτικής Επιτροπής Ισότητας στη συζήτηση**

για το «Στρατηγικό και το Επιχειρησιακό Σχέδιο».

β) Είναι αναγκαίο να εισαχθούν διαδικασίες διαβούλευσης για τη Δημοτική Επιτροπή Ισότητας, ανάλογες με αυτές που εφαρμόζονται από την Επιτροπή Διαβούλευσης για το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δράσης και τον Προϋπολογισμό του δήμου.

γ) Είναι αναγκαίο να εκπονηθούν δείκτες παρακολούθησης και αξιολόγησης της ένταξης της διάστασης του φύλου στους άξονες του Επιχειρησιακού Προγράμματος του δήμου οι οποίοι στη συνέχεια θα εφαρμοστούν πιλοτικά.

δ) Προκειμένου να διαμορφωθεί ολοκληρωμένη πρόταση για την ένταξη της διάστασης του φύλου είτε στο Επιχειρησιακό/Ετήσιο Πρόγραμμα, είτε στον προϋπολογισμό του δήμου, είναι αναγκαίο να διασφαλιστεί η ενεργητική συμμετοχή και συνεργασία του συνόλου των εμπλεκομένων στελεχών από τις αρμόδιες υπηρεσίες του δήμου. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής, σε αρκετές περιπτώσεις **προβλέφθηκε η συμμετοχή στελεχών από τις διοικητικές και οικονομικές υπηρεσίες του δήμου,** προκειμένου να αξιοποιηθούν οι γνώσεις τους στη διαμόρφωση εισηγητικών προϋπολογισμών και γενικότερα της εφαρμογής νομοθετικών πλαισίων, καθώς και **η συμμετοχή πολιτικών παραγόντων/ αιρετών** για την περαιτέρω υποστήριξη και ενδυνάμωση της πολιτικής βούλησης στο πλαίσιο του Δημοτικού Συμβουλίου και την ένταξη των σχεδιαζόμενων δράσεων για την ισότητα των φύλων στο Επιχειρησιακό σχέδιο και το Ετήσιο πρόγραμμα δράσης του δήμου. Ενδεικτικά αναφέρονται τα κάτωθι:

- **Οι Δήμοι Αγίας Βαρβάρας, Κορυδαλλού και Βέροιας καθώς** και το νομικό πρόσωπο**, ΝΠΔΔ του Δήμου Ιωαννιτών (Οργανισμός Κοινωνικής Προστασίας Αλληλεγγύης και Προσχολικής Αγωγής),** μέσω της Διεύθυνσης Παιδικής Φροντίδας και Προσχολικής Αγωγής, προώθησαν τις διαδικασίες που αφορούν την κατάρτιση μέρους του Ε.Π. με την οπτική του φύλου.
- Τα νομικά πρόσωπα **Κέντρο Γυναικών Καρδίτσας και Κοινωφελής Επιχείρηση του Δήμου Βόλου - ΚΕΚΠΑ - ΔΙΕΚ** που συμμετέχουν στο έργο Progress**,** μέσω των Διευθύνσεων Παιδείας και Πολιτισμού προώθησαν και συμφώνησαν την ένταξη δράσεων με ομάδα αναφοράς τις γυναίκες Ρομά στο Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης 2013 με τις αντίστοιχες πιστώσεις στον προϋπολογισμό.

2.5. Το ανθρώπινο δυναμικό και ο ρόλος της τοπικής κοινότητας στην ισότητα των φύλων

Η αναγκαιότητα στελέχωσης των μονάδων ισότητας με εξειδικευμένο προσωπικό κρίνεται απαραίτητη, λόγω του ότι οι υπηρεσιακές μονάδες για την ισότητα των φύλων είναι νέες υπηρεσίες, αλλά και επειδή πρόκειται να υλοποιήσουν και μια σειρά μεταφερόμενες αρμοδιότητες. Παρά ταύτα οι σημερινές συνθήκες στην τοπική αυτοδιοίκηση, δύσκολα θα ικανοποιήσουν τα σχετικά αιτήματα. Συγχρόνως, η αδυναμία της Τ.Α. *να προσδιορίσει το ρόλο της σε σχέση με τον τρόπο που η ισότητα των φύλων θα αποτυπωθεί στις πολιτικές της,* εντείνεται από την περιορισμένη κατανόηση της απαίτησης υπόβαθρου εμπειρογνωμοσύνης για θέματα ισότητας και φύλου, ή της απαίτησης αναβάθμισης των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού της προκειμένου να αναλάβει. **Η αδυναμία αυτή αποτυπώνεται και στο βαθμό ευαισθητοποίησης των υπαλλήλων της και στη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στο σχεδιασμό των πολιτικών για την ισότητα.**

2.5.1. Τι ανέδειξε η πιλοτική εφαρμογή

- **Ο βαθμός ευαισθητοποίησης των υπαλλήλων των δήμων είναι μάλλον χαμηλός ή μέτριος.** Εξαίρεση αποτελούν τα στελέχη που εργάζονται σε δομές, γραφεία ή τμήματα ισότητας, καθώς και κοινωνικές υπηρεσίες, τα οποία συχνά είναι πιο ευαισθητοποιημένα και πιο ενήμερα για τις διαφορετικές ανάγκες γυναικών και ανδρών, τις έμφυλες ανισότητες και την ανάγκη λήψης ειδικών ή θετικών μέτρων για την άμβλυνση ή άρση των ανισοτήτων.

Στο χαμηλό βαθμό ευαισθητοποίησης των υπαλλήλων συμβάλλει και το υφιστάμενο δημαρχοκεντρικό μοντέλο λήψης των αποφάσεων, το οποίο φαίνεται να αποθαρρύνει την ανάπτυξη πρωτοβουλιών και αυτόνομων δράσεων στο πλαίσιο του δήμου.

- Ειδικότερα σε ότι αφορά την **ευαισθητοποίηση των δημοτών και κατοίκων των δήμων** σημειώνεται ότι επίσης είναι χαμηλή και αφορά κυρίως **ζητήματα βίας κατά των γυναικών,** λόγω της υλοποίησης των σχετικών προγραμμάτων από τη ΓΓΙΦ, **καθώς και της υποστήριξης των ανέργων γυναικών** (αρχηγών μονογονεϊκών οικογενειών, μεταναστριών, κ.λπ.) λόγω συναφών προγραμμάτων που υλοποιούνται σε τοπικό επίπεδο (π.χ. «Τοπικές Δράσεις Κοινωνικής Ένταξης για Ευάλωτες Ομάδες/ ΤΟΠ ΕΚΟ και Τοπικά Σχέδια για την απασχόληση προσαρμοσμένα στις ανάγκες της τοπικής αγοράς (ΤΟΠΣΑ).

Το ενδιαφέρον των πολιτών εστιάζεται δηλαδή σε ειδικά θέματα ή θέματα επικαιρότητας που κατά καιρούς απασχολούν τις τοπικές κοινότητες. Αυτό οφείλεται εν μέρει στο γεγονός **δεν πραγματοποιείται συστηματική ενημέρωση και δραστηριοποίηση των κατοίκων εκ μέρους των δήμων** και εν μέρει στην **απουσία φεμινιστικών οργανώσεων και άλλων συλλογικοτήτων υποστήριξης των γυναικών** (ΜΚΟ, ακτιβιστικών οργανώσεων βάσης, κ.λπ.). Θα πρέπει επιπλέον να σημειωθεί ότι σε αρκετές περιπτώσεις ο βαθμός ευαισθητοποίησης των κατοίκων σε σχέση με τις πολλαπλές διακρίσεις που αντιμετωπίζουν ειδικές ομάδες γυναικών (π.χ. Ρομά, ηλικιωμένες, κ.λπ.) είναι επίσης εξαιρετικά χαμηλός. Εξαίρεση αποτελούν οι δήμοι οι οποίοι λειτουργούν δομές που υποστηρίζουν τις γυναίκες με ειδικά προγράμματα και δράσεις (π.χ. Κέντρο Εργάνη στο Δήμο Νεάπολης- Συκεών και Κέντρο Γυναικών Καρδίτσας στο Δήμο Καρδίτσας).

- Στο Δήμο Νεάπολης – Συκεών καθώς και στο Δήμο Καρδίτσας, όπου λόγω της δραστηριοποίησης των Κέντρων Εργάνη και του Κέντρου Γυναικών Καρδίτσας, τόσο στην τοπική κοινωνία, όσο και στους χώρους εργασίας και της παράλληλης ανάδειξης του έργου αυτών από τις δημοτικές αρχές, σημειώνεται ότι **ο βαθμός ευαισθητοποίησης των κατοίκων είναι αρκετά υψηλός.**
- Επίσης, λόγω της υλοποίησης προγραμμάτων ευαισθητοποίησης των επαγγελματιών και εργαζομένων στους δήμους στα θέματα ενδοοικογενειακής βίας και προγραμμάτων για την πρόληψη της βίας κατά των γυναικών, έχει αυξηθεί σημαντικά η ευαισθητοποίηση των εργαζομένων σε κοινωνικές υπηρεσίες.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί **η σημασία που έχει για μια τοπική κοινωνία η ύπαρξη δομής της τοπικής αυτοδιοίκησης η οποία υποστηρίζει τις γυναίκες με ειδικά προγράμματα και δράσεις,** καθώς και τα πολλαπλασιαστικά οφέλη που εν δυνάμει τουλάχιστον μπορούν να προκύψουν από τη λειτουργία και δράση αυτών των δομών για την ισότητα των φύλων σε τοπικό επίπεδο. Ο χαμηλός βαθμός ευαισθητοποίησης της τοπικής κοινωνίας αντανακλάται επί-

σης στη **μειωμένη συμμετοχή των τοπικών οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών, γυναικείων οργανώσεων και φορέων της τοπικής κοινωνίας με εμπειρογνωμοσύνη σε θέματα ισότητας των φύλων στα θεσμικά όργανα του δήμου** (π.χ. στη Δημοτική Επιτροπή Ισότητας, στην Επιτροπή Διαβούλευσης, κ.λπ.). Γεγονός που επιβεβαιώνει ότι θα πρέπει να επιδιωχθεί αφενός στενότερη συνεργασία και ανταλλαγή τεχνογνωσίας ανάμεσα στη Δημοτική Επιτροπή Ισότητας και τους τοπικούς φορείς που υποστηρίζουν ή εκπροσωπούν γυναίκες και αφετέρου πιο ενεργή συμμετοχή τους στις διαδικασίες διαβούλευσης για τα ζητήματα ισότητας των φύλων σε τοπικό επίπεδο**.**

3. ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ, ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η πιλοτική εφαρμογή για την ένταξη της οπτικής του φύλου στις τοπικές πολιτικές και κυρίως στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής, ανέδειξε την αναγκαιότητα αναφοράς στο θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας της τοπικής αυτοδιοίκησης και αποτίμησης των πολιτικών με γνώμονα την ισότητα των φύλων. Με τη σειρά της η διαδικασία αυτή οδήγησε σε διαπιστώσεις και συμπεράσματα για την ίδια τη λειτουργία της τοπικής αυτοδιοίκησης οποία αποτελούν βασικές παραμέτρους για την ένταξη της οπτικής του φύλου στις πολιτικές της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Η πρώτη διαπίστωση αφορά το **πρόγραμμα Καλλικράτης, το οποίο αναδιέταξε τις σχέσεις κεντρικού και τοπικού κράτους αναδιαρθρώνοντας την έννοια της «αντιπροσωπευτικότητας».** Λόγω της χωρικής πύκνωσης και της μετατόπισης της πλειοψηφίας ή σχεδόν όλων των λειτουργιών, στην έδρα του Δήμου, δημιουργούνται πολλά ερωτηματικά για το κατά πόσο πρόκειται για μια διαδικασία αποκέντρωσης, άρα και **μετατόπισης του κέντρου βάρους της αντιπροσώπευσης εγγύτερα στο τοπικό κράτος ή «αποκεντρωμένης συγκεντροποίησης»** (Γεωργαντάς 2012), **η οποία ανοίγει θεωρητικά ζητήματα για τον ίδιο τον θεσμό της τοπικής αυτοδιοίκησης, ως προνομιακού χώρου πολιτικής συμμετοχής, δημοκρατικών διαδικασιών από τη βάση (φυτώριο κοινοτισμού) και συμμετοχής των πολιτών στα τοπικά κέντρα λήψης αποφάσεων.** Γεγονός που δημιουργεί αντίστοιχα ερωτήματα και ως προς την αντιπροσώπευση του φύλου στα αιρετά όργανα διοίκησης - και τον εξαιρετικά χαμηλό βαθμό συμμετοχής των γυναικών στα Δημοτικά Συμβούλια και τις Επιτροπές του Δήμου. Φαίνεται ότι τα μεγαλύτερα μεγέθη των Δήμων απομακρύνουν τις γυναίκες από τους «δρόμους» που τις οδηγούν στην υποψηφιότητα, η οποία σε μεγάλο βαθμό είναι αποτέλεσμα προσωπικών, φιλικών και οικογενειακών δεσμών που δημιουργούνται στο πεδίο, μέσω της συμμετοχής σε συλλόγους, κοινωνικούς και πολιτιστικούς φορείς, παρεμβάσεις σε επίπεδο γειτονιάς, ή της συμμετοχής σε κοινωνικά δίκτυα υποστήριξης μέσα στην κοινότητα, συμμετοχής που δυνητικά θα μπορούσε να μεταφραστεί και σε πολιτική δράση, μετατρέποντας παράλληλα τη διαδικασία της πολιτικής συμμετοχής με όρους αντίστοιχους με εκείνους της κεντρικής πολιτικής σκηνής, όπου υπερισχύει η πολιτική - κομματική ένταξη, η ένταξη δηλαδή σε έναν συγκεκριμένο πολιτικό φορέα.

Το γεγονός αυτό διαμορφώνει εκ νέου την πολιτική ατζέντα φύλου σχετικά με το αίτημα περί της ισότητας των δύο φύλων και της αντιμετώπισης του δημοκρατικού ελλείμματος στην κοινωνία, το οποίο αποκτά ιδιαίτερο νόημα στην διαφαινόμενη «περιφερειοποίηση» της αντιπροσώπευσης και της πολιτικής συμμετοχής στην τοπική διακυβέρνηση, μιας και το παιχνίδι εξελίσσεται από το τοπικό στο κεντρικό επίπεδο, με πολιτικούς όρους, οι οποίοι δεν καθορίζονται καν σε επίπεδο επιρροής της όποιας κομματικής βάσης, αλλά της δυνατότητας πρόσβασης στην πολιτική ηγεσία. Το ζήτημα που αναδεικνύεται λοιπόν δεν αφορά μόνο το δικαίωμα συμμετοχής των γυναικών με

ισότιμους όρους στα κοινά και στα κέντρα λήψης αποφάσεων και την επιτακτική ανάγκη διαμόρφωσης/ σχεδιασμού πολιτικών που θα διευκολύνουν τη συμμετοχή των γυναικών στις διαδικασίες της τοπικής διακυβέρνησης, αλλά την ουσία της ίδιας της λειτουργίας της τοπικής διακυβέρνησης, η οποία έτσι όπως διαμορφώνεται αποκλείει άλλους διαύλους που προέρχονται από την ίδια την τοπική κοινωνία και αποκλείει την επιβίωση ή ύπαρξη διαφορετικών μορφών συμμαχιών και δικτύων, που ενδέχεται να μετασχηματίζονται και να έχουν τη δυνατότητα να λαμβάνουν υπόψη την ετερογένεια και τον τρόπο κατασκευής των πολιτικών υποκειμένων μέσα στα συμφραζόμενα του «τοπικού». Παράλληλα λοιπόν με την έμφυλη θεώρηση της δημοκρατίας, η οποία πρέπει να γίνει αντιληπτή και στο τοπικό επίπεδο, είναι αναγκαίο το τοπικό να αποκτήσει ιδιαίτερο βάρος και να αποτελέσει τον προνομιακό χώρο πολιτικής συμμετοχής, ως εξουσία εγγύτερη στον πολίτη και άρα προσβάσιμη σε ομάδες της τοπικής κοινωνίας. Αναγκαίο επίσης είναι να αποσαφηνιστεί ότι το ζητούμενο όσον αφορά τη συμμετοχή των γυναικών δεν είναι απλώς η αριθμητική αύξηση των γυναικών που ασχολούνται με τα κοινά ή κατέχουν θέσεις ευθύνης, αλλά κυρίως η αλλαγή στη δομή και το περιεχόμενο της πολιτικής και στο επίπεδο της αυτοδιοίκησης.

Η δεύτερη διαπίστωση αφορά **τον τρόπο λειτουργίας των ίδιων των πολιτικών οργάνων, του τρόπου λήψης των αποφάσεών τους και τις δυνατότητες συμμετοχής στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων, καθώς και τη λειτουργία των αποκεντρωμένων θεσμών και τις διαδικασίες διακυβέρνησης στο τοπικό επίπεδο.**

Είναι εμφανή τα προβλήματα που εντοπίζονται σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας των θεσμών που προωθούν τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας. Αναδεικνύονται δύο σημαντικές διαστάσεις. Η πρώτη αφορά τη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών στις Επιτροπές, όπου, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων **«δεν υπάρχει εκπροσώπηση και φωνή της τοπικής κοινωνίας», εφόσον η τελευταία δεν συμμετέχει** στις διαδικασίες κατάρτισης και σχεδιασμού άμεσα, είτε μέσω μη κυβερνητικών οργανώσεων, είτε μέσω άλλων φορέων που διαθέτουν σχετική εμπειρία. Η δεύτερη αφορά τον τρόπο λειτουργίας των Επιτροπών. Σε γενικές γραμμές δεν αναλαμβάνονται συγκεκριμένες ενέργειες και πρωτοβουλίες για τη διασφάλιση της συμμετοχής των γυναικών στις διαδικασίες κατάρτισης, είτε επειδή δεν έχουν συγκροτηθεί ακόμη οι Δημοτικές Επιτροπές Ισότητας στο Δήμο, είτε λόγω της γενικότερης διαπίστωσης της ελλιπούς λειτουργίας των Δημοτικών Επιτροπών Διαβούλευσης

Η τρίτη διαπίστωση αφορά τις δυσκολίες της ένταξης των δράσεων, που προτάθηκαν κατά τη διάρκεια υλοποίησης της πιλοτικής εφαρμογής, στο σχεδιασμό του Ετήσιου και κατ' επέκταση του Επιχειρησιακού Προγράμματος. Οι δυσκολίες αυτές ανέδειξαν με σχετικά εύγλωττο τρόπο **τη συστημική αδυναμία της ίδιας της τοπικής αυτοδιοίκησης στο σχεδιασμό πολιτικών, όχι μόνο κατά την κατάρτιση του στρατηγικού σχεδιασμού και του προγραμματισμού των δράσεων, αλλά και στην εμπλοκή του συνόλου των αυτοδιοικητικών μονάδων (δημοτικές και τοπικές κοινοτήτες) και των οργάνων διοίκησης των υπηρεσιών, του υπηρεσιακού μηχανισμού, των κοινωνικών εταίρων και των πολιτών, καθώς επίσης και των θεσμοθετημένων διαδικασιών κατάρτισης και διαβούλευσης**.

Παρά την πρόβλεψη για τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας μέσω των διαδικασιών διαβούλευσης, το Ε.Π. καταρτίζεται με βάση τις προγραμματικές δηλώσεις των τοπικών αρχών και του περιορισμένου βάρους της εμπλοκής των δημοτικών και τοπικών κοινοτήτων, αγνοώντας τις περισσότερες φορές τις ανάγκες και τις προτεραιότητες της τοπικής κοινωνίας. Η δε εμπλοκή των υπηρεσιακών παραγόντων αντανακλά τη διαμορφωμένη αντίληψη στο εσωτερικό των ΟΤΑ (διοίκηση και υπηρεσίες) «**ότι η κατάρτιση και η υλοποίηση του Ετήσιου Προγράμματος Δράσης και του**

Ετήσιου Προγράμματος και Προϋπολογισμού, αποτελούν αντικείμενο μίας μικρής ομάδας στελεχών και όχι του συνόλου του οργανισμού» (Βάσσου 2012).

Στη συγκρότηση του Ε.Π, τις περισσότερες φορές, φαίνεται να απουσιάζει η εμπλοκή ενός ευρύτερου υπηρεσιακού μηχανισμού. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη μικρή διάχυση της αξίας του προγραμματισμού στις υπηρεσίες και ως εκ τούτου άτομα με γνώσεις και εμπειρία σε θέματα φύλου (με διαφορετικό βαθμό εμπλοκής και ευθύνης) να μην έχουν ενεργή συμμετοχή στη διαδικασία αυτή, ενώ ταυτόχρονα οι προτάσεις τους να «χάνονται στη διαδρομή». Η ανάγκη «ανοίγματος» των διαδικασιών του προγραμματισμού και της καθιέρωσης συμμετοχικών προϋπολογισμών είναι επιτακτική και θα διευκολύνει την ένταξη της οπτικής του φύλου, μιας και η τελευταία συνιστά στρατηγική η οποία πρέπει να ενταχθεί στη συνολικότερη στρατηγική του Δήμου. Με άλλα λόγια, η ένταξη της οπτικής του φύλου θα πρέπει να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του Επιχειρησιακού Προγράμματος, ενώ τα στελέχη της μονάδας για την ισότητα των φύλων, θα πρέπει να συμμετέχουν ως μέλη της ομάδας έργου που είναι υπεύθυνη για την κατάρτιση του Επιχειρησιακού Προγράμματος.

Η πρόκληση που αναδύεται έχει να κάνει με τις διαδικασίες συμμετοχής. Με άλλα λόγια, **θα πρέπει να προβλεφθούν οι ανάλογες διαδικασίες για τη διασφάλιση της ενεργητικής συμμετοχής όλων των εμπλεκόμενων φορέων,** οργάνων, φορέων και ατόμων στην εκπόνηση του σχεδίου δράσης για την ισότητα των φύλων. Επίσης **θα πρέπει τα μέλη της ομάδας έργου** που θα αναλάβουν το σχεδιασμό και την παρακολούθηση του σχεδίου δράσης, **να είναι ενήμερα για τα θέματα ισότητας των φύλων και να ενημερώνονται συστηματικά για τις εξελίξεις στα θέματα φύλου, συμμετέχοντας σε σχετικά προγράμματα επιμόρφωσης ή κατάρτισης**, αλλά και διαχέοντας τη γνώση τους στα άλλα στελέχη του δήμου, καθώς επίσης και σε αιρετούς και αιρετές. Η ευαισθητοποίηση των αιρετών και στελεχών του δήμου, συνιστά μια ανάγκη η οποία μέχρι στιγμής έχει καλυφθεί μερικώς.

Η τέταρτη διάσταση αφορά **την ιδιαιτερότητα του «τοπικού» η οποία αναδρεικνύει διαφορετικά επίπεδα προετοιμασίας και ωριμότητας στο σχεδιασμό των πολιτικών, αλλά και ποικιλομορφία στις παρεμβάσεις, είτε αυτές αφορούν τον τομέα της κοινωνικής πολιτικής, είτε αφορούν την προώθηση της ισότητας των φύλων.** Στοιχείο που πρέπει να ληφθεί υπόψη στο σχεδιασμό πολιτικών που εκπονούνται κεντρικά και η εφαρμογή τους αφορά το τοπικό επίπεδο. Για παράδειγμα, υπάρχουν Δήμοι που δεν έχουν καταρτίσει Επιχειρησιακό Πρόγραμμα και δήμοι που έχουν ήδη εκπονήσει και το υλοποιούν.

Παρά τις δυσκολίες που είχε η «πρωτιά» του εγχειρήματος της ένταξης της οπτικής του φύλου στις τοπικές πολιτικές και ιδιαίτερα στην κοινωνική πολιτική καθώς και της χρονικής συγκυρίας (κρίση και ιδιαίτερες συνθήκες λόγω της εφαρμογής μνημονιακών πολιτικών και στην τοπική αυτοδιοίκηση), η προσπάθεια απέδωσε οφέλη και θετικά παραδείγματα σε ζητήματα φύλου και ισότητας των φύλων στο πλαίσιο της τοπικής διακυβέρνησης, της άσκησης κοινωνικής πολιτικής, του σχεδιασμού πολιτικών και της οργάνωσης και λειτουργίας των υπηρεσιών. Επίσης αναδείχθηκαν πολλά υποσχόμενες πρακτικές που μπορούν να αποτελέσουν την αφετηρία μιας διαδρομής που απαιτεί χρόνο, ανατροπές και αλλαγές ακόμα στις συστημικές αδυναμίες του ιδίου του συστήματος της τοπικής αυτοδιοίκησης, προκειμένου να έχει επιτυχία το εγχείρημα για την ένταξη της οπτικής του φύλου στις πολιτικές των δήμων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ι. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Βουγιούκα Άννα (2012) *Διαμόρφωση πρότασης για την ενσωμάτωση των αποτελεσμάτων της αξιολόγησης της πιλοτικής εφαρμογής στο Εργαλείο της ένταξης της διάστασης του φύλου στις τοπικές πολιτικές, για την άσκηση κοινωνικής πολιτικής,* Γ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ, Μέρος Ι, στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Προγράμματος Progress «ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΟΠΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ-ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΜΕΙΟΝΕΚΤΟΥΣΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ– ΣΕ ΔΗΜΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ» (Gender Mainstreaming in Greek Municipalities Focusing on Socially Disadvantaged Women) – Τμήμα Α, Νοέμβριος 2012, για την ΕΥΕ/ΓΓΙΦ.

Γεωργαντάς Ηλίας (2012) Αυτοδιοίκηση, *Συμμετοχή και Αντιπροσώπευση στο πολιτικό σύστημα: Αρχικές προτάσεις*. Αδημοσίευτο άρθρο.

ΓΓΙΦ (2011*) Οδηγός Εφαρμογής του Πρότυπου Συστήματος Ένταξης της Ισότητας των Φύλων (ΣΕΙΦ) στις Πολιτικές των Δήμων.* Έργο «Δημιουργία Μεθοδολογιών και Εργαλείων Ένταξης Παρακολούθησης και Ελέγχου της Διάστασης της Ισότητας των Φύλων σε όλες τις Δημόσιες Πολιτικές». Ομάδα Εργασίας: Αγορίτσα Χρ., Γκερμότση Β., Θελερίτη Μ., Μοσχοβάκου Ν., Παπαδοπούλου Β.,Σκουλάς Μ. Συντονισμός: Ματίνα Παπαγιαννοπούλου Επιμέλεια: Ευγενία Τζώρτζη, Αθήνα, Οκτώβριος 2011.

Γκερμότση Βικτωρία, Σακελλαρίου Ελένη (2009), *Οδηγός Καλών Πρακτικών Εφαρμογής της Ένταξης της Διάστασης του Φύλου (Gender Mainstreaming) στη δημόσια διοίκηση*. Συντονισμός & επιμέλεια Μ.Χ. Παπαγιαννοπούλου. Εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου: Implementing gender mainstreaming through training in the Greek Public Administration/ Progress (2007 -2013), Γενική Γραμματεία Ισότητας. Αθήνα: ΚΕΘΙ

Ευρωπαϊκές Κοινότητες (2008) *Εγχειρίδιο για την ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου στις πολιτικές απασχόλησης, κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής προστασίας*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

Θελερίτη Μαρία (2008) (επιμ.) *Η άσκηση κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο. Προτάσεις για τη διαμόρφωση ενός νέου μοντέλου*. Κ.Π. EQUAL Α.Σ. ΣΥΓΚΛΙΣΕΙΣ. Έκδοση Αναπτυξιακή Τρικάλων - ΚΕΝΑΚΑΠ ΑΕ. Αθήνα: ΚΕΔΚΕ, ΕΕΤΑΑ, ΓΝΩΣΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ, Σεπτέμβριος 2008.

Κοντιάδης Ξ., Τσέκος Θ., (2008), *Η αναδιάρθρωση της κοινωνικής διοίκησης σε τοπικό επίπεδο*, Αθήνα: Παπαζήσης.

Κυριακίδου Μαρία (2006), *Η πολιτικοποίηση της ψυχής: Έμφυλες προσεγγίσεις της τοπικής δημοκρατίας*, Αθήνα: Μεταίχμιο.

Μάρη Ειρήνη, Μπίρμπας Δημήτρης, (2011) «Οδηγός Εφαρμογής της Ευρωπαϊκή Χάρτας για την Ισότητα των Φύλων στις Τοπικές Κοινωνίες.» ΥΠΕΣ, ΕΥΕ/ΓΓΙΦ ΕΡΓΟ: «ΕΝΘΑΡΡΥΝΣΗ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΕ ΘΕΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΡΟΣΩΠΗΣΗΣ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ» ΥΠΟΕΡΓΟ 1: «Οριζόντιες Δράσεις Υποστήριξης για την ενίσχυση της συμμετοχής των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων της Τοπικής και Περιφερειακής Αυτοδιοίκησης» Τελικός Δικαιούχος Πληροφόρηση-Επιμόρφωση-Τοπική Ανάπτυξη (ΠΕΤΑ), Αθήνα, Οκτώβριος 2011.

Συμβούλιο των Δήμων και Περιφερειών της Ευρώπης/ Council of European Municipalities and Regions CEMR (2006), *Ευρωπαϊκός Χάρτης για την Ισότητα των Φύλων στις Τοπικές Κοινωνίες*. Αυστρία, Innsbruck, Μάιος 2006

Derbyshire Helen (2002), «Gender Manual: A Practical Guide for Development Policy Makers and Practitioners Social Development Division.» Department for International Development (DFID) April 2002.

European Institute for Gender Equality (2011) Good Practices in Gender Mainstreaming. Towards Effective Gender Training Mainstreaming Gender into the Policies and the Programmes of the Institutions of European Union and EU Member States. Vilnius Lithuania 2011.

UN-HABITAT (2008) «Gender mainstreaming in local authorities. Best practices.» UNON/ Publishing Services Section, Nairobi GPO KENYA.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΣΤΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΡΙΕΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ, ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΠΙΛΟΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Σκουλάς Μάνος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι πολιτικές ένταξης φύλου χρειάζονται ιδιαίτερη προσοχή όταν αφορούν σε κοινωνικά μειονεκτούσες γυναίκες όπως είναι οι Γυναίκες Μετανάστριες. Τότε ουσιαστικά μιλάμε για πολιτικές που καλούνται να λειτουργήσουν όχι μόνο γενικά προς όφελος των κοινωνικά αδύναμων και ευπαθών ομάδων αλλά ειδικά επ' ωφελεία συγκεκριμένων πληθυσμιακών ομάδων οι οποίες βιώνουν τον ρατσισμό και την ξενοφοβία, στερεότυπες αντιλήψεις-στάσεις και προκαταλήψεις. Καθώς η ένταξη των μεταναστών δεν αποτελεί αυτοματοποιημένη διαδικασία και δεν υπάρχει ένα κοινό μοντέλο το οποίο να εφαρμόζεται στις πολιτικές ένταξης, τότε γίνεται αντιληπτό ότι οι τοπικές πολιτικές ένταξης μπορούν– αν σχεδιαστούν και υλοποιηθούν σωστά-να λειτουργήσουν καινοτομικά και να αποτελέσουν πρότυπο για ευρύτερες πολιτικές εκτός τοπικού επιπέδου.

Οι όποιες πολιτικές ένταξης της διάστασης του φύλου που αφορούν στις Γυναίκες Μετανάστριες θα πρέπει να έχουν διττό στόχο: Αφενός την καταπολέμηση φαινομένων κοινωνικής απομόνωσης και περιθωριοποίησης και αφετέρου την δυνατότητα ουσιαστικής ένταξής τους στον κοινωνικό ιστό προάγοντας έτσι την κοινωνική πολυπολιτισμικότητα, την κοινωνική συνοχή αλλά και τον δημοκρατικό πλουραλισμό. Ένα ακόμη στοιχείο το οποίο κάνει επιβεβλημένη την ανάπτυξη τοπικών πολιτικών που θα ενσωματώνουν την διάσταση του φύλου, και θα καταπολεμούν φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού και διαιώνισης στερεοτύπων είναι και η «οικονομική κρίση» η οποία λόγω των επιπτώσεων της, απειλεί την συνοχή του κοινωνικού ιστού, ευνοεί φαινόμενα περιθωριοποίησης και καλλιεργεί την εύκολη στοχοποίηση κοινωνικών ομάδων.

Αποτελεί κοινή παραδοχή ότι η ένταξη των μεταναστών έχει μια ισχυρή τοπική διάσταση. Αν και οι εφαρμογές της μεταναστευτικής πολιτικής αντιμετωπίζονται σε εθνικό επίπεδο, οι μετανάστες δημιουργούν τοπικές κοινότητες και χρειάζονται τη στήριξη τοπικών παραγόντων. Η εμπλοκή της τοπικής αυτοδιοίκησης στη διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου είναι, εξάλλου, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, ευρέως διαδεδομένη σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και προωθείται από τους θεσμούς και τα όργανα της. Τις τελευταίες δεκαετίες η Τοπική Αυτοδιοίκηση και τα νομικά πρόσωπα που την αποτελούν έχουν περάσει από διαδοχικές μεταρρυθμίσεις ως προς το εύρος των αρμοδιοτήτων τους είτε ως προς την έκτασή τους, δημιουργώντας και αντίστοιχες αντι-

δράσεις στις κοινωνικές ομάδες συμφερόντων, στις οποίες απευθύνονται οι αλλαγές. Αυτό εξηγείται διότι η τοπική αυτοδιοίκηση είναι ένας κατεξοχής πολιτικός θεσμός, με συμμετοχή των αιρετών και των πολιτών. Όταν γίνεται λόγος, για τον ουσιαστικό δημοκρατικό ρόλο της αυτοδιοίκησης εννοούμε ότι στην άσκηση των αρμοδιοτήτων της πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, το δημόσιο συμφέρον, το περιβάλλον και ο πολιτισμός. Κυρίως όμως να σέβεται τον πολίτη χωρίς να μεταφέρει σε τοπικό επίπεδο τις παθογένειες του κεντρικού κράτος. Για τον λόγο αυτό ως πρώτο και σημαντικό βήμα κρίνεται ο πολιτικός ρόλος των Δήμων και ιδιαίτερα το στοιχείο της λήψης αποφάσεων για την χάραξη πολιτικών σε τοπικό επίπεδο, οι οποίες να στοχεύουν στην στήριξη των ευπαθών κοινωνικών ομάδων, με στρατηγικά στοχευμένες δράσεις ένταξης και κοινωνικής ενσωμάτωσης για την ενίσχυση του κοινωνικού ιστού των τοπικών κοινωνιών. Καθώς το ίδιο το κράτος, στην παρούσα δύσκολη οικονομική συγκυρία διανύει μία εκ βάθρων αναθεώρηση του ρόλου των λειτουργιών και της δομής του, η αυτοδιοίκηση δεν θα μπορούσε να αποτελεί εξαίρεση. Άλλωστε αποτελεί κοινή παραδοχή σε όλες τις Ευρωπαϊκές χώρες ότι οι αυτοδιοικητικές αρχές συνιστούν ένα κρίσιμο παράγοντα στη διαμόρφωση και υλοποίηση των μεταναστευτικών πολιτικών, παρόλο που αυτές αποφασίζονται κυρίως σε εθνικό επίπεδο. Στις μέρες μας εμφανίζονται νέοι κίνδυνοι, ως απόρροια της οικονομικής κρίσης, επεκτείνονται τα φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού και αμφισβητείται η επάρκεια των κεντρικών δομών, κοινωνικής προστασίας και ανάπτυξης. Υπό το πρίσμα αυτό, η ένταξη της διάστασης του φύλου στις τοπικές δημόσιες πολιτικές για τις Γυναίκες Μετανάστριες αποκτά μία νέα, πιο ουσιαστική διάσταση καθώς «διαπλέκει» το τοπικό πεδίο χάραξης πολιτικής με την Ισότητα των Φύλων ενώ προσθέτει μία ακόμη πιο ισχυρή παράμετρο, αυτή της ενδυνάμωσης της Γυναίκας Μετανάστριας στο πλαίσιο των αρχών της κοινωνικής ένταξης και ενσωμάτωσης, αλλά και της ενίσχυσης των τοπικών κοινωνιών.

Το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο Νόμος 3852/ 2010 για τη «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης» αναδεικνύει την τοπική αυτοδιοίκηση ως το φορέα άσκησης κοινωνικής πολιτικής, προκειμένου να υπάρξει μεγαλύτερη αποκέντρωση των υπηρεσιών, καθώς οι δήμοι διαθέτουν ευελιξία στη διαχείριση θεμάτων και οι παρεχόμενες υπηρεσίες τους μπορούν να καλύψουν πιο αποτελεσματικά τις ανάγκες των πολιτών τους. Η διοικητική αυτή εξέλιξη επιφέρει αλλαγές στην οργάνωση και στις αρμοδιότητες αναφορικά με την άσκηση κοινωνικής πολιτικής από την τοπική αυτοδιοίκηση και θέτει τα θεμέλια για την αναδιοργάνωσή της. Η χάραξη νέων πολιτικών αποτελεί αναγκαιότητα για την εύρυθμη λειτουργία της τοπικής αυτοδιοίκησης και παράλληλα ένα σημαντικό βήμα, για την καλύτερη αντιμετώπιση των θεμάτων της τοπικής κοινωνίας.

Στα πλαίσια του ευρωπαϊκού προγράμματος PROGRESS, η επιλογή της μεθοδολογίας των Δέκα (10) Βημάτων για την Ένταξης της Οπτικής του Φύλου, με ομάδα στόχου τις Γυναίκες Μετανάστριες, εμπλουτισμένη και προσαρμοσμένη στις τοπικές συνθήκες αποτελεί καινοτομία για τη χάραξη κοινωνικής πολιτικής. Βασίζεται σε σύγχρονες αντιλήψεις που οφείλουν να χαρακτηρίζουν τις τοπικές πολιτικές. Η υπογραφή της Ευρωπαϊκής Χάρτας για την Ισότητα των Φύλων στις Τοπικές Κοινωνίες, η δημιουργία των Συμβουλίων Ένταξης Μεταναστών αποτελούν την ουσιαστική δέσμευση της τοπικής αυτοδιοίκησης, σε ολόκληρο το φάσμα των αρμοδιοτήτων της, προκειμένου να λαμβάνει όλα τα μέτρα για την καταπολέμηση των επιπτώσεων των πολλαπλών διακρίσεων και των κοινωνικών στερεοτύπων.

Για την πιλοτική εφαρμογή της μεθοδολογίας της «Ένταξης της Οπτικής του Φύλου» στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού προγράμματος PROGRESS, με ομάδα στόχο τις «Γυναίκες Μετανάστριες» επιλέχθηκαν ο **Δήμος Κορυδαλλου** και ο **Δήμος Πατρέων**. Από το **Δήμο Κορυδαλλού** συμμετείχε

ως υπεύθυνος του Δήμου ο *Ανδρέας Αλεξόπουλος*, επιστημονικός συνεργάτης του δήμου και καθηγητής στα ΤΕΙ Καλαμάτας, ενώ από το **Δήμο Πατρέων**, η *Ελένη Παυλή* και η *Μαρία Γκολφινοπούλου*, υπεύθυνες για θέματα Ισότητας Φύλων και Μεταναστευτικής Πολιτικής, που εργάζονται στην Αντιδημαρχία Εθελοντισμού, Ισότητας Φύλων, ΜΗ.ΚΥ.Ο, Ένταξης Μεταναστών και Εξυπηρέτησης του Πολίτη. Η συμβολή τους ήταν πολύτιμη και η συνεργασία μαζί τους άψογη σε όλο το διάστημα της πιλοτικής εφαρμογής του έργου. Χωρίς την συνεισφορά τους αλλά και την υποδειγματική τους εργασία, ο οδηγός θα παρέμενε απλά ένα «θεωρητικό κεφάλαιο» για τις Γυναίκες Μετανάστριες και δεν θα αποκτούσε πραγματική υπόσταση. Ενα μεγάλο ευχαριστώ για την συνεργασία τους είναι το ελάχιστο που μπορώ να απευθύνω μέσα από το κείμενο του οδηγού αυτού.

Στα υποκεφάλαια που ακολουθούν γίνεται αναλυτική περιγραφή της μεθοδολογίας των δέκα (10) βημάτων για την Ένταξη της Οπτικής του Φύλου, στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής και καταγράφονται τα συμπεράσματα, οι διαπιστώσεις και οι προτάσεις που προέκυψαν από τη συνολικότερη διαδικασία. Επίσης, τονίζονται προβλήματα που πιθανώς θα αντιμετωπιστούν και αναδεικνύονται οι καλές πρακτικές.

1. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ & ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΠΙΛΟΤΙΚΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

1.1. Οργάνωση και Προετοιμασία

Για την ένταξη της διάστασης του φύλου στις τοπικές πολιτικές απαιτείται σωστή οργάνωση και κατάλληλη προετοιμασία. Και οι δύο όροι συνθέτουν το πλαίσιο μέσα από το οποίο ξεκινά η διαδικασία αλλά και η κατανόηση του τρόπου λειτουργίας του Δήμου σε ζητήματα που αφορούν «ευαίσθητες κοινωνικά ομάδες» όπως οι Γυναίκες Μετανάστριες. Ένα πολύ σημαντικό στοιχείο στο σημείο αυτό αφορά στο ποιός παίρνει τις αποφάσεις όσον αφορά την ομάδα στόχο και με ποιό κριτήριο. Ο πολιτικός ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης σε ζητήματα ένταξης και κοινωνικής ενσωμάτωσης τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και στο πλαίσιο της ΕΕ είναι ιδιαίτερα σημαντικός και θεωρείται ότι διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην εξάλειψη των ανισοτήτων, των διακρίσεων και στη δημιουργία ενισχυμένων τοπικών κοινωνιών. Αναδεικνύεται έτσι ο ρόλος του Δήμου ως πεδίο λήψης αποφάσεων στο κομμάτι της κοινωνικής πολιτικής, αρχής γενομένης από τους Δημάρχους, τους Αντιδημάρχους, το Δημοτικό Συμβούλιο αλλά και τους επικεφαλής των Υπηρεσιών των Δήμων στην βάση του οργανογράμματος το οποίο υπάρχει αλλά και στην βάση του επιχειρησιακού του σχεδιασμού. Ενα δεύτερο στοιχείο το οποίο εκπορεύεται από την πολιτική βούληση του Δήμου μέσω των αιρετών οργάνων και του Δημοτικού Συμβουλίου είναι η αποτύπωση της προετοιμασίας και της οργάνωσης για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση των πολιτικών που αφορούν τις γυναίκες μετανάστριες.

Η καταγραφή της οργάνωσης στο εσωτερικό του Δήμου **συνιστά έναν «οδικό χάρτη» ο οποίος αποτυπώνει περιεκτικά την «πολιτική» βούληση του Δήμου σχετικά με το ποιοί (σε επίπεδο αιρετών και στελεχών) και το πως (ανά τομέα ευθύνης) εμπλέκονται στην υλοποίηση της διαδικασίας για την ένταξη της διάστασης του φύλου στις πολιτικές για τους μετανάστες τις οποίες σχεδιάζουν και υλοποιούν**. Είναι πολύ σημαντικό να επισημανθεί ότι όταν από τους Δήμους χαράσσονται και υλοποιούνται πολιτικές που αφορούν τους μετανάστες ως συνέπεια της πολιτικής βούλησης όπως εκφράζεται από τους αιρετούς/εκλεγμένους Δημάρχους και τα Δημοτικά Συμβούλια, τότε η ένταξη της διάστασης του φύλου ακολουθεί ως φυσική συνέπεια των πολιτικών αυτών **καθώς πλέον οι πολιτικές εξειδικεύονται προκειμένου να λάβουν υπόψη τους**

την έμφυλη θεώρηση. Ενισχυτικό της προσπάθειας ένταξης της οπτικής του φύλου στις μεταναστευτικές πολιτικές του Δήμου, είναι όταν η ίδια η Ισότητα των Φύλων αποτελεί επίσης στρατηγική προτεραιότητα και έναν από τους κύριους στόχους του επιχειρησιακού σχεδιασμού και της λειτουργίας του Δήμου.

Πολλές φορές επίσης ένα καλό σημείο αφετηρίας της προετοιμασίας και της οργάνωσης **για την ένταξη της οπτικής του φύλου στις μεταναστευτικές πολιτικές είναι όταν ο ίδιος ο Δήμος σχεδιάζει και υλοποιεί δράσεις οι οποίες είναι στο σύνολο τους ανοικτές, χωρίς αποκλεισμούς και ανεξαιρέτως για όλους τους πολίτες της πόλης**. Ωστόσο πολλές φορές η δήλωση αυτή δεν είναι αρκετή αλλά πρέπει να τεκμηριώνεται τόσο από την υλοποίηση πολιτικών που προωθούν στοχευμένες δράσεις οι οποίες κατά κύριο λόγο απευθύνονται σε άτομα ευπαθών πληθυσμιακών ομάδων (δράσεις κοινωνικού χαρακτήρα, αντιμετώπισης φτώχειας κ.λ.π.) όσο και δράσεων που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως περισσότερο συμβατικού χαρακτήρα με θετικές επιπτώσεις στην Ισότητα των Φύλων (Βρεφικοί- Παιδικοί Σταθμοί, Βοήθεια στο σπίτι, κ.λ.π). Στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής τόσο ο Δήμος Πατρέων όσο και ο Δήμος Κορυδαλλού αποτύπωσαν ικανοποιητικά τη διαδρομή για την προετοιμασία και οργάνωση της ένταξης της οπτικής του φύλου στις πολιτικές μετανάστευσης οι οποίες σχεδιάζονται και υλοποιούνται. Για τον Δήμο Πατρέων άμεσα εμπλεκόμενη είναι η Αντιδημαρχία Εθελοντισμού. Ο ρόλος της Αντιδημαρχίας αναδεικνύεται «**κομβικός**» καθώς συνιστά το στρατηγικό σημείο αναφοράς μεταξύ των αιρετών του Δήμου (Δήμαρχος και Δημοτικό Συμβούλιο) οι οποίοι τελικά αποφασίζουν για την ένταξη της διάστασης του φύλου σε ανώτατο πολιτικό επίπεδο (συλλογικό όργανο), αλλά και των τομέων του Δήμου που άπτονται των αρμοδιοτήτων της Αντιδημαρχίας Εθελοντισμού καθώς και των Διευθύνσεων του Δήμου οι οποίες ασχολούνται με θέματα Κοινωνικής Πολιτικής και Προγραμματισμού. Επιπλέον εκτός της Αντιδημαρχίας εμπλέκονται ακόμη οι ακόλουθοι φορείς και ομάδες: Η Δημοτική Επιτροπή Ισότητας των Φύλων, η Διεύθυνση Κοινωνικής Πολιτικής, η Διεύθυνση Προγραμματισμού καθώς και το Συμβούλιο Ένταξης Μεταναστών του Δήμου (Σ.Ε.Μ). ενώ λόγω της μακρόχρονης ενασχόλησης της Αντιδημαρχίας Εθελοντισμού με θέματα Μετανάστευσης, αξιοποιήθηκε η υπάρχουσα δικτύωση που έχει αναπτυχθεί τόσο εντός του Δήμου Πατρέων (υπηρεσιών & οργανισμών του) όσο και εκτός με συναφείς τοπικούς φορείς, Μ.Κ.Ο καθώς και Ομάδες Εθελοντών. Αντίστοιχα ο Δήμος Κορυδαλλού ακολουθεί την εξής διαδρομή: Αντιδήμαρχος κοινωνικών υπηρεσιών, η προϊσταμένη της διεύθυνσης Κοινωνικών Υπηρεσιών- Παιδείας- Δια βίου μάθησης και η προϊσταμένη του Τμήματος Κοινωνικής Αλληλεγγύης – Πρόνοιας και Κοινωνικής Προστασίας.

1.2. Καθορισμός του οράματος και της στρατηγικής

Α. Ατζέντα για την δημιουργία φύλου

Πρωταρχικός στόχος και θεμέλιο της στρατηγικής για τη δημιουργία ατζέντας φύλου σε κάθε Δήμο παραμένει η ανάπτυξη της «**ικανότητάς**» του ως πολιτική και διοικητική δομή για την ισότιμη πρόσβαση ανδρών και γυναικών στον επιχειρησιακό του σχεδιασμό, την κοινωνική του πολιτική και τον προγραμματισμό των δράσεων του, με ιδαίτερη στόχευση στις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες τόσο προς όφελος της ομάδας στόχου (γυναίκες μετανάστριες) όσο και των γυναικών ευρύτερα. **Οραμά του** πρέπει να είναι η χωρίς αποκλεισμούς κοινωνική ενίσχυση όλων των πολιτών τόσο στην βάση του φύλου όσο και στην βάση των «ιδιαίτερων χαρακτηριστικών» τα οποία μπορεί ή «απειλούν» να θέσουν συγκεκριμένες ομάδες ανθρώπων στο «περιθώριο» της κοινωνίας όπως για παράδειγμα οι γυναίκες μετανάστριες.

Η παράμετρος η οποία λαμβάνεται υπόψη στην υπό διαμόρφωση προσέγγιση για την ένταξη της διάστασης του φύλου στις τοπικές πολιτικές των Δήμων που αφορούν στις μεταναστευτικές του πολιτικές, αφορά στην ιδιαιτερότητα της ειδικής πληθυσμιακής ομάδας των μεταναστών-υπηκόων τρίτων χωρών, η οποία γενικά αντιμετωπίζει σημαντικές δυσκολίες και για την οποία έχει διαπιστωθεί ότι για διαφορετικούς λόγους παρατηρείται δυσκολία πρόσβασης από τις υπηρεσίες των Δήμων. Για τον λόγο αυτό η ανάγκη υποστήριξης και ενίσχυσης αυτών των ομάδων είναι ιδιαίτερα σημαντική. Οι γυναίκες μετανάστριες μπορεί να θεωρηθεί ότι αντιμετωπίζουν ακόμα περισσότερα προβλήματα που επιδεινώνουν σημαντικά την ποιότητα ζωής τους καθώς καλούνται να αντιμετωπίσουν μια σειρά σημαντικών ζητημάτων τα οποία πέρα από την επιβάρυνση που τους προκαλούν οι ευθύνες τους εντός της οικογένειας (μητέρα, εργαζόμενη κλπ) σχετίζονται με τη ίδια την ένταξη τους στον τόπο υποδοχής (γλώσσα, απασχόληση, στέγαση, συμπεριφορές κλπ). Αν συμπεριληφθεί στην διαπίστωση αυτή ότι πολλές από αυτές τις γυναίκες μετανάστριες, αντιμετωπίζουν ακόμα περισσότερες αυξημένες δυσκολίες (όπως οικογενειακή βία, θύματα trafficking κ.λ.π.) γίνεται κατανοητή η σημασία της υποστήριξης τους μέσω της πρόσβασης στις κοινωνικές και όχι μόνο, υπηρεσίες του Δήμου.

Β. Στόχοι

Η διατύπωση της στρατηγικής προυποθέτει σαφή στόχευση για την υλοποίησή της. Κατά συνέπεια πρώτος στόχος της στρατηγικής θα πρέπει να είναι η ένταξη/ενσωμάτωση των Γυναικών Μεταναστριών στην τοπική κοινωνία. Για τον λόγο αυτό είναι απαραίτητη η διακριτότητα του φύλου στο κύριο σώμα των μεταναστών του Δήμου και ο σχεδιασμός εξειδικευμένων δράσεων στο πλαίσιο της Ισότητας των Φύλων που να περιλαμβάνουν τις Γυναίκες Μετανάστριες. Σημαντική κρίνεται η ενημέρωση και πληροφόρηση των Γυναικών Μεταναστριών για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους στο πλαίσιο λειτουργίας των δομών του Δήμου, της λειτουργίας του ως Οργανισμού αλλά και ως ευρύτερου «περιβάλλοντος» (πολιτικού, κοινωνικού, οικονομικού) στο οποίο εντάσσεται και λειτουργεί. Στο πλαίσιο αυτό ως επιμέρους στόχοι μπορούν να οριστούν οι ακόλουθοι:

- Η ισότιμη πρόσβαση σε όλες τις κοινωνικές δομές και υπηρεσίες του Δήμου.
- Η υποστήριξη και η διευκόλυνση της συμμετοχής των νομίμων γυναικών μεταναστριών στα κέντρα λήψης αποφάσεων, δίκτυα και δομές. Σημαντικός είναι ο ρόλος των ΣΕΜ τα οποία προβλέπονται από τον Καλλικράτη.
- Η ενίσχυση της διοικητικής ικανότητας του Δήμου και η ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού του (επιμόρφωση, κατάρτιση) σε ζητήματα κοινωνικού αποκλεισμού και διακρίσεων.
- Η δημιουργία τοπικών διαρθρώσεων ένταξης στο πλαίσιο της χαρτογράφησης των αναγκών της ομάδας στόχου και την αποτύπωση της υφιστάμενης κατάσταση.
- Η συστηματική υποστήριξη της στρατηγικής με χρηματοδοτικά εργαλεία (ΕΤΕ, ΕΣΠΑ, πόροι του Δήμου).
- Η εξειδίκευση της στρατηγικής ανά τομέα/πεδίο δράσης, προκειμένου να υπάρξει διακριτότητα της ενίσχυσης των ευπαθών κοινωνικά ομάδων/μεταναστριών σε όλα τα επίπεδα της τοπικής δημόσιας πολιτικής.
- Η εμπλοκή της ίδιας της ομάδας στόχου, σε θέματα που τις αφορούν αλλά και με σκοπό την ανατροφοδότηση του Δήμου για τα ζητήματα που τις απασχολούν.

Παράδειγμα διατύπωσης στρατηγικής και στοχοθέτησης για την δημιουργία ατζέντας φύλου στις πολιτικές των Δήμων για την μετανάστευση είναι ο Δήμος Κορυδαλλού. Βασικός σκοπός του Δήμου Κορυδαλλού είναι **η αύξηση της προσβασιμότητας όλων των πολιτών-αλλοδαπών**

υπηκόων τρίτων χωρών, στις υπηρεσίες που παρέχει ο Δήμος με έμφαση στις κοινωνικές ευπαθείς ομάδες, ιδιαίτερα δε στις μετανάστριες που διαμένουν εντός των διοικητικών του ορίων.
Στο πλαίσιο του γενικότερου αυτού σκοπού οι επιμέρους στόχοι είναι:

- Η αναγνώριση της υφιστάμενης κατάστασης της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας με τεκμηρίωση αξιόπιστων ποσοτικών αλλά και ποιοτικών στοιχείων.
- Η καταγραφή των δυνατοτήτων που προσδίδει το θεσμικό πλαίσιο σε τοπικό, εθνικό και ευρωπαικό επίπεδο.
- Η ανάδειξη και η αξιοποίηση καλών πρακτικών αναφορικά με τις γυναίκες μετανάστριες τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο.
- Η αξιοποίηση των υφιστάμενων δικτύων και η δημιουργία νέων για την ενεργοποίηση και πληροφόρηση των μεταναστριών.
- Η ευαισθητοποίηση της δημοτικής αρχής, των υπηρεσιών της και των στελεχών του Δήμου.
- Η ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας
- Ο συντονισμός και η διασύνδεση όλων των σχετικών δομών που διαθέτει ήδη ο Δήμος όπως το Γραφείο Ισότητας και το Συμβούλιο Ένταξης Μεταναστών (ΣΕΜ) προς όφελος της ομάδας στόχου.

1.3. Περιγραφή και αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης.

Η περιγραφή της υφιστάμενης κατάστασης είναι απαραίτητη για να εκτιμηθεί ο βαθμός στον οποίο οι ευπαθείς κοινωνικά ομάδες, θεωρούνται ότι είναι ενταγμένες στον Δήμο ή αν παρατηρούνται φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού και ξενοφοβίας. Επίσης είναι απαραίτητη προκειμένου να ιεραρχηθούν και να αξιολογηθούν οι τομείς που χρήζουν άμεσης παρέμβασης. Κατά πόσον δηλαδή οι Γυναίκες Μετανάστριες και οι ανάγκες τους, έχουν ληφθεί υπόψη στη χάραξη των πολιτικών που ο Δήμος σχεδιάζει και υλοποιεί και κατά πόσο έχουν επίσης συμπεριληφθεί στον επιχειρησιακό σχεδιασμό του ακόμη και στην βάση του γενικότερου σχεδιασμού του Δήμου για ειδικές πληθυσμιακές ομάδες. Για να χαρτογραφηθεί επακριβώς η κατάσταση, όπως αυτή επικρατεί στον Δήμο, θα πρέπει σαφώς να οριοθετηθεί το πλαίσιο μέσα στο οποίο η διάσταση του φύλου γίνεται αντιληπτή τόσο στο εσωτερικό του Δήμου, όσο και αναφορικά με την ομάδα στόχο και τις τοπικές πολιτικές οι οποίες αφορούν την συγκεκριμένη ομάδα.

Α. Εσωτερικό του Δήμου

Η χαρτογράφηση της υφιστάμενης κατάστασης σε θέματα φύλου στο εσωτερικό του Δήμου, αφορά στο οργανόγραμμά του, στις δομές του και στις διευθύνσεις του. Και μεταφράζεται σε ποσοστά συμμετοχής Μεταναστριών στα όργανα που προβλέπονται για τις μετανάστριες και η απεικόνιση των αντίστοιχων υπηρεσιών. Για τις γυναίκες μετανάστριες είναι σημαντικό να γίνει ειδικότερη αναφορά σε δύο θεσμοθέτημένα όργανα του Δήμου, **δηλαδή του Γραφείου Ισότητας και του ΣΕΜ**. Η ενεργοποίηση και λειτουργία **του Γραφείου Ισότητας αλλά και του Συμβουλίου Ένταξης Μεταναστών (ΣΕΜ)** όπως προβλέπεται από το Νόμο 3838/2010-Καλλικράτης, βοηθάει στο να γίνει αντιληπτό κατά πόσο η Ισότητα των Φύλων και η ομάδα στόχος καλύπτονται από τα δύο αυτά θεσμοθετημένα όργανα. Στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής του έργου οι Δ.ημοι Κορυδαλλού και Πατρέων αποτύπωσαν την οργάνωση και τον τρόπο λειτουργίας του Γραφείου Ισότητας των Φύλων αλλά και του ΣΕΜ.

Έτσι στον Δήμο Κορυδαλλού:

Το Γραφείο Ισότητας των Φύλων λειτουργεί ενταγμένο στη Διεύθυνση Κοινωνικών Υπηρεσιών και Παιδείας στο Τμήμα Κοινωνικής Αλληλεγγύης – Πρόνοιας και Κοινωνικής Προστασίας. **Το Γραφείο Ισότητας** σχεδιάζει, εισηγείται και μεριμνά για την εφαρμογή προγραμμάτων και μέτρων που στοχεύουν στην ισότητα των δύο φύλων Στο πλαίσιο αυτό μεριμνά για:

1) Τη λήψη μέτρων για την πρόληψη και καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και των παιδιών.
2) Την ανάπτυξη δράσεων για την καταπολέμηση των κοινωνικών στερεότυπων με βάση το φύλο.
3) Την ανάπτυξη ειδικών προγραμμάτων για ευπαθείς ομάδες γυναικών.
4) Την ανάπτυξη δράσεων για την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην απασχόληση.
5) Τη λήψη μέτρων για την εναρμόνιση επαγγελματικών και οικογενειακών υποχρεώσεων.

Όπως ορίζεται από τον Καλλικράτη, βασικός στόχος των ΣΕΜ, είναι η **αύξηση της συμμετοχής των αλλοδαπών στην τοπική δημόσια ζωή**. Τα ΣΕΜ, εμπλουτίζουν και συμμετέχουν στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων του Δήμου, και αποτελούν πολύτιμο εργαλείο για την συμμετοχή, την αντιπροσώπευση και την υπεράσπιση των συμφερόντων όλων των αλλοδαπών κατοίκων, σε τοπικό επίπεδο. Υπάρχει πλούσια διεθνής εμπειρία από τη λειτουργία συμβουλίων ένταξης μεταναστών σε Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Στο πλαίσιο αυτό η συμμετοχή των γυναικών στο κατεξοχήν γνωμοδοτικό-συμβουλευτικό όργανο του Δήμου είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς συμβάλλει στον σχεδιασμό και την υλοποίηση πολιτικών για τους μετανάστες στις οποίες περιλαμβάνεται και είναι ορατή η διάσταση του φύλου.

Αντίστοιχα στο Δήμο Πατρέων:

Το ΣΕΜ του Δήμου Πατρέων χαρακτηρίζεται από μία συνεχή δραστηριότητα αναφορικά με τους μετανάστες. Συστάθηκε λειτουργεί συνεχώς βάσει του νόμου και η 1η συνεδρίαση του έγινε στις 6 Ιουνίου 2011. Εκτοτε και μέσω αυτού γίνονται πολλές δράσεις οι οποίες αφορούν το κομμάτι των μεταναστών (συμπεριλαμβανομένων και των γυναικών μεταναστριών), σε θέματα κοινωνικής ένταξης και στήριξης της ομάδας αυτής. Τέτοιες δράσεις είναι οι εξής: 1) Παροχή Κοινωνικής Πρόνοιας: Συνέχεια σίτισης και ένδυσης μεταναστών βάση του καταγεγραμμένου πληθυσμού τους, οι οποίοι δεν έχουν καμμία οικονομική δυνατότητα. Λειτουργία δομών όπως της Ιματιοθήκης, του Δημοτικού Ιατρείου και Φαρμακείου,Γραφείου Προσέλευσης Μεταναστών για πληροφόρηση τους και κατάθεση αιτημάτων τους. 2) Για την Ένταξη Μεταναστών: Ανάπτυξη των σχέσεων με τους Συλλόγους Μεταναστών που βρίσκονται στην Πάτρα. Παράδοση μαθημάτων Ελληνικής και Αγγλικής Γλώσσας σε συνεργασία με Μ.Κ.Ο. Συμβουλευτική και ψυχοκοινωνική στήριξη μεταναστών σε συνεργασία με Μ.Κ.Ο. Ενίσχυση δικτύου Δήμου Πατρέων με διεθνείς οργανισμούς. Διακρατικές ημερίδες, πολιτισμικές και επιστημονικές εκδηλώσεις σε συνεργασία με Φορείς και ΜΚΟ άλλων Ευρωπαϊκών χωρών. Ενίσχυση δεσμών συλλόγων μεταναστών με τοπικούς φορείς και τοπική κοινωνία. Οργάνωση διαλόγου μεταξύ των αλλοδαπών γονέων μαθητών, των δασκάλων και των υπευθύνων στα σχολικά συγκροτήματα. Διανομή ενημερωτικών οδηγών: Α) για τα εργασιακά και νομικά δικαιώματα στα αγγλικά ή στις γλώσσες των αλλοδαπών του δήμου Β) για τα έγγραφα διαμονής των τελευταίων Νόμων,Εγκυκλίων και απαιτούμενων δικαιολογητικών στα αγγλικά Γ) για τους συλλόγους μεταναστών στα όρια του Δήμου στα Αγγλικά Δ) για τα δημοτικά ιατρεία και τους βρεφονηπιακούς σταθμούς φύλαξης παιδιών του Δήμου, στα αγγλικά. Ενημερωτικές εκδηλώσεις για νομιμοποίηση (πληροφορίες, διαδικασίες απόκτησης νόμιμων εγγράφων διαμονής). Σεμινάρια για την απόκτηση υπηκοότητας. Οργάνωση ημερίδων και συνεδρίων για τη μετανάστευση

στο Δήμο. Οργάνωση ημερίδων για την προβολή της κατάστασης στη χώρα προέλευσης των μεταναστευτικών ομάδων του Δήμου. Οργάνωση διαπολιτισμικών Φεστιβάλ – Εκθέσεων στο Δήμο.

Β. Η Ομάδα Στόχος

Για τις Γυναίκες Μετανάστριες είναι πολύ σημαντικό να ωφελούνται από τις κοινωνικές πολιτικές των Δήμων αλλά και από τις πολιτικές που αφορούν στην ένταξη των μεταναστών όπως αναπτύσσονται είτε στο πλαίσιο της μεταναστευτικής πολιτικής σε εθνικό και Ευρωπαϊϊκό επίπεδο είτε σε τοπικό επίπεδο. Οι Δήμοι στο σύνολό τους πραγματοποιούν κοινωνικές δράσεις και ασχολούνται με την ενίσχυση των ευπαθών κοινωνικών ομάδων. Ωστόσο είναι πολύ σημαντικό οι δράσεις οι οποίες σχεδιάζονται και υλοποιούνται στο πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής που ασκούν οι Δήμοι, να συμπεριλαμβάνουν την διάσταση του φύλου ενώ οι κοινωνικές παρεμβάσεις πρέπει να είναι και μακρόχρονες και να έχουν σαφή στόχευση όταν σχεδιάζονται και υλοποιούνται και κυρίως να εδράζονται σε δύο κύριους άξονες. Ο πρώτος αφορά στην ένταξη των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής και ο δεύτερος στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας σε θέματα μεταναστών για την καταπολέμηση στερεοτύπων και αντιλήψεων κατά του ρατσισμού και της ξενοφοβίας. Έτσι για παράδειγμα **ο Δήμος Κορυδαλλού σε συνεργασία με το Δήμο Αγίας Βαρβάρας** το αμέσως επόμενο διάστημα στο πλαίσιο υλοποίησης του προγράμματος «Κοινωνικές δομές αντιμετώπισης της φτώχειας», σχεδιάζει τη λειτουργία ενός κοινωνικού παντοπωλείου, ενός κοινωνικού φαρμακείου, μίας τράπεζας χρόνου, ενός γραφείου διαμεσολάβησης και ενίσχυσης της δομής των συσσιτίων. Στο πλαίσιο αυτό, καθώς οι δομές αυτές αναμένεται να ωφελήσουν τις ασθενέστερα οικονομικά πληθυσμιακές ομάδες, ο Δήμος Κορυδαλλού, σκοπεύει να εντάξει την διάσταση του φύλου με την καταγραφή ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων (γυναίκες που προσφεύγουν στις δομές αυτές) ειδικότερα των Γυναικών Μεταναστριών. Αντίστοιχα **ο Δήμος Πατρέων** προκειμένου να πετύχει την μέγιστη δυνατή ωφέλεια για τις Γυναίκες Μετανάστριες σκοπεύει να εντάξει στις πολιτικές του την συνεχή διαβούλευση με τις Γυναίκες Μετανάστριες πολίτες του Δήμου, στο πλαίσιο της αρχής της αμοιβαιότητας και της ανοιχτής επικοινωνίας. Στην βάση αυτή σκοπεύει να εντάξει τα ακόλουθα στην λειτουργία του σε επίπεδο υπηρεσιών και δομών:

- Τη διασφάλιση της δυνατότητας της συμμετοχής των γυναικών επί ίδιων όρων (ισότιμα) κατά τη διενέργεια διαβουλεύσεων.
- Τη διασφάλιση στις ρυθμίσεις για την παροχή πληροφοριών λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες ανδρών και γυναικών, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασής τους σε πληροφορίες και σε τεχνολογίες επικοινωνίας.
- Τη διασφάλιση μέσω του ΣΕΜ της διαβούλευσης των Γυναικών Μεταναστριών για τις ανάγκες οι οποίες υπάρχουν και τα προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζουν (π.χ. απασχόληση, βία κ.λ.π.).

Γ. Υφιστάμενη κατάσταση σε σχέση με την ομάδα στόχο και τις τοπικές πολιτικές

Αποτελεί πάγια αρχή ότι η αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης ξεκινά πρώτιστα με τη συλλογή των δεδομένων, ώστε να αποκτηθούν οι απαραίτητες γνώσεις για τις διαφορές οι οποίες παρατηρούνται σε κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο, όσον αφορά τις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες από τα υπόλοιπα τμήματα του πληθυσμού. Η συλλογή δεδομένων αφορά κυρίως τόσο το εξωτερικό όσο και το εσωτερικό περιβάλλον του Δήμου (του Δήμου ως Οργανισμού). Εκτός από τα ποσοτικά δεδομένα τα ποιοτικά στοιχεία είναι επίσης ιδιαίτερα σημαντικά καθώς επιτρέπουν να γίνουν αντιληπτές και κατανοητές οι ανάγκες και οι ελλείψεις της ομάδας στόχου, προκειμένου να σχεδιαστούν στρατηγικά στοχευμένες δράσεις υπέρ των γυναικών μεταναστριών τόσο στο πλαί-

σιο των εθνικών πολιτικών ένταξης αλλά και στον γενικότερο σχεδιασμό του Δήμου για την ένταξη της οπτικής του φύλου στις πολιτικές που αφορούν τους μετανάστες. Αναφορικά με την αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης από πλευράς ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων, **ο Δήμος Κορυδαλλού**, έχει αναπτύξει μεθοδολογικά εργαλεία τα οποία του επιτρέπουν να έχει εικόνα για το προφίλ της ομάδας στόχου. Τα δεδομένα αυτά είναι κυρίως **ποσοτικά στοιχεία** τα οποία συγκεντρώνονται με τη μορφή εκροών, δηλαδή στην βάση των εξυπηρετούμενων χρηστών των υπηρεσιών του Δήμου. **Ως ολοκληρωμένη προσπάθεια μπορεί να χαρακτηριστεί η έρευνα πεδίου που διεξήχθη στα νοικοκυριά του δήμου το 2004** η οποία περιελάμβανε τόσο την καταγραφή των ευπαθών ομάδων και των προβλημάτων τους όσο και την ποιοτική αξιολόγηση των δομών από τους ίδιους τους χρήστες. Για τις γυναίκες μετανάστριες υπάρχει μια αρκετά αναλυτική εικόνα με επικαιροποιημένα στοιχεία (2012). Η εικόνα αυτή έχει ως εξής: Σύμφωνα με τα στοιχεία τα οποία διαθέτει το τμήμα αλλοδαπών μέχρι και το τέλος Ιουλίου 2012 οι νόμιμοι υπήκοοι τρίτης χώρας που διαμένουν στον Κορυδαλλό είναι 3277 άτομα. Σε σχέση με τον αντίστοιχο αριθμό τους το 2010 ο οποίος ανέρχονταν σε 2593 παρατηρείται μια σημαντική αύξηση της τάξεως του 26,3%.

Σχετικά με το φύλο των αλλοδαπών που νόμιμα διαμένουν στον Κορυδαλλό (για αυτούς που δήλωσαν το συγκεκριμένο στοιχείο) το 52,24% ανήκει στον ανδρικό πληθυσμό (1.712 άτομα) ενώ το 47,64 % στο γυναικείο (1.561 άτομα). Ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί η αύξηση του γυναικείου πληθυσμού, ο οποίος από 1.147 άτομα το 2010 ανήλθε σε 1561 σημειώνοντας αύξηση 26,5%. Η αύξηση στον ανδρικό πληθυσμό ήταν ηπιότερη και ανήλθε σε 17,1%, αφού από 1.445 άτομα ανήλθαν σε 1.712.

Η απουσία δεδομένων δημιουργεί ένα σημαντικό έλλειμμα στους Δήμους καθώς θα επέτρεπαν μία πιο σαφή θεώρηση των αναγκών και των ελλειμμάτων που αντιμετωπίζει η ομάδα των γυναικών μεταναστριών καθώς και στον σχεδιασμό πολιτικών στην βάση των αναγκών που υπάρχουν.Αξίζει να επισημανθεί ότι σημαντικό στοιχείο στην αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης είναι και η γνώση της κείμενης νομοθεσίας, η οποία διέπει τα θέματα της ισότητας και της μεταναστευτικής πολιτικής σε εθνικό επίπεδο και επιτρέπει ώστε οι σχεδιαζόμενες πολιτικές να εντάσσονται στο εθνικό στρατηγικό πλαίσιο για την ισότητα των φύλων και την μεταναστευτική πολιτική όπως αυτή ορίζεται από το Σύνταγμα και τους νόμους.

Τέλος εξίσου σημαντική για την αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης είναι το γεγονός ότι ο Δήμος ο οποίος σκοπεύει να εντάξει την οπτική του φύλου στις μεταναστευτικές πολιτικές τις οποίες αναπτύσσει, έχει δημιουργήσει ένα ευρύ δίκτυο εταιρικότητας με ΜΚΟ αλλά και με θεσμικούς φορείς, που δραστηριοποιούνται και είναι αρμόδιοι για θέματα Ισότητας των Φύλων. Στην περίπτωση αυτή ο Δήμος Πατρέων έχει αναπτύξει σημαντικές δράσεις και συνέργειες με ΜΚΟ στην βάση της αρχής της εταιρικότητας και της από κοινού στόχευσης υπέρ των ευπαθώ κοινωνικά ομάδων συμπεριλαμβανομένων και των μεταναστών.

Ωστόσο πρέπει να επισημανθεί ότι η συνεργασία με την Κοινωνία των Πολιτών στο πλαίσιο των τοπικών πολιτικών πρέπει να έχει ολιστικό χαρακτήρα και όχι αποσπασματικό, με μακροπρόθεσμη στρατηγική στόχευση σε θέματα φύλου και τοπικών πολιτικών ένταξης για τις Γυναίκες Μετανάστριες.

1.4. Επιλογή τομέων δράσης & προτεραιοτήτων

Οι τομείς οι οποίοι θα επιλεγούν πρέπει να στηρίζονται σε σαφή μεθοδολογικά κριτήρια καθώς ασκούν επίδραση άμεση η έμμεση στη ζωή των γυναικών και ανδρών. Ετσι οι τομείς πρέπει να αφο-

ρούν σε ευαίσθητα ζητήματα τα οποία θεωρούνται ως ιδιαίτερα σημαντικά, όπως π.χ.

- Τομείς που απορρέουν από τις Ευρωπαϊκές Συνθήκες (Συνθήκη Λισσαβώνας κα.α.) και την Εθνική νομοθεσία.
- Τομείς που δεν αποτελούν προτεραιότητα στο θέμα φύλων αλλά άπτονται της καθημερινής ζωή των πολιτών(π.χ. μεταφορές).
- Τομείς πιο ευαίσθητοι, όπως το θέμα της οικογενειακής συνένωσης, της εξυπηρέτησης στο θέμα των νομιμποιητικών εγγράφων και της προώθησής τους στις αποκεντρωμένες διοικήσεις, της συμπερίληψης, της κοινωνικοποίησης (πολιτισμός), της διαβίωσης, της ενδοοικογενειακής βίας, των κοινωνικών παροχών κ.α συνιστούν πεδία δράσης αλλά και στόχους μετρήσιμους για την αποτελεσματικότητά τους.
- Τομείς, οι οποίοι αποτελούν προτεραιότητα στη βασική ατζέντα της Ισότητας (συμφιλίωση βία , απασχόληση κ.λ.π .).
- Τομείς που θέτει το Ε.Π. του Δήμου (αστική ανάπτυξη, αειφορία, χωρική συνοχή κ.α.).
- Τομείς όπως η υγεία, η εκπαίδευση και η δια βίου μάθηση, η απασχόληση κ.α.
- Τομείς της ένταξης όπως η απασχόληση, η υγεία, η παιδεία, η νομιμοποίηση κ.α.

Εδώ θα πρέπει να επισημανθεί ότι τα κριτήρια επιλογής των τομέων πρέπει να βασίζονται σε δύο κύριους πυλώνες. Ο πρώτος αφορά στην οπτική του φύλου και την κατεύθυνση της ουσιαστικής Ισότητας των Φύλων και ο δεύτερος στα ειδικά κριτήρια ένταξης που ισχύουν – στην βάση της έρευνας, των θεσμικών οργάνων και των πολιτικών – για την ένταξη της ομάδας στόχος/ Γυναίκες Μετανάστριες. Ειδικότερα, σε αυτό το σημείο **αναπτύσσονται μεθοδολογίες, κριτήρια και δείκτες για το σύνολο των πεδίων και επίπεδων πολιτικής που υλοποιεί ο Δήμος**. Με δεδομένο ότι οι περισσότεροι τομείς ασκούν επίδραση άμεση ή έμμεση στη ζωή των γυναικών και ανδρών, ακόμα και αυτοί που εκ πρώτης όψεως μοιάζουν δευτερεύοντες, ή ουδέτεροι, η επιλογή των τομέων παρέμβασης συχνά είναι εξαιρετικά δύσκολη. Στο πλαίσιο του έργου **οι Δήμοι Πατρέων και Κορυδαλλού** επέλεξαν τους εξής τομείς:

Για **τον Δήμο Κορυδαλλού η επιλεγμένη δράση αφορά στην ενίσχυση της θέσης των Γυναικών Μεταναστριών με την συμμετοχή τους στο ΣΕΜ του Δήμου, στο πεδίο λήψης αποφάσεων προκειμένου να υπάρξει σαφής στόχευση των πολιτικών οι οποίες χαράσσονται σε θέματα μετανάστευσης ώστε να συμπεριληφθούν σε αυτά και η ένταξη της οπτικής του φύλου**. Με τον τρόπο αυτό οι Γυναίκες Μετανάστριες γίνονται «ρυθμιστές» των θεμάτων που τις αφορούν και συμμετέχουν ισότιμα με τους άντρες μετανάστες στην διαδικασία λήψης αποφάσεων, ενώ επίσης μπορούν να λειτουργήσουν συνεργατικά σε θέματα φύλου στις πολιτικές του Δήμου, μαζί με την Δημοτική Επιτροπή Ισότητας των Φύλων.

Για το Δήμο Πατρέων, η επιλογή τομέα δράσης αφορά στο θέμα της Βίας κατά των Γυναικών με ιδιαίτερη στόχευση στις Γυναίκες Μετανάστριες. Σε ένα δεύτερο επίπεδο και στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής αποφασίστηκε η συνεργασία με τον Δήμο Κορυδαλλού, για την ανταλλαγή τεχνογνωσίας προκειμένου να αναπτυχθεί η μεθοδολογία για την καταγραφή του αριθμού των εγγεγραμμένων Γυναικών Μεταναστριών μέσω του ΣΕΜ και των αναγκών τους, προκειμένου οι νέες πολιτικές οι οποίες θα χαραχθούν και θα ενταχθούν στις πολιτικές του Δήμου να αφορούν στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (τα δικαιώματα των γυναικών είναι ανθρώπινα δικαιώματα).

Η διαδικασία της προσέγγισης των επιπτώσεων σε θέματα ένταξης φύλου στις τοπικές πολιτικές είναι πολύ σημαντική καθώς έτσι μπορεί να γίνει με «ασφάλεια» η εκτίμηση των σχεδιαζόμε-

νων δράσεων και των επιπτώσεών τους προς όφελος της ομάδας στόχου.

Επιπλέον στο πλαίσιο της εξειδίκευσης των πολιτικών, οι διαδικασίες αποσκοπούν στον σχεδιασμό, υλοποίηση και αξιολόγηση πολιτικών προς **τις Γυναίκες Μετανάστριες έτσι ώστε να επωφελούνται ισότιμα με τους άνδρες μετανάστες στο πλαίσιο των «αρχών ένταξης» όπως έχουν διατυπωθεί σε ευρωπαικό και εθνικό επίπεδο**. Ενα παράδειγμα οριοθέτησης των κατευθύνσεων για μία δράση που αφορά στην βία κατά των γυναικών και ειδικότερα κατά των Γυναικών Μεταναστριών είναι ο Δήμος Πατρέων.Οι κατευθύνσεις αυτές όπως διατυπώνονται από τον Δήμο Πατρέων είναι:

- **Λήψη μέτρων για την πρόληψη και καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών**. Δικτύωση και συνεργασία με συναρμόδιους φορείς και υπηρεσιών για την αρωγή των θυμάτων βίας, καθώς και την πρόληψη και ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών.
- **Ανάπτυξη ειδικών προγραμμάτων για κοινωνικά ευπαθείς ομάδες και ιδιαίτερα των γυναικών που υφίστανται πολλαπλές διακρίσεις (π.χ. μετανάστριες).**
- **Συνεργασία με συναρμόδιους φορείς, μη κυβερνητικές και γυναικείες οργανώσεις για την ανάπτυξη δράσεων σε κοινωνικά ευπαθείς ομάδες πληθυσμού (ΑΜΕΑ, άστεγοι/ες κ.ά.)** και ιδιαίτερα των γυναικών που υφίστανται πολλαπλές διακρίσεις (Μετανάστριες, πρόσφυγες και αιτούσες άσυλο, Γυναίκες με Αναπηρία, φυλακισμένες και αποφυλακισμένες) και γυναίκες σε μονογονεϊκή οικογένεια.
- **Ανάπτυξη δράσεων για την καταπολέμηση των κοινωνικών στερεοτύπων με βάση το φύλο** (ενημέρωση και ευαισθητοποίηση).
- **Ανάπτυξη δράσεων για την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην απασχόληση. Λήψη μέτρων για την εναρμόνιση επαγγελματικών και οικογενειακών υποχρεώσεων** (π.χ. λειτουργία βρεφονηπιακών σταθμών, παιδικών σταθμών, κέντρων δημιουργικής απασχόλησης παιδιών και παιδιών με ειδικές ανάγκες).
- **Ενεργοποίηση οργανώσεων και φορέων για την έμπρακτη στήριξη των γυναικών θύματα της βίας**. Άμεση κίνηση του Δήμου Πατρέων στο πλαίσιο αυτό είναι η ενεργοποίηση του Δικηγορικού Συλλόγου Πατρών σε συνεργασία με το ΣΕΜ για την νομική υποστήριξη των Γυναικών Μεταναστριών θύματα της βίας.

Σε πολλούς Δήμους, οι πολιτικές προτεραιότητες καθορίζονται σε επίπεδο Δημοτικού Συμβουλίου σύμφωνα με τη γνωμοδότηση του ΣΕΜ για θέματα μεταναστευτικής πολιτικής και **την «εκτίμηση» της δημοτικής αρχής**. **Ωστόσο για την εκτίμηση των επιπτώσεων των σχεδιαζόμενων δράσεων είναι προτιμότερο να ακολουθείται μία ολοκληρωμένη στρατηγική προσέγγιση για την προτεραιοποίηση και ιεράρχηση των πολιτικών των Δήμων στη διασύνδεση μεταναστευτικών πολιτικών και φύλου.** Η ολοκληρωμένη αυτή προσέγγιση έχει μία συγκεκριμένη διαδικασία. Ξεκινά από την αξιοποίηση **των πληροφοριών** που υπάρχουν αλλά και της συνολικότερης ενημέρωσης για το τι «συμβαίνει» στον Δήμο ως «χωρική-γεωγραφική ενότητα», ιδιαίτερα δε με το ποιές πληθυσμιακές ομάδες χρήζουν στήριξης αλλά και το τι συμβαίνει στο ευρύτερο περιβάλλον μέσα στο οποίο λειτουργεί ως Δήμος και ως όργανο χάραξης πολιτικής (εθνικό, κοινωνικό, οικονομικό). Οι πολιτικές προτεραιότητες επίσης πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τα μέσα που έχει στην διάθεσή του ο Δήμος (πόροι, ανθρώπινο δυναμικό), τις προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίσει ως αποτέλεσμα των εξελίξεων και των αλλαγών του περιβάλλοντός του καθώς και τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα του Δήμου ώστε να συγκλίνουν σε μια ολοκληρωμένη τοπική προσέγγιση για το σχεδιασμό και την υλοποίηση των πολιτικών. Σημαντικό είναι

ακόμη ο Δήμος σε θέματα «ευπαθών κοινωνικών ομάδων» να ακολουθεί ως πολιτική του την διαδικασία διαβούλευσης με την Κοινωνία των Πολιτών.

1.5. Εκτίμηση των κατά φύλο επιπτώσεων των πολιτικών (Gender Impact Assessment)

Η εκτίμηση των κατά φύλο επιπτώσεων συνιστά ένα εργαλείο ή τεχνική για την εκτίμηση των επιπτώσεων με την οπτική του φύλου το οποίο δίνει τη δυνατότητα σε όσους/ όσες σχεδιάζουν και υλοποιούν πολιτικές, να λαμβάνουν υπόψη τις διαφορετικές ανάγκες, τα χαρακτηριστικά και τις συμπεριφορές ανδρών και γυναικών στους οποίους/ στις οποίες απευθύνονται ή αφορούν (άμεσα ή έμμεσα) οι πολιτικές αυτές. Συχνά χρησιμοποιείται και ως ένα εργαλείο παρακολούθησης, επανασχεδιασμού, on going (συνεχιζόμενης) ή ex post (εκ των υστέρων) αξιολόγησης, θέτοντας κριτήρια αποτίμησης των επιπτώσεων των πολιτικών ως προς το φύλο. Με αυτό τον τρόπο μπορούν να ελεγχθούν οι ανισότητες μεταξύ γυναικών και ανδρών ως προς:

- τη συμμετοχή (π.χ. ποσοστιαία κατανομή ανδρών-γυναικών στην ομάδα-στόχο της προτεινόμενης πολιτικής ή παρέμβασης, εκπροσώπηση των δύο φύλων στα κέντρα λήψης αποφάσεων, κ.λπ.),
- τους πόρους (κατανομή πόρων όπως χρόνος, χρήμα, πληροφόρηση, χώρος, επίπεδο μόρφωσης, χρήση νέων τεχνολογιών, ελεύθερος χρόνος),
- τα στερεότυπα και τις αξίες που επηρεάζουν τους ρόλους των φύλων,
- α δικαιώματα (ανθρώπινα δικαιώματα, πρόσβαση στο σύστημα δικαιοσύνης, στη συμμετοχή στο οικονομικό και κοινωνικό γίγνεσθαι).
- και πώς μπορούν οι ισχύουσες εθνικές και τοπικές πολιτικές να συμβάλουν στην προώθηση της ισότητας των φύλων.

1.5.1. Φάση της χάραξης και του σχεδιασμού των πολιτικών

Σε αυτή τη φάση θα πρέπει να απαντηθούν ερωτήματα αναφορικά με το ποιο είναι το βασικό εργαλείο σχεδιασμού των δράσεων του Δήμου, ποιες είναι οι διαδικασίες του σχεδιασμού, ποιες είναι οι κατευθύνσεις του Δήμου, αν υπάρχουν συστήματα και διαδικασίες που επιτρέπουν την αξιολόγηση αναγκών των γυναικών ώστε να ληφθούν υπόψη στο σχεδιασμό, πώς καθορίζονται οι πολιτικές προτεραιότητες, αν κλήθηκαν να συμμετάσχουν και συμμετείχαν στις διαδικασίες διαβούλευσης γυναικείες οργανώσεις ή ομάδες που υλοποιούν παρεμβάσεις και δράσεις για την ισότητα των φύλων, με ποια κριτήρια γίνεται η κατανομή των πόρων στον προϋπολογισμό του Δήμου και αν υπάρχουν συστήματα που επιτρέπουν στους/στις υπευθύνους/ες χάραξης πολιτικών να αξιολογήσουν τις δαπάνες σε σχέση με τις κατά φύλο επιπτώσεις τους.

Βασικό εργαλείο σχεδιασμού των δήμων αποτελούν το Επιχειρησιακό Σχέδιο και το Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης αλλά και η Ευρωπαϊκή Χάρτα για την Ισότητα των Φύλων. Στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής οι Δήμοι Κορυδαλλού και Πατρέων αποτύπωσαν την φάση της χάραξης και σχεδιασμού ως εξής: Για **το Δήμο κορυδαλλού** οι διαδικασίες που προβλέπονται είναι οι εξής:

Το βασικό θεσμοθετημένο εργαλείο **του Δήμου Κορυδαλλού** είναι το πενταετές επιχειρησιακό πρόγραμμα και δευτερευόντως το ετήσιο πρόγραμμα δράσης που αποτελεί ουσιαστικά την κατ' έτος εξειδίκευση του επιχειρησιακού προγράμματος με ορισμένες τροποποιήσεις (μετά από τεκμηριωμένη απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου). Στην έναρξη της πενταετίας το πρώτο εξάμηνο η υπηρεσία προγραμματισμού αναλαμβάνει την εκπόνηση του επιχειρησιακού προγράμματος υπό την εποπτεία της εκτελεστικής επιτροπής. Σε συνεργασία με τις υπόλοιπες υπηρεσίες

του Δήμου καταγράφει την υφιστάμενη κατάσταση και εκπονεί το σχέδιο στρατηγικού σχεδιασμού. Το σχέδιο το εισηγείται η εκτελεστική επιτροπή στο Δημοτικό Συμβούλιο και αφού εγκριθεί γίνεται η διαβούλευση με την επιτροπή διαβούλευσης. Κατόπιν αναρτάται στο διαδίκτυο προκειμένου να γίνει η διαβούλευση με την τοπική κοινωνία. Στη συνέχεια εκπονείται ο επιχειρησιακός προγραμματισμός με την κατά άξονα και μέτρο καταγραφή των δράσεων (βάση συγκεκριμένων στόχων) για κάθε υπηρεσία σε επίπεδο πενταετίας. Τέλος ακολουθεί ο οικονομικός προγραμματισμός για την ολοκλήρωση του επιχειρησιακού προγράμματος, για το οποίο αφού γνωμοδοτήσει η επιτροπή διαβούλευσης, η εκτελεστική επιτροπή το εισηγείται στο ΔΣ για ψήφιση. Το επιχειρησιακό πρόγραμμα αναθεωρείται είτε ενδιάμεσα της περιόδου εφαρμογής είτε μέσω των ετησίων προγραμμάτων δράσης.

Οι στρατηγικές κατευθύνσεις **του Δήμου Κορυδαλλού** είναι η κατά κύριο λόγο η προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης μέσω της ενδυνάμωσης της κοινωνικής συνοχής και της αντιμετώπισης της φτώχειας, της περιβαλλοντικής προστασίας και της ενίσχυσης της τοπικής οικονομίας. Παράλληλα προτεραιότητες δίνονται στην διείσδυση των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών, στην ενεργοποίηση της κοινωνίας των πολιτών, στην συμμετοχή σε δίκτυα της αυτοδιοίκησης και στην αναδιοργάνωση του ίδιου του οργανισμού. Στο πλαίσιο του επιχειρησιακού σχεδίου όπως διατυπώθηκε στην πιλοτική εφαρμογή για τον Δήμο Κορυδαλλού, δεν υπήρχε ως τώρα, συγκεκριμένη διαδικασία για τις γυναίκες, ενώ το μόνο το οποίο θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μια «μερική διαδικασία αξιολόγησης» είναι η επεξεργασία των ποσοτικών στοιχείων που προκύπτουν από την ΕΛΣΤΑΤ και κάποιες άλλες τοπικές έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στο παρελθόν και οι οποίες ενσωματώνουν τη διάσταση του φύλου.

Οι πολιτικές προτεραιότητες για τους μετανάστες καθορίζονται σε επίπεδο Δημοτικού Συμβουλίου σύμφωνα με τη γνωμοδότηση του ΣΕΜ. Πολλές φορές επίσης, μέσα από τα στοιχεία που συγκεντρώνουν οι υπηρεσίες του Δήμου και να σχετίζονται με τη συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα. Αξίζει να επισημανθεί ότι για το επιχειρησιακό πρόγραμμα του Δήμου Κορυδαλλού υπήρξε συμμετοχή γυναικείων οργανώσεων στην επιτροπή διαβούλευσης.

Αντίστοιχα **στο Δήμο Πατρέων** ο Ευρωπαϊκός Χάρτης για την Ισότητα των Φύλων αποτελεί το βασικό εργαλείο σχεδιασμού. Κατά συνέπεια οι διαδικασίες σχεδιασμού αποσκοπούν στη χάραξη, εφαρμογή και αξιολόγηση πολιτικών ισότητας, έτσι ώστε άνδρες και γυναίκες να επωφελούνται ισότιμα από όλες τις πολιτικές και τις δράσεις του Δήμου, σε όλα τα επίπεδα και στάδια της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής ζωής. Ειδικότερα δε ο Δήμος Πατρέων και η Αντιδημαρχία Εθελοντισμού στην αρμοδιότητα της οποίας ανήκουν τα θέματα Ισότητας των Φύλων στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής οριοθέτησε σαφώς τις κατευθύνσεις σχεδιασμού. Οι κατευθύνσεις αυτές είναι:

- Λήψη μέτρων για την πρόληψη και καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών. Δικτύωση και συνεργασία με συναρμόδιους φορείς (π.χ. Συμβουλευτικό κέντρο γυναικών, Ξενώνας Φιλοξενίας γυναικών θυμάτων βίας και των παιδιών τους) και υπηρεσιών για την αρωγή των θυμάτων βίας, καθώς και την πρόληψη και ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών.
- Ανάπτυξη ειδικών προγραμμάτων για κοινωνικά ευπαθείς ομάδες και ιδιαίτερα των γυναικών που υφίστανται πολλαπλές διακρίσεις (π.χ. Γυναίκες Μετανάστριες).
- Συνεργασία με συναρμόδιους φορείς, μη κυβερνητικές και γυναικείες οργανώσεις για την ανάπτυξη δράσεων σε κοινωνικά ευπαθείς ομάδες πληθυσμού (ΑΜΕΑ, άστεγοι/ες κ.ά.) και ιδιαίτερα των γυναικών που υφίστανται πολλαπλές διακρίσεις (μετανάστριες, πρόσφυγες και αιτούσες άσυλο, γυναίκες με αναπηρία, φυλακισμένες και αποφυλακισμένες) και γυναίκες σε μονογονεϊκή οικογένεια.

- Ανάπτυξη δράσεων για την καταπολέμηση των κοινωνικών στερεοτύπων με βάση το φύλο (ενημέρωση και ευαισθητοποίηση).
- Ανάπτυξη δράσεων για την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην απασχόληση. Λήψη μέτρων για την εναρμόνιση επαγγελματικών και οικογενειακών υποχρεώσεων (π.χ. λειτουργία βρεφονηπιακών σταθμών, παιδικών σταθμών, κέντρων δημιουργικής απασχόλησης παιδιών και παιδιών με ειδικές ανάγκες).
- Ενεργοποίηση οργανώσεων και φορέων για την έμπρακτη στήριξη των γυναικών θύματα της βίας. Άμεση κίνηση του Δήμου Πατρέων στο πλαίσιο αυτό είναι η ενεργοποίηση του Δικηγορικού Συλλόγου Πατρών σε συνεργασία με το ΣΕΜ για την νομική υποστήριξη των γυναικών μεταναστριών θύματα της βίας

1.5.2. Τα τέσσερα (4) βήματα για την εκτίμηση των κατά φύλο επιπτώσεων (gender impact assessment-G.I.A.)

Στα βήματα που θα ακολουθήσουν επιχειρείται για πρώτη φορά η αποτίμηση των δράσεων που σχεδιάζουν οι δήμοι, ως προς την ένταξη της οπτικής του φύλου, και αναδεικνύονται διαστάσεις που δεν είχαν ληφθεί υπόψη (διαφορετικές ανάγκες ανδρών και γυναικών, διαφορετικό προφίλ, διαφορετικός βαθμός πρόσβασης σε δικαιώματα, κ.ο.κ.). Κατά τον σχεδιασμό πολιτικών θα πρέπει να γίνεται μια αρχική καταγραφή των κατά φύλο αναμενόμενων επιπτώσεων προκειμένου να διαπιστωθεί αν η πολιτική που σχεδιάζεται έχει αρνητικές ή ουδέτερες συνέπειες για άνδρες και γυναίκες. Προϋπόθεση είναι να γνωρίζουμε τις διαφορετικές ανάγκες ή αν δεν τις γνωρίζουμε να καταγράψουμε ποια ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία είναι αναγκαία και πώς θα τα συλλέξουμε και επεξεργαστούμε.

ΒΗΜΑ 1

Αυτό το βήμα αναφέρεται στις γνώσεις που διαθέτουν οι δήμοι για τις διαφορετικές εμπειρίες, τις καταστάσεις/συνθήκες που βιώνουν και τους ρόλους των ανδρών και γυναικών που πιθανώς θα επηρεάσουν τον τρόπο συμμετοχής τους ή θα επηρεαστούν από τη δράση. Η Αντιδημαρχία Εθελοντισμού, του Δήμου Πατρέων αποφάσισε στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής **να στοχεύσει στο πεδίο της καταπολέμησης της βίας κατά των γυναικών** και ιδιαίτερα κατά των Γυναικών Μεταναστριών. Η συγκεκριμένη δράση έχει ως στρατηγικό σκοπό αφενός στην ενημέρωση των ίδιων των Γυναικών Μεταναστριών για το θέμα της βίας, ώστε να δημιουργηθεί γνώση και διάχυσή της στην συγκεκριμένη ομάδα προκειμένου «να σπάσει την σιωπή της» και να μιλήσει, να ζητήσει στήριξη και βοήθεια αν υπάρχουν Γυναίκες Μετανάστριες που έχουν υποστεί βία και αφετέρου να κινητοποιηθεί η ίδια η τοπική κοινωνία και οι εκπρόσωποί της για το θέμα της βίας κατά των γυναικών και των Γυναικών Μεταναστριών. Πρώτο βήμα στην κατεύθυνση αυτή είναι το πρωτόκολλο συνεργασίας με την ΓΓΙΦ για το θέμα της βίας κατά των γυναικών. Αντίστοιχα στο Δήμο Κορυδαλλού η προτεινόεμενη δράση στοχεύει **στην ενίσχυση της συμμετοχής των Γυναικών Μεταναστριών μέσω του ΣΕΜ**. Η εξυπηρέτηση Γυναικών Μεταναστριών από Μετανάστριες μέλη του ΣΕΜ, σχετικά με την παροχή πληροφοριών για τις υπηρεσίες που παρέχει ο Δήμος είναι το πρώτο βήμα στην διαδικασία αυτή προκειμένου να προσμετρηθεί η επίπτωση της δράσης στην ομάδα στόχο.

ΒΗΜΑ 2

Το δεύτερο βήμα καταγράφει τι γνωρίζει κάθε δήμος για τις διαφορετικές εμπειρίες, τις κατα-

στάσεις/ συνθήκες που βιώνουν άνδρες και γυναίκες καθώς και τους έμφυλους ρόλους τους και είναι αυτά που πρέπει να λάβουν υπόψη όσοι/ όσες σχεδιάζουν πολιτικές προκειμένου οι πολιτικές να μην έχουν αρνητικές επιπτώσεις σε άνδρες και γυναίκες. Στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής οι δύο Δήμοι, διατύπωσαν αφενός την ανάγκη εντατικοποίησης των ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων τους αναφορικά με τις Γυναίκες Μετανάστριες και τις ανάγκες τους, αλλά και ειδικότερα στο πλαίσιο των προτεινόμενων δράσεων, να επικεντρωθούν στο πεδίο της βίας κατά των Γυναικών Μεταναστριών (Δήμος Πατρέων) και της αύξησης της συμμετοχής των Γυναικών Μεταναστριών στο ΣΕΜ (Δήμος Κορυδαλλού).

ΒΗΜΑ 3

Σε αυτό το βήμα, έχοντας δεδομένες τις προαναφερόμενες επιπτώσεις, οι δήμοι αποφάσισαν ως προς τις δράσεις που απαιτούνται προκειμένου να υλοποιηθεί η παρέμβαση υπέρ των Γυναικών Μεταναστριών.

Κατά συνέπεια για να οριοθετηθεί και να αξιολογηθεί σωστά η επίπτωση της συγκεκριμένης δράσης **στις Γυναίκες πολίτες του Δήμου Κορυδαλλού αλλά και στις Γυναίκες Μετανάστριες**, ακολουθείται η εξής διαδικασία:

α) Συμμετοχή των ίδιων των Μεταναστριών στη λήψη των αποφάσεων.
β) Καταγραφή και αναγνώριση της υφιστάμενης κατάστασης.
γ) Διάγνωση αναγκών και ανάδειξη κρίσιμων ζητημάτων.
δ) Πολιτική βούληση για την ουσιαστική προώθηση των προτεινόμενων δράσεων.
ε) Στόχευση σε ειδικές ομάδες γυναικών ιεραρχώντας με κριτήρια όπως οι πολλαπλές διακρίσεις.
στ) Διευκολύνσεις για την πρόσβαση τους στην πληροφόρηση σε πρώτο επίπεδο και κατόπιν στις ίδιες τις υπηρεσίες του Δήμου.
ζ) Στοχευμένες δράσεις ενημέρωσης, διάχυσης της πληροφορίας, προσέλκυσης κ.λπ.

Αντίστοιχα **στο Δήμο Πατρέων** προκειμένου να αξιολογηθεί σωστά η επίπτωση της δράσης της βίας κατά των Γυναικών Μεταναστριών η διαδικασία που ακολουθείται είναι η εξής:

α) Γνώση και ενημέρωση της ομάδας στόχου αναφορικά με το θέμα της βίας.
β) Ανάπτυξη συνεργασίας με θεσμικούς φορείς (ΓΓΙΦ, ΚΕΘΙ) για τη μεγιστοποίησης της ωφέλειας που θα προκύψει για την ομάδα στόχο.
γ) Ενημέρωση της τοπικής κοινωνίας για διάχυση της γνώσης.
δ) Ενίσχυση της συνεργασίας με την Κοινωνία των Πολιτών για το θέμα της Βίας κατά των Γυναικών και ιδιαίτερα κατά των Γυναικών Μεταναστριών.
ε) Δημιουργία μεθοδολογίας για το προφίλ της ομάδας στόχου με ιδιαίτερη έμφαση στο θέμα της βίας με την ανάπτυξη ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων.

ΒΗΜΑ 4

ΒΗΜΑ 4α

Στο τέταρτο βήμα αναφέρονται οι δείκτες που θα χρησιμοποιηθούν, προκειμένου να μετρηθεί η επιτυχία της δράσης. Έτσι στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής **στο Δήμο Πατρέων** για την εκτέλεση του σχεδίου δράσης σκοπεύεται να αναπτυχθούν και να αξιοποιηθούν οι ακόλουθοι δείκτες προκειμένου να μετρηθεί η πρόοδος επίτευξης του στόχου:

- Δημιουργία ερωτηματολογίων (ανοιχτού και κλειστού τύπου ερωτήσεις, δομημένα ερωτημα-

τολόγια) στα άτομα που αποτελούν την ομάδα στόχου (Γυναίκες Μετανάστριες) προκειμένου να ανιχνευθεί σε ποιό ποσοστό έχουν υποστεί βία.
- Έρευνα της τοπικής κοινότητας αναφορικά με την ενημέρωσή της για τη δημιουργία δικτύου και την χρησιμότητα του.
- Έρευνα στις κοινότητες των μεταναστών σχετικά με την δυνατότητα κάλυψης των αναγκών και τη στήριξη των Μεταναστριών θυμάτων βίας.
- Δημιουργία ειδικού ένθετου στην ιστοσελίδα (site) της Αντιδημαρχίας Εθελοντισμού για την καταγραφή θετικών ή αρνητικών σχολίων αναφορικά με την εκτέλεση του σχεδίου δράσης.
- Καταγραφή περιστατικών βίας μέσω του ΣΕΜ προκειμένου να διευκολυνθεί η διαδικασία προσέγγισης της ομάδας στόχου.

Αντίστοιχα **στο Δήμο Κορυδαλλού** οι οι δείκτες που θα χρησιμοποιηθούν για την αποτίμηση της δράσης είναι οι εξής:
- Ποσοστό συμμετοχής γυναικών μεταναστριών στο ΣΕΜ.
- Αριθμός Αποφάσεων που έλαβε το ΣΕΜ σε σχέση, με ζητήματα τα οποία θα μπορούσαν να θεωρηθούν ότι περιλαμβάνουν την οπτική του φύλου
- Αριθμός αποφάσεων του ΣΕΜ που έχει υιοθετήσει το Δημοτικό Συμβούλιο ζητήματα τα οποία θα μπορούσαν να θεωρηθούν ότι περιλαμβάνουν την οπτική του φύλου.
- Αριθμός γυναικών μεταναστριών που επισκέφθηκαν τις υπηρεσίες του Δήμου. Οι δείκτες αυτοί θα επιχειρηθεί να είναι σε μια σειρά από επίπεδα όπως εκροών, αποτελεσμάτων και επιπτώσεων.
- Βαθμός ικανοποίησης από τις παρεχόμενες υπηρεσίες ως προς τις αρχικές προσδοκίες οι οποίοι ενδεχομένως να προέχουν είτε μέσω της χρήσης ερωτηματολογίου είτε μέσω στοχευμένων προσωπικών συνεντεύξεων (ΣΕΜ).

ΒΗΜΑ 4β

Σε αυτό το βήμα, επίσης, οι δήμοι θα χρειαστεί να καταγράψουν τους στόχους σε συνάρτηση με τους δείκτες.

Για το Δήμο Κορυδαλλού οι στόχοι είναι: Η αύξηση της κατά φύλο αναλογίας της πρόσβασης στις υπηρεσίες που παρέχει ο Δήμος, η αύξηση της λήψης των αποφάσεων σε επίπεδο Δημοτικού Συμβουλίου που θα αφορούν την ομάδα στόχο, ο υψηλός βαθμός ικανοποίησης των συμμετεχουσών και η υψηλή ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, η αύξηση του αριθμού των αποφάσεων που έλαβε το ΣΕΜ σε σχέση με ζητήματα τα οποία θα μπορούσαν να θεωρηθούν ότι περιλαμβάνουν την οπτική του φύλου. Τέλος ο αριθμός αποφάσεων του ΣΕΜ που έχει υιοθετήσει το Δημοτικό Συμβούλιο για ζητήματα τα οποία θεωρούνται ότι περιλαμβάνουν την οπτική του φύλου.

1.6. Εκπόνηση Σχεδίου Δράσης ή Παρέμβασης

Μετά την εκτίμηση των κατά φύλο επιπτώσεων ή και την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων από την εφαρμογή των πολιτικών του Δήμου, σχεδιάζεται ένα πρόγραμμα δράσης ή μια παρέμβαση, μέσω των οποίων πραγματοποιείται η καταγραφή του σκοπού, των στόχων, των δεικτών, των αναμενόμενων αποτελεσμάτων, της ομάδας στόχου και των επωφελουμένων, του αναμενόμενου οφέλους για την ομάδα στόχο, των προβλεπόμενων δράσεων, του σχεδιασμού του προϋπολογισμού, της κατάρτισης/αξιοποίησης χρηματοδοτικών εργαλείων, του χρονοδιαγράμματος

και των υπεύθυνων. Η συλλογή των παραπάνω πληροφοριών καταδεικνύει αυτό που είναι επιθυμητό να επιτευχθεί και των τομέων στους οποίους δίνεται προτεραιότητα, προκειμένου να λαμβάνεται υπόψη η διάσταση του φύλου και να προωθείται η ισότητα των φύλων.

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ότι ως επιχειρησιακό σχέδιο ή σχέδιο δράσης, ορίζεται ένα κείμενο συμπεφωνημένων αρχών και ρόλων το οποίο λειτουργεί στην βάση της στρατηγικής και των στόχων που έχουν τεθεί για την εκπόνησή του. Το επιχειρησιακό σχέδιο κρίνεται ως ιδιαίτερα σημαντικό γιατί λειτουργεί ως πλαίσιο αναφοράς, συγκροτημένων και στοχευμένων δράσεων, επιτρέπει την παρακολούθηση εφαρμογής των δράσεών του Δήμου προς τις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες και επι πλέον μπορεί να λειτουργήσει ως εργαλείο αναζήτησης χρηματοδοτικών πόρων. Στα περισσότερα επιχειρησιακά σχέδια των Δήμων τα οποία έχουν ήδη εκπονηθεί οι αναφορές στις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες είναι πολύ γενικές και χωρίς εξειδίκευση. Τα προαπαιτούμενα για την κατάρτιση του Επιχειρησιακού Σχεδίου που αφορούν στις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες είναι τα ακόλουθα:

1. Εξειδίκευση των Μέτρων και των Στόχων σε Δράσεις.
2. Συνοπτική περιγραφή του σχεδίου δράσης και ποιες υπηρεσίες του Δήμου μπορεί να αφορά.
3. Ποιος έχει την ευθύνη της υλοποίησής του ή ποιοί είναι οι «σημαντικοί παίκτες» (Key Players) που συμβάλλουν αποφασιστικά στην υλοποίησή του.

Το επιχειρησιακό σχέδιο αναφέρεται τόσο σε δράσεις ευρύτερης ανάπτυξης του Δήμου όσο και σε δράσεις εσωτερικής ανάπτυξης. Μπορεί επίσης να αναφέρεται σε δράσεις κοινωνικής πολιτικής με αναπτυξιακή στόχευση. Η εκπόνηση του σχεδίου δράσης συνιστά ένα ιδιαίτερα κρίσιμο στοιχείο στην ένταξη της οπτικής του φύλου στις μεταναστευτικές πολιτικές καθώς συνίσταται από τα στοιχεία εκείνα τα οποία δείχνουν σε επίπεδο στρατηγικής και τακτικών το πως υλοποιείται ουσιαστικά η σχεδιαζόμενη δράση καθώς και το αν επιτυγχάνεται το σκέλος που αφορά στην επίτευξη των αποτελεσμάτων της δράσης. Τα βήματα της διαδικασίας υλοποίησης της δράσης είναι πολύ συγκεκριμένα και έχουν ως αφετηρία την διατύπωση του στρατηγικού σκοπού της σχεδιαζόμενης δράσης.

Ετσι στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής για την σχεδιαζόμενη δράση **του Δήμου Πατρέων**, που αφορά στην βία κατά των γυναικών και ιδιαίτερα κατά των Γυναικών Μεταναστριών **τα βήματα υλοποίησης στο πλαίσιο του σχεδίου δράσης διατυπώθηκε ολοκληρωμένα η εκπόνηση του σχεδίου δράσης** ως εξής:

1. Σκοπός

- Προώθηση της Ισότητας των Φύλων και καταπολέμηση των διακρίσεων εις βάρος των Γυναικών Μεταναστριών, όπως στην ιδιωτική ζωή, στη νομοθεσία και στη δημόσια τάξη.
- Συγκέντρωση δεδομένων και ανάπτυξη δεικτών όσον αφορά τη βία κατά των Γυναικών Μεταναστριών.
- Σχεδιασμός αποτελεσματικών και συντονισμένων στρατηγικών οι οποίες εφαρμόζονται σε τομείς της τοπικής κοινωνίας, με σκοπό την αποτροπή της βίας κατά των Γυναικών Μεταναστριών και την προστασία των θυμάτων.
-

2. Στόχοι

Στόχος του δικτύου συνεργασίας με την ΓΓΙΦ είναι:

- Η υλοποίηση κοινών στρατηγικών, η ανταλλαγή δεδομένων, εμπειριών μεταξύ των συμβαλλομένων μερών και των δομών τους (π.χ. ξενώνας γυναικών που έχουν υποστεί βία κ.τ.λ.),
- Η υλοποίηση στόχων, ανταλλαγής καλών πρακτικών, διάχυση πληροφοριών και αποτελεσμάτων, που θα προκύπτουν τόσο από την υλοποίηση της δράσης οσο και από την δραστηριοποίηση, την πληροφόρηση και επαρκή ενημέρωση.
- Η ευαισθητοποίηση και πληροφόρηση της ευρύτερης κοινωνίας με στοχευμένες δράσεις δημοσιότητας (φυλλάδια, άρθρα στον τοπικό τύπο, σεμινάρια και εργαστήρια (work shop).
- Η εμπλοκή των τοπικών φορέων και οργανώσεων με στόχο την μεγιστοποίηση της γνώσης για το θέμα της βίας κατά των γυναικών και της διάχυση της πληροφόρησης.
- Η υποστήριξη και ενδυνάμωση των γυναικών με βιωματικές συναντήσεις, ατομική και ομαδική συμβουλευτική, νομικές συμβουλές και καθοδήγηση, ώστε να καταστούν ικανές να αντιμετωπίζουν προβλήματα ενδοοικογενειακής και εργασιακής βίας.

3. Δείκτες

- Οι δείκτες δεν εξειδικεύτηκαν στο πλαίσιο της δράσης, ωστόσο ως γενικότερη κατεύθυνση ορίζεται ότι οι δείκτες πρέπει να είναι μετρήσιμοι και ποιοτικοί, συγκρίσιμοι στο χρόνο και αντιπροσωπευτικοί. Ακόμη δείκτες καταλόγου ελέγχου και δείκτες που βασίζονται σε στατιστικές και απαιτούν συγκεκριμένες μορφές συλλογής δεδομένων.

4. Αναμενόμενα Αποτελέσματα

- Καταγραφή των μορφών βίας κατά των Γυναικών Μεταναστριών και των ιδιαίτερων συνθηκών ζωής τους, όπως η προσαρμογή και η ένταξη, η απώλεια της οικογενειακής υποστήριξης, η κοινωνική αποξένωση, η έλλειψη γνώσης της γλώσσας του νέου τόπου, η αλλαγή της κοινωνικο-οικονομικής θέσης και τάξης τους και σε μερικές περιπτώσεις και η διαφορετική αντίληψη της συζυγικής βίας.
- Μεγαλύτερη κατανόηση των πολλαπλών όψεων του φαινομένου της βίας κατά των γυναικών και των ιδιαίτερων διαστάσεων που αυτό λαμβάνει κατά των Γυναικών Μεταναστριών.
- Διευκόλυνση της πρόσβασης των Γυναικών Μεταναστριών σε υπηρεσίες πληροφόρησης και υποστήριξης.
- Αντιμετώπιση περιστατικών σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο εργασίας και ειδικότερα σε Μετανάστριες που απασχολούνται ως εσωτερικές οι οποίες αντιμετωπίζουν συχνά κοινωνική απομόνωση, έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης. Ως αποτέλεσμα, πολλές εργαζόμενες στο σπίτι αντιμετωπίζουν λεκτική κακοποίηση, σεξουαλική παρενόχληση ή ακόμα και σωματική κακοποίηση.

5. Ομάδες στόχοι/ Επωφελούμενοι & Επωφελούμενες

- Η ομάδα στόχος (γυναίκες μετανάστριες) η οποία είναι άμεσα επωφελούμενη από το σχέδιο δράσης αλλά και γυναίκες που έχουν υποστεί βία.

6. Αναμενόμενο όφελος για την Ομάδα-Στόχο

Η στήριξη και ενδυνάμωση των Γυναικών Μεταναστριών που έχουν υποστεί βία.

7. Προβλεπόμενες Δράσεις

- Πρόγραμμα εξατομικευμένης συμβουλευτικής γυναικών με στόχο την εξατομικευμένη προ-

σέγγιση, την ψυχολογική στήριξη των γυναικών, την αντιμετώπιση των άμεσων δυσκολιών και συμπτωμάτων, των τραυματικών εμπειριών, καθώς και στην ενδυνάμωση των γυναικών και στην αποκατάσταση της αυτοεκτίμησής τους, ώστε να καταφέρουν να αναλάβουν την ευθύνη της προσωπικής και επαγγελματικής τους ζωής.

- Διοργάνωση τεσσάρων (4) κύκλων σεμιναρίων στα ακόλουθα θεματικά πεδία:
  α. Δομές, δράσεις και πολιτικές ισότητας στη χώρα μας – Νομική συμβουλευτική γυναικών – Νομική συμβουλευτική Γυναικών Μεταναστριών.
  β. Υγεία: (Σωματική-Ψυχική)-Κατανόηση ποικιλίας βίαιων εξαναγκασμών.
  γ. Αποτελεσματικές διαπροσωπικές σχέσεις στην οικογένεια και στο χώρο εργασίας .
  δ. Διαχείριση κρίσεων στο εργασιακό περιβάλλον.
- Εργαστήριο Ομαδικής Συμβουλευτικής, όπου οι γυναίκες αισθάνονται την ασφάλεια να μοιραστούν σκέψεις, βιώματα, να μιλήσουν για τα προβλήματα που τις απασχολούν κι έτσι να δημιουργηθεί μία «από κοινού κατανόηση».
- Ενέργειες ενημέρωσης/ ευαισθητοποίησης με δημιουργία ενημερωτικού φυλλαδίου για τις μορφές έμφυλης βίας, τις επιπτώσεις της και τις πρόνοιες της νομοθεσίας και δημιουργία ενημερωτικής ιστοσελίδας.
- Ανακοινώσεις/ δημοσιεύσεις.
- Άρθρα στον Τοπικό Τύπο.
- Καταγραφή των μορφών βίας κατά των Γυναικών Μεταναστριών και των ιδιαίτερων συνθηκών της ζωής τους.
- Ενεργοποίηση γυναικών δικηγόρων για ενημέρωση αναφορικά με νόμους σε θέματα βίας.
- Καταγραφή για την αντιμετώπιση συγκεκριμένων περιστατικών βίας.

8. Σχεδιασμός Προυπολογισμού – Κατάρτιση/ Αξιοποίηση χρηματοδοτικών εργαλείων

Στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής δεν υπήρξε συγκεκριμένος προϋπολογισμός για την υλοποίηση όσων προαναφέρθηκαν, αλλά προκειμένου να καλυφθούν όλα όσα αφορούν τη δημοσιοποίηση, θα αναζητηθούν χορηγίες ή επιχορηγήσεις ενώ ακόμη θα επιδιωχθεί η συμμετοχή του Δήμου και στα προγράμματα του Ευρωπαικού Ταμείου Ένταξης υπηκόων τρίτων χωρών (ΕΤΕΥΠΕΣ).

9. Χρονοδιάγραμμα

- Το Σχέδιο Δράσης, από τη στιγμή που θα ξεκινήσει να υλοποιείται, θα υφίσταται μέχρι νεοτέρας αλλαγής. Σε περίπτωση που υπάρχουν προβλήματα κατά την εκτέλεση του σχεδίου δράσης, θα τεθεί σε επαναπρογραμματισμό.

10. Υπεύθυνοι/Υπεύθυνες

- Υπεύθυνοι για το σχεδιασμό του σχεδίου δράσης, είναι τα στελέχη της Αντιδημαρχίας Εθελοντισμού, τα οποία είναι αρμόδια για τα θέματα Ισότητας Φύλου και Μεταναστών της Αντιδημαρχίας και τα οποία θα συμμετέχουν στην ομάδα έργου, υπό την εποπτεία της Αντιδημάρχου η οποία έχει παράλληλα και το ρόλο του προέδρου στο Συμβούλιο Ένταξης Μεταναστών (ΣΕΜ). Οι υπεύθυνοι θα δίνουν τις κατευθύνσεις για την εκτέλεση του σχεδίου δράσης και θα παρακολουθούν την εξέλιξή του.

Αντίστοιχα για το Δήμο Κορυδαλλού το ολοκληρωμένο σχέδιο της παρέμβασης περιλαμβάνει τα εξής:

1. Σκοπός

- Διασφάλιση της συμμετοχής των Γυναικών Μεταναστριών στη λήψη των αποφάσεων όπως κατά κύριο λόγο εκφράζονται μέσω του ΣΕΜ προκειμένου να περιοριστούν οι ανισότητες με βάση το φύλο. Επιπλέον μέσω της αλλαγής του καταστατικού του ΣΕΜ, επιδιώκεται η υιοθέτηση των πολιτικών σε επίπεδο Δημοτικού Συμβουλίου που αφορούν τις Γυναίκες Μετανάστριες αλλά και την ένταξη της οπτικής του φύλου στη λήψη των πολιτικών αποφάσεων του Δήμου.
- Ενδυνάμωση της πρόσβασης της συγκεκριμένης ομάδας πληθυσμού στις υπηρεσίες που παρέχει ο Δήμος, αλλά και στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των στελεχών του Δήμου προς όφελος της ομάδας στόχου.

2. Στόχοι

Οι στόχοι της δράσης της ενίσχυσης της θέσης των γυναικών στο ΣΕΜ είναι:

- Διασφάλιση συμμετοχής στο Συμβούλιο Ένταξης Μεταναστών αρχικά μέσω της καταστατικής πρόβλεψης ποσόστωσης.
- Διασφάλιση της οπτικής του φύλου στη λήψη των αποφάσεων του Δήμου.
- Αναγνώριση των αναγκών της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας στην βάση της αρχής της αντιπροσώπευσης στο ΣΕΜ (από όλα τα μέλη των κοινοτήτων που απαρτίζουν το ΣΕΜ).
- Εκπροσώπηση με τα κατάλληλα/ικανά άτομα από την κοινότητα των Μεταναστριών (σύμφωνα με την επιθυμία της κοινότητας).
- Παροχή υψηλής ποιότητας υπηρεσιών με την εμπλοκή των ίδιων των Μεταναστριών.
- Μέτρηση και αξιολόγηση των επιτπώσεων της δράσης και της αποτελεσματικότητας της στο βαθμό που αφορά την συμμετοχή των γυναικών στο ΣΕΜ.
- Ενσωμάτωση της δράσης της πιλοτικής εφαρμογής, στο πλαίσιο της ευρύτερης στρατηγικής του Δήμου και πιο συγκεκριμένα στον Επιχειρησιακό του Σχεδιασμό.
- Ανάπτυξη σχέσεων και συνεργασιών με άλλους Δήμους αναφορικά με την ένταξη της οπτικής του φύλου στα ΣΕΜ.
- Βελτίωση της προσβασιμότητας στις υπηρεσίες του Δήμου και κυρίως τις κοινωνικές.
- Ενημέρωση των Γυναικών Μεταναστριών σε σχέση με τις παρεχόμενες υπηρεσίες του Δήμου.
- Ανταλλαγή τεχνογνωσίας και καλών πρακτικών με άλλους Δήμους.
- Εθελοντική δραστηριοποίηση μελών του ΣΕΜ (Μεταναστριών) προκειμένου να ενημερώσουν τα υπόλοιπα μέλη του γυναικείου πληθυσμού των κοινοτήτων τους.
- Αναγνώριση και καταγραφή των αναγκών των μεταναστριών για την πραγματική ένταξη τους.

3. Δείκτες

- Ποσοστό συμμετοχής Γυναικών Μεταναστριών στο ΣΕΜ.
- Αριθμός αποφάσεων του ΣΕΜ σε θέματα τα οποία περιλαμβάνουν την οπτική του φύλου.
- Αριθμός αποφάσεων του ΣΕΜ που έχει υιοθετήσει το Δημοτικό Συμβούλιο για ζητήματα τα οποία θα μπορούσαν να θεωρηθούν ότι περιλαμβάνουν την οπτική του φύλου.
- Αριθμός Γυναικών Μεταναστριών που επισκέφθηκαν τις υπηρεσίες του Δήμου.
- Βαθμός ικανοποίησης των Γυναικών Μεταναστριών από τις παρεχόμενες πληροφορίες, την ενημέρωση και την διάχυση της πληροφορίας.

4. Αναμενόμενα Αποτελέσματα

- Προώθηση της κοινωνικής ένταξης στην βάση της αρχής της Ισότητας των Φύλων.
- Διευκόλυνση της πρόσβασης των Γυναικών Μεταναστριών σε υπηρεσίες πληροφόρησης και υποστήριξης του Δήμου.
- Βελτίωση της οικογενειακής ισορροπίας αναφορικά με τις Γυναίκες Μετανάστριες.
- Ενίσχυση της δυνατότητας ένταξης στην αγορά εργασίας.
- Αντιμετώπιση κάθε μορφής οικογενειακής βίας.
- Ανάδειξη της υπευθυνότητας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης ως προς το σχεδιασμό κοινωνικών και άλλων πολιτικών για ειδικές ομάδες γυναικών.
- Υπογράμμιση της αξίας των δημοκρατικών αρχών και των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων που προωθούν την Ισότητα των Φύλων.
- Ανάδειξη του ρόλου του «ενεργού πολίτη» μέσω της αρχής της εταιρικότητας (συμπράξεις με την Κοινωνία των Πολιτών).

5. Ομάδες στόχοι/ Επωφελούμενοι & Επωφελούμενες

- Η ομάδα στόχος (Γυναίκες Μετανάστριες) η οποία είναι άμεσα επωφελούμενη από το σχέδιο δράσης.

6. Αναμενόμενο όφελος για την Ομάδα-Στόχο

- Αύξηση των αποφάσεων στο πλαίσιο των μεταναστών που αφορούν την οπτική του φύλου.
- Βελτίωση της προσβασιμότητας των γυναικών μεταναστριών στις υπηρεσίες του Δήμου και κατά κύριο λόγο στις κοινωνικές υπηρεσίες και δομές.
- Ανάδειξη καλών πρακτικών
- Βελτίωση της ποιότητας ζωής της ομάδας στόχου με την ενδυνάμωση της θέσης των γυναικών μεταναστριών στο πεδίο λήψης αποφάσεων του Δήμου (μέσω του ΣΕΜ).
- Δικαιοσύνη και ισότητα με την προβολή και στήριξη των δικαιωμάτων των γυναικών να ζουν και υπάρχουν σε συνθήκες αξιοπρεπούς διαβίωσης και ίσων ευκαιριών.
- Διευκόλυνση της πρόσβασης των γυναικών μεταναστριών σε υπηρεσίες πληροφόρησης και υποστήριξης αλλά και στο σύνολο των δομών του Δήμου.
- Διαμόρφωση «θετικής ταυτότητας» της Γυναίκας Μετανάστριας η οποία μέσω της συμμετοχής της στο ΣΕΜ νιώθει ότι εντάσσεται σε ένα θεσμικό/γνωμοδοτικό όργανο και ότι μπορεί να βρει στήριξη, συμβουλευτική και ενδυνάμωση.

7. Προβλεπόμενες Δράσεις

Οι προβλεπόμενες δράσεις στο πλαίσιο της υλοποίησης του σχεδίου δράσης είναι οι εξής:

- Τροποποίηση του καταστατικού του ΣΕΜ.
- Δημιουργία μια διοικητικής δομής για την παροχή πληροφοριών στις Γυναίκες Μετανάστριες.
- Υπογραφή Μνημονίου Συνεργασίας με το Δήμο Πατραίων.

8. Σχεδιασμός Προυπολογισμού – Κατάρτιση/ Αξιοποίηση χρηματοδοτικών εργαλείων

Στην παρούσα φάση οι δράσεις που προβλέπονται είναι μηδενικού κόστους. Στη συνέχεια και εάν η λειτουργία της δομής υποστήριξης στο πλαίσιο του ΣΕΜ κριθεί απαραίτητο να λειτουργεί σε

καθημερινή βάση υπάρχουν σκέψεις να απασχοληθεί ένα άτομο το οποίο μπορεί να προσληφθεί στο πλαίσιο του εγκεκριμένου προγράμματος που πρόκειται να υλοποιήσει ο Δήμος για τη δημιουργία κοινωνικών δομών κατά της φτώχειας και πιο συγκεκριμένα σε αυτή της διαμεσολάβησης.

9. Χρονοδιάγραμμα

Το Σχέδιο Δράσης, ξεκινάει ήδη από το τέλος του 2012 με την σύγκλιση του ΣΕΜ για την τροποποίηση του καταστατικού.

10. Υπεύθυνοι/Υπεύθυνες

Σε πολιτικό επίπεδο ο εντεταλμένος σύμβουλος για τα θέματα μεταναστευτικής πολιτικής. Σε υπηρεσιακό επίπεδο ο προϊστάμενος της διεύθυνσης Κοινωνικών Υπηρεσιών και Παιδείας. Στην υλοποίηση της σχεδιαζόμενης παρέμβασης θα συμμετέχουν ο πρόεδρος του ΣΕΜ, στελέχη της Διεύθυνσης Κοινωνικών Υπηρεσιών και Παιδείας και οι σύμβουλοι του Δημάρχου που συμμετείχαν στο Progress.

1.7. Υλοποίηση του Σχεδίου Δράσης

Η υλοποίηση του Σχεδίου Δράσης απαιτεί την διατύπωση και υλοποίηση συγκεκριμένων ενεργειών οι οποίες κινούνται τόσο στον άξονα της πολιτικής απόφασης του Δήμου, όσο και στον άξονα της διοικητικής διαδρομής στον εσωτερικό του Δήμου. Οι ενέργειες πρέπει να είναι πολύ συγκεκριμένες και να «μετουσιώνουν» ουσιαστικά το σχέδιο δράσης σε υλοποιήσιμη ενέργεια.

Για παράδειγμα **στο Δήμο Πατρέων** η συγκεκριμένη δράση που αφορά στην Βία κατά των Γυναικών έχει τις ακόλουθες ενέργειες υλοποίησης:

- Δημιουργία ενός **«Δικτύου Συνεργασίας» μεταξύ του Συμβουλίου Ένταξης Μεταναστών (ΣΕΜ) του Δήμου Πατρέων και του Συμβουλευτικού Κέντρου Γυναικών Πάτρας**, με αντικείμενο συνεργασίας τη χάραξη πολιτικής για την ένταξη της διάστασης του φύλου, με έμφαση στην ευπαθή κοινωνικά ομάδα των μεταναστριών θύματα βίας, είναι δυνατόν να επιτευχθεί αφού ακολουθηθούν οι παρακάτω ενέργειες:

- **Δημιουργία Πρωτόκολλου Συνεργασίας με την ΓΓΙΦ** για το οποίοακολουθείται η εξής διαδικασία:
  1. Ένταξη του Πρωτόκολλου Συνεργασίας στην Αντιδημαρχία Εθελοντισμού, Ισότητας Φύλων, ΜΚΟ, Ένταξης Μεταναστών & Εξυπηρέτησης του Πολίτη, της οποίας ο επιχειρησιακός σχεδιασμός για την οπτική του φύλου, αποτελεί σαφή κατεύθυνση, της πολιτικής της χάραξης του Δήμου.
  2. Να συγκληθεί το Διοικητικό Συμβούλιο του Συμβουλευτικού Κέντρου Γυναικών Πάτρας το οποίο θα πρέπει να συμφωνήσει με τη δημιουργία και τη συνεργασία του συγκεκριμένου δικτύου και εν συνεχεία η πρόεδρος του να υπογράψει το πρωτόκολλο.
  3. Να συγκληθεί συνεδρίαση του Συμβουλίου Ένταξης Μεταναστών (ΣΕΜ) το οποίο θα πρέπει να συμφωνήσει με τη δημιουργία και τη συνεργασία του συγκεκριμένου δικτύου και εν συνεχεία η πρόεδρος του να υπογράψει το πρωτόκολλο.
  4. Μετά τη συμφωνία των δύο μερών και την από κοινού υπογραφή του Πρωτοκόλλου Συνεργασίας πραγματοποιείται **η παρουσίασή του στο Δημοτικό Συμβούλιο προς ενημέρωση των μελών του και δημοσιοποιείται στην ιστοσελίδα του Δήμου, της Αντιδημαρχίας**

αλλά και σε άλλους διαδικτυακούς χώρους (π.χ. ιστοσελίδες συλλόγων μεταναστών, γυναικείων ΜΚΟ κ.α).

Αντίστοιχα στο Δήμο Κορυδαλλού οι προβλεπόμενες δράσεις στο πλαίσιο της υλοποίησης του σχεδίου είναι οι εξής:

1. **Τροποποίηση του καταστατικού του ΣΕΜ με την πρόβλεψη ποσόστωσης του γυναικείου φύλου στο 30% των συμμετεχόντων** (ίσως έστω και με μια υποχρεωτικού τύπου παρέμβαση ώστε στο μέλλον να συνειδητοποιηθεί η αναγκαιότητας συμμετοχής)
2. **Ενεργοποίηση της συμμετοχής των Γυναικών Μεταναστριών μελών του ΣΕΜ** προκειμένου να δημιουργηθεί μια δομή για την παροχή πληροφοριών στις ενδιαφερόμενες Μετανάστριες για τις παρεχόμενες υπηρεσίες του Δήμου (ίσως και εντός του Γραφείου Ισότητας των Φύλων). Η συγκεκριμένη υπηρεσία μπορεί να παρέχεται σε συγκεκριμένες ημέρες και ώρες.
3. **Προτείνεται επίσης η σταδιακή δημιουργία δικτύου με ΟΤΑ** που έχουν αναπτύξει σχετική δραστηριότητα προκειμένου να αναδειχθούν καλές πρακτικές και να γίνει ανταλλαγή τεχνογνωσίας. Πρώτο στάδιο αυτού του δικτύου είναι η συνεργασία με το Δήμο Πατρέων όπως προέκυψε στο πλαίσιο του έργου.

1.8. Παρακολούθηση και προσδιορισμός δεικτών παρακολούθησης

Οι δείκτες παρακολούθησης κατηγοριοποιούνται σε δείκτες, μεταβλητές και αποτελέσματος. Η περιοδική αξιολόγηση της στοχοθεσίας και των παρεμβάσεων μέσω οργανωμένου συστήματος παρακολούθησης και αξιολόγησης (μηχανισμός παρακολούθησης της πορείας υλοποίησης σε όλα τα επίπεδα της υλοποίησης - με συστηματική συλλογή και αξιολόγηση στοιχείων ποσοτικού και ποιοτικού χαρακτήρα βάσει συστηματοποιημένων δεικτών) για την εξασφάλιση διαρκούς ελέγχου καταλληλότητας και επάρκειας των δράσεων και της στοχοθεσίας, βάσει συστηματικά καταγραφόμενων αναγκών (ποσοτικοποίηση επιδιωκόμενων στόχων, κριτήρια αξιολόγησης και ελέγχου, συστηματική καταγραφή αποτελεσμάτων και αναγκών, συμπεριλαμβανομένου του βαθμού διαφοροποίησης αυτών σε τοπικό επίπεδο, κατά τις ιδιαιτερότητες μεταξύ των υποομάδων εντός της ομάδας και των κοινωνικό-πολιτικών συνιστωσών που πλαισιώνουν το χώρο ανάπτυξης των παρεμβάσεων).

Επιπλέον η διαδικασία της παρακολούθησης είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς:

- Επιτρέπει τον εντοπισμό των εμποδίων και των κενών στη διαδικασία της υλοποίησης.
- Βοηθά στη διατύπωση προτάσεων για την κάλυψή τους.
- Συμβάλλει στη βελτίωση του Προγράμματος μέσα από την αναπροσαρμογή των δράσεων εκείνων που συναντούν προβλήματα στην εφαρμογή τους.
- Στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής η διαδικασία παρακολούθησης, όπως διατυπώθηκε από **τους Δήμους Κορυδαλλού και Πατρέων** έχει ως εξής:

1. Υπεύθυνος/ Υπεύθυνη

Υπεύθυνοι για την παρακολούθηση της εκτέλεσης του σχεδίου δράσης, είναι οι αρμόδιοι Αντιδήμαρχοι, οι Δημοτικές Επιτροπές Ισότητας αλλά και στελέχη του Δήμου. Οι υπεύθυνοι θα δίνουν τις κατευθύνσεις για την εκτέλεση του σχεδίου δράσης και θα παρακολουθούν την εξέλιξή του.

2. Συμμετοχή συναφών φορέων και εμπειρογνωμώνων

Η συμμετοχή εμπειρογνωμώνων και η συνεργασία με φορείς είναι επίσης πολύ σημαντική καθώς προσφέρει την απαραίτητη τεχνογνωσία ώστε οι πολιτικές που αφορούν την ένταξη των γυναικών μεταναστριών να συμπεριλαμβάνουν και την διάσταση του φύλου. Ετσι οι Δήμοι Πατρέων και Κορυδαλλού, σκοπεύουν να αναπτύξουν ένα ισχυρό δίκτυο συνεργασίας το οποίο θα στηρίζει, θα συντονίζει και θα παρακολουθεί το σχέδιο δράσης και της παρέμβασης καθώς και θα συνεργάζεται με ομάδες εμπειρογνωμόνων Ισότητας των Φύλων σε όλη τη δημόσια διοίκηση και τις ανεξάρτητες αρχές, όπως είναι η νέα Ελληνική Στατιστική Αρχή, ο Συνήγορος του Πολίτη κ.α. Παράλληλα, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι στο πλαίσιο της ανάπτυξης συνεργασίας με όλους τους εμπλεκόμενους Φορείς, οι Δήμοι Πατρέων και Κορυδαλλού σκοπεύουν να αναπτύξουν περαιτέρω διαύλους επικοινωνίας με τις Περιφερειακές Επιτροπές Ισότητας των Φύλων (ΠΕΠΙΣ), την Εθνική Επιτροπή Ισότητας μεταξύ Γυναικών και Ανδρών και το Εθνικό Παρατηρητήριο για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Βίας κατά των Γυναικών αλλά και άλλους Φορείς που διαθέτουν εμπειρία και τεχνογνωσία.

3. Χρονοδιάγραμμα

Όπως διατύπωσαν και οι δύο Δήμοι, το χρονοδιάγραμμα είναι απαραίτητο προκειμένου να παρακολουθείται η δράση στενά. Σε περίπτωση που υπάρχουν προβλήματα κατά την εκτέλεση του σχεδίου δράσης τότε θα επέλθει και τροποποίηση του χρονοδιαγράμματος. Για το Δήμο Πατρέων η παρακολούθησή του θα τεθεί σε ετήσιο προγραμματισμό ανά τακτά χρονικά διαστήματα ανάλογα με τις ανάγκες που προκύπτουν.

4. Εργαλεία

Για τους Δήμους Πατρέων και Κορυδαλλού, τα εργαλεία που αξιοποιούνται προκειμένου να καταγραφούν οι παρατηρήσεις για την παρακολούθηση των σχεδίων δράσης είναι:

Για το Δήμο Κορυδαλλού εργαλεία παρακολούθησης συνιστούν τα εξής: Το ποσοστό συμμετοχής των Γυναικών Μεταναστριών στο ΣΕΜ, αποφάσεις (αριθμητικά) που έχουν ληφθεί από το ΣΕΜ σε σχέση ,με ζητήματα τα οποία να περιλαμβάνουν την οπτική του φύλου. Αποφάσεις του ΣΕΜ που έχει υιοθετήσει το Δημοτικό Συμβούλιο, ο αριθμός των Γυναικών Μεταναστριών που επισκέφθηκαν τις υπηρεσίες και δομές του Δήμου εξαιτίας της πληροφόρησης που είχαν από το ΣΕΜ. Ποιοτικά θα επιδιωχθεί η συμπλήρωση ερωτηματολογίων στις ενδιαφερόμενες Μετανάστριες προκειμένου να διαπιστωθεί ο βαθμός ικανοποίησής τους από τις παρεχόμενες υπηρεσίες.

Για το Δήμο Πατρέων τα εργαλεία που θα αξιοποιηθούν προκειμένου να καταγραφούν οι παρατηρήσεις για την παρακολούθηση του σχεδίου δράσης είναι:

- Έρευνες (στη βάση μεθοδολογικών κριτηρίων π.χ ερωτηματολόγια).
- Στατιστικά στοιχεία.
- Καταγραφές στοιχείων/εκθέσεις.
- Αναφορά μέσω διαδικτύου.

5. Μηχανισμοί

Αναφορικά με τον έλεγχο της προόδου των σχεδίων δράσης, οι μηχανισμοί που προβλέπονται να ακολουθηθούν όπως διατυπώθηκαν στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής είναι οι εξής:

- Περιοδικές εκθέσεις και αναφορές.
- Σύγκληση των Δημοτικών Συμβουλίων και των ΣΕΜ, για ενημέρωση και αξιολόγηση της εξέλιξης των σχεδίων δράσης.
- Συχνές συναντήσεις με άτομα της ομάδας στόχος.
- Δημιουργία - μέσω διαδικτύου - συστήματος διαχείρισης αιτημάτων πολιτών και ενδυνάμωση διαλόγου με τις γυναικείες οργανώσεις και τις ΜΚΟ.
- Αξιοποίηση συνεργασίας του εξειδικευμένου δυναμικού της χώρας σε θέματα ισότητας με την ανοικτή διαδραστική διαδικασία δημιουργίας μητρώου εμπειρογνωμόνων φύλου.

1.9. Αξιολόγηση και προσδιορισμός δεικτών αξιολόγησης

Αφού ολοκληρωθεί η διαδικασία παρακολούθησης, δηλαδή η παρακολούθηση των δράσεων και παρεμβάσεων που υλοποιούνται βάσει του Δικτύου Συνεργασίας, ακολουθεί η αξιολόγησή του. Αυτό το στάδιο συμβάλλει στην ανάπτυξη Καλών Πρακτικών και στη διαμόρφωση προτάσεων με απώτερο στόχο τη βελτίωση παρόμοιων μελλοντικών πρωτοβουλιών. Τα τρία επίπεδα αξιολόγησης περιλαμβάνουν τα εξής:

1. Αξιολόγηση του βαθμού επίτευξης των στόχων.
2. Αξιολόγηση των αποτελεσμάτων και των επιπτώσεων.
3. Αξιολόγηση της διαδικασίας που σχεδιάστηκε και ακολουθήθηκε.

1. Κριτήρια αξιολόγησης

Κατά τη διαδικασία της αξιολόγησης τα κριτήρια τα οποία τέθηκαν στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής για την υλοποίηση των σχεδιαζόμενων δράσεων:

- Επιτρέπουν τον εντοπισμό των εμποδίων και των κενών στην υλοποίηση του σχεδίου δράσης.
- Βοηθούν στη διατύπωση προτάσεων για την κάλυψή τους.
- Συμβάλλουν στη βελτίωση του Σχεδίου Δράσης μέσα από την αναπροσαρμογή του στην περίπτωση που υπάρχουν προβλήματα στην εφαρμογή του.
- Συμβάλλουν στην ανατροφοδότηση μεταξύ των στελεχών που υλοποιούν το σχέδιο δράσης και της ομάδας στόχου .

2. Φορείς Αξιολόγησης

Για το Δήμο Πατρέων το Δίκτυο Συνεργασίας κατά την αξιολόγηση του σχεδίου δράσης θα συνεργάζεται με ομάδες εμπειρογνωμόνων ισότητας (σε θέματα Μεταναστριών που έχουν υποστεί βία) σε όλη τη δημόσια διοίκηση και τις ανεξάρτητες αρχές, όπως είναι η νέα Ελληνική Στατιστική Αρχή, ο Συνήγορος του Πολίτη κ.α. Παράλληλα, θα αναπτύσσει συνεργασίες με τις Περιφερειακές Επιτροπές Ισότητας των Φύλων (ΠΕΠΙΣ) και θα υποστηρίζει την Διυπουργική Επιτροπή για την Ισότητα των Φύλων, την Εθνική Επιτροπή Ισότητας μεταξύ Γυναικών και Ανδρών και το Εθνικό Παρατηρητήριο για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Βίας κατά των Γυναικών.

3. Υπεύθυνος/Υπεύθυνη

Ως υπεύθυνοι του Δήμου Πατρέων για την αξιολόγηση του σχεδίου δράσης, είναι τα στελέχη της Αντιδημαρχίας Εθελοντισμού, τα οποία είναι αρμόδια για τα θέματα Ισότητας Φύλου και Μεταναστών και τα οποία θα συμμετέχουν στην ομάδα έργου, υπό την εποπτεία της Αντιδημάρχου η οποία έχει παράλληλα και το ρόλο του προέδρου στο Συμβουλίου Ένταξης Μεταναστών (ΣΕΜ). Η

ομάδα αξιολόγησης θα συνεργαστεί και με τους αρμόδιους εμπειρογνώμονες οι οποίοι θα έχουν εμπλακεί και στην παρακολούθηση της δράσης.

Για το Δήμο Κορυδαλλού στην υλοποίηση της σχεδιαζόμενης παρέμβασης θα συμμετέχουν ο πρόεδρος του ΣΕΜ, στελέχη της Διεύθυνσης Κοινωνικών Υπηρεσιών και Παιδείας και ο επιστημονικός σύμβουλος του Δημάρχου που συμμετείχε στο έργο.

4. Χρονοδιάγραμμα

Στο Δήμο Πατρέων η αξιολόγηση του σχεδίου δράσης θα τεθεί σε ετήσιο προγραμματισμό. Για το Δήμο Κορυδαλλού οι δράσεις έχουν ξεκινήσει από το τέλος του 2012 και συνεχίζονται.

5. Εργαλεία

Τα εργαλεία που θα αξιοποιηθούν προκειμένου να καταγραφούν οι παρατηρήσεις για την αξιολόγηση του σχεδίου δράσης είναι:

- Έρευνες-Ερωτηματολόγια
- Στατιστικά στοιχεία και δείκτες
- Καταγραφές στοιχείων/ εκθέσεις

1.10. Διάχυση αποτελεσμάτων και δράσεις δημοσιότητας

Η διάχυση των αποτελεσμάτων των σχεδιαζόμενων δράσεων κρίνεται ως ιδιαίτερα σημαντική καθώς επιτρέπει στο παραγόμενο έργο να «μετουσιωθεί» σε πληροφόρηση και να να επιτευχθεί η μέγιστη δυνατή γνώση σε μεγάλα κοινωνικά τμήματα για τα ευεργετήματα τα οποία προκύπτουν προς όφελος της κοινωνικής συνοχής και ανάπτυξης.

Πιο συγκεκριμένα πρέπει να πραγματοποιηθούν επικοινωνιακές δράσεις και να αξιοποιηθούν όλα τα διαθέσιμα εργαλεία επικοινωνίας, ώστε να επιτευχθεί η διάχυση της πληροφορίας. Στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής του έργου οι Δήμοι Πατρέων και Κορυδαλλού αποτύπωσαν τις δράσεις δημοσιότητας και διάχυσης των αποτελεσμάτων ως εξής:

- Πραγματοποίηση ημερίδων, θεματικών συναντήσεων ή άλλες εκδηλώσεις.
- Δελτία τύπου/ανακοινώσεις.
- Ανάδειξη καλών πρακτικών.
- Νόμοι, μελέτες, fact sheets για υφιστάμενη κατάσταση και ανάγκες ομάδων στόχων, κ.λπ.
- Συνεντεύξεις στα τοπικά ΜΜΕ (έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο, ραδιόφωνο, τηλεόραση).
- Παραγωγή ενημερωτικού υλικού (νόμοι, μελέτες κ.τ.λ.)
- Ενημέρωση αρμοδίων φορέων και αναλυτική περιγραφή των δράσεων του σχεδίου δράσης.
- Ενημέρωση στελεχών του Δήμου και αναλυτική περιγραφή των δράσεων του σχεδίου δράσης.
- Ενημέρωση των άμεσα ωφελούμενων (μετανάστριες που έχουν υποστεί βία).
- Ενημέρωση της τοπικής κοινότητας (φορέων, οργανώσεων, ΜΚΟ κ.τ.λ.).

Για τις δράσεις δημοσιότητας και επικοινωνίας χρειάζεται προϋπολογισμός ο οποίος ωστόσο δεν κατέστη δυνατόν να αποτυπωθεί στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής. Ωστόσο αυτό που διατυπώθηκε είναι ότι ο προϋπολογισμός είναι δυνατόν να διατεθεί είτε από ίδιους πόρους των Δήμων, είτε από χορηγίες είτε ακόμη από την συνεργασία με την Κοινωνία των Πολιτών, όπως στην περίπτωση του Δήμου Πατρέων, ο οποίος για τη δράση της βίας κατά των Γυναικών Μεταναστριών, θα καλύψει τον προϋπολογισμό της δημοσιότητας από την συνεργασία του με ΜΚΟ.

Το ίδιο ισχύει και για το χρονοδιάγραμμα της δημοσιότητας το οποίο δεν μπορεί να αποτυπωθεί με ακρίβεια. Δυνητικά και ανάλογα με την εξέλιξη των σχεδίων δράσης (παρακολούθηση, αξιολόγηση κ.τ.λ.) θα μπορούσε να καταρτιστεί ένα ακριβές χρονοδιάγραμμα.

2. ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ, ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

2.1. Διαπιστώσεις και συμπεράσματα

Οι Γυναίκες Μετανάστριες, συνιστούν μία δυναμική πληθυσμιακή ομάδα, η οποία ωστόσο δεν προσεγγίζεται ικανοποιητικά σε επίπεδο δράσεων ή και στρατηγικής σε τοπικό επίπεδο. Κυρίως δεν αποτελεί αντικείμενο ξεκάθαρης και στοχευμένης πολιτικής, ούτε επίσης στο πλαίσιο της έμφυλης διάστασης δεν φαίνεται να συνδέεται με την ανάπτυξη του «χώρου» στον οποίο κατοικεί. Η ενασχόλησή της κυρίως στον τριτογενή τομέα της οικονομίας, την φέρνει στην «σκιά» των όποιων δράσεων γίνονται τοπικά, πλην εξαιρέσεων που αφορούν το κομμάτι του πολιτισμού ή την εκμάθηση γλώσσας.

Στην περίπτωση της πιλοτικής εφαρμογής διαπιστώθηκε ότι παρόλο που και οι δύο Δήμοι οι οποίοι επιλέχθησαν, έχουν μακρά εμπειρία σε μεταναστευτικά ζητήματα και πολιτικές, ωστόσο στο σύνολό τους οι δράσεις τις οποίες είχαν αναπτύξει ή ήταν αποσπασματικές ως προς τα θέματα του φύλου ή είχαν στόχευση μόνο ως προς το σύνολο του μεταναστευτικού πληθυσμού. Κατά συνέπεια δεν μπορούσε να γίνει αντιληπτή ούτε η έμφυλη διάσταση της μεταναστευτικής πολιτικής, ούτε επίσης η «ωφέλεια» προς την συγκεκριμένη ομάδα στόχο ως επίπτωση και αποτέλεσμα των πολιτικών αυτών ούτε όμως και το γενικότερο όφελος προς την τοπική κοινωνία.

Ωστόσο στο πλαίσιο του έργου έγινε αντιληπτό από τα στελέχη του Δήμου τα οποία συμμετείχαν η αναγκαιότητα της ένταξης του φύλου ως διακριτό πεδίο χάραξης πολιτικής στον ευρύτερο σχεδιασμό του κάθε Δήμου για πολιτικές με σημαντικές επιπτώσεις και «επ'ωφελεία όλων» δηλαδή της ομάδας στόχου, της τοπικής κοινωνίας και του ίδιου του Δήμου ως πολιτική και διοικητική οντότητα. Τα στελέχη αυτά λειτούργησαν ως «πρέσβεις» στο συγκεκριμένο πεδίο πολιτικής (φύλου και μετανάστευσης), καθώς μετέφεραν την γνώση την οποία απέκτησαν σε όλα τα επίπεδα του Δήμου (κυρίως πολιτικό και διοικητικό). Έγινε κατανοητή η έμφυλη διάσταση της μετανάστευσης και κυρίως σχεδιάστηκαν δράσεις οι οποίες έλαβαν υπόψη τις «ιδιαιτερότητες» του κάθε Δήμου, αλλά και τις ανάγκες/κενά τα οποία υπήρχαν.

Οι ελλείψεις και τα κενά τα οποία παρατηρήθηκαν στο πλαίσιο του έργου αφορούσαν κυρίως το επίπεδο σωστής προετοιμασίας και οργάνωσης προκειμένου οι Δήμοι να έχουν μία σαφή αφετηρία εκκίνησης για την σωστή χάραξη και στόχευση της δράσης στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής. Το έλλειμμα αυτό ξεπεράστηκε καθώς η μεθοδολογία που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο τους έργου επέτρεψε στα στελέχη των Δήμων που συμμετείχαν να αντιληφθούν την «στρατηγική της ολιστικής προσέγγισης», προκειμένου να γίνει κατανοητή η «διαδικασία» βάσει της οποίας εντάσσεται το φύλο στην μεταναστευτική πολιτική.

Ένα ακόμη έλλειμμα το οποίο αναδείχτηκε έχει να κάνει με την έλλειψη μεθοδολογικών εργαλείων για την αποτύπωση του προφίλ της ομάδας στόχου, δηλαδή ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα για τις ανάγκες της ομάδας στόχου. Επιπλέον παρουσιάστηκε έλλειμα στα ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα για τις Γυναίκες Μετανάστριες, έλλειμα το οποίο καλύφθηκε στο πλαίσιο της πιλο-

τικής εφαρμογής του έργου με την ανταλλαγή τεχνογνωσίας με τον Δήμο Κορυδαλλού, ο οποίος είχε αναπτύξει την κατάλληλη μεθοδολογία για την καταγραφή της ομάδας στόχου αλλά και του ευρύτερου μεταναστευτικού πληθυσμού της περιοχής του.

Χρειάζεται ακόμη, όπως αναδείχτηκε στο πλαίσιο του έργου, να αποτυπωθεί η ακριβής «πολιτική» και «διοικητική διαδρομή» στην λειτουργία του Δήμου, προκειμένου οι όποιες πολιτικές χαράσσονται να έχουν συγκεκριμένα μετρήσιμα και εφικτά αποτελέσματα. Χρειάζεται επίσης να υπάρχουν οι μηχανισμοί εκείνοι (είτε σε επίπεδο Επιχειρησιακού Σχεδιασμού του Δήμου, είτε σε επίπεδο δομών, υπηρεσιών κ.α.), οι οποίοι θα επιτρέπουν την απρόσκοπτη παρακολούθηση των δράσεων οι οποίες σχεδιάζονται προκειμένου να υπάρξουν τα επιθυμητά αποτελέσματα και να «μετρηθούν» οι επιπτώσεις επακριβώς. Μόνο έτσι οι πολιτικές μπορούν να αποκτήσουν υπόσταση, κύρος, και εμβέλεια αλλά και να προβάλλον τον Δήμο ως αξιόπιστη πολιτική οντότητα που λειτουργεί προς όφελος της τοπικής κοινωνίας και των πολιτών της.

Τέλος αυτό που επίσης αναδείχτηκε είναι η ανάγκη δημιουργία στρατηγικής στόχευσης ως εξελικτική διαδικασία που αντιμετωπίζει δυναμικά τις προκλήσεις, κοιτάζει στθαερά στην κατεύθυνση της κοινωνικής συνοχής με μακροπρόθεσμα αποτελέσματα και όχι απλά με την ανάδειξη της «έμφυλης διάστασης της μετανάστευσης» στο πλαίσιο μίας σχεδιαζόμενης δράσης η οποία δεν έχει συνέχεια και δεν αποτελεί ουσιαστική παρέμβαση τόσο προς όφελος της Γυναίκας Μετανάστριας όσο και προς όφελος της τοπικής διαδικασίας. Η ενδυνάμωση και στήριξη της Γυναίκας Μετανάστριας, είναι προαπαιτούμενο όχι μόνο για την κοινωνική πολιτική των Δήμων στο πλαίσιο της μεταναστευτικής τους πολιτικής αλλά και αναπτυξιακό προαπαιτούμενο καθώς η ένταξή της και η ανάδειξή της ως μέρος μία πληθυσμικακής ομάδας που πρέπει να είναι «ορατή» και διακριτή στο πλαίσιο της ανάπτυξης των τοπικών πολιτικών ένταξης.

2.2. Προτάσεις

Από όλα τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι η βούληση και η χάραξη πολιτικής για τις Γυναίκες Μετανάστριες είναι πολύ σημαντική. Η έννοια της ένταξης είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς προάγει την κοινωνική συνοχή και ανάπτυξη και καθώς δεν υπάρχει ένα «κοινό μοντέλο ένταξης» το οποίο να εφαρμόζεται στο πλαίσιο των μεταναστευτικών πολιτικών γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι η Τοπική Αυτοδιοίκηση έχει τη δυνατότητα να αναπτύξει μορφές ένταξης των Γυναικών Μεταναστριών στο πλαίσιο των μεταναστευτικών της πολιτικών (που απορρέουν τόσο από το εθνικό όσο και από το Ευρωπαϊκό πλαίσιο και τις αρχές ένταξης) οι οποίες να λειτουργήσουν ως πρότυπο αλλά και να συμβάλουν προς «όφελος όλων» τόσο δηλαδή προς όφελος των Γυναικών Μεταναστριών, του Δήμου αλλά και της τοπικής κοινωνίας.

Τα αποτελέσματα του έργου ανέδειξαν σημαντικά θέματα που αφορούν στις Γυναίκες Μετανάστριες κυρίως τόσο όσον αφορά την έμφυλη διάσταση της μετανάστευσης όσο και τα επιμέρους ζητήματα που άπτονται των πολιτικών ένταξης σε τοπικό επίπεδο. Οι προτάσεις που αφορούν τις Γυναίκες Μετανάστριες άπτονται των εξής διαστάσεων: Α) Πολιτικής Βούλησης Β) Της δημιουργίας μεθοδολογικών εργαλείων για το προφίλ των Γυναικών Μεταναστριών (βάσεις δεδομένων, ποσοτικά, ποιοτικά στοιχεία) Γ) της ευαισθητοποίησης των στελεχών των Δήμων αλλά και της τοπικής κοινωνίας Δ) της δικτύωσης και της συνεργασίας με θεσμικούς φορείς, ΟΤΑ και την Κοινωνία των Πολιτών Ε) Των παρεμβάσεων σε τομείς που αφορούν τη Γυναίκα Μετανάστρια αλλά και σε τομείς που συμβάλλουν στην ένταξη των Γυναικών Μεταναστριών στην τοπική κοινωνία ΣΤ) Εκπαίδευση σε θέματα Φύλου και Μεταναστευτικής Πολιτικής.

Α) Πολιτική Βούληση

Η πολιτική βούληση είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς αναδεικνύει το δήμο ως φορέα πολιτικής ανάπτυξης. Αποτελεί το σημείο αφετηρίας καθώς η πολιτική βούληση μετουσιώνεται σε απόφαση και η απόφαση σε διοικητική διαδρομή στο εσωτερικό του Δήμου ενώ διαχέεται και στην τοπική κοινωνία. Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι στο πλαίσιο του έργου έγινε ορατή η απαραίτητη πολιτική βούληση στο ανώτερο και ανώτατο δυνατό επίπεδο (Δημάρχου, Αντιδημάρχου, Δημοτικού Συμβουλίου, Αιρετών), προκειμένου τελικά να ενταχθεί η διάσταση του φύλου στις πολιτικές των Δήμων ως διακριτό πεδίο πολιτικής όσο και ως σημαντικό στοιχείο χάραξης πολιτικής σε ιδιαίτερες πληθυσμιακές ομάδες όπως αυτή των Γυναικών Μεταναστριών.Για το λόγο αυτό χρειάζεται η εκπόνηση του «οδικού χάρτη» που θα αποτυπώνει αναλυτικά τη διαδρομή η οποία ακολουθείται στο εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον του Δήμου, προκειμένου οι δράσεις να αποτελέσουν ζωτικό και ουσιαστικό τμήμα της πολιτικής του Δήμου αλλά να ενεργοποιήσουν τους μηχανισμούς εκείνους οι οποίοι θα επιτρέψουν να γίνει διάχυση της γνώσης και της πληροφόρησης στην τοπική κοινωνία.

Β) Μεθοδολογικά εργαλεία

Ενα σημαντικό στοιχείο το οποίο απαιτείται στην χάραξη των μεταναστευτικών πολιτικών σε τοπικό επίπεδο είναι η αξιοποίηση μεθοδολογικών εργαλείων τα οποία θα δώσουν μία σαφή εικόνα για την ομάδα στόχο. Απαιτούνται βάσεις δεδομένων με ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα τα οποία θα αποτυπώνουν την πλήρη εικόνα της ομάδας στόχος όχι μόνο από αριθμητικής άποψης αλλά και από πλευράς ποιοτικών στοιχείων (ικανοτήτων, δεξιοτήτων, γνώσεων και ζητημάτων που τις απασχολούν), προκειμένου οι σχεδιαζόμενες δράσεις να είναι στοχευμένες και εξειδικευμένες ώστε να λαμβάνουν υπόψη τις ανάγκες, τις ιδιαιτερότητες και τα στοιχεία που χρειάζονται για να χαραχθούν πολιτικές υπέρ των Γυναικών Μεταναστριών στην βάση τεκμηριωμένων στοιχείων. Τα μεθοδολογικά εργαλεία θα βοηθήσουν επίσης στην αποφυγή γενικεύσεων που αφορούν στην ομάδα στόχο (π.χ. ανάλυση αναγκών ανά κοινότητα Μεταναστριών, εθνική ή φυλετική καταγωγή), ενώ θα βοηθήσουν ώστε οι πολιτικές σε τοπικό επίπεδο να εναρμονιστούν με τις εθνικές και Ευρωπαϊκές πολιτικές.

Γ) Ευαισθητοποίηση στελεχών Δήμου και της Τοπικής Κοινωνίας

Η ευαισθητοποίηση τόσο του συνόλου των στελεχών του Δήμου (και όχι μόνο όσων εξειδικευμένα ασχολούνται με τα θέματα Μετανάστευσης ή και Ισότητας των Φύλων), συνιστά αναγκαία πρϋπόθεση και συνθήκη προκειμένου να υπάρξει διάχυση της πολιτικής απόφασης για την ένταξη της οπτικής του φύλου στις μεταναστευτικές πολιτικές που σχεδιάζει και υλοποιοεί ο Δήμος, ώστε η «πολιτική διαδρομή» να γίνει και «διοικητική διαδρομή» και οι Γυναίκες Μετανάστριες να επωφεληθούν από τις διοικητικές δομές του δήμου και τις κοινωνικές πολιτικές του. Η ευαισθητοποίηση βοηθά ακόμη στην ενδυνάμωση των Γυναικών Μεταναστριών καθώς αποκτούν πρόσβαση στην πληροφόρηση για το τι επιτελεί ο Δήμος και πως μπορούν να ωφεληθούν με συνέπεια να μην νιώθουν αποκομένες και εξαρτώμενες από άλλους αλλά να λειτουργήσουν αυτόνομα στην βάση των αναγκών τους και των δυνατοτήτων τους. Η ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας είναι επίσης

πολύ σημαντική καθώς οι δημότες πληροφορούνται, ενημερώνονται και «εκπαιδεύονται» για τις δράσεις που σχεδιάζει ο Δήμος γίνονται «κοινωνοί της γνώσης» που προκύπτει από τις δράσεις αυτές και έτσι προάγεται η κοινωνική συνοχή και ενδυνάμωση.

Δ) Δικτύωση και Συνεργασία

Η δημιουργία ισχυρών δικτύων συνεργασίας όπως αναδείχτηκε στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής είναι ιδιαίτερα σημαντική. Οι συμπράξεις σε επίπεδο Δήμων δημιουργεί ένα νέο πεδίο συνεργασίας στην τοπική αυτοδιοίκηση όπου οι καλές πρακτικές ανταλλάσσονται όπως και η τεχνογνωσία την οποία διαθέτει ο ένας Δήμος μπορεί να αποτελέσει εργαλείο πολιτικών σε κάποιον άλλο Δήμο. Οι συμπράξεις αυτές μπορούν να αφορούν τα ΣΕΜ που αποτελούν και νέο θεσμό στην τοπική αυτοδιοίκηση είτε να αφορούν επιμέρους πεδία πολιτικής στο πλαίσιο της ένταξης της οπτικής του φύλου (π.χ. βία κατά των Γυναικών Μεταναστριών), αποτελούν σημεία αναφοράς στην βάση της αρχής της εταιρικότητας, ώστε να δημιουργηθεί ένα ισχυρό δίκτυο στην τοπική αυτοδιοίκηση. Η συνεργασία με την Κοινωνία των Πολιτών είναι ιδιαίτερα σημαντική σε τοπικό επίεδο καθώς μεγιστοποιείται ο βαθμός οφέλειας των σχεδιαζόμενων δράσεων, αναπτύσσονται πρωτοβουλίες, ευαισθητοποιούνται μεγαλύτερα τμήματα του τοπικού πληθυσμού και αναδεικνύεται ο Δήμος ως «ενεργός πολίτης» όπου συσπειρώνει την τοπική κοινωνία στο σύνολό της. Τέλος η συνεργασία με θεσικούς φορείς κρίνεται ως ιδιαίτερα σημαντική καθώς με οι Δήμοι αποκτούν πρόσβαση αφενός στην γνώση για τις πολιτικές που χαράσσονται σε εθνικό επίπεδο αλλά και σε Ευρωπαϊκό επίπεδο ενώ μπορούν πληροφορηθούν και για δράσεις οι οποίες σχεδιάζονται και υλοποιούνται κεντρικά (σε επίπεδο κεντρικής διακυβέρνησης) και οι οποίες μπορούν να «μεταφερθούν τοπικά».

Ε) Τομείς Παρεμβάσεων (Ένταξη της Οπτικής του Φύλου και Τομείς δράσης Μεταναστευτικής Πολιτικής)

Όπως αναδείχθηκε από την πιλοτική εφαρμογή τα επιλεχθέντα πεδία για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση των δράσεων υπέρ των γυναικών Μεταναστριών είναι όχι μόνο συμβατά με τις αρχές του Πεκίνου (βλ. Παράρτημα-Μεθοδολογία 10 Βημάτων-Τομείς Παρέμβασης) όπως έχουν διατυπωθεί αλλά συνιστούν και επίκαιρα πεδία, στο θέμα της διασύνδεσης φύλου και τοπικών πολιτικών. Τα ΣΕΜ και η διάσταση του φύλου, για παράδειγμα αποτελούν ένα πεδίο στο οποίο η ΕΕ δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα μέσω του Ευρωπαικού Ταμείου Ένταξης Υπηκόων Τρίτων Χωρών. Κατά συνέπεια οι επιλεχθέντες δράσεις φέρνουν τους Δήμους Πατρέων και Κορυδαλλού, στην πρωτοπορία των εξελίξεων, σε νέους δυναμικούς τομείς χάραξης πολιτικής που ξεπερνούν το τοπικό επίπεδο και αγγίζουν το εθνικό και το ευρωπαικόΤέλος στο σύγχρονο δύσκολο οικονομικό περιβάλλον είναι σημαντικό να τονιστεί ότι στο πλαίσιο του έργου αναδείχτηκε η διάσταση του φύλου στις μεταναστευτικές πολιτικές είναι πολύ σημαντική καθώς αναδεικνύει την «πολιτική βούληση» της τοπικής αυτοδιοίκησης να κοιτάξει τις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες οι οποίες πλήττονται περισσότερο λόγω της οικονομικής κρίσης και οι οποίες χρειάζονται στήριξη. Έτσι πετυχαίνει όχι μόνο την ένταξη των ομάδων αυτών λαμβάνοντας υπόψη την διάσταση του φύλου, αλλά και την ενίσχυση–συνοχή της τοπικής κοινωνίας, ενδυναμώνοντας τις ομάδες αυτές και «χτυπώντας» τα αίτια του κοινωνικού αποκλεισμού και των στερεοτύπων.

ΣΤ) Εκπαίδευση σε θέματα Φύλου και Μεταναστευτικής πολιτικής

Η εμπειρία της πιλοτικής εφαρμογής ανέδειξε την εκπαίδευση ως σημείο κλειδί για την αναγνώριση, την κατανόηση και την αντιμετώπιση των αναγκών των Γυναικών Μεταναστριών. Ξεφεύγοντας από τη στενή έννοια του όρου αναφερόμαστε στην εκπαίδευση που μπορούν να λάβουν οι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, οι οργανώσεις, οι δομές και τα άτομα που απευθύνονται σε Γυναίκες Μετανάστριες. Η συστηματική επιμόρφωση των στελεχών των δήμων, και ιδιαίτερα στελεχών που βρίσκονται στα νευραλγικά πόστα σχεδιασμού πολιτικής, σε θέματα που αφορούν την οπτική του φύλου και της μεταναστευτικής πολιτικής είναι σημαντική. Άλλωστε η εκπαίδευση συνιστά ένα σημαντικό βήμα στην «ευαισθητοποίηση» που αναφέρθηκε παραπάνω καθώς μέσω της «κατανόησης» η οποία επιτυγχάνεται από την εκπαίδευση τα στελέχη αποκτούν τις ικανότητες εκείνες που θα τους επιτρέπουν να σχεδιάζουν και να υλοποιούν πολιτικές με βάση την γνώση που έχει αποκτηθεί. Η εκπαίδευση αποκτά μεγαλύτερη αξία όταν στην οπτική του φύλου ενταχθεί και η εκπαίδευση για την μεταναστευτική πολιτική (βασικές αρχές ένταξης, μεθοδολογικά εργαλεία, καλές πρακτικές από άλλες χώρες κα.)

Συμπερασματικά και βάση των αποτελεσμάτων της πιλοτικής εφαρμογής, οφείλουμε να αντιληφθούμε και να παραδεχτούμε ότι η Τοπική Αυτοδιοίκηση παρά τη δύσκολη οικονομική συγκυρία μπορεί να λειτουργήσει «θετικά» υπέρ των ευπαθών κοινωνικά ομάδων, να δημιουργήσει «μοντέλα ένταξης» για τις Γυναίκες Μετανάστριες τα οποία να λειτουργήσουν ως πρότυπα και σε «υπερτοπικό» επίπεδο και κυρίως να στηρίξει την τοπική κοινωνία στην βάση ρεαλιστικών πολιτικών με σαφείς και μετρήσιμους στόχους προς όφελος όλων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ι. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Βαΐου, Ντ. (2008), Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη. Μετανάστριες και ντόπιες στις γειτονιές της Αθήνας, Αθήνα: L-Press

Βασιλειάδου/Παυλή-Κορρέ (1999), «Ερευνα κοινωνικού αποκλεισμού Ρομά» Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτκών και Κοινωνικών Επιστημών», Αθήνα.

Καβουνίδου, Τζ., Κόντης Α., Λιανός Θ., Φακιολάς Ρ. (Επ.), 2008, « Μετανάστευση στην Ελλάδα: Εμπειρίες – Πολιτικές – Προοπτικές», Τομ. Α και Β, ΙΜΕΠΟ, Αθήνα.

Καραγιάννης, Β. (2006), «Μετανάστευση-Διεθνικότητα-Κινητικότητα. Παρατηρήσεις πάνω στην έρευνα διεθνικής μετανάστευσης», Σύγχρονα Θέματα, 92, σελ. 23-30 (τεύχος αφιέρωμα στις Σύγχρονες Θεωρήσεις του Μεταναστευτικού Φαινομένου, επιμ. Λ. Βεντούρα, Σ. Τρουμπέτα.

Κασιμάτη, Κ., Λ. Μουσούρου (2007), «Φύλο και Μετανάστευση», Gutenberg /ΚΕΚΜΟΚΟΠ, Αθήνα.

Κριατσιώτη Βανέσα, Μπάγκαβος Χρήστος, Παπαδοπούλου Δέσποινα (2004), «Έρευνα για τις Μορφές Κοινωνικής Ένταξης των Οικονομικών Μεταναστών στην Περιφέρεια Αττικής 2003-2004», Εκδ. ΙΝ.Ε της Γ.Σ.Ε.Ε./Α.).Ε.).Υ., Αθήνα.

Κονδύλη Δ. Θανοπούλου Μ., Μουρίκη Α., Στρατουδάκη Χ., Τζωρτζοπούλου Μ., 2010, «Έρευνα για καλές πρακτικές που εφαρμόζονται στην Ελλάδα και σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες και αφορούν μετανάστριες στον τομέα της απασχόλησης» ΕΚΚΕ-ΕΚΚΑ, Αθήνα.

Μαράτου-Αλιπράντη Λ. (Επιστημονική Υπεύθυνη και (Διευθύντρια Ερευνών Ε.Κ.Κ.Ε.), Συντονίστρια Έργου: Κ.Χ. Παπατζανή, Ερευνητική Ομάδα: Ε. Βόνδα, Α. Ιορδανίδου, Α. Καπετανόπουλος, Ι. Προφύρη, Ν. Τσιβίκης (2007), «Η Γυναικεία Μετανάστευση στην Ελλάδα: Τα ευρήματα της πανελλήνιας έρευνας του Κ.Ε.Θ.Ι.», Εκδ. Κ.Ε.Θ.Ι., Αθήνα.

Μουσούρου Μ. Λουκία, (2004): «Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία, Άρθρο: «Κοινωνικός Αποκλεισμός και Κοινωνική Προστασία», Εκδ. Gutenberg, Αθήνα.

Υπουργείο Εσωτερικών, Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (2011), Ευρωπαϊκή Χάρτα για την Ισότητα των Φύλων στις Τοπικές Κοινωνίες.

Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (Οκτώβριος 2011), Οδηγός Εφαρμογής του πρότυπου Συστήματος Ένταξης της Ισότητας των Φύλων (ΣΕΙΦ) στις πολιτικές των δήμων.

Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (2011), Εθνικό Πρόγραμμα για την Ουσιαστική Ισότητα των Φύλων.

ΙΙ. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Maren Borket, Wolfgang Bosswick, Friedrich Heckmann and Dorts Luken-KlaSen (2010) "Local integration policies for migrants in Europe" European Foundation for the improvement of Living and Working conditions" in Local Integration Policies for Migrants in Europe.

Han. Entzinger (2003). "The Rise and Fall of Multiculturalism: The Case of the Netherlands." In Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation- States, edited by Christian Joppke and Ewa Morawska. Basingstoke: Palgrave-Macmillan.

European Foundation for the Improvement of Working and Living Conditions, ed (2007). "Local integration policies for migrants in Europe" Luxembourg.

Handbook on European Integration (2004): European Commission Publications, Brussels.

Lucassen, L. (2005) "The Immigrant Threat: The Integration of Old and New Migrants in Western Europe since 1850". Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
Lavenex, S. (2005), "National Frames in Migration Research: The Tacit Political Agenda". In: Michael Bommes & Ewa Morawska (eds.) (2005), International Migration Research: Constructions, Omissions and the Promises of Interdisciplinarity. Aldershot: Ashgate.
Massey, D. (1994), «Space, Place and Gender», Oxford: Polity Press
Morokvasic, M. 1984 (επιμ.) "Women in Migration", τεύχος-αφιέρωμα στο International Migration Review, 18:4
Özbabacan Ayşe, "Immigrant integration at the local level: comparison between Stuttgart and selected U.S. Cities", Transatlantic Academy Paper Series, July 2009
Penninx, R. (2003) "Integration: The Role of Communities, Institutions, and the State". Migration Information Source, October 1.
Ray, B. (2002) "Immigrant Integration: Building to Opportunity", Migration Information Source, Migration Policy Institute, October 1. http://xrl.us/iew4
Vertovec, Steven (2006), "The emergence of superdiversity in Britain", Centre on Migration, Policy and Society, Working paper no 25, University of Oxford: COMPAS.
"15 Principles for framing a positive approach to migration" Conclusions of an ENAR policy seminar on EU migration policy European network against racism, 2008 www.enar-eu.org

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ ΜΕ ΤΗΝ ΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ (GENDER BUDGETING)

Βασιλική Βάσσου

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Η αναγκαιότητα της κατά φύλο ανάλυσης των δημόσιων προϋπολογισμών

Ο **δημόσιος προϋπολογισμός** είναι μια πολιτική δήλωση, που αντικατοπτρίζει κοινωνικές και οικονομικές προτεραιότητες οποιουδήποτε επιπέδου διακυβέρνησης (εθνικό, περιφερειακό, τοπικό), καθώς και την εκπλήρωση των πολιτικών δεσμεύσεων, με χρηματοοικονομικούς όρους, σε συγκεκριμένα προγράμματα και πολιτικές. Παρά το γεγονός ότι οι δημόσιοι προϋπολογισμοί φαίνεται να είναι ουδέτεροι από άποψη φύλου, οι δημόσιες δαπάνες και η είσπραξη των εσόδων έχουν διαφορετικές επιπτώσεις σε γυναίκες και άνδρες. Η προσέγγιση που αντιμετωπίζει τις γυναίκες ως «προβληματικές» στο πλαίσιο μιας κυβερνητικής ή τοπικής πολιτικής, όπου η επιτυχία υπολογίζεται με τον αριθμό των γυναικών που συμμετέχουν σε ειδικά προγράμματα, είναι από τη σύλληψή της θεμελιακά αδύναμη. Ειδικά τα προγράμματα για γυναίκες που παρέχουν (μόνο) ένα πλαίσιο πρόνοιας ή στήριξης σε ένα συγκεκριμένο τομέα, δεν είναι επαρκή.

Η κατά φύλο ανάλυση του προϋπολογισμού υποχρεώνει τις δημόσιες αρχές να λογοδοτούν για τις δεσμεύσεις τους για την ισότητα των φύλων και να συνδέουν τις δεσμεύσεις αυτές με την κατανομή, τη χρήση και την παραγωγή των δημόσιων πόρων.

Για την επιτυχημένη υλοποίηση του gender budgeting απαιτείται δημόσια πολιτική δέσμευση για την επίτευξη της ισότητας γυναικών και ανδρών. Αυτό σημαίνει ότι όλοι οι αρμόδιοι για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση πολιτικών πρέπει να προωθήσουν την πολιτική και θεσμική εκπροσώπηση των γυναικών σε όλα τα επίπεδα, να υποστηρίξουν την ευρύτερη παρουσία των γυναικών σε όλες τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων τόσο στο δημόσιο, όσο και στον ιδιωτικό τομέα, να αναπτύξουν την ευαισθησία και να εντείνουν την προσοχή της κοινής γνώμης σχετικά με τις ίσες ευκαιρίες και την ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου.

Προάγοντας την ισότητα των φύλων και υλοποιώντας πολιτικές στο πλαίσιο του gender budgeting, οι δημοτικοί προϋπολογισμοί μπορούν να επιτύχουν σημαντικούς πολιτικούς στόχους, όπως:

- **Ισότητα:** δίκαιες και ισορροπημένες δημοσιονομικές πολιτικές με απώτερο στόχο τον περιορισμό των ανισοτήτων και την προαγωγή ίσων ευκαιριών βάσει των διαφορετικών ρόλων γυναικών και ανδρών στην οικονομία και την τοπική κοινωνία.
- **Αποδοτικότητα:** αποτελεσματικότερη χρήση των πόρων, υψηλότερη ποιότητα και αποτε-

λεσματικότητα των δημοτικών υπηρεσιών ανάλογα με τις διαφορετικές ανάγκες των πολιτών και των δύο φύλων.

- **Διαφάνεια:** καλύτερη κατανόηση των δημόσιων εσόδων και εξόδων από τους πολίτες, και επομένως μεγαλύτερη διαφάνεια και απόδοση ευθυνών όσον αφορά τις δημοτικές υπηρεσίες.

Επιπλέον ο «Προϋπολογισμός με την οπτική του φύλου»:

- Αρχίζει με την ανάλυση του αντίκτυπου του προϋπολογισμού στις γυναίκες και στους άνδρες και συνεχίζει με την ένταξη του φύλου στην κατάρτιση του προϋπολογισμού.
- Είναι ένας τρόπος επίσπευσης της ένταξης της διάστασης του φύλου σε όλες τις πολιτικές.
- Σημαίνει ανθρωποκεντρική κατάρτιση προϋπολογισμών.
- Σημαίνει ενδελεχή εξέταση των αποτελεσμάτων των προϋπολογισμών.
- Επιτρέπει καλύτερη στόχευση και συνεπώς καλύτερη κατανομή των δημόσιων δαπανών.
- Απαιτεί τη συμμετοχή μιας ευρύτερης ομάδας ενδιαφερομένων μερών και συνεπώς βαθαίνει τις δημοκρατικές διαδικασίες.

1.2. Μεθοδολογική προσέγγιση του Gender Budgeting

Η ένταξη της διάστασης του φύλου σε όλες τις πολιτικές υιοθετήθηκε στην Παγκόσμια Διάσκεψη του Πεκίνου το 1995 ως η στρατηγική μέσω της οποίας θα πραγματοποιούνταν η ισότητα των φύλων. Ωστόσο η διαμόρφωση μιας στρατηγικής αποτελεί μόνο το πρώτο βήμα διότι η κάθε πολιτική καθίσταται ανίσχυρη αν δεν υπάρχει συνειδητή και συστηματική παρακολούθησή της και δεν συνοδεύεται από τους απαραίτητους πόρους.

Συνοπτικά, η απλούστερη μεθοδολογία για την εκπόνηση Προϋπολογισμού με την οπτική του Φύλου, περιλαμβάνει τα ακόλουθα πέντε (5) βήματα:

1ο βήμα: Ανάλυση του προϋπολογισμού με την οπτική του φύλου ώστε να οριστεί ο διαφορετικός αντίκτυπος του προϋπολογισμού στις γυναίκες και τους άνδρες

Σε αυτό το βήμα, καταδεικνύεται το γεγονός, ότι τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες επηρεάζονται με διαφορετικό τρόπο από τους τοπικούς προϋπολογισμούς. Αυτό γιατί, σε κάθε περίπτωση το «τελικό προϊόν» των τοπικών προϋπολογισμών είναι υπηρεσίες, μεταφορές κονδυλίων και άλλων πόρων στους κατοίκους του Δήμου. Έτσι, το πρώτο επίπεδο της ανάλυσης είναι η κατά φύλο καταγραφή των τελικών χρηστών ή των αποδεκτών των διαφόρων κονδυλίων που περιλαμβάνει ο προϋπολογισμός. Αυτή η ανάλυση θα αναδείξει:

- το βαθμό στον οποίο ο προϋπολογισμός ικανοποιεί τις ανάγκες των αποδεκτών/αποδεκτριών κατά φύλο,
- τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν μέλη των ομάδων-στόχων που δεν έχουν πρόσβαση σε συγκεκριμένες δημοτικές υπηρεσίες,
- το βαθμό στον οποίο ο προϋπολογισμός έχει μειώσει, επιδεινώσει ή έχει αφήσει αμετάβλητες υφιστάμενες ανισότητες μεταξύ των φύλων,
- τη σχέση ή, τις περισσότερες φορές, τη διάσταση μεταξύ των εξαγγελθέντων πολιτικών –ιδιαιτέρα των πολιτικών για την ισότητα των φύλων– και των δημοσιονομικών αποφάσεων.

2ο βήμα: Αναδιάρθρωση των τοπικών πολιτικών και ανακατανομή των πόρων για να επιτευχθεί η ισότητα

Στόχος αυτής της φάσης είναι η αναδιάρθρωση του προϋπολογισμού, ώστε να λάβει υπόψη το φύλο. Έτσι:

- Όπου η ανάλυση (1ο βήμα) καταδεικνύει ότι οι πόροι του προϋπολογισμού δεν έχουν κατανεμηθεί με τρόπο που να λαμβάνει υπόψη του την οπτική του φύλου, απαιτείται ανταπόκριση από πλευράς του προϋπολογισμού, προκειμένου να αντιμετωπίζει αυτήν την ανισότητα.
- Οπουδήποτε η κατανομή πόρων του προϋπολογισμού, δε συνάδει με τις εθνικές και περιφερειακές πολιτικές που προάγουν την ισότητα των φύλων, τότε απαιτείται ευθυγράμμιση.
- Από τη στιγμή που γίνεται αντιληπτό ότι υπάρχει διαφορετικός αντίκτυπος στις γυναίκες και στους άνδρες, πρέπει να ενσωματωθεί η οπτική του φύλου ως κατηγορία ανάλυσης εντός των τοπικών δημοσιονομικών διαδικασιών.
- Σε ορισμένες περιπτώσεις, αναδιάρθρωση ενός προϋπολογισμού, μπορεί να σημαίνει ανάληψη θετικών δράσεων, ακόμα και μια προσωρινή επιπρόσθετη δαπάνη που να στοχεύει στην επίλυση συγκεκριμένου προβλήματος.

3ο βήμα: Συστηματική προσπάθεια για την ένταξη της οπτικής του φύλου σε όλες τις διαδικασίες κατάρτισης, υλοποίησης και αξιολόγησης του προϋπολογισμού

Η ένταξη της οπτικής του φύλου δεν είναι διαδικασία που πραγματοποιείται μία φορά. Περιλαμβάνει ανάλυση και συνεχείς προσαρμογές του προϋπολογισμού, προκειμένου να λαμβάνονται υπόψη οι εξελισσόμενες ανάγκες των ανδρών και των γυναικών, των αγοριών και των κοριτσιών. Αυτές οι προσαρμογές μπορεί να γίνονται τόσο στο σύνολο, όσο και σε συγκεκριμένα κονδύλια του προϋπολογισμού. Ο συνεχής έλεγχος της ένταξης της οπτικής του φύλου στις διαδικασίες κατάρτισης, υλοποίησης και παρακολούθησης του προϋπολογισμού μπορεί να γίνεται με την χρήση μιας σειράς κριτηρίων που μπορεί να είναι:

- Αποτελεσματικότητα και αξιολόγηση προηγούμενων τοπικών πολιτικών για την ισότητα των φύλων.
- Εθνικοί στόχοι για την ισότητα των φύλων σε συγκεκριμένους δημοτικούς τομείς /υπηρεσίες.
- Κατάρτιση και ευαισθητοποίηση του προσωπικού του ΟΤΑ, για θέματα που σχετίζονται με το φύλο.
- Μηχανισμοί πληροφόρησης και κατανόησης των αποτελεσμάτων όσον αφορά στην πρόοδο της επίτευξης του στόχου της ισότητας των φύλων.
- Δημιουργία δεικτών για όλα τα στάδια της διαδικασίας, ευθυγραμμισμένων με την ένταξη της οπτικής του φύλου.

4ο βήμα: Έλεγχος αν οι πόροι δαπανήθηκαν με βάση τον προγραμματισμό

Το βήμα αυτό περιλαμβάνει τον έλεγχο των οικονομικών επιδόσεων, αλλά και τα «παραδοτέα» κάθε κωδικού του προϋπολογισμού, τα οποία πρέπει να αναλύονται κατά φύλο. Μερικά από τα ερωτήματα στα οποία θα πρέπει να επικεντρωθεί η διαδικασία είναι:

- Εμφανίστηκαν κατά την εκτέλεση του προϋπολογισμού, επιπλέον ανάγκες σε θέματα φύλου οι οποίες δεν καλύπτονται καθόλου ή δεν καλύπτονται ικανοποιητικά ;
- Υπάρχει δυνατότητα παρεμβάσεων / τροποποιήσεων στον προϋπολογισμό προκειμένου αυτός

να έχει καλυτέρα αποτελέσματα όσον αφορά την ισότητα των φύλων;

- Υπάρχουν ανάγκες κατάρτισης και ευαισθητοποίησης του προσωπικού και των στελεχών του Δήμου έτσι ώστε η ένταξη της οπτικής του φύλου στην κατάρτιση των προϋπολογισμών να γίνει πιο αποτελεσματική ;
- Έχουν δαπανηθεί όλοι οι σχετικοί πόροι, που προβλέπονται σε κάθε κονδύλι του προϋπολογισμού; Εάν όχι, ποιο είναι το ποσοστό που δεν έχει δαπανηθεί και γιατί;
- Εάν χρειαστούν επιπλέον πόροι από πού μπορούν να εξευρεθούν;
- Μπορεί να ανιχνευθεί σε κάθε κονδύλι του δημοτικού προϋπολογισμού η συμβολή του στην ισότητα των φύλων;

5ο βήμα: Εκτίμηση επιπτώσεων του δημοτικού προϋπολογισμού με τη διάσταση του φύλου

Στόχος αυτού του βήματος είναι να καταδειχτεί, εάν οι αλλαγές στην κατανομή του προϋπολογισμού έφεραν καλύτερα αποτελέσματα σε ότι αφορά την ισότητα των φύλων. Για το λόγο αυτό γίνεται σύγκριση και αξιολόγηση των επιπτώσεων της εφαρμογής του προϋπολογισμού με βάση το φύλο σε σχέση με την υφιστάμενη κατάσταση έτσι όπως έχει καταγραφεί στο 1ο βήμα. Τα ερωτήματα που πρέπει να απαντηθούν είναι τα παρακάτω:

- Σε ένα συγκεκριμένο στάδιο υλοποίησης του δημοτικού προϋπολογισμού, μήπως χρειάζονται επιπλέον πόροι, ώστε να δοθεί η δυνατότητα σε γυναίκες και άνδρες να έχουν πρόσβαση σε ένα πρόγραμμα / υπηρεσία / δραστηριότητα, στο οποίο η συμμετοχή τους είναι δυσανάλογα χαμηλή;
- Για ποιο λόγο κάποια από τα μέλη της κοινότητας, εξακολουθούν να μην έχουν πρόσβαση σε κάποιες συγκεκριμένες υπηρεσίες του ΟΤΑ;
- Η (κάθε φορά) κατανομή των πόρων συνάδει με το μέγεθος της ομάδας-στόχου;
- Πώς εξελίσσεται, αυτή η κατανομή των πόρων σχετικών με την ισότητα, εντός του χρονικού διαστήματος υλοποίησης του προϋπολογισμού;
- Υπάρχουν δείκτες παρακολούθησης των σχετικών στόχων ;

Με βάση την παραπάνω μεθοδολογία:

1. Πραγματοποιείται καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης των γυναικών και των ανδρών, κοριτσιών και αγοριών, οι οποίοι εξυπηρετούνται από τις υπηρεσίες ενός ΟΤΑ.
2. Εξετάζονται οι πολιτικές και τα προγράμματα του ΟΤΑ, σε κάθε τομέα δραστηριότητάς του, προκειμένου να καταγραφούν οι ανισότητες στην παροχή υπηρεσιών για κάθε ομάδα.
3. Εξετάζεται ο προϋπολογισμός για να φανεί αν έχουν διατεθεί αρκετοί πόροι για την αποτελεσματική εφαρμογή της οπτικής του φύλου στις διάφορες πολιτικές, υπηρεσίες και προγράμματα του Δήμου.
4. Παρακολουθείται εάν αυτοί οι πόροι έχουν δαπανηθεί και ποιοί /ποιες έχουν επωφεληθεί από αυτούς.
5. Επανεξετάζεται κάθε φορά η υφιστάμενη κατάσταση, προκειμένου να φανεί αν ο προϋπολογισμός και οι σχετικοί κωδικοί που τον αποτελούν, συντέλεσε σε βελτιώσεις σε ό, τι είχε αρχικά περιγραφεί στο πρώτο βήμα.

1.3. Διεθνής Εμπειρία στην κατάρτιση δημόσιων προϋπολογισμών με την οπτική του φύλου

Διεθνώς, ομάδες οικονομολόγων εισήγαγαν μια σειρά από εργαλεία για την ανάλυση των προϋπολογισμών με την οπτική του φύλου. Τα εργαλεία παρέχουν γενικές μεθοδολογίες και η εφαρμογή τους μπορεί να παράσχει χρήσιμα στοιχεία στους διαμορφωτές της πολιτικής, αλλά και στήριξη στα αιτήματα της κοινωνίας των πολιτών για μια πιο δίκαιη κατανομή των δημόσιων πόρων και μια πιο αποτελεσματική εφαρμογή των δικαιωμάτων των γυναικών. Οι μεθοδολογίες αυτές αποτέλεσαν την κινητήριο δύναμη για αυξημένη δυναμική γύρω από το gender budgeting.

1.3.1. Διεθνή Παραδείγματα

Αυστραλία

Η καθιέρωση Προϋπολογισμών με Αναφορά στις Γυναίκες, οι οποίοι καταρτίστηκαν σε διαφορετικά επίπεδα διακυβέρνησης κατά τις δεκαετίες του 1980 και 1990, αντιπροσωπεύουν τις πρώτες προσπάθειες για κατάρτιση προϋπολογισμών με την οπτική του φύλου. Από τότε το συγκεκριμένο μοντέλο εισήχθη και σε άλλες χώρες.

Αυστρία

Η Ισότητα των Φύλων είναι καλά εδραιωμένη στην Αυστριακή νομοθεσία. Το άρθρο 7 του Συντάγματος υποχρεώνει την Ομοσπονδιακή κυβέρνηση, τις Περιφέρειες και την Τοπική Αυτοδιοίκηση να διασφαλίσουν την ίση μεταχείριση γυναικών και ανδρών. Το 2009 ο ομοσπονδιακός προϋπολογισμός για πρώτη φορά εισάγει την παράμετρο του φύλου βάσει του συγκεκριμένου άρθρου.

Βέλγιο

Ο Νόμος για την Ένταξη της Διάστασης του Φύλου, εισήχθη στο Βέλγιο το 2001 με σκοπό τη συστηματική ένταξη της διάστασης του φύλου στην κατάρτιση δημόσιων προϋπολογισμών. Στο νόμο προβλέπεται ότι κάθε υπουργείο έχει την υποχρέωση να καταγράφει λεπτομερώς τις δαπάνες του για δράσεις που στοχεύουν στην ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών. Παράλληλα, απαιτείται ο σαφής καθορισμός των στρατηγικών στόχων για την ισότητα των φύλων και η επιλογή δράσεων κατά προτεραιότητα στην αρχή της θητείας της εκάστοτε κυβέρνησης. Επίσης, το «υπόμνημα για το φύλο» («gender»), το οποίο ορίζει η νέα νομοθεσία, αποτελεί μια μορφή καθιέρωσης προϋπολογισμού με αναφορά στις γυναίκες.

Γαλλία

Στη Γαλλία, το διοικητικό έγγραφο «Jaune budgetaire» καταρτίστηκε για πρώτη φορά το 2000 και αποτελεί παράρτημα του ετήσιου προϋπολογισμού, το οποίο παρουσιάζει μια ανάλυση των επιπτώσεων του προϋπολογισμού στους άνδρες και στις γυναίκες.

Ισπανία

Το Άρθρο 15 του Συντάγματος 3/2007, το οποίο αναφέρεται στη λήψη αποτελεσματικών μέτρων για την ισότητα των φύλων, δηλώνει ότι «οι κυβερνήσεις οφείλουν να ενσωματώσουν ενεργά την αρχή της ισότητας με την υιοθέτηση και την εφαρμογή της στη νομοθεσία, τις δημόσιες πολιτικές που υλοποιούνται μέσω του προϋπολογισμού σε όλους τις δραστηριότητές τους».

Επιπλέον το Υπουργείο Κοινωνικών Υποθέσεων και το Παρατηρητήριο Ισότητας, αποφάσισαν τη δημιουργία μια νέας Στατιστικής ομάδας, της οποίας στόχος είναι να ερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να τροποποιηθούν οι τρέχουσες στατιστικές, πέραν του απλού διαχωρισμού τους βάσει του φύλου.

2. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ GENDER BUDGETING ΣΤΟΥΣ ΟΤΑ Α' ΒΑΘΜΟΥ

2.1. Προϋποθέσεις για την επιτυχημένη ένταξη της οπτικής του φύλου στους προϋπολογισμούς των ΟΤΑ Α' Βαθμού

Προϋπόθεση 1η: Ανάληψη Πολιτικής Ευθύνης

Η πολιτική ευθύνη που αναλαμβάνουν οι αιρετοί/ες της τοπικής αυτοδιοίκησης με την εισαγωγή της διαδικασίας του Gender Budgeting είναι ότι με τις δικές τους δυνάμεις και με συγκεκριμένους οικονομικούς πόρους, θα προασπίσουν και θα εμβαθύνουν το δικαίωμα στην ισότητα των φύλων που αποτελεί θεμελιώδη προϋπόθεση της δημοκρατίας. Η εν λόγω πολιτική ευθύνη είναι σημαντικό να μεταφραστεί σε δράση και πρόοδο όσον αφορά την ισότητα των φύλων σε όλες τις πολιτικές. Γι' αυτό απαιτείται γνώση και κατανόηση των παραγόντων που συμβάλλουν στη δημιουργία των ανισοτήτων μεταξύ των φύλων, καθώς και των μηχανισμών και των μέσων για την εξάλειψή τους.

Προϋπόθεση 2η: Δημόσια Δέσμευση για Ισότητα των Φύλων

Η πραγματική υιοθέτηση ενός μοντέλου ανάπτυξης μιας τοπικής κοινωνίας και ενός Δήμου που ενσωματώνει τη διάσταση του φύλου, πρέπει να αναδεικνύεται συνεχώς και σε κάθε πτυχή δραστηριότητας της Δημοτικής Αρχής. Με πρωτοβουλία των εκλεγμένων οργάνων πρέπει να υποστηρίζεται η ισότητα σε όλους τους τομείς, να εξηγούνται οι επιπτώσεις της δέσμευσης αυτής σε όσους και όσες εμπλέκονται, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιακών παραγόντων, των εθελοντών και των εθελοντριών, των εταίρων, των ενδιαφερόμενων φορέων και των συμμετεχόντων.

Προϋπόθεση 3η: Διαβούλευση και Συνεργασία για την προώθηση της Ισότητας των Φύλων

Ο εντοπισμός, η επικοινωνία και η συνεργασία με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς αποτελεί ουσιαστικό κομμάτι της προώθησης της ισότητας στις δημοτικές πολιτικές και κατ' επέκταση στην κατανομή των πόρων του δημοτικού προϋπολογισμού με την οπτική του φύλου. Στην πράξη υπάρχουν δύο είδη συνεργασιών: τα δίκτυα και οι εταιρικές σχέσεις. Τα δίκτυα αποτελούν ευρύτερη μορφή συνεργασίας (από πλευράς συμμετεχόντων, όρων, αντικειμένου) σε σχέση με την εταιρική σχέση. Μπορεί να έχουν τυπική ή άτυπη μορφή και η βάση τους είναι το αμοιβαίο ενδιαφέρον των μελών τους. Πολλές φορές τα δίκτυα αποτελούν, ένα μέσο για την επικοινωνία, την ανάπτυξη στενότερων επαφών και εντέλει δημιουργίας αισθήματος «μιας κοινότητας» στον πληθυσμό της περιοχής. Σε πολλές περιπτώσεις και κυρίως επειδή κοινοτικά προγράμματα και χρηματοδοτήσεις το θέτουν ως προϋπόθεση, συστήνονται εταιρικές σχέσεις. Αυτές μπορεί να προκύπτουν από προϋπάρχοντα δίκτυα. Σημαντική προϋπόθεση για την αποτελεσματική λειτουργία των δικτύων είναι η αναγνώριση τους και η διασφάλιση καθορισμένου χώρου δράσης εντός του πολιτικού και διοικητικού πλαισίου, ώστε να επιτυγχάνεται συνεργασία μεταξύ εθνικού, περιφερειακού και τοπικού επιπέδου.

Προϋπόθεση 4η: Χρηστή Διοίκηση και Διαβούλευση

Η «καθολική πρόσβαση», οι «ίσες ευκαιρίες» και η «δημοκρατία» αποτελούν τις λέξεις κλειδιά σε όλες τις τοπικές στρατηγικές ανάπτυξης. Είναι αναγκαίο να γίνουν μεταρρυθμίσεις στον τομέα της διακυβέρνησης ώστε να έλθουν οι Δήμοι πιο κοντά στους πολίτες βασιζόμενοι στις αρχές της χρηστής διακυβέρνησης επιδεικνύοντας υπευθυνότητα και διαφάνεια. Η καλή διακυβέρνηση εδράζεται σε πέντε (5) σωρευτικές αρχές:

Διαφάνεια: Οι Δήμοι είναι σημαντικό να δώσουν μεγαλύτερη σημασία στη διαφάνεια και την κοινοποίηση των αποφάσεών τους στους δημότες και στις δημότισσες.

Συμμετοχή: οι πολίτες είναι αναγκαίο να κληθούν να συμμετάσχουν πιο συστηματικά στην εκπόνηση και την υλοποίηση των πολιτικών των Δήμων.

Ευθύνη: πρέπει να αποσαφηνιστεί ο ρόλος του κάθε συντελεστή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Κάθε εμπλεκόμενος συντελεστής πρέπει, στη συνέχεια, να αναλαμβάνει το ρόλο που του αναλογεί.

Αποτελεσματικότητα: οι αποφάσεις πρέπει να λαμβάνονται στο κατάλληλο επίπεδο και την κατάλληλη στιγμή και να παράγουν τα απαιτούμενα αποτελέσματα.

Συνοχή: οι πολιτικές που εφαρμόζουν οι Δήμοι παρουσιάζουν πολύ μεγάλη διαφοροποίηση και απαιτείται συνεχής προσπάθεια για να εξασφαλίζεται η συνοχή τους.

Προϋπόθεση 5η : Αξιολόγηση για την ισότητα των φύλων

Οι ανισότητες των φύλων συνήθως δε λαμβάνονται υπόψη σε όλα τα στάδια υλοποίησης των δράσεων των Δήμων. Για το λόγο αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό να διασφαλιστεί η ύπαρξη στατιστικών αναφορικά με το φύλο με ποιοτικά και ποσοτικά δεδομένα. Στο πλαίσιο αυτό ορισμένες από τις μεθόδους, οι οποίες συχνά χρησιμοποιούνται είναι οι στατιστικές κατά φύλο, η συγκριτική αξιολόγηση (benchmarking), η αξιολόγηση του αντίκτυπου της έμφυλης διάστασης και η ανάλυση φύλου. Η συλλογή και παρουσίαση στατιστικών στοιχείων αποτελεί το θεμέλιο της στρατηγικής ένταξης της ισότητας στις πολιτικές (gender mainstreaming), καθώς δεν είναι εφικτή η χάραξη οποιασδήποτε πολιτικής και η αντίστοιχη κατανομή πόρων, δίχως την καταγραφή των υπαρχόντων δεδομένων, αναγκών και προβλημάτων κατά φύλο.

2.2. Ένταξη της Οπτικής του Φύλου στην κατάρτιση και εκτέλεση του Ετήσιου Προϋπολογισμού στους ΟΤΑ Α' Βαθμού

Όπως προαναφέρθηκε, διεθνώς δεν έχει διαμορφωθεί μία συγκεκριμένη πρακτική σε σχέση με το Gender Budgeting. Αφενός υπάρχουν βασικές μεθοδολογίες και οπτικές σε σχέση με το τι λειτουργίες και ποιους στόχους πρέπει να εξυπηρετεί ένας δημόσιος προϋπολογισμός που λαμβάνει υπόψη του την οπτική του φύλου, και αφετέρου τα εργαλεία που έχουν αναπτυχθεί είναι προσαρμοσμένα στις ιδιαιτερότητες του δημόσιου τομέα κάθε χώρας.

Η αναγκαιότητα να διαμορφωθεί ένα εργαλείο - οδηγός για την εφαρμογή του gender budgeting στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α' Βαθμού, δεν πρέπει να αποπροσανατολίζει και να δημιουργεί αντιδράσεις με την πολυπλοκότητά του στα στελέχη των Δήμων που θα κληθούν να υποστηρίξουν την διαδικασία ενσωμάτωσης της οπτικής του φύλου στον Δημοτικό Προϋπολογισμό.

Δεδομένης αυτής της πραγματικότητας το Εργαλείο Κατάρτισης Προϋπολογισμού των Δήμων στην Ελλάδα, απαιτείται να είναι :

- απλό και εφαρμόσιμο,
- συμβατό με τις αρμοδιότητες των ΟΤΑ Α' Βαθμού και το θεσμικό πλαίσιο που διέπει τις διαδικασίες κατάρτισης - εκτέλεσης - αξιολόγησης των Προϋπολογισμών,
- εναρμονισμένο με τις υφιστάμενες διαδικασίες σχεδιασμού και προγραμματισμού σε επίπεδο ΟΤΑ Α' Βαθμού (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα, Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης κλπ.),
- μετρήσιμο ως προς τα αποτελέσματα που παράγει και, επόμενα, να στηρίζεται σε συγκεκριμένους δείκτες ενσωμάτωσης της διάστασης του φύλου.

Παράλληλα, **οι βασικές αρχές που πρέπει να ενσωματώνει ένα εργαλείο για την κατάρτιση – εκτέλεση του Προϋπολογισμού με την οπτική του φύλου (Gender Budgeting)** ορίζουν ότι:

Ο προϋπολογισμός με την οπτική του φύλου:

- Δεν πραγματοποιείται «εφάπαξ», αλλά είναι μια συνεχής διαδικασία.
- Απαιτεί μια αποφασιστική πολιτική δράση και υποστήριξη με σαφείς δείκτες και στόχους.
- Δεν είναι θέμα που αφορά μόνο τις γυναίκες και δεν σημαίνει κατάρτιση χωριστών προϋπολογισμών για τις γυναίκες.
- Σημαίνει ότι αναγνωρίζεται η ύπαρξη διαφορών στις ζωές των ανδρών και γυναικών και ότι οι ανάγκες, οι εμπειρίες και οι προτεραιότητές τους διαφέρουν.
- Δεν αφορά μόνο τη βελτίωση της πρόσβασης ή την εξισορρόπηση των στατιστικών.
- Έχει σαν στόχο, να επηρεάσει τους δημοτικούς προϋπολογισμούς ώστε να μην είναι ουδέτεροι και κυρίως αρνητικοί, σε σχέση με το φύλο.

Σημειώνεται ότι η φύση του σχεδίου είναι αρκετά φιλόδοξη. Απαιτεί σημαντικές αλλαγές στον τρόπο σκέψης και δράσης. Προϋποθέτει άνοιγμα της διαδικασίας κατάρτισης των δημόσιων προϋπολογισμών και των επιχειρησιακών προγραμμάτων των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης σε μια ευρύτερη ομάδα ενδιαφερομένων μερών. Απαιτεί επανασχεδιασμό των προτεραιοτήτων στα ζητήματα της ισότητας, καθιστά αναγκαίο το συγκερασμό των πολιτικών δεσμεύσεων με την ανακατανομή των πόρων, καθώς και αλλαγή του τρόπου με τον οποίο διαμορφώνονται και υλοποιούνται οι προϋπολογισμοί σε τοπικό επίπεδο.

2.3. Θεσμικό Πλαίσιο κατάρτισης και εκτέλεσης του Ετήσιου Προϋπολογισμού των Δήμων

Με βάση το Ν. 3852/2010 «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα «Καλλικράτης»», τα θέματα κατάρτισης και εκτέλεσης του Ετήσιου Προϋπολογισμού των Δήμων διέπονται από το άρθρο 266 «Προγραμματισμός, προϋπολογισμός και θέματα οικονομικής διαχείρισης των νέων δήμων».

Συγκεκριμένα με την παράγραφο 1 θεσπίζεται ότι:

«Για το μεσοπρόθεσμο Προγραμματισμό των Δήμων εκπονείται πενταετές Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΕΠ), το οποίο εξειδικεύεται κατ΄ έτος σε ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης και Ετήσιο Προϋπολογισμό. Το Τεχνικό Πρόγραμμα καταρτίζεται μαζί με το Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης (ΕΠΔ), το οποίο αποτελεί μέρος του και επισυνάπτεται σε αυτό, ως παράρτημα».

Προκειμένου να είναι πλήρως αποσαφηνισμένες οι διαδικασίες που ακολουθούνται από τους Δήμους, παρουσιάζονται συνοπτικά **οι βασικότερες ισχύουσες διατάξεις**:

Όργανα και διαδικασίες κατάρτισης και παρακολούθησης των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων των ΟΤΑ Α' βαθμού:

i. Το Προεδρικό Διάταγμα 185/2007 (ΦΕΚ 221/Α/2007) ορίζει τα όργανα και τη διαδικασία κατάρτισης, παρακολούθησης και αξιολόγησης των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων των ΟΤΑ α' βαθμού, όπως τροποποιήθηκε με το Π. Δ/γμα 89/2011 (ΦΕΚ 213/Α/ 29-09-2011).
ii. Η υπ' αρίθμ. 18183/2-11-2007 Υπουργική Απόφαση (ΦΕΚ 534/Β/13-4-2007) περιγράφει το περιεχόμενο, τη δομή και τον τρόπο υποβολής των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) α' βαθμού, όπως τροποποιήθηκε με την υπ΄ αρίθμ. 5694/2011 Υπουργική Απόφαση (ΦΕΚ 382/Β/11-3-2011).

Διαδικασίες και κανόνες κατάρτισης του Ετήσιου Προγραμματισμού και Προϋπολογισμού:

i. Για τη σύνταξη του ετήσιου προϋπολογισμού απαιτείται η έκδοση ΚΥΑ (Οικονομικών και ΥΠΕΣ), με την οποία δίδονται οδηγίες για τη κατάρτιση και εκτέλεση του προϋπολογισμού (άρθρο 175, π. 4 του ΔΚΚ).
ii. Για το ρόλο της Εκτελεστικής Επιτροπής στη σύνταξη του προϋπολογισμού ισχύουν τα άρθρα 63, παρ. δ' και 266, π. 4 του Ν.3852/10.
iii. Για το ρόλο της Οικονομικής Επιτροπής στη σύνταξη του προϋπολογισμού ισχύει η παρ. 1 του άρθρου 72 του Ν.3852/10.
iv. Για το ρόλο του συμβουλίου της Δημοτικής και Τοπικής Κοινότητας στη σύνταξη του προϋπολογισμού αναφέρεται το άρθρο 86, π. 2 του Ν.3852/10.
v. Με τις παραγράφους 1 & 3 του άρθρου 86 του Ν.3852/10 καθορίζεται το σύνολο της διαδικασίας εμπλοκής των Δημοτικών και Τοπικών Κοινοτήτων στη κατάρτιση του προϋπολογισμού.
vi. Με τις παραγράφους 1 - 9 του άρθρου 266 του Ν.3852/10 καθορίζεται το σύνολο της διαδικασίας προγραμματισμού και κατάρτισης προϋπολογισμού για τους Δήμους.
vii. Για τη σύνταξη του Ετήσιου Προγράμματος Δράσης ισχύει η Υ.Α. 18183/07, με τις τροποποιήσεις που έγιναν με την Υ.Α. 5694/11.
viii. Οι διαδικασίες κατάρτισης του ετήσιου προγραμματισμού και προϋπολογισμού ξεκινούν στο β' εξάμηνο του έτους και ολοκληρώνονται εντός τη προθεσμίας που προβλέπει το άρθρο 159 του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων (ΚΔΚ), δηλαδή έως την 31η Δεκεμβρίου.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι ο Ετήσιος Προϋπολογισμός εξαρτάται από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΕΠ) και, κυρίως, από το Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης (ΕΠΔ). Στη βάση αυτή, είναι σκόπιμο: α) να προταθούν τα κομβικά σημεία στην κατάρτιση του ΕΠ όσον αφορά την ένταξη της οπτικής του φύλου και β) να διαμορφωθούν προτάσεις για την ένταξη της οπτικής του φύλου στον Ετήσιο Προϋπολογισμό των Δήμων σε απόλυτη σχέση και συνάφεια με το ΕΠΔ.

2.4. Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (Ε.Π.) Δήμων

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα, που συντάσσεται κάθε πέντε έτη και μπορεί να αναθεωρηθεί κάθε δύο, αποτελεί **ολοκληρωμένο πρόγραμμα τοπικής ανάπτυξης και βελτίωσης της διοικητικής ικανότητας του ΟΤΑ** και πρέπει να είναι οργανικό στοιχείο της καθημερινής λειτουργίας και διοίκησης του Δήμου. Επιπρόσθετα, το Ε.Π.:

- Υλοποιείται μέσω του Ετήσιου Προγράμματος Δράσης του ΟΤΑ και των Νομικών προσώπων του.
- Εκπονείται με τη συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων.
- Τίθεται σε διαβούλευση.
- Ενεργοποιεί διαδημοτικές και διαβαθμιδικές συνεργασίες.
- Αξιοποιεί δείκτες επίδοσης.

Το Ε.Π. αποτελείται από δύο μέρη που συντάσσονται σε δύο διακριτά στάδια. Το πρώτο μέρος είναι το **«Στρατηγικό Σχέδιο»** και περιλαμβάνει :

- Συνοπτική περιγραφή και αξιολόγηση της κατάστασης στην περιοχή του Δήμου.
- Συνοπτική περιγραφή και αξιολόγηση του Δήμου και των Νομικών του Προσώπων
- Στρατηγική του Δήμου και αναπτυξιακές προτεραιότητες.

Το δεύτερο μέρος είναι το **«Επιχειρησιακό Σχέδιο και Οικονομικός Προγραμματισμός»** και περιλαμβάνει τα Σχέδια Δράσης ανά άξονα αναπτυξιακής προτεραιότητας έτσι όπως προέκυψαν από το σύνολο των διαδικασιών για το Στρατηγικό Σχέδιο (φυσικό περιβάλλον και ποιότητα ζωής, κοινωνική πολιτική – παιδεία – πολιτισμός και αθλητισμός, τοπική οικονομία και απασχόληση, βελτίωση της διοικητικής ικανότητας του δήμου), καθώς και τον προγραμματισμό των οικονομικών πόρων για την προώθηση και υλοποίηση των Σχεδίων Δράσης.

2.4.1. Ένταξη της οπτικής του Φύλου στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα των ΟΤΑ

Ο θεσμικός και ουσιαστικός χαρακτήρας του Ε.Π. για την ολοκληρωμένη τοπική ανάπτυξη και τη συνολική δράση του Δήμου, επιχειρησιακή και διοικητική, καθώς και οι θεσμοθετημένες διαδικασίες κατάρτισης και διαβούλευσης που προσδίδουν ιδιαίτερο βάρος στην εμπλοκή όλων των αυτοδιοικητικών μονάδων (δημοτικών και τοπικών κοινοτήτων), των οργάνων διοίκησης, των υπηρεσιών, των πολιτών και των κοινωνικών εταίρων, οδηγούν στην αναγκαιότητα της ένταξη της οπτικής του φύλου στην Στρατηγική, τις αναπτυξιακές προτεραιότητες και τα Σχέδια Δράσης του ΕΠ.

Ενδεικτικές ενέργειες:

- Χρήση στατιστικών κατά φύλο και ανάλυση κατά φύλο, προκειμένου να διασφαλιστεί η ύπαρξη ποιοτικών και ποσοτικών στατιστικών στοιχείων αναφορικά με το φύλο και την υφιστάμενη κατάσταση, στην ενότητα «Συνοπτική περιγραφή και αξιολόγηση της κατάστασης στην περιοχή του Δήμου» του «Στρατηγικού Σχεδίου». Υπεύθυνες για την εργασία αυτή είναι οι Δ/νσεις «Προγραμματισμού και Ανάπτυξης» και «Άσκησης Κοινωνικής Πολιτικής και Πολιτικών Ισότητας» του Δήμου.
- Αποτύπωση στη «Στρατηγική και τις αναπτυξιακές προτεραιότητες του Δήμου» καθώς και στο «Επιχειρησιακό Σχέδιο» της βασικής αρχής «Δημόσια Δέσμευση για Ισότητα των Φύλων» με συγκεκριμένους στόχους και αντίστοιχα Μέτρα και Σχέδια Δράσης. Ευθύνη για την τήρηση της βασικής αρχής έχει αφενός η Εκτελεστική Επιτροπή τόσο με τις κατευθύνσεις που θα δώσει

προς τις Τοπικές και Δημοτικές Κοινότητες, την υπηρεσία Προγραμματισμού και Ανάπτυξης – αρμόδια για το ΕΠ, τις υπηρεσίες Κοινωνικής Πολιτικής και τα Νομικά Πρόσωπα, όσο και με τις αποφάσεις για την εισήγηση του ΕΠ στο Δημοτικό Συμβούλιο, αφετέρου το Δημοτικό Συμβούλιο που συζητά και λαμβάνει τις τελικές αποφάσεις για το ΕΠ.

- Συζήτηση της πρότασης για το «Στρατηγικό Σχέδιο» και από την Δημοτική Επιτροπή Ισότητας (ΔΕ Ισότητας) κατ΄ αντιστοιχία της διαδικασίας που προβλέπεται για την υποχρεωτική εμπλοκή της Επιτροπής Διαβούλευσης πριν τη δημοσιοποίηση του Στρατηγικού Σχεδίου για δημόσια διαβούλευση. Πρόβλεψη για δημοσιοποίηση των παρατηρήσεων και προτάσεων της ΔΕ Ισότητας επί του Στρατηγικού Σχεδίου.
- Ιδιαίτερη βαρύτητα κατά τη διαδικασία της υποχρεωτικής Δημόσιας Διαβούλευσης για το «Στρατηγικό Σχέδιο» σε ενέργειες υποστήριξης και ενθάρρυνσης των γυναικών καθώς και κάθε τοπικού φορέα με γνώσεις και δράση στην οπτική του φύλου να συμμετέχουν και να καταθέσουν απόψεις και προτάσεις. Τήρηση των προϋποθέσεων και ενεργειών που έχει υιοθετήσει και εφαρμόζει ο κάθε Δήμος στο πλαίσιο της βασικής αρχής «Συνεργασία με εταίρους για την προώθηση της Ισότητας των Φύλων».
- Χρήση της μεθόδου αξιολόγηση αντίκτυπου της έμφυλης διάστασης στην κατάρτιση των Σχεδίων Δράσης των Αξόνων Προτεραιότητας του Επιχειρησιακού Σχεδίου και στον Οικονομικό Προγραμματισμό. Σε πρώτη φάση, με βάση το επίπεδο γνώσης και εμπειρίας, προτείνεται αυτή η διαδικασία να εφαρμοστεί αρχικά για τους Άξονες «Κοινωνική πολιτική – παιδεία – πολιτισμός και αθλητισμός» και «Τοπική οικονομία και απασχόληση».

Σημειώνεται, πως οι συγκεκριμένες ενδεικτικές ενέργειες, μπορούν να εφαρμοστούν στην κατάρτιση του ΕΠ της επόμενης αυτοδιοικητικής περιόδου, αφού πολλοί Δήμοι έχουν ολοκληρώσει το ΕΠ.

2.5. Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης (ΕΠΔ) και Ετήσιος Προϋπολογισμός

Με βάση το Ν. 3852/2010 «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα «Καλλικράτης»», τα θέματα κατάρτισης και εκτέλεσης του Ετήσιου Προϋπολογισμού των Δήμων διέπονται από το άρθρο 266 «Προγραμματισμός, προϋπολογισμός και θέματα οικονομικής διαχείρισης των νέων δήμων». Συνοπτικά το «κύκλωμα» περιλαμβάνει τα εξής στάδια:

Στάδιο	Σύντομη Περιγραφή	Περίοδος
Α	Διαδικασία κατάρτισης και διαβούλευσης Ετήσιου Προγράμματος Δράσης, Προϋπολογισμού, Τεχνικού Προγράμματος	Σεπτέμβριος - Νοέμβριος
Β	Έγκριση Ετήσιου Προγράμματος Δράσης, Προϋπολογισμού, Τεχνικού Προγράμματος	Νοέμβριος - Δεκέμβριος
Γ	Εκτέλεση Ετήσιου Προγράμματος Δράσης, Προϋπολογισμού, Τεχνικού Προγράμματος και Αναμορφώσεις	Ιανουάριος - Δεκέμβριος
Δ	Αξιολόγηση – Απολογιστικές Εκθέσεις	Ανά 3μηνο

Με το Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης, η διοίκηση ενός Δήμου δεσμεύεται για τις δράσεις, ενέργειες, πράξεις που θα υλοποιήσει ως εξειδίκευση του πενταετούς Επιχειρησιακού Προγράμματος, στον χρονικό ορίζοντα ενός έτους. Διαμορφώνεται και ψηφίζεται κατά το δεύτερο εξάμηνο του τρέχοντος έτους και ισχύει για το επόμενο.

Ο Ετήσιος Προϋπολογισμός των Δήμων αποτελεί οικονομικό πρόγραμμα εσόδων και δαπανών. Η κατάρτιση του Προϋπολογισμού γίνεται παράλληλα με την κατάρτιση του Ετήσιου Προγράμματος Δράσης και του Τεχνικού Προγράμματος. Για να περιλαμβάνεται στον Προϋπολογισμό μία δαπάνη πρέπει να αντιστοιχεί σε συγκεκριμένη πρόβλεψη ανά υπηρεσιακή μονάδα του ΕΠΔ. Στη συνέχεια, αναφέρονται οι διαδικασίες που ακολουθούνται, βάσει θεσμικού πλαισίου, κατά την κατάρτιση του ΕΠΔ και τη σύνταξη του Προϋπολογισμού από τους Δήμους, προκειμένου να συσχετισθούν κατάλληλα με τις προτάσεις για την ένταξη της οπτικής του Φύλου σε όλα τα στάδια.

2.5.1. Διαδικασία κατάρτισης και διαβούλευσης Ετήσιου Προγράμματος Δράσης, Προϋπολογισμού, Τεχνικού Προγράμματος

Οι προγραμματικές αυτές διαδικασίες πραγματοποιούνται παράλληλα, σε 2 φάσεις: Η πρώτη φάση ολοκληρώνεται στις 30/9 κάθε έτους (Υ.Α. 5694/2011) και περιλαμβάνει τη σύνταξη του προσχεδίου του Ε.Π.Δ., του Προϋπολογισμού και τη διαδικασία διαβούλευσης. Η δεύτερη φάση ολοκληρώνεται στις 30/11 και περιλαμβάνει την ψήφιση του τεχνικού προγράμματος και του Προϋπολογισμού.

Διαδικασία Κατάρτισης

Τα τρία πρώτα βήματα της διαδικασίας αφορούν τις **Δημοτικές Κοινότητες** (έδρες πρώην δήμων και πρώην Δημοτικά Διαμερίσματα Αθήνας, Θεσσαλονίκης, Πειραιά) και τις **Τοπικές Κοινότητες** (πρώην Δημοτικά Διαμερίσματα Καποδιστριακών Δήμων). Οι Δημοτικές και Τοπικές Κοινότητες εμπλέκονται με διαφορετικό τρόπο στην διαδικασία κατάρτισης του τεχνικού προγράμματος και του Ε.Π.Δ., απ' ότι στην κατάρτιση του Προϋπολογισμού. Ενώ στο Προϋπολογισμό η εμπλοκή γίνεται μόνο εάν τους έχουν μεταβιβαστεί αποφασιστικές αρμοδιότητες από το Δημοτικό Συμβούλιο, στο τεχνικό και στο Ε.Π.Δ. εμπλέκονται υποχρεωτικά.

Για τη σύνταξη του Ε.Π.Δ. και του τεχνικού προγράμματος απαιτείται η διαμόρφωση προτάσεων από το συμβούλιο της Κοινότητας και η υποβολή τους στην Εκτελεστική Επιτροπή του Δήμου (άρθρο 86, παρ. 4-5 του Ν.3852/10). Στη συνεδρίαση αυτή καλούνται και οι τοπικοί φορείς της περιφέρειας της Κοινότητας, προκειμένου να υποβάλλουν τις προτάσεις τους.

Με τα παρακάτω έξι (6) βήματα ολοκληρώνεται η πρώτη φάση του Προϋπολογισμού και του Ε.Π.Δ., ώστε να προχωρήσει ο Δήμος στη δεύτερη φάση που περιλαμβάνει την ψήφιση Προϋπολογισμού, Ε.Π.Δ. και Τεχνικού Προγράμματος από το Δημοτικό Συμβούλιο.

1ο βήμα	Απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου, με την οποία καθορίζεται το ανώτατο ύψος της δαπάνης ανά αρμοδιότητα που έχει μεταβιβαστεί στις Τοπικές και Δημοτικές Κοινότητες (έως 30/6).

2ο βήμα	Απόφαση των συμβουλίων των Κοινοτήτων για το προϋπολογισμό των αρμοδιοτήτων που τους έχουν μεταβιβαστεί και υποβολή της στην Εκτελεστική Επιτροπή (έως 31/8).
3ο βήμα	Συζήτηση στα συμβούλια των Τοπικών και Δημοτικών Κοινοτήτων του Ετήσιου Προγράμματος Δράσης και του Τεχνικού Προγράμματος που αφορούν τις Κοινότητες και υποβολή τους στην Εκτελεστική Επιτροπή (έως 30/8).
4ο βήμα	Συζήτηση στην Εκτελεστική Επιτροπή των προτάσεων των υπηρεσιών για τον Προϋπολογισμό και το Ε.Π.Δ., και για το Τεχνικό Πρόγραμμα. Η συζήτηση αυτών των θεμάτων πρέπει να είναι ξεχωριστή ανά τομέα και να ολοκληρώνεται σε χρόνους που να παίρνουν υπόψη τις καταληκτικές ημερομηνίες των επόμενων βημάτων.
5ο βήμα	Διαβούλευση για τον Προϋπολογισμό, Τεχνικό Πρόγραμμα και Ε.Π.Δ. μέσω της Επιτροπής Διαβούλευσης (τυπικά έως 30/9, αλλά χρειάζεται να ολοκληρώνεται νωρίτερα προκειμένου να έχει ουσιαστικό χαρακτήρα η διαδικασία σε σχέση με το έκτο και τελευταίο βήμα προετοιμασίας).
6ο βήμα	Συζήτηση του Προϋπολογισμού και του Ε.Π.Δ. στην Οικονομική Επιτροπή και ολοκλήρωση των προσχεδίων για υποβολή στο Δημοτικό Συμβούλιο (έως 30/9).

Διαδικασία διαβούλευσης

Η διαβούλευση στους τομείς προϋπολογισμού, τεχνικού προγράμματος και Ε.Π.Δ. περιλαμβάνει διαφορετικές διαδικασίες, οι οποίες μπορούν να ενοποιηθούν. Όσον αφορά τον Προϋπολογισμό, η διάταξη του άρθρου 76, παρ. 3 του Ν.3852/10 ορίζει την υποβολή προτάσεων από την Επιτροπή Διαβούλευσης προς το Δήμο πριν τη κατάρτιση του προσχεδίου, ενώ για το τεχνικό πρόγραμμα και το Ε.Π.Δ. η π. 2α του άρθρου 76 του Ν.3852/10 προβλέπει γνωμοδότηση της Επιτροπής Διαβούλευσης επί του προσχεδίου. Η παραπάνω διαφορά μεταξύ προτάσεων και γνωμοδότησης, προσδιορίζει και το χαρακτήρα της συνεδρίασης της Επιτροπής Διαβούλευσης. Στη μεν υποβολή προτάσεων προς το Δήμο δεν απαιτείται να προϋπάρχει ολοκληρωμένο κείμενο Προϋπολογισμού, ενώ στο τεχνικό και Ε.Π.Δ. η γνωμοδότηση επιβάλλει την ύπαρξη προσχεδίου τεχνικού προγράμματος και Ε.Π.Δ., το οποίο έχει εγκρίνει η Εκτελεστική Επιτροπή. Επί της ουσίας πρέπει να υπάρχει εισήγηση για τη συνεδρίαση της Επιτροπής Διαβούλευσης, ώστε να μπορέσει να τοποθετηθεί, μόνο που στην περίπτωση του Προϋπολογισμού δεν είναι υποχρεωτική η προέγκριση του κειμένου από όργανο διοίκησης.

2.5.2. Ένταξη της οπτικής του Φύλου στο Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης και τον Προϋπολογισμό

Από την προηγούμενη αναφορά στις διαδικασίες, προκύπτει ότι **η εφαρμογή του Gender Budgeting πρέπει να αφορά όχι μόνον την κατάρτιση του Προϋπολογισμού αλλά και του Ε.Π.Δ.** Ειδικά όσον αφορά το πρώτο επίπεδο οργάνωσης των νέων Δήμων, τις Κοινότητες, ανεξάρτητα αν τους έχουν μεταβιβαστεί αρμοδιότητες ώστε να διαμορφώνουν προϋπολογισμό, επι-

σημαίνεται ο σημαντικός ρόλος τους στη συζήτηση και υποβολή προτάσεων για το ΕΠΔ και το τεχνικό πρόγραμμα σύμφωνα με τις τοπικές ανάγκες και προτεραιότητες. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι το ζήτημα της ένταξης της οπτικής του Φύλου στις τοπικές πολιτικές και στον Προϋπολογισμό ενός Δήμου, μέσα από κατάλληλα μέτρα, υπάρχει η δυνατότητα να ανταποκρίνεται σε πραγματικές ιδιαιτερότητες της κάθε τοπικής κοινωνίας (δημοτικές κοινότητες μητροπολιτικών δήμων και αστικών συγκροτημάτων, μικρότεροι οικισμοί, χωριά) και να μην χάνεται στη γενικότητα του συνόλου του Δήμου.

Ως ενδεικτικά μέτρα για την Ένταξη της Οπτικής του Φύλου στο Ε.Π.Δ. και τον Προϋπολογισμό προτείνονται:

- Η τεχνική υποστήριξη προς τις Δημοτικές και Τοπικές Κοινότητες για να παρακολουθούν την εξέλιξη και τις μεταβολές των ποιοτικών και ποσοτικών στατιστικών στοιχείων αναφορικά με το φύλο και την υφιστάμενη κατάσταση στην περιοχή τους. Υπεύθυνες οι Δ/νσεις «Ανάπτυξης και Προγραμματισμού» και «Κοινωνικής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων» με γνώμονα τους διαθέσιμους ανθρώπινους πόρους και τις τοπικές συνθήκες.
- Υποστηρικτικό υλικό για τη συζήτηση στα συμβούλια των Τοπικών και Δημοτικών Κοινοτήτων του Ετήσιου Προγράμματος Δράσης και με την οπτική του φύλου. Υπεύθυνη, κυρίως, η Εκτελεστική Επιτροπή με την υποστήριξη των πιο πάνω Δ/νσεων.
- Εισαγωγή διαδικασιών διαβούλευσης και για τη Δημοτική Επιτροπή Ισότητας, ανάλογων με τις εφαρμοζόμενες από την Επιτροπή Διαβούλευσης για το ΕΠΔ και τον Προϋπολογισμό.
- Διάρθρωση του ΕΠΔ και με την οπτική του φύλου.
- Παρακολούθηση του ΕΠΔ και του Προϋπολογισμού και με την οπτική του φύλου.
- Αξιολόγηση της εφαρμογής του ΕΠΔ και της εκτέλεσης του Προϋπολογισμού (απολογισμός εξαμήνου κατ΄ έτος) και με την οπτική του φύλου.

2.5.3. Δράσεις που ενσωματώνουν την Οπτική του Φύλου στο ΕΠ και το ΕΠΔ

Το βασικό ερώτημα που τίθεται τόσο για την κατάρτιση του πενταετούς Επιχειρησιακού Προγράμματος όσο και του ΕΠΔ και, κατά συνέπεια, του Προϋπολογισμού είναι ποιες λειτουργίες, ενέργειες, δραστηριότητες και επενδύσεις ενσωματώνουν την διάσταση του φύλου ή προωθούν την ισότητα των δύο φύλων. Ο «Οδηγός Εφαρμογής της Ευρωπαϊκής Χάρτας για την Ισότητα των Φύλων στις Τοπικές Κοινωνίες» που εκπονήθηκε από την Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων και αποτελεί εργαλείο εξειδίκευσης της «Ευρωπαϊκής Χάρτας για την Ισότητα των Φύλων στις Τοπικές Κοινωνίες», περιγράφει ένα ευρύ κατάλογο δράσεων που δεν επικεντρώνεται αποκλειστικά στις κοινωνικές / προνοιακές πολιτικές και αρμοδιότητες των ΟΤΑ.

Η επιλογή δράσεων και πρωτοβουλιών και η χρηματοδότηση αυτών μέσω του δημοτικού προϋπολογισμού, απαιτεί προγενέστερη μελέτη των φαινόμενων έμφυλης ανισότητας που διαπερνούν τη τοπική κοινωνία, εργασία που μπορεί και πρέπει να γίνεται κατά τη διαδικασία κατάρτισης του πενταετούς Επιχειρησιακού Προγράμματος.

Στον Οδηγό Εφαρμογής της Ευρωπαϊκής Χάρτας για την Ισότητα των Φύλων στις Τοπικές Κοινωνίες (Μάρη, Μπίρμπας 2011)[9], παρουσιάζονται ενδεικτικές δράσεις, ενέργειες και πρωτοβου-

9. Μάρη, Ε. – Μπίρμπας, Δ. (2011) Οδηγός Εφαρμογής της Ευρωπαϊκής Χάρτας για την Ισότητα των Φύλων στις Τοπικές Κοινωνίες, Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων, Αθήνα.

λίες που λαμβάνουν υπόψη την διάσταση του φύλου ή προωθούν την ισότητα των φύλων (θετικές δράσεις). Σύμφωνα με τις τοπικές ανάγκες και προτεραιότητες ανάπτυξης κάθε τοπικής κοινωνίας, μπορούν να αποτελούν Σχέδια Δράσης του ΕΠ και στη συνέχεια δράσεις εξειδίκευσής στο ΕΠΔ.

2.6. Διάρθρωση του Ετήσιου Προγράμματος Δράσης

Το Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης αντιστοιχεί στην οργάνωση του υπηρεσιακού μηχανισμού των ΟΤΑ που θα το υλοποιήσει και οι δημοτικές υπηρεσίες προγραμματίζουν τις δράσεις για την υλοποίηση των οποίων ευθύνονται. Το Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης ενός Δήμου περιλαμβάνει ετήσια προγράμματα όλων των διοικητικών μονάδων (Διευθύνσεων, Αποκεντρωμένων Υπηρεσιών, Αυτοτελών Τμημάτων) που συγκροτούν τον Οργανισμό Εσωτερικών Υπηρεσιών. Από την άλλη, στον Προϋπολογισμό των ΟΤΑ, στο σκέλος των Δαπανών, διακρίνονται οι ακόλουθες ομάδες:

- Λειτουργικές δαπάνες χρήσης
- Επενδύσεις
- Πληρωμές Π.Ο.Ε., λοιπές αποδόσεις και προβλέψεις
- Αποθεματικό

Οι παραπάνω ομάδες στο κείμενο του Προϋπολογισμού αναφέρονται ως «Κεφάλαια». Έτσι:

- στο ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α' περιλαμβάνονται οι λειτουργικές δαπάνες,
- στο ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β', οι Επενδύσεις,
- στο ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ', οι πληρωμές παρελθόντων οικονομικών ετών, λοιπές αποδόσεις και προβλέψεις
- στο ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ', το αποθεματικό.

Οι δαπάνες παρακολουθούνται τόσο κατά είδος όσο και κατά υπηρεσία. Για το λόγο αυτό, οι κωδικοί αριθμοί των Κεφαλαίων Α' (Λειτουργικές δαπάνες) και Β' (Επενδύσεις) επαναλαμβάνονται σε κάθε μία από τις Υπηρεσίες, οι οποίες κατονομάζονται στον Προϋπολογισμό.

- **Διάκριση των Υπηρεσιών**

Οι Υπηρεσίες στις οποίες κατανέμονται οι δαπάνες του Προϋπολογισμού χαρακτηρίζονται με ένα διψήφιο κωδικό αριθμό ως εξής:

00 ΓΕΝΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ
10 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ
15 ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
20 ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΑΘΑΡΙΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΗΛΕΚΤΡΟΦΩΤΙΣΜΟΥ
25 ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΥΔΡΕΥΣΗΣ, ΑΡΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΧΕΤΕΥΣΗΣ
30 ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ
35 ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΠΡΑΣΙΝΟΥ
40 ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ
45 ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΩΝ
50 ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ
70 ΛΟΙΠΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

Προκειμένου να διατηρηθεί η βασική εκδοχή της διάρθρωσης των Ετησίων Προγραμμάτων

Δράσης που εκπονούν οι Διευθύνσεις των ΟΤΑ, στο Παράρτημα ΙΙ παρουσιάζεται ένα ενδεικτικό έντυπο του Ετήσιου Προγράμματος Δράσης μιας δημοτικής Διεύθυνσης, που ενσωματώνει την οπτική του φύλου. Το έντυπο περιλαμβάνει τα εξής τρία μέρη:

Α) πίνακες με τον προγραμματισμό των δραστηριοτήτων της Διεύθυνσης,

Β) πίνακες με τον προγραμματισμό των επενδύσεων της Διεύθυνσης,

Γ) κείμενο με τη συνοπτική τεκμηρίωση του Ετήσιου Προγράμματος Δράσης της Διεύθυνσης.

Για να είναι σαφής η συσχέτιση των δαπανών του Προϋπολογισμού και των δράσεων του ΕΠΔ, στους πίνακες αναφέρονται οι κωδικοί αριθμοί (Κ.Α.) του Προϋπολογισμού των λειτουργικών και των επενδυτικών δαπανών της Διεύθυνσης.

2.7. Παρακολούθηση των Ετησίων Προγραμμάτων Δράσης και του Gender Budgeting

Το βήμα αυτό σχετίζεται με την παρακολούθηση και αξιολόγηση του Ετήσιου Προγράμματος Δράσης, του Προϋπολογισμού και του Gender Budgeting, σε σχέση με την επίτευξη και την πρόοδο υλοποίησης των στόχων που έχουν τεθεί για την προώθηση της ισότητας των φύλων, για τον εντοπισμό καθυστερήσεων ή αστοχιών και την εισήγηση για λήψη αποφάσεων και υλοποίησης ενεργειών ώστε να διασφαλιστεί η επιτυχής υλοποίηση. Σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο των ΟΤΑ, η παρακολούθηση της πορείας υλοποίησης του Επιχειρησιακού Προγράμματος και του Ετήσιου Προγράμματος είναι αρμοδιότητα της Εκτελεστικής Επιτροπής, με την υποστήριξη της Υπηρεσίας Προγραμματισμού και Ανάπτυξης. Το μέρος που αφορά την ένταξη της οπτικής του φύλου στις δημοτικές πολιτικές προτείνεται να είναι αρμοδιότητα της Εκτελεστικής Επιτροπής με την υποστήριξη της Υπηρεσίας Πολιτικών Ισότητας και της Υπηρεσίας Προγραμματισμού και Ανάπτυξης.

Με βάση τα τεχνικά και οικονομικά στοιχεία που περιλαμβάνονται στο Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης και στον Προϋπολογισμό, η Υπηρεσία Πολιτικών Ισότητας[10]:

- καταρτίζει συγκεντρωτικό πίνακα λειτουργιών, ενεργειών και επενδύσεων όλων των Διευθύνσεων[11] που ενσωματώνουν τη διάσταση του φύλου στις δημοτικές πολιτικές,
- παρακολουθεί την πορεία υλοποίησης του φυσικού αντικειμένου,
- παρακολουθεί την πορεία υλοποίησης του οικονομικού αντικειμένου των δράσεων
- παρακολουθεί την εξέλιξη των τιμών των δεικτών

2.8. Αξιολόγηση του Gender Budgeting

Η Υπηρεσία Πολιτικών Ισότητας συνεργάζεται με τις λοιπές υπηρεσίες του Δήμου και των Νομικών Προσώπων, την Δημοτική Επιτροπή Ισότητας καθώς και τα συμβούλια των Δημοτικών ή/και

---

10. Υπηρεσία Πολιτικών Ισότητας (άρθρο 97 Ν. 3852/2010): Η αρμόδια Οργανική Μονάδα που προβλέπεται στον ΟΕΥ και έχει την αρμοδιότητα σχεδιασμού και υλοποίησης των πολιτικών ισότητας και κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό (δημοτικό) επίπεδο. Εναλλακτικά, στο άρθρο 103 Ν. 3852/2010, προβλέπεται ότι κάθε Δήμος μπορεί να έχει έως δύο νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (ΝΠΔΔ), ένα για τους τομείς αρμοδιοτήτων κοινωνικής προστασίας, αλληλεγγύης και παιδείας και ένα για τους τομείς πολιτισμού, αθλητισμού και περιβάλλοντος.

11. Βλέπε σημεία Α1.α, Α2.α και Β2 του εντύπου παρουσίασης του Ετησίου Προγράμματος Δράσης όλων των Διευθύνσεων του ΟΤΑ

Τοπικών κοινοτήτων και συντάσσει α) την ενδιάμεση και β) την τελική έκθεση αξιολόγησης

Η ενδιάμεση έκθεση αξιολόγησης προτείνεται να συντάσσεται με την ολοκλήρωση του απολογισμού εκτέλεσης του Προϋπολογισμού για το α' εξάμηνο του τρέχοντος έτους. Αποτελεί απαραίτητο μέρος του υποστηρικτικού υλικού προς τις Δημοτικές και Τοπικές Κοινότητες για τη συζήτηση και την υποβολή προτάσεων στο ΕΠΔ του επόμενου έτους καθώς και προς κάθε υπηρεσία ή/και Νομικό Πρόσωπο που εκτελούν δράσεις, ενέργειες, προγράμματα, προμήθειες κλπ, τα οποία έχουν αναφορά στην προώθηση της ισότητας των φύλων.

Η τελική έκθεση αξιολόγησης προτείνεται να συντάσσεται κατά το τελευταίο δίμηνο του τρέχοντος έτους.

Η αξιολόγηση, ενδιάμεση και τελική, περιλαμβάνει:

- αξιολόγηση της πορείας υλοποίησης των στόχων
- αξιολόγηση της πορείας υλοποίησης του φυσικού αντικειμένου των δράσεων
- αξιολόγηση της πορείας υλοποίησης του οικονομικού αντικειμένου
- εκτίμηση των τιμών των δεικτών
- εκτίμηση της αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας των δράσεων

Με σκοπό την αντικειμενικότερη αξιολόγηση των δράσεων που ενσωματώνουν τη διάσταση του φύλου στις δημοτικές πολιτικές είναι σκόπιμο να χρησιμοποιούνται δείκτες αποτελεσματικότητας, που επιτρέπουν να εκτιμηθεί ο βαθμός επίτευξης των στόχων με βάση τα αποτελέσματα των δράσεων και δείκτες αποδοτικότητας, που συσχετίζουν το κόστος πραγματοποίησης με τις εκροές των δράσεων.

2.8.1. Δείκτες παρακολούθησης και αξιολόγησης του Ετήσιου Προγράμματος Δράσης

Η παρακολούθηση και αξιολόγηση της υλοποίησης του Ετήσιου Προγράμματος Δράσης μπορεί να γίνεται μέσω της χρήσης Δεικτών Παρακολούθησης. Οι δείκτες παρακολούθησης και αξιολόγησης διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες:

Δείκτες εισροών

Οι Δείκτες εισροών είναι ποσοτικά μεγέθη που εκτιμούν την πρόοδο υλοποίησης μιας δράσης μετρώντας τους πόρους που καταναλώνονται για την υλοποίηση της δράσης, σε ένα χρονικό διάστημα. Ο πλέον συνήθης δείκτης εισροών είναι οι **δαπάνες υλοποίησης μιας δράσης,** οι οποίες στην αρχή κάθε έτους πρέπει να προϋπολογίζονται και να αποτυπώνονται στον οικονομικό προϋπολογισμό του ΟΤΑ.

Δείκτες εκροών

Οι Δείκτες Εκροών είναι ποσοτικά μεγέθη που εκτιμούν την πρόοδο υλοποίησης μιας δράσης μετρώντας τις εκροές που παράγονται από την υλοποίηση της δράσης, σε ένα χρονικό διάστημα. Οι εκροές είναι τα **αποτελέσματα** της λειτουργίας του Δήμου, τα οποία στην αρχή κάθε έτους πρέπει να καθορίζονται ποσοτικά και να αποτυπώνονται στο ετήσιο πρόγραμμα δράσης του Δήμου (επιχειρησιακοί στόχοι).

Δείκτες αποτελέσματος

Για την παρακολούθηση των στόχων του Προγράμματος αξιοποιούνται δείκτες αποτελέσμα-

τος, με τους οποίους αξιολογείται η αποτελεσματικότητα των δράσεων του Προγράμματος. Οι δείκτες αποτελέσματος είναι κατάλληλα επιλεγμένα **ποσοτικά μεγέθη ή λόγοι δύο ποσοτικών μεγεθών που μετρούν (άμεσα ή έμμεσα) τα χαρακτηριστικά** της υφιστάμενης κατάστασης της περιοχής και του εσωτερικού περιβάλλοντος του Δήμου και παρακολουθούν τις αλλαγές τους κατά τη διάρκεια υλοποίησης των δράσεων. Χρησιμεύουν για την ποσοτικοποίηση των στόχων του Προγράμματος προκειμένου να διευκολυνθεί η παρακολούθηση της προόδου επίτευξής τους.

Η Υπηρεσία Πολιτικών Ισότητας και η Υπηρεσία Προγραμματισμού και Ανάπτυξης του εκάστοτε Δήμου, είναι αρμόδια για την επιλογή των κατάλληλων δεικτών παρακολούθησης και αξιολόγησης της υλοποίησης του gender mainstreaming και του gender budgeting. Για την υποστήριξη των στελεχών των ΟΤΑ στη διαδικασία κατάρτισης δεικτών παρακολούθησης και αξιολόγησης, στο Παράρτημα ΙΙΙ παρουσιάζονται ενδεικτικοί δείκτες ανά άξονα / τομέα πολιτικής .

2.8.2 Αριθμοδείκτες Αξιολόγησης Οικονομικών Καταστάσεων Δήμων

Η Υπουργική Απόφαση 74712/2010(ΦΕΚ.Β'2043/30.12.2010) καθορίζει στο άρθρο 6 αριθμοδείκτες αξιολόγησης για τις ανάγκες αξιολόγησης των οικονομικών στοιχείων ενός Δήμου. Οι προτεινόμενες αναλύσεις βασίζονται σε αυτούς τους «επίσημους» αριθμοδείκτες, προσαρμοσμένοι στο πλαίσιο της ένταξης της οπτικής του φύλου στους προϋπολογισμούς.

Αριθμοδείκτες εσόδων

Η ΥΑ ορίζει στην ομάδα δεικτών ένα ευρύ κατάλογο που παρουσιάζει την ποσοστιαία συμμετοχή κάθε κατηγορίας και υποκατηγορίας εσόδων στα συνολικά έσοδα . Αντ' αυτής της περίπλοκης διαδικασίας, στους Πίνακες 1 και 2 που ακολουθούν, παρουσιάζονται στοχευμένοι αριθμοδείκτες που μπορούν να βοηθήσουν περισσότερο στην ανάλυση.

Πίνακας 1. Στοχευμένοι Αριθμοδείκτες Εσόδων

Περιγραφή	Βασικός Τύπος	Τύπος Gender Budgeting
Συνολικά έσοδα ανά κάτοικο: όσο υψηλότερος, τόσα περισσότερα έσοδα μπορεί να διαθέσει ο δήμος ανά κάτοικο για να υλοποιήσει τις πολιτικές του	(0+1+2+3+4+5)/Πληθυσμός ΟΤΑ	Προσαρμογή των τύπων σε κατά φύλο ανάλυση με βάση τη σύνθεση του πληθυσμού (% ανδρών / γυναικών)
Ίδια έσοδα ανά κάτοικο (Δείκτης Επιβάρυνσης Δημοτών): εκφράζει το ποσό που επιβαρύνει κάθε δημότη κατά μέσο όρο η είσπραξη των ίδιων εσόδων	(0(-06)+1(-12-13)+21+2211+ 321+3221)/Πληθυσμός ΟΤΑ	
Ανταποδοτικά έσοδα ανά κάτοικο: εκφράζει το ποσό των ανταποδοτικών εσόδων και δικαιωμάτων που επιβαρύνει κάθε δημότη	(03+047+053+2111+2112+2113+21 14+ 2116+3211+3212 +3214+3216)/ Πληθυσμός ΟΤΑ.	
Επιχορηγήσεις ανά κάτοικο: Εκφράζει το ποσό των επιχορηγήσεων που λαμβάνει ανά κάτοικο ο δήμος από την κεντρική διοίκηση	(06+12+13)/Πληθυσμός ΟΤΑ.	
Φόροι & τέλη ανά κάτοικο : δείχνει το ποσό των φόρων και των τελών που επιβαρύνονται κατά μέσο όσο οι δημότες, όσο μεγαλύτερος, τόσο περισσότερο επιθετική είναι η φορολογική πολιτική του δήμου	(0122+03+044+045+046(-0463) +047+051+0715+2111+2112+2113 +2114+2115+2116+2118 +(2119 όσα είναι σχετικά) +3211+3212+3213+3214+3215+3216+ (3219 όσα είναι σχετικά)/Πληθυσμός ΟΤΑ.	

Πίνακας 2. Παράδειγμα διάρθρωσης Αριθμοδεικτών Εσόδων

	Σύνολο €	Πληθυσμός ΟΤΑ	Άνδρες	Γυναίκες	Αναλογία ανά κάτοικο	Συμμετοχή Ανδρών	Συμμετοχή Γυναικών
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)=(1):(2)		
Συνολικά έσοδα ανά κάτοικο	24.000.000 €	50.000 €	22.000 €	28.000 €	480,00 €	211,20 €	268,80 €
Ίδια έσοδα ανά κάτοικο	6.000.000 €	50.000 €	22.000 €	28.000 €	120,00 €	52,80 €	67,20 €
Ανταποδοτικά έσοδα ανά κάτοικο	3.000.000 €	50.000 €	22.000 €	28.000 €	60,00 €	26,40 €	33,60 €
Επιχορηγήσεις ανά κάτοικο	12.000.000 €	50.000 €	22.000 €	28.000 €	240,00 €	105,60 €	134,40 €
Φόροι & τέλη ανά κάτοικο	3.000.000 €	50.000 €	22.000 €	28.000 €	60,00 €	26,40 €	33,60 €

Αριθμοδείκτες εξόδων

Η ΥΑ ορίζει ότι αυτή η ομάδα δεικτών παρουσιάζει την ποσοστιαία συμμετοχή κάθε κατηγορίας και υποκατηγορίας εξόδων στα συνολικά έξοδα [12], καθώς και ανά υπηρεσία. Αντ' αυτής της περίπλοκης διαδικασίας, στους Πίνακες 3 και 4 που ακολουθούν, παρουσιάζονται στοχευμένοι αριθμοδείκτες που μπορούν να βοηθήσουν περισσότερο στην ανάλυση.

12. «Ενταλθέντα έξοδα».

Πίνακας 3. Στοχευμένοι Αριθμοδείκτες Εξόδων

	Βασικός Τύπος	Τύπος Gender Budgeting
Συνολικά έξοδα : όσο υψηλότερος, τόσο περισσότερους πόρους ανά κάτοικο αφιερώνει ο δήμος για την δράση του	[6+7+8(-85)] / Πληθυσμός ΟΤΑ	(6+7) του Ετησίου Προγράμματος Δράσης Ισότητας/(6+7) του Ετησίου Προγράμματος ΟΤΑ
Έξοδα χρήσης : δείχνει το ποσό ανά δημότη που απαιτείται για την λειτουργία του δήμου-παροχή υπηρεσιών-εφαρμογή πολιτικών, όταν είναι υψηλός μπορεί να οφείλεται είτε σε αύξηση των δράσεων, είτε σε αύξηση του κόστους για την παροχή υπηρεσιών	(6) / Πληθυσμός ΟΤΑ.	(6) του Ετησίου Προγράμματος Δράσης Ισότητας/(6) του Ετησίου Προγράμματος ΟΤΑ
Επενδύσεις : δείχνει το ποσό ανά δημότη για επενδύσεις, όσο μεγαλύτερος, τόσο περισσότεροι πόροι αφιερώνονται για βελτίωση (ή και την διατήρηση) των δράσεων του δήμου	(7)/Πληθυσμός ΟΤΑ.	(7) του Ετησίου Προγράμματος Δράσης Ισότητας/(7) του Ετησίου Προγράμματος ΟΤΑ

Πίνακας 4. Παράδειγμα διάρθρωσης Αριθμοδεικτών Εξόδων

	Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης - Προϋπολογισμός	Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης / Προϋπολογισμός που λαμβάνουν υπόψη την οπτική του φύλου	Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης / Προϋπολογισμός που λαμβάνουν υπόψη την οπτική του φύλου
Συνολικά έξοδα	24.000.000 €	3.500.000 €	14,58%
Έξοδα χρήσης	12.200.000 €	2.600.000 €	21,31%
Επενδύσεις	11.800.000 €	900.000 €	7,63%

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΙΛΟΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΕΡΓΑΛΕΙΟΥ GENDER BUDGETING

Στο πλαίσιο του έργου Progress, υλοποιήθηκε Πιλοτική Εφαρμογή του Εργαλείου Gender Budgeting καθώς κρίθηκε απαραίτητο να διαπιστωθεί ο βαθμός επεκτασιμότητας της παραχθείσας μεθοδολογίας σε ένα ευρύτερο πεδίο και να διαπιστωθούν αδυναμίες ή ελλείψεις του εργαλείου κατάρτισης προϋπολογισμού με την Οπτική του Φύλου.

3.1. Η Υφιστάμενη κατάσταση στους ΟΤΑ

Η Πιλοτική Εφαρμογή της εμπειρογνωμοσύνης GB έλαβε χώρα μέσα σε πρωτόγνωρες συνθή-

κες οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής κρίσης τόσο για τη χώρα συνολικά, όσο και την Τοπική Αυτοδιοίκηση ειδικότερα. Στη διαδικασία έλαβε μέρος το σύνολο των συμμετεχόντων ΟΤΑ, καθώς κρίθηκε απαραίτητο να διαπιστωθεί ο βαθμός επεκτασιμότητας της παραχθείσας μεθοδολογίας σε ένα ευρύτερο πεδίο και να διαπιστωθούν αδυναμίες ή ελλείψεις του εργαλείου κατάρτισης προϋπολογισμού με την Οπτική του Φύλου.

Έχοντας υπόψη το χρονικό διάστημα υλοποίησης της πιλοτικής εφαρμογής και του αντίστοιχου σταδίου στο «κύκλωμα» του προϋπολογισμού, επιλέχθηκε η εφαρμογή του εργαλείου να αφορά την «Διαδικασία κατάρτισης και διαβούλευσης Ετήσιου Προγράμματος Δράσης, Προϋπολογισμού, Τεχνικού Προγράμματος» και εξετάστηκαν σε συνεργασία με τους συμμετέχοντες ΟΤΑ τα κομβικά σημεία στην κατάρτιση του Επιχειρησιακού Προγράμματος, όσον αφορά την Ενσωμάτωση της Οπτικής Διάστασης του Φύλου.

Έτσι, σε συνεργασία με τα στελέχη των ΟΤΑ αποφασίστηκε η διαδικασία του Gender Budgeting, στην πιλοτική εφαρμογή, να αφορά συγκεκριμένες Διευθύνσεις ή Τμήματα ή Αυτοτελή Γραφεία των ΟΤΑ και η αποτύπωση του Gender Budgeting, να πραγματοποιηθεί στο Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης 2013 συγκεκριμένων οργανωτικών μονάδων ανάλογα με τον Ο.Ε.Υ. του κάθε Δήμου, καθώς αυτό βρίσκεται σε απόλυτη συνάφεια με τον Ετήσιο Προϋπολογισμό.

3.2. Εξέταση του βαθμού ωριμότητας των συμμετεχόντων ΟΤΑ για την Εφαρμογή του εργαλείου Gender Budgeting

Στο πλαίσιο της πιλοτικής εφαρμογής, συντάχθηκε Λίστα Ελέγχου με την οποία εξετάστηκε ο βαθμός Ενσωμάτωσης της Διάστασης του Φύλου κατά τη διαδικασία κατάρτισης, εκτέλεσης, παρακολούθησης και αξιολόγησης του Ετήσιου Προγράμματος Δράσης και του Προϋπολογισμού, όλων των συμμετεχόντων ΟΤΑ. Τα συμπεράσματα που προέκυψαν παρουσιάζονται με βάση τις διαδικασίες κατάρτισης του ΕΠ, τις διαδικασίες κατάρτισης του Ετήσιου Προγράμματος Δράσης και του Ετήσιου Προϋπολογισμού, τους στόχους του προϋπολογισμού, την παρακολούθηση και την υλοποίηση καθώς και τις διαδικασίες αξιολόγησης.

Διαδικασίες κατάρτισης Επιχειρησιακού Προγράμματος

- Στις διαδικασίες κατάρτισης δεν συμμετέχουν άμεσα ΜΚΟ ή άλλοι φορείς με σχετική εμπειρία εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων. Σε ένα γενικότερο πλαίσιο διαπιστώνεται ελλιπής λειτουργία των Δημοτικών Επιτροπών Διαβούλευσης.
- Σε υπηρεσιακό επίπεδο, στη συγκρότηση του Ε.Π, συνήθως απουσιάζει η εμπλοκή ενός ευρύτερου υπηρεσιακού μηχανισμού. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την μικρή διάχυση της αξίας του προγραμματισμού στις υπηρεσίες και ως εκ τούτου άτομα με γνώσεις και εμπειρία σε θέματα φύλου (με διαφορετικό βαθμό εμπλοκής και ευθύνης) να μην έχουν ενεργή συμμετοχή.
- Δεν αναλαμβάνονται συγκεκριμένες ενέργειες και πρωτοβουλίες για τη διασφάλιση της συμμετοχής των γυναικών στις διαδικασίες κατάρτισης κι αυτό είτε γιατί δεν έχει συγκροτηθεί ακόμη Δημοτική Επιτροπή Ισότητας στο Δήμο, είτε γιατί δεν υπάρχουν ενεργές οργανώσεις, είτε τέλος γιατί δεν εξετάστηκε η παράμετρος της ισότιμης συμμετοχής ανδρών και γυναικών και των φορέων της κοινωνίας των πολιτών, των γυναικείων οργανώσεων κλπ. στη Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης.
- Σε σχέση με την Στρατηγική και τις αναπτυξιακές προτεραιότητες του Δήμου συνήθως δεν εξειδικεύεται σε Στόχους και Μέτρα η προώθηση της Ισότητας των Φύλων.

Διαδικασίες κατάρτισης του Ετήσιου Προγράμματος Δράσης και του Ετήσιου Προϋπολογισμού

- Το ΕΠΔ και ο προϋπολογισμός, δεν βασίζονται σε συγκεκριμένη ανάλυση της κατάστασης των διαφορών μεταξύ γυναικών και ανδρών.
- Σε επιμέρους δράσεις του Ετήσιου Προγράμματος, λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες των γυναικών, όπως αυτές διατυπώνονται, εκφράζονται και καταγράφονται από τις δημοτικές υπηρεσίες με τις οποίες συνεργάζονται για ειδικά θέματα (π.χ. Βρεφονηπιακοί Σταθμοί).
- Κατά τη διαδικασία της Δημόσιας Διαβούλευσης για τον Ετήσιο Προϋπολογισμό δεν συνεδριάζει η Δημοτική Επιτροπή Ισότητας, είτε γιατί δεν υφίσταται είτε γιατί δεν είναι υποχρεωτική θεσμικά.

Στόχοι του προϋπολογισμού

- Γενικά ισχύει ότι ο Προϋπολογισμός και το ΕΠΔ θέτουν συγκεκριμένους και μετρήσιμους στόχους σε ένα ευρύτερο πεδίο αλλά δεν θέτουν συγκεκριμένους και μετρήσιμους στόχους για την ίση ενδυνάμωση γυναικών και ανδρών.

Παρακολούθηση – Υλοποίηση

- Υπάρχουν καθιερωμένες διαδικασίες εκθέσεων και αναφορών τυπικής παρακολούθησης της υλοποίησης του προϋπολογισμού και του ετήσιου προγράμματος δράσης σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο. Δεν υπάρχουν αντίστοιχες διαδικασίες ώστε να εντοπιστούν τυχόν αδυναμίες σε σχέση με την εφαρμογή της ένταξης της διάστασης του φύλου, αναμενόμενο εύρημα βάσει της συνολικής καθυστέρησης στην ένταξη της οπτικής του φύλου στις τοπικές πολιτικές.

Διαδικασίες Αξιολόγησης

- Οι υφιστάμενες διαδικασίες αξιολόγησης του Ε.Π.Δ. και του προϋπολογισμού (γενικά) είναι εμπειρικές και στηρίζονται στην εκτιμήσεις των αιρετών και στελεχών. Δεν εφαρμόζεται ακόμη κάποια συγκεκριμένη διαδικασία αξιολόγησης για το Ε.Π.Δ. και τον προϋπολογισμό σε σχέση με το Gender Mainstreaming και τις πολιτικές ισότητας.
- Δεδομένου ότι δεν τίθενται μετρήσιμοι δείκτες παρακολούθησης – αξιολόγησης σε γενικό επίπεδο, δεν υπάρχουν ανάλογοι σε σχέση με σχέση με το Gender Mainstreaming και τις πολιτικές ισότητας.

3.3. Ενέργειες που προτάθηκαν στους συμμετέχοντες ΟΤΑ

Ένταξη της Οπτικής του Φύλου στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα των Δήμων

Στους ΟΤΑ που δεν είχαν ολοκληρώσει το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα, προτάθηκαν τα εξής :

- Στατιστικές διαχωρισμού του φύλου και ανάλυση κατά φύλο προκειμένου να διασφαλιστεί η ύπαρξη ποιοτικών και ποσοτικών στατιστικών στοιχείων αναφορικά με το φύλο και την υφιστάμενη κατάσταση.
- Αποτύπωση στη «Στρατηγική και τις αναπτυξιακές προτεραιότητες του Δήμου» καθώς και στο «Επιχειρησιακό Σχέδιο» της βασικής αρχής «Δημόσια Δέσμευση για Ισότητα των Φύλων» με

συγκεκριμένους στόχους και αντίστοιχα Μέτρα και Σχέδια Δράσης.

- Συζήτηση της πρότασης για το «Στρατηγικό και το Επιχειρησιακό Σχέδιο» και από την Δημοτική Επιτροπή Ισότητας.
- Ενέργειες υποστήριξης και ενθάρρυνσης των γυναικών καθώς και κάθε τοπικού φορέα με γνώσεις και δράση στην οπτική του φύλου να συμμετέχουν και να καταθέσουν απόψεις και προτάσεις.
- Αξιολόγηση αντίκτυπου της έμφυλης διάστασης στην κατάρτιση των Σχεδίων Δράσης των Αξόνων Προτεραιότητας του Επιχειρησιακού Σχεδίου και στον Οικονομικό Προγραμματισμό, αρχικά για τους Άξονες «Κοινωνική πολιτική – παιδεία – πολιτισμός και αθλητισμός» και «Τοπική οικονομία και απασχόληση».

Ένταξη της Οπτικής του Φύλου στο Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης και Ετήσιο Προϋπολογισμό

Σε συνάφεια με τις διαδικασίες που ακολουθούνται, βάσει θεσμικού πλαισίου, κατά την κατάρτιση του ΕΠΔ και τη σύνταξη του Προϋπολογισμού από τους Δήμους, σε όλους τους συμμετέχοντες ΟΤΑ, προτάθηκαν :

- Εισαγωγή διαδικασιών διαβούλευσης και για τη Δημοτική Επιτροπή Ισότητας, ανάλογων με τις εφαρμοζόμενες από την Επιτροπή Διαβούλευσης για το ΕΠΔ και τον Προϋπολογισμό.
- Διάρθρωση του Ετησίου Προγράμματος Δράσης 2013 συγκεκριμένων οργανωτικών μονάδων, ανάλογα με τον Ο.Ε.Υ. του κάθε Δήμου
- Πιλοτική χρήση Δεικτών Παρακολούθησης και Αξιολόγησης.

Δεδομένης της χρονικής περιόδου υλοποίησης της Πιλοτικής Εφαρμογής, τα Ετήσια Προγράμματα Δράσης 2013 που αναπτύχθηκαν, αποτέλεσαν **«Εισηγήσεις των συμμετεχόντων στελεχών για την ενσωμάτωση ενεργειών ισότητας στο Ε.Π.Δ. 2013»,** καθώς το ΕΠΔ και Προϋπολογισμός εγκρίθηκαν από τα θεσμικά όργανα (Οικονομική Επιτροπή, Δημοτικό Συμβούλιο κλπ.) περί τα τέλη Δεκεμβρίου και αρχές Ιανουαρίου.

3.4. Αποτελέσματα της πιλοτικής εφαρμογής

Ως προς **τα μετρήσιμα αποτελέσματα, στο τέλος της Πιλοτικής Εφαρμογής,** καταγράφηκαν τα εξής :

- Οι Δήμοι Αγίας Βαρβάρας, Κορυδαλλού και Βέροιας προχώρησαν τις διαδικασίες που αφορούν την κατάρτιση μέρους του Ε.Π.Δ. με την οπτική του Φύλου. Τα ολοκληρωμένα ΕΠΔ για συγκεκριμένες υπηρεσίες των τριών αναφερόμενων ΟΤΑ αποτέλεσαν εισηγήσεις των υπηρεσιών προς τα θεσμικά όργανα (Οικονομική Επιτροπή, Δημοτικό Συμβούλιο κλπ.) προκειμένου να συμπεριληφθούν στο ΕΠΔ 2013 και στον Προϋπολογισμό.
- Το ΝΠΔΔ «Οργανισμός Κοινωνικής Προστασίας Αλληλεγγύης και Προσχολικής Αγωγής του Δήμου Ιωαννιτών», προχώρησε τις διαδικασίες που αφορούν την κατάρτιση του Ε.Π.Δ. με την οπτική του Φύλου. Το ΕΠΔ αποτέλεσε εισήγηση προς τα θεσμικά όργανα (Διοικητικό Συμβούλιου, Δημοτικό Συμβούλιο κλπ.).
- Το **ΝΠΔΔ «Κοινωνική Αντίληψη Προσχολικής Ηλικίας και Αθλητισμού του Δήμου Βέροιας», προχώρησε** τις διαδικασίες που αφορούν την κατάρτιση μέρους του Ε.Π.Δ. με την

οπτική του Φύλου. Το ΕΠΔ αποτέλεσε εισήγηση προς τα θεσμικά όργανα (Διοικητικό Συμβούλιου, Δημοτικό Συμβούλιο κλπ.).

- Το **ΚΕΝΤΡΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ**, προώθησε και συμφώνησε την ένταξη δράσεων, με ομάδα αναφοράς τις Γυναίκες Ρομά, στο Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης 2013 της Διεύθυνσης Παιδείας και Πολιτισμού (Τμήμα Παιδείας, Πολιτισμού και Ισότητας) του Δήμου Καρδίτσας, με τις αντίστοιχες πιστώσεις στον προϋπολογισμό.
- **Στο Δήμο Βόλου**, συμφωνήθηκε η ένταξη δράσεων με ομάδα αναφοράς τις Γυναίκες Ρομά στο Ετήσιο Πρόγραμμα Δράσης 2013 της Διεύθυνσης Κοινωνικών Υπηρεσιών, Παιδείας, Πολιτισμού με τις αντίστοιχες πιστώσεις στον προϋπολογισμό.
- **Στον Δήμο Ηρακλείου Αττικής,** αποφασίστηκε η κατά φύλο παρακολούθηση των περιστατικών στο Κέντρο Εργοθεραπείας, στην Κοινωνική Υπηρεσία, στο Κέντρο Οικογενειακής Προστασίας και στο Κέντρο Ενημέρωσης και Έρευνας για τις Εξαρτήσεις (ΚΕΝΕΕ). Αυτή η πρακτική θα βοηθήσει στη συνέχεια να αξιολογηθούν η κατά φύλο επιπτώσεις του διατιθέμενου προϋπολογισμού για τη λειτουργία των αναφερόμενων υπηρεσιών.

3.5. Διαπιστώσεις και Συμπεράσματα

Η προώθηση του Gender Budgeting, πιλοτικά, στους συμμετέχοντες δήμους, ήταν γνωστό ότι θα αντιμετωπίσει συγκεκριμένα προβλήματα. Πιο αναλυτικά :

- Η διαμορφωμένη αντίληψη στο εσωτερικό των ΟΤΑ, ότι η κατάρτιση και εκτέλεση του ετήσιου προϋπολογισμού, αποτελεί αντικείμενο μία μικρής ομάδας στελεχών και όχι του σύνολο του οργανισμού. *Σε αυτό το πεδίο, μέσω της πιλοτικής εφαρμογής και του εργαλείου GB, δόθηκε έμφαση στην ανάγκη ενεργούς συμμετοχής του συνόλου των υπηρεσιών στις διαδικασίες κατάρτισης και εκτέλεσης του ΕΠΔ και του Προϋπολογισμού.*
- Σημαντική παράμετρο αποτελούν τα διαφορετικά επίπεδα προετοιμασία και ωριμότητας των διαδικασιών κατάρτισης του Ε.Π.Δ. και του Προϋπολογισμού σε κάθε δήμο. Επίσης, ο ρόλος και η θέση στο δήμο του κάθε στελέχους που συμμετείχε στο πρόγραμμα και η δυνατότητα συνεργασίας και πρόσβασης στις υπηρεσίες και τα στελέχη που είναι επιφορτισμένα με τον Προγραμματισμό στον κάθε δήμο. *Σε αυτό το επίπεδο, στις περιπτώσεις στελεχών με λιγότερη εμπειρία στις διαδικασίες κατάρτισης ΕΠΔ και προϋπολογισμού, δόθηκαν κατευθύνσεις σχετικά με τις διαδικασίες που ακολουθούνται, ποιες υπηρεσίες είναι αρμόδιες για κάθε στάδιο στο «κύκλωμα» του ΕΠΔ και του Προϋπολογισμού και τον τρόπο παρέμβασης του κάθε στελέχους στη διαδικασία αυτή.*
- Η σημαντική υστέρηση στους πόρους της ΤΑ, έχει ως αποτέλεσμα, η κατάρτιση των προϋπολογισμών και των ΕΠΔ να περιλαμβάνει τα «απαραιτήτως αναγκαία». Αυτή ασφαλώς η άποψη, δεν είναι ορθή αλλά είναι η επικρατούσα. *Συνολικά από το έργο Progress και από την πιλοτική εφαρμογή του GB, αναδείχθηκε ότι «σε μια εποχή που αίρονται ή καταργούνται συλλήβδην τα δικαιώματα των πολιτών, των εργαζομένων, των αποδεκτών των κοινωνικών υπηρεσιών και κυρίως των κοινωνικών δικαιωμάτων, έχει ακόμα μεγαλύτερη πολιτική σημασία η ανάδειξη των έμφυλων ανισοτήτων». Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή συγκεκριμένων προγραμμάτων και δράσεων, με σαφή δέσμευση των δημοτικών αρχών στους προϋπολογισμούς και στα ΕΠΔ, πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα.*
- Δεδομένου ότι τόσο τα σχέδια δράσης για τις ομάδες στόχους του έργου Progress όσο και οι υφιστάμενες πολιτικές των ΟΤΑ, στην πλειοψηφία τους αποτελούν στην θετικές δράσεις (δράσεις για την ισότητα των φύλων), θεωρήθηκε σκόπιμο *στο προτεινόμενο έντυπο του ΕΠΔ, να απο-*

τυπώνονται μαζί με τις δράσεις, λειτουργίες ή ενέργειες που λαμβάνουν υπόψη τους τη διάσταση του φύλου κατά το σχεδιασμό.

Με άλλα λόγια η Πιλοτική Εφαρμογή ανέδειξε :

- Την ανάγκη ισχυρής «Πολιτικής Δέσμευσης» ως βασικής προϋπόθεσης.
- Την ανάγκη «ανοίγματος» και εμπέδωσης των διαδικασιών προγραμματισμού και σχεδιασμού σε όλο τον οργανισμό ενός ΟΤΑ (δημοτικές κοινότητες, υπηρεσίες, ΝΠΔΔ).
- Την ανάγκη ευρύτερης συμμετοχής της κοινωνίας των πολιτών και της συστηματικής καταγραφής των αναγκών με βάση την έμφυλη διάσταση.
- Την ανάγκη κατάρτισης των στελεχών των ΟΤΑ σε ζητήματα φύλου, gender mainstreaming και gender budgeting.
- Τις δυνατότητες που υπάρχουν ακόμα και στο τρέχον αρνητικό περιβάλλον για προγραμματισμό και σχεδιασμό πιο κοντά στις ανάγκες της κοινωνίας, επόμενα και στις ανάγκες με βάση την έμφυλη διάσταση.

Τα θετικά στοιχεία της πιλοτικής εφαρμογής, ως προς τα στελέχη που συμμετείχαν :

- Η κατανόηση της διαφοράς «θετική δράση για την ισότητα» και «δράση που ενσωματώνει τη διάσταση του φύλου».
- Η κατανόηση για βαθύτερη εμπλοκή στις διαδικασίες προγραμματισμού και στις διαδικασίες κατάρτισης ΕΠΔ και Προϋπολογισμού.
- Η ανάληψη πρωτοβουλιών για την προώθηση του Gender Budgeting στο εσωτερικό των ΟΤΑ.
- Η αποδοχή της αναγκαιότητας τήρησης στατιστικών και ποιοτικών στοιχείων κατά φύλο, προκειμένου να εφαρμοστεί η παρακολούθηση και αξιολόγηση των πολιτικών σε επίπεδο δράσεων και προϋπολογισμών .

Τα θετικά στοιχεία της πιλοτικής εφαρμογής, για τους ΟΤΑ που συμμετείχαν :

- Η προώθηση της σύστασης Δημοτικών Επιτροπών Ισότητας σε Δήμους, όπου δεν είχε ήδη συγκροτηθεί. Η κατανόηση των απαραίτητων και αναγκαίων σταδίων εμπλοκής τους όσον αφορά το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα και τα Ετήσια Προγράμματα Δράσης του δήμου.
- Η, έστω και μερικώς, ανάληψη πρωτοβουλιών για τήρηση δεικτών αξιολόγησης των επιπτώσεων του προϋπολογισμών και των ΕΠΔ σε γυναίκες και άνδρες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Quinn, S. (2009), Η Κατάρτιση Δημόσιων Προϋπολογισμών με την Οπτική του Φύλου (Gender budgeting): Πρακτική εφαρμογή, Συμβούλιο της Ευρώπης (ελληνική έκδοση: Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων).

Μάρη, Ε. – Μπίρμπας, Δ. (2011) Οδηγός Εφαρμογής της Ευρωπαϊκής Χάρτας για την Ισότητα των Φύλων στις Τοπικές Κοινωνίες, Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων, Αθήνα

SjØrup, K. & Schmitz, C. (επιμ.) (2005), Παραδείγματα Καλών Πρακτικών στην Επιμόρφωση. Εστιάσεις και παγίδες. Εκπαίδευση και Επιμόρφωση του Πολίτη σε Θέματα σχετικά με την Ένταξη της Διάστασης του Φύλου σε όλες τις Πολιτικές, ΚΕΘΙ.

ΕΕΤΑΑ (2007), Οδηγός Κατάρτισης Επιχειρησιακών Προγραμμάτων ΟΤΑ, Αθήνα.

ΕΕΤΑΑ (2010), Οδηγός Προσαρμογής των Πρότυπων Σχεδίων Οργανισμών Εσωτερικών Υπηρεσιών των Νέων Δήμων, Αθήνα.

Νικολόπουλος, Κ. (2009). Προϋπολογισμός ΟΤΑ Α΄ βαθμού: Κατάρτιση-Ψήφιση-Ανάλυση-Εκτέλεση. Χαλκίδα: αυτοέκδοση

Καλλιαντάσης, Γ. Δαλιέτου, Μ. & Κοττάκη, Σ. (2010). Υποστηρικτικό Εργαστήριο για τα Οικονομικά των ΟΤΑ. Αθήνα: Εθνική Σχολή Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Σαββαΐδου, Κ. (2009). Οικονομική «Διοίκηση και Διαχείριση των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Αθήνα: εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη

Σαββαΐδου, Κ. Νικολόπουλος, Κ. & Σαπουνάκης, Α. (2010). Οικονομική Διοίκηση & Διαχείριση των ΟΤΑ: Πόροι, Έσοδα, Δαπάνες, Δημοσιονομικός Έλεγχος ΟΙΚ.Δ-Μ3.1 Σημειώσεις Δ΄Εκπαιδευτικής Σειράς ΕΣΤΑ. Αθήνα: Εθνική Σχολής Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Σαββαΐδου, Κ. και Καραγιλάνης, Σ. (2011). Οικονομική Διοίκηση και Λογιστικό ΟΙΚ.Δ-Μ1.3 Σημειώσεις Δ' Εκπαιδευτικής Σειράς ΕΣΤΑ. Αθήνα: Εθνική Σχολή Τοπικής Αυτοδιοίκησης Υπουργείο Εσωτερικών Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης (2010). Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης «Πρόγραμμα Καλλικράτης». Αθήνα: Έκδοση ΥΠΕΣΑΗ από το Εθνικό Τυπογραφείο

ΦΟΡΕΙΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ & ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- www.fte.org.gr (Φάρος Τυφλών Ελλάδος)
- www.pst.gr (Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών)
- www.paspa.gr (Πανελλήνιος Σύλλογος Παραπληγικών)
- www.iatronet.gr (Παροχή ιατρικών συμβουλών, πληροφοριών)
- www.edf-feph.org (Ευρωπαϊκό Δίκτυο Ατόμων με Αναπηρία: Παρακολούθηση πρωτοβουλιών και αντιμετώπιση διακρίσεων κατά των ΑμεΑ).
- http://www.europeforall.com (Πληροφορίες για ταξίδια, αναψυχή, τουρισμό ΑμεΑ).
- http://www.gsrt.gr/default.asp?V_ITEM_ID=2678 (HYGEIAnet: Το πρώτο ολοκληρωμένο περιφερειακό δίκτυο τηλεματικών εφαρμογών στην υγεία).
- www.disabled.gr (Ενημερωτικό portal για θέματα Αμεα. Νομοθεσία, πληροφόρηση δράσεων, φόρουμ συζητήσεων για θέματα Αμεα).
- www.eufami.org (Ευρωπαϊκής Συνομοσπονδίας Συλλόγων Οικογενειών Ατόμων με Ψυχική Ασθένεια)
- www.athenssiblings.com (Σύλλογος Κίνησης Αδελφών για την ψυχική υγεία)
- www.gamian-europe-history.org (Παγκόσμιας Συνεργασίας Συμβουλευτικών Δικτύων για Ψυχικές Διαταραχές) (GAMIAN-Europe)
- www.statistics.gr (Γενική Γραμματεία Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας)
- www.nchr.gr (Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου)
- www.parliament.gr/politeuma/default.asp (Ελληνικό Κοινοβούλιο)
- www.et.gr (Εθνικό Τυπογραφείο)
- www.coe.int (Συμβούλιο της Ευρώπης)
- www.oaed.gr (Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού)
- www.ika.gr (Ιδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων)
- www.synigoros.gr (Συνήγορος του Πολίτη)
- www.isotita.gr (Γενική Γραμματεία Ισότητας)
- www.kethi.gr (Κέντρο Ερευνών για θέματα Ισότητας)
- www.disabled.gr (Αναπηρία Τώρα)
- www.ypes.gr (Υπουργείο Εσωτερικών) Δ/νση ΑμεΑ
- www.ypepth.gr (Υπουργείο Παιδείας) Δ/νση Ειδικής Αγωγής
- www.mohaw.gr (Υπουργείο Υγείας) Δ/νση ΑμεΑ
- www.who.int (Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας)
- www.ec.europa.eu/health (Δημόσια Υγεία - Ευρωπαϊκή
- www.icevi-europe.org Διεθνές Συμβούλιο για την εκπαίδευση ατόμων με προβλήματα όρασης

ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία
Ελευθερίου Βενιζέλου 236 16341, Ηλιούπολη, Αθήνα
Τηλ.: +30 210 9949837, Φαξ: +30 210 5238967
E-mail: esaea@otenet.gr

Πανελλήνια Ομοσπονδία Σωματείων Γονέων & Κηδεμόνων Ατόμων με Αναπηρία (ΠΟΣΓΚΑμεΑ)
Διεύθυνση: Ελευθερίου Βενιζέλου 236, Ηλιούπολη
Τηλέφωνο: 210 5236501, 210 5230423, Fax: 210 5203951
e-mail: posgamea@otenet.gr

Εθνική Ομοσπονδία Κινητικά Αναπήρων
Διεύθυνση: Μυλλέρου 1 Αθήνα
Τηλέφωνο: 210 5224974, Fax: 210 5224974
Εθνική Ομοσπονδία Τυφλών
Διεύθυνση: Βερανζέρου 31, Αθήνα
Τηλέφωνο: 210 522833, 210 5228365, Fax: 210 5222112
e-mail: pab@otenet.gr
Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος
Διεύθυνση: Μυλλέρου 1, Αθήνα
Τηλέφωνο: 210 5233950 , Fax: 210 5233968
e-mail: hfd@otenet.gr
Πανελλήνια Ομοσπονδία Σωματείων Συλλόγων Ατόμων με Σακχαρώδη Διαβήτη
Διεύθυνση: Μυλλέρου 1, Αθήνα
Τηλέφωνο: 210 5201474, Fax: 210 5201474
Πανελλήνιος Σύλλογος Χανσενικών
Διεύθυνση: Δωδεκανήσου 1, Αγ. Βαρβάρα
Τηλέφωνο: 210 5613472, Fax: 210 5447553
Σύλλογος Προστασίας Ελλήνων Αιμορροφιλικών
Διεύθυνση: Στουρνάρη 51, Αθήνα
Τηλέφωνο: 210 5232667, Fax: 210 5232667

ΙΔΡΥΜΑΤΑ / ΦΟΡΕΙΣ

Εθνικό Ίδρυμα Αποκατάστασης Αναπήρων (Ε.Ι.Α.Α.)
Διεύθυνση: Λ. Χασιάς 9η στάση, Ίλιον
Τηλέφωνο: 210 2315955-210 2314101, Fax: 210 2314114
Κέντρο Εκπαίδευσης & Αποκατάστασης Τυφλών (Κ.Ε.Α.Τ.)
Διεύθυνση: Ελευθερίου Βενιζέλου 210, Καλλιθέα
Τηλέφωνο: 210 9595846 – 210 9578260, Fax: 210 9595868
Θεραπευτήριο Χρονίων Παθήσεων Παίδων (Θ.Χ.Π.Π.Α.)
Διεύθυνση: Λ. Σχιστού 1, Σκαραμαγκάς Αττικής
Τηλέφωνο: 210 5573604-210 5573605, Fax: 210 5573497
Εθνικό Ίδρυμα Κωφών (Ε.Ι.Κ.)
Διεύθυνση: Ζαχάρωφ 1, Αμπελόκηποι
Τηλέφωνο: 210 6427982- 210 6440159, Fax: 210 6440803
Θεραπευτήριο Χρονίων Παθήσεων Δυτικής Αθήνας (Θ.Χ.Π.Δ.Α.)
Διεύθυνση: Στρ.Σιμ. Θεολόγου 11, Χαϊδάρι
Τηλέφωνο: 210 5572927-210 5575553 , Fax: 210 5572924
Θεραπευτήριο Χρονίων Παθήσεων Ανατολικής Αττικής (Θ.Χ.Π.Α.Α.)
Διεύθυνση: Λ. Βουλιαγμένης – Ελ. Βενιζέλου, Ελληνικό
Τηλέφωνο: 210 8942822- 210 9644312, Fax: 210 9642399
«ΠΑΜΜΑΚΑΡΙΣΤΟΣ» Ίδρυμα για το παιδί
Διεύθυνση: Ν. Μάκρη Α 17
Τηλέφωνο: 2294096013-2294091206, Fax: 2294091407
«ΔΑΜΑΡΙΣ» Κέντρο Αποκατάστασης Δυσπροσάρμοστων Ατόμων
Διεύθυνση: Λυκαβηττού 10, Άνοιξη
Τηλέφωνο: 210 8141736-210 6217649, Fax: 210 8141736
Εταιρία Προστασίας Σπαστικών «ΠΟΡΤΑ ΑΝΟΙΧΤΗ»
Διεύθυνση: Μαρίνου Γερουλάνου 117, Αργυρούπολη
Τηλέφωνο: 210 9622290, Fax: 210 9644330
Κέντρο Προστασίας Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες
Διεύθυνση: Β. Μελά 1, Χολαργός
Τηλέφωνο: 210 6511432, Fax: 210 6518719
«Η ΧΑΡΑ» Κέντρο Ειδικών Ατόμων
Διεύθυνση: Λ. Μαραθώνος 90, Παλλήνη
Τηλέφωνο: 210 6666702, Fax: 210 6030619
«ΕΓΝΥΑ» Στέγη Ειδικής Θεραπευτικής Αγωγής της Ένωσης Γονέων Νοητικά Υστερούντων Ατόμων
Διεύθυνση: Θ. Σοφούλη, Κυτέζα- Λαγονήσι

Τηλέφωνο: 210 6208650, 22910 72160, 22910 70280, Fax: 22910 70522

«ΧΑΤΖΗΠΑΤΕΡΕΙΟ» Κέντρο Αποκατάστασης Σπαστικών Παιδιών του Ιδρύματος Κοινωνικής Εργασίας

Διεύθυνση: Πλούτωνος & Ηροδότου 1, Μεταμόρφωση Αττικής

Τηλέφωνο: 210 2826913, Fax: 210 2812762

«ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ» Εργαστήρι Ειδικής Αγωγής

Διεύθυνση: Μεσολογγίου 5, Ν. Πεντέλη Αττικής

Τηλέφωνο: 210 8044812- 210 6138150 , Fax: 210 8031196

Ίδρυμα Πρόνοιας και Εκπαίδευσης Κωφών & Βαρήκοων Ελλάδος

(έχει και οικοτροφείο)

Διεύθυνση: Μαβίλη 8, Δροσιά Αττικής

Τηλέφωνο: 210 8211825, Fax: 210 8131139

Πανελλήνια Ένωση Γονέων & Κηδεμόνων Ατόμων Παιδιών Νοητικά Υστερούντων

Διεύθυνση: Λ. Πεντέλης 92, Χαλάνδρι

Τηλέφωνο: 210 6859328, Fax: 210 6846843

«ΣΙΚΙΑΡΙΔΕΙΟ» Ίδρυμα Απροσάρμοστων Παιδιών

Διεύθυνση: Πεντέλης 58, Μαρούσι

Τηλέφωνο: 210 8020301-210 8023572, Fax: 210 8050433

ΕΛΕΠΑΑΠ

Διεύθυνση: Κόνωνος 16, Παγκράτι

Τηλέφωνο: 210 7233860- 210 7215303, Fax: 210 7228380

«ΘΕΟΤΟΚΟΣ» Ίδρυμα Προστασίας Απροσάρμοστων Παιδιών

Διεύθυνση: Κοιμήσεως Θεοτόκου 2, Ίλιον

Τηλέφωνο: 210 2311007- 210 2314345 – 210 2311070

«ΕΣΕΕΠΑ» Εστία Ειδικής Επαγγελματικής Αγωγής

Διεύθυνση: Σ. Νικολακοπούλου 13, Ν. Ψυχικό

Τηλέφωνο: 210 6713149, Fax: 210 6748084

ΦΑΡΟΣ ΤΥΦΛΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Διεύθυνση: Αθηνάς 17, Καλλιθέα

Τηλέφωνο: 210 9415222, Fax: 210 9415271

«ΚΑΛΟΣ ΣΑΜΑΡΕΙΤΗΣ Κέντρο Προσαρμογής Σπαστικών Παιδιών του Συλλόγου Γονέων & Κηδεμόνων Νοητικώς Υστερούντων Παιδιών

Διεύθυνση: Αργυρουπόλεως 40, Αργυρούπολη

Τηλέφωνο: 210 9910753

«ΕΙΡΗΝΗ ΛΑΣΚΑΡΙΔΗ» Σύλλογος Φίλων των Τυφλών ή Λασκαρίδειος Στέγη

(έχει οικοτροφείο και δέχεται μόνο γυναίκες)

Διεύθυνση: Βασιλέως Αλεξάνδρου 14, Μαρούσι

Τηλέφωνο: 2108020776- 210 8027240, Fax: 210 6127334

Α΄ Μονάδα Ειδικής Θεραπευτικής Αγωγής του Συλλόγου Γονέων – Κηδεμόνων και φίλων των Αυτιστικών Παιδιών «ΣΟΣ»

Διεύθυνση: Λ. Μαραθώνος 227, Ν. Μάκρη Αττικής

Τηλέφωνο: 229428310, Fax: 210 9358783

«ΑΡΓΩ» Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης ΑΜΕΑ του Σωματείου Γονέων Ναυτικών

Διεύθυνση: Κ. Μαυρομιχάλη 23 & Σαλαμίνος, Πειραιάς.

Τηλέφωνο: 210 4208879- 210 4819462

«ΕΡΜΗΣ» Κέντρο Προεπαγγελματικής Κατάρτισης ΑμεΑ

Διεύθυνση: 28ης Οκτωβρίου 20, Ελληνικό

Τηλέφωνο: 210 9631086- 210 9623535

Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων (Ε.Ε.Π.Α.Α.)

Διεύθυνση: Αθηνάς 2, Αθήνα

Τηλέφωνο: 210 3216550, Fax: 210 3216549

Ναρκομανείς Ανώνυμοι Ν.Α. (σύλλογος) - Ομάδες Υποστήριξης

1. Κεντρικό - Τηλέφωνο: 210 3474777

2. Κτίριο Ερυθρού Σταυρού - Διεύθυνση: 3ης Σεπτεμβρίου 21, Αθήνα

3. Μονάδα Ν. Ηρακλείου - Διεύθυνση: Σαλαμίνος & Ελευσινίων 7, Ν. Ηράκλειο

Ανώμυμοι Αλκοολικοί Α.Α.

1. Ομάδα Αθηνών

Διεύθυνση: Ερατοσθένους 13, Παγκράτι, Τηλέφωνο: 210 7011977

2. Ομάδα Γαλήνη

Διεύθυνση: Πειραιάς, Τηλέφωνο: 210 4311437

ΚΡΑΤΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΓΙΑ ΑΜΕΑ

Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.)
Οι συμβουλευτικές υπηρεσίες του ΟΑΕΔ παρέχονται από τα:
• Κέντρα προώθησης στην απασχόληση (ΚΠΑ)
• Γραφεία Ειδικών Κοινωνικών Ομάδων (Γραφεία ΕΚΟ)
• Τοπικές Υπηρεσίες ΟΑΕΔ (όπου δεν υπάρχουν ΚΠΑ)

ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

Νοσοκομεία - Κέντρα ΠΡΟ / ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ

Αιγινήτειο Νοσοκομείο Αθήνας- Ενήλικες με Ψυχικές Διαταραχές
Κέντρο Προεπαγγελματικής/Επαγγελματικής Εργασίας
Σωρανού του Εφεσίου 2
Διεύθυνση: Παπάγου 156 69
Τηλέφωνο: 210 6512732, 6516923
Επαγγελματικά Εργαστήρια Ξυλογλυπτικής, Δέρματος, Βιβλιοδεσίας, Η/Υ, Σφραγιδοποιίας, Κοπτικής-Ραπτικής
Κέντρο Κοινοτικής Ψυχικής Υγιεινής Βυρωνα-Καισαριανής (Αιγινήτειο)
Εργαστήρια Επαγγελματικής Εκπαίδευσης Γραμματειακό, Ραπτικής, Δέρματος, Μπαμπού
Διεύθυνση: Φορμίωνος 150, Βύρωνας 161 21
Τηλέφωνο: 210 7289220
Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής (Ψ.Ν.Α.)
• Κέντρο Προεπαγγελματικής Κατάρτισης (στο χώρο του νοσοκομείου)
Χειροτεχνία, Ταπητουργία, Υφαντουργία, Αγροτική Καλλιέργεια, Τυπογραφία, Μουσικοθεραπεία, Πλεκτική, Κοπτική-Ραπτική, Καλών Τεχνών, Διόρθωσης/κατασκευής υποδημάτων
Διεύθυνση: Λ. Αθηνών, Χαϊδάρι 124 62
Τηλέφωνο: 210 5811701-9
• Κέντρο Προεπαγγελματικής Κατάρτισης Δυτικής Αττικής
Γραμματειακό, Η/Υ, γραφομηχανές, Οικοκυρική, Πλεκτική, Ξυλουργείο
Διεύθυνση: Τερπάνδου & Καλλιμάχου 5, Περιστέρι 121 31
Τηλέφωνο: 210 5139710
Παιδοψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής (Π.Ν.Α.)-(Ν.Π.Δ.Δ.)
• Κέντρο Προ & Επαγγελματικής Κατάρτισης
Κηπουρική, Υδραυλική, Κοπτική-Ραπτική, Πλεκτική, Κομμωτική, Ζωγραφική, Οπτικοακουστικό Εργαστήρι, Γυμναστήριο
Διεύθυνση: Διασταύρωση Ραφήνας, Ραφήνα Αττικής
Τηλέφωνο: 210 8231144
Αιγινήτειο- Εργαστήρια Επαγγελματικής Εκπαίδευσης
Διεύθυνση: Ανδριανουπόλεως 47, Καισαριανή 16 121
Τηλέφωνο: 210 7650330
Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Οικογενειών για την Ψυχική Υγεία (Π.Ο.Σ.Ο.Ψ.Υ.)
Διεύθυνση: Ελευθερίου Βενιζέλου 236, Ηλιούπολη
Τηλέφωνο: 210 9948098
Πανελλήνιος Σύλλογος Οικογενειών για την Ψυχική Υγεία (Σ.Ο.Ψ.Υ.)
Διεύθυνση: Δήλου 3, Βύρωνος
Τηλέφωνο: 210 7640277
Πανελλήνια Ένωση για την Ψυχοκοινωνική Αποκατάσταση & την Επαγγελματική Επανένταξη (ΠΕΨΑΕΕ)
Διεύθυνση: Χαρίσσης 6, Αθήνα
Τηλέφωνο/Fax: 210 8818946
Δ.Υ.Ψ.Α. Δικαιώματα-Υποχρεώσεις των Ψυχικά Ασθενών
Τηλέφωνο: 210 5696689
Παρατηρητήριο για τα Δικαιώματα στο χώρο της Ψυχικής Υγείας
Τηλέφωνο: 6949 500133
Καλειδοσκόπιο, Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία
Διεύθυνση: Σόλωνος 140, Αθήνα
Τηλέφωνο: 210 3818300

ΞΕΝΩΝΕΣ

Ξενώνας Σ.Ο.Ψ.Υ.
Διεύθυνση: Έδρα Δήλου 3, Βύρωνας
Τηλέφωνο: 210 7640277
Ξενώνας Φιλοξενίας Εφήβων
Διεύθυνση: Παιδικά Χωριά SOS, Λοκριδός 10, Χαλάνδρι
Τηλέφωνο: 210 7013271
Ξενώνας Βραχείας Παραμονής
Διεύθυνση: Γ.Ν. Ευαγγελισμός, Μάρνης 40, Αθήνα
Τηλέφωνο: 210 5220266, 210 5220339
Ξενώνας Εφήβων "Ιρις'
Διεύθυνση: Νυμφών 2 και Δάσους, Χαλάνδρι
Τηλέφωνο: 210 6856373
Ξενώνας 'Η Θέτις' (25-50 ετών)
Διεύθυνση: Καλύμνου 5 & Αμυκλών, Κάτω Χαλάνδρι
Τηλέφωνο: 210 6727601
Πρότυπη Οικία 'Οδυσσέας' (ενήλικες)
Διεύθυνση: Φιλίππου 35Β, Χαλάνδρι
Τηλέφωνο: 210 6399189
Οικοτροφείο Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης Πεντέλης για ηλικιωμένα άτομα
Διεύθυνση: Αναστασίου Σκούφου 6, Πεντέλη
Τηλέφωνο: 210 8047548
Οικοτροφείο 'Αθηνά' ΠΕΨΑΕΕ
Διεύθυνση: Κιλκίς 8, Κορυδαλλός
Τηλέφωνο: 210 4968988
Fax: 210 4968988
E-mail: oikotrofeiopepsaee@yahoo.gr
Ξενώνας Αιγινήτειου Νοσοκομείου
Διεύθυνση: Σούτσου 44, Αθήνα
Τηλέφωνο: 210 6463553
Ξενώνας Μακράς Παραμονής Αιγινήτειου Νοσοκομείου
Διεύθυνση: Πουλίου, Αμπελόκηποι
Τηλέφωνο: 210 6469689
Μονάδα Φιλοξενίας Ηλικιωμένων & Χρονίως Πάσχοντων
Διεύθυνση: 28ης Οκτωβρίου 13, Μελίσσια
Τηλέφωνο: 210 8042708, 210 8032133